

dal na sněmu zakládací list vysokých škol Pražských dne 7. dubna r. 1348.

F. V - 481

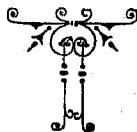
ILLUSTROVANÁ

*T. M.
52.*

DĚJEPISNÁ ČÍTANKA.

SESTAVIL

JOSEF SOKOL.

V PRAZE.

NÁKLADEM KNIHKUPECTVÍ I. L. KOBRA.

1700

T

STŘEDNÍ KNIHOVNA
PRO ŽENSKÉ FAKULTY
V KRALOVÉ

Číslo knihy

U 1157

Číslo knihy

20 1805

K druhému vydání.

Národnému dějepisu vyučuje se na školách nižších příležitostně při jiných předmětech. Jest ale důležité, aby mládež naše aspoň domácím čtením přehled nejhlavnějších a nejpoučnějších událostí národu toho, jehož část tvoří, si osvojila, ku kterémužto cíli knížečka tato vlastně sepsána jest. Aby se mládeži bez rozpaku odporučiti mohla, podána jest nejdůstojnější konsistoři Králohradecké k přehlednutí a opravě; pročež doufám, že počet přátel, kteří již v 1. vydání přízeň svou jí projevili, a kterým tuto srdečné své díky vzdávám, při tomto opraveném vydání se neztenčí ale spíše ještě rozšíří.

Josef Sokol.

Úvodní pojmy.

1. Společnost' lidská — rodina — národ — obec — vlast' — církvev.

Bídne by se vedlo člověku, kdyby na nějakém pustém, od lidí vzdáleném místě přebývati nucen jsa, ve všech pracích a potřebách sám na sebe odkázán byl a nikoho ku pomoci a útěše neměl. Uvážíme-li stav takového člověka, přijdeme k náhledu, jak důležité jest, že lidé žijí pohromadě ve společnostech, a ne každý sám pro sebe. Pozorujme kteroukoli věc, k ukojení našich potřebností sloužící, do kolika rukou přišla, nežli jsme jí mohli užiti, kolik lidí pracovalo asi při ní? Kdyby jednotlivec všecky ty práce konati měl sám, jak dlouhého času by k tomu měl zapotřebí? Jak mnohých věcí by si musel odepřít, z kterých se nyní i ten nejchudší těší! A jako v příčině těla, tak a mnohem více potřebí nám jest pomoci jiných lidí se strany duše. Kdoby budil naše duševní vlohy, kdebychom došli vychování, kde poučení o Bohu a o svých povinnostech, kdybychom od prvního již mládí stále sami na sebe odkázáni byli? — Avšak jen společnost taková, jejížto členové opravdu vzájemně se podporují, poskytuje výhod, o nichž jsme se zmínili. Mysleme si naopak společnost, sestávající z lidí zlých, z nichž by nikdo druhému přispěti nechtěl, z lidí, kteří by se snad vespolek nenáviděli: zdali by se tam jednotlivcům dobře vedlo, zdali by mohla vůbec společnost taková na dlouho obstáti? Z toho jde, že první povinností každého, kdo v nějaké lidské společnosti žije, býti

má, ostatním údům dle sil svých prospěšným se státi a je milovati. Aby se prospěšným stal, musí se nějaké užitečné práci naučiti a ji pak rozumně, věrně a svědomitě vykonávat; lásku pak dokáže, kdo každému v čas potřeby ochotně ku pomoci přispívá.

Jest to zajisté vůle Boží, aby se lidé vespolek milovali a vzájemně si pomáhali, jak nám to Božský Spasitel náš byl zvěstoval. Ač máme ale každého milovati a každému ochotně přispívati, dána jest přece málo komu příležitost a možnost, aby lásku a ochotnost svou velikému počtu lidí dokázal. Protož máme nejprve začíti u těch, s kterými nejbližší spojení jsme, k čemuž nás také již vnitřní, od Boha nám vstřípený hlas vede. Tak milují rodiče děti své bez pobídky, z vlastního citu, starajíce se všemožně o jejich tělesné i duševní blaho; děti pak zase cítí v srdci svém vděčnost a lásku k rodičům a snaží se poslušností, a když dorostou, i jiným způsobem lásku jejich jim spláceti. Rodiče se svými dětmi tvoří pospolu rodinu, nejužší to svazek, kterým lidé spojeni jsou. Děti jedněch rodičů nazývají se bratřími a sestrami a jsou nejbližší příbuzní. Další příbuzní jsou ti, kteří stejného praotce mají, a ti náležejí k jednomu rodu. U lidí nezkažených jest cit příbuzenství velmi živý, a jsou zajisté příklady, že rodiče za děti, děti za rodiče, a vůbec člen nějakého rodu za jiné jmění i život položili. Ve svém domově, t. j. v městě neb vesnici, kde přebýváme, poutáni jsme zase svazkem občanským ke svým sousedům čili k těm, kteří s námi zároveň tam přebývají. Sousedé neb občané užívají na mnoze společného jmění, mívají mnohé společné povinnosti, scházejí se k společným službám Božím a v mládí k společnému učení. Stihne-li obec neštěstí, cítí je každý jednotlivec; má se tedy každý k odvrácení aneb aspoň k umírnění jeho všemožně přičiňovati, tak jako má každý napomáhati k tomu, aby obecné blaho zkvétalo.

Země ta, do které náš domov patří, jest naše vlast. Vlast naše jsou Čechy, s nimiž ode dávna již spojena jest Morava a Slezsko. Obyvatelé jedné vlasti jsou mezi sebou krajané a spojeni svazkem vlastenským. Vlast jest takořka širší obcí, a jako každý občan povinen jest, starati se o prospěch své

obce, tak má každý, kdo ve vlasti žije, přispívati k všeobecnému blahu jejímu; činí-li tak skutečně, jmenuje se vlastímilem aneb dobrým vlastencem. Šťastná ta vlast, jejížto obyvatelé všickni jsou dobrými vlastenci.

Ve vlasti žije jeden neb více národů. Národem ale slují všechny ty rody a rodiny, které stejného jazyka užívají. Národ, ku kterému my patříme, nazývá se československý a přebývá v Čechách, na Moravě, v Slezsku a v severních Uhrách. Jako jsme nazvali vlast širší obcí, tak můžeme nazvati národ širší rodinou. Jest přirozeno, že dobrý občan, ač své síly k prospěchu celé obce věnuje a všem sousedům, když toho třeba, pomáhati hotov jest; přece největší lásku a náchylnost cítí k rodině své a k rodinám, s ní nejbliže spřízněným, byť tyto i někdy v jiné obci bydlely. Podobně se to má s národem a vlastní. Každý dobrý vlastenec miluje celou svou vlast, ale přece zvláštní, vroucnější láskou ku svému vlastnímu národu, ač tento někdy v rozličných vlastech svá sídla má. Kdo svůj národ opravdově nejen slovy, ale i skutky miluje, sluje dobrým národovcem.

Aby se láska k rodině, domovu, národu a vlasti s vůlí Boží srovnávala, nesmí býti smíšena s nenávisí proti jiným rodinám, obcím, národům a zemím, a každý jednotlivec, každá rodina, každý národ má býti pamětliv slov Božského Spasitele: „Cokoliv chcete, aby vám jiní činili, to činite i vy jim!“

V duševním ohledu spojení jsme svazkem náboženským a církevním. Křestem svatým se každý z nás duševně zrodil, a všickni pokřtění tvoří velikou rodinu, která své údy má po všech dílech světa. Avšak i tu nesmí láska naše k náboženství smíšena býti s pohrdáním a nenávisí k těm, kteří jsou jiného náboženského vyznání. Vůle Boží jest, bychom, dle svého náboženství vždy jednajíce, ctnostným životem svatost jeho dosvědčovali, ne pak potupováním neb utiskováním jinověrců k nepravým domněnkám o něm je přiváděli.

2. Kmen — plémě — kolébka lidského pokolení.

Veliký počet národů žije na naší zemi; právě ale jako mezi jednotlivými rodinami, tak i mezi národy jeví se buď menší buď větší příbuznost, což se hlavně dle řeči poznává. Čím podobnější řeči, tím příbuznější národy. Příbuzné národy tvoří kmen. S naším národem je nejpříbuznější národ polský, horvátský, srbský, bulharský a ruský, kteřížto všickni náležejí k velikému kmenu slovanskému. S národem německým, kterýž s námi taktéž v Čechách přebývá, spříznění jsou Švédové, Dánové a Angličané; národové tito počítají se ku kmenu germánskému. Jiný kmen v Evropě slove románský, k němuž patří Francouzové, Italiané a Španělé s Portugalci.

Znatelé mnohých řečí shledali, že i mezi rozdílnými kmeny jistá podobnost v různých jejich řečech stopovati se dá, z čehož na stejný původ se soudí; o takových pak kmenech se říká, že patří k jednomu plemeni. Kmen germánský, slovanský a románský řadí se do plemene kavkazského, k němuž se i někteří asiatské kmenové připočítávají, jako Indové a Peršané, dále pak i mnozí národové, o nichž se v písmě svatém zvláště pojednává, jmenovitě Židé, Kanašané, Foenické, Asyrové, Arabové, Egyptané. Lidé jednoho plemene poznávají se obyčejně na první již pohled podle pletní barvy. Plémě kavkazské má pletní barvu bílou; kromě toho rozeznává se ještě plémě severské aneb žluté v severní polovici Asie a v nejsevernějších končinách Evropy; dále plémě negerské čili černé v Africe; plémě rudé v Americe; konečně pak malajské čili hnědé v Australii a na poblížkých ostrovech.

Avšak ač jsou na světě rozdílní národové, rozliční kmenové, rozličná plemena: mají přece všickni lidé jeden a tenýž původ, a celé pokolení lidské může se považovati za jedinou, velikou, rozsáhlou rodinu. Bylať zajisté také původní jedna vlasť pokolení lidského a sice v Asii, kteráž se také proto kolébkou lidského pokolení nazývá. Odtud již v pradávném věku rozešli se lidé do ostatních dílů světa, kdež stálým, dlouhotrvajícím vlivem povětrnosti, všelikým způsobem života a jinými okolnostmi na rozličná plemena se rozdělili.

3. Vzdělanost' — živnost.

Nejen národové jsou na světě rozdílní, ale i vzdělanost jejich jest rozmanitá. Od nejvzdělanějších, kteří veliká, pěkná města zakládají, pomocí mnohých umění život si zpříjemňují, vhodnými zákony se řídí a ctnostmi Bohu zalíbíti se snaží, je mnoho stupňů k národům surovým, z nichž mnozí sotva bídné přístřeší si staví, lidské maso jedí a o nejvyšší bytosti božské temné toliko tušení mají. Nebyli sice lidé od počátku tak hrubého, ukrutného citu, jak to nyní u mnohých divochů spatřujeme. Rovněž ale nesmíme se domýšleti, že národové nyní vzdělaní od jakživa na stejném stupni vzdělanosti se nalézali. Vzdělávali se zajisté lidé jen poněmáhlu, a mnohé okolnosti jim v tom přispívaly, mnohé zase překážely. První kroky u vzdělanosti závisely od toho, jak člověk svou výživu vyhledával.

Na mnohých místech byli lidé od přírody již všemi věcmi opatřeni, kterých k zachování života potřebovali; jinde ale museli všelijak namáhati síly své tělesné i svůj rozum, aby života uhájili. ° Tu jedni, když jim stromy dosti výživy neposkytovaly, odhodlali se jísti maso zvířat; chytali je, číhali na ně, kladli jim nástrahy a vymýšleli nástroje na jich zabíjení. Že se ale ničím jiným neobírali, než proléváním krve, zatvrdilo se srdce jejich, a oni se pak i mnohých ukrutností na svých bližních bezcitně dopouštěli. Lidé takoví, pouze lovectvím se živící, zůstali státi na nejnižším stupni vzdělanosti. — O něco výše povznesli se lovci, když zvířata místo zabíjení ochočovali, obstaráváním pastvin je k sobě poutajíce, a tak divé lovectví v pokojnější pastýřství proměnili. Pastýři zajisté vynalezli již tkaní a plstění vlny, kdežto lovci nevydělanou koží se odívali. Stálých sídel však neměli ani jedni ani druzí; lovci totiž zvěř na jednom místě brzo pochytali, pastýřům pak bylo pro stáda svá stále nových pastev vyhledávati. Možná, že někdy pastýři na svých cestách od nepřátelských kmenů byli zastoupeni a přinuceni, aby déle na jednom místě zůstali. Tu pak bylo jim přemýšleti, jak by z půdy pro stáda svá více po-

travy vydobyli, než jim tato sama od sebe poskytovala. Tím se naučili zemi vzdělávati, zanechali života kočovného (potulného) a stali se usedlými rolníky. Teprv u těchto začalo se vzdělání rychleji vyvinovati a pospolitě živobytí pravé ceny nabývati; nebo vzdělávání polí šlo v zápětí provozování řemesel, kterážto, ač s počátku velmi nedokonalá, přece znenáhla se zvelebovala a rozmanitostí nabývala, duch pak lidský, jednou probuzen, neustal více v přemýšlování, ale bádá a pátral ustavičně, kdeby co nového vynalezl.

4. Jmění — vláda — řád.

Země, a co na ní jest, dána byla od Boha v užívání lidem všem; proto mohl s počátku každý, co potřeboval, vzíti, kdekoliv to našel. Ale stav ten míjel brzy, jak se na některém místě lidstvo rozmáhati počalo, a lovec nepřipustil, aby tam, kde lovil sám, také zvíř stíhal někdo jiný; pastvec nerad popouštěl jinému dobytek, jež byl skrotil, a pastvin ponechával jiným jen tenkrát, když stádo jeho všecko s nich již bylo spáslo. Ještě více držel se rolník pole toho, které byl vzdělal a činil si naň nároky i pro budoucnost. Každý tedy to, čeho na přírodě vydobyl aneb čeho se nejprve ujal, chtěl míti jen pro sebe a nazýval to svým vlastnictvím aneb svým jměním. Stávalo se ale, že vlastnické právo nebylo uznáváno, a vlastník často jmění svého zbaven. Tu aby si jmění snáze pojistili, spojovali se lidé mezi sebou ku společné obraně a slíbili si, že jedenkaždý vlastnických práv druhého šetřiti a jich proti jiným hájiti bude; obyčejně spojovali se nejprve blízcí příbuzní. Čím četnější byl spolek, tím snadněji mohl odolati útoku nepřátel. Aby pak každý úd povinnosti své plnil, a nikomu aby se křivda neděla, nad tím bděli buď všickni nebo někteří aneb docela jen jeden; tento byl buď společným usnešením zvolen, aneb jsa mocnější a důvtipnější ostatních, dovedl je přinutiti, aby se mu poddali.

Takovýmto způsobem povstali vládcové a vlády. Neměli však vládcové všude stejné moci; na některých místech měli

jen pro svůj věhlas první slovo v radě svých spoluobčanů, kdežto jinde i dosti malý přestupek smrtí trestati směli. Někteří vládcové získali si o svůj národ převelikých zásluh, tak že památka jejich ctěna byla i od nejpozdnějších potomků.

5. O čem jedná dějepis.

Dějepis vypravuje nám o tom, co se s národy od prvopočátku až na naše doby dalo, jak který nad jiný mocí, vzdělaností a ctností vynikl, v jaké chyby upadal, a jaké to mělo následky; popisuje také činy jednotlivých osob, jejichžto působení na celý národ buď dobročinný aneb záhubný mělo vliv, zvláště pak jak rozliční vládcové o národy jim svěřené se starali; dochovává též památku krvavých válek, jež národové mezi sebou vedli, buď z pýchy a lakoty, aby nad jinými mohli panovati, aneb z obrany, aby sebe a práv svých uhájili; při této příležitosti zpomíná i jednotlivých bojovníků, kteří zvláštní svou chrabrostí a neohrožeností v rozhodných, nebezpečných dobách národu svému prospěli. Vše to a mnohé jiné vypravuje dějepis, podáváje tím mnohé poučení a mnohou výstrahu pro budoucí věky, přede vším pak patrné důkazy o tom, že svět Bůh nejvyšší řídí, jehož láska na všechny národy stejně se vztahuje, jehož spravedlnost žádné nepravosti bez trestu nenechá a jehož moudrost i z toho, co lidé zlého vykonali, dobré vyvésti umí.

Nejhlavnější událostí v celém dějepisu lidstva jest narození Krista Pána, ježto učení Božského Spasitele všechny národy země časného i věčného blaha schopnými učiniti mělo. I tvoří doba ta takřka střed veškerých dějin, a proto jest v křesťanských zemích obyčejem, že se udává při každém ději, ve kterém století neb roce před narozením K. P. aneb po něm se stal.

Dějepis, v němž obsaženy jsou příhody národů všech, slove *všeobecný*; nám se zde jedná ale hlavně o národ náš vlastní, národ československý, z jehož bohatých dějů ovšem jen ty nejhlavnější vypravovány zde budou.

Každý člověk zachovává v mysli své památku svých mladších let, a je-li moudrý, bere si z nich poučení pro budoucnost. Tím více má národ děje své minulosti v paměti chovati, aby z jednání praotců potomkové se vzdělávali; zapomenou-li potomkové na dějiny otců svých, je to jistý důkaz duševní tuposti, z níž i netečnost, odnárodnělost a vše to pochází, co národ v záhubu přivádí.

1. Staří evropští národové

před naroz. Krista Pána.

Již od nepamětných dob žili v Evropě národové plemene severského a kavkázského. Z plemene kavkázského, počtem silnějšího, sídlilo v Evropě patero těchto velikých kmenů:

1. Keltové (Galové, Vlachové) v západních krajinách Evropy, v nynější Francii, Britanii a Hispanii.

2. Germané čili Němci ve střední Evropě a ve Skandinávii.

3. Slované (Srbové, Vindové, naši praotcové) ve východní Evropě, severně a jižně od hor karpatských, mezi mořem jaderským a baltickým.

4. Litvané v sousedství Slovanů při moři baltickém.

5. Řekové a Italíkové s jinými spřízněnými národy na poloostrově balkanském i apeninském a v zemích přiležících.

Jisto jest, že všickni tito kmenové z vnitra Asie do Evropy přešli, a že se to stalo v dobách pradávnych; o tom však, jakým způsobem se stěhovali, a co se při tom sběhlo, nejsou nám žádné zprávy dochovány. Ba i to musíme vyznati, že kmenové tito zajisté již mnoho set let v Evropě sídlili a všelijak pospolu se stýkali, než se dějepis zmiňovati o nich počíná.

Nejvyšší vzdělanosti dosáhli v starém věku Řekové, a to proto, že bydleli na blízku jiných vysoce vzdělaných národův asiatských a afrických. Od Řeků se rozličným vědám a uměním naučili Římané, kteřížto dobovše během času mnoha zemí jak v Evropě tak i v Asii a v Africe, všude svou vzdě-

lanost rozšiřovali. Kromě jiných učenců byli mezi Řeky a Římany i takoví, kteří o cizích národech, co jim o nich známo bylo, zapisovali; a hlavně ze zpráv těchto mužů čerpáno jest to, co o starých dějích evropských národů víme. Patrně jest, že Řekům a Římanům známější byli národové, s kterými se častěji buď ve válkách, buď v obchodu potkávali; protož ne o všech stejně, než o jedněch více, o jiných méně vypravovati znali.

Nás ovšem se nejvíce týkají ty zprávy, které nám zachovali o národech slovanských.

2. Staří Slované.

Teprve v pátém století před narozením K. P. začali se Řekové se Slovyany seznamovati. Dle jich svědectví byli Slované již tehdaž národ velmi četný, tichý, rolnický a tudy stálá sídla mající. Vzdělávající pole a provozující řemesla i obchod, měli, čeho potřebovali, a netoužili po tom, aby u cizích národů válkami kořistí si dobývali. Příbytky si stavěli ze dříví buď porůznu u prostřed polí, buď pohromadě u větších vesnicích, ano i veliká města s chrámy se u nich připomínají. Tím se hlavně, a zajisté i velmi prospěšně, rozeznávali od svých divokých sousedů, jmenovitě i od Němců, u nichž předním zaměstnáním bylo lovení, loupežení a válčení, a kteří proto ani žádných stálých příbytků nezakládajíce, jak vyhlídka na lov lákala, s místa na místo tékali. Jako všeobecné ctnosti připisovaly se Slovanům dobrosrdečnost, upřímnost, pilnost a vlídnost i hostinnost k cizincům.

Válku vedli jen pro obranu a vždy na tom přestávali, když jen nepřítelé odehnali, nikdy po jeho úplné záhubě nebažíce; to jevílo arci šlechtný cit, bývalo však velmi škodlivé, poněvadž nepotření nepřátelů, nemajíce válkou čeho ztratiti, ustavičně útoky své na úrodné kraje Slovanů obnovovali, až i jednotlivé z nich si podmanili. Se zajatými ve válce Slované mírně zacházeli, po uplynutí jisté lhůty na svobodu je propouštějíce aneb jim dovolujíce, že se mezi nimi usaditi směli. Toho nenalezáme u jiných evropských

národů oněch dob, ani těch nejvzdělanějších nevyjímaje; u těch lidé přemožení neměli žádných práv, byli za nižší tvory považováni a libovolnému utiskování svých vítězů zůstaveni. Museli jim sloužiti oni i jejich potomci. Z toho povstaly nestejně třídy lidu: třídy vyšší, výsadami opatřené, stav urozených čili šlechticů, a třídy nižší, práv zbavené, stav poddaných a otroků. U Slovanů naproti tomu panovala úplná rovnost všeho lidu, nikdo nebyl na újmu druhého většími právy nadán, nikdo svobody zbaven a k otroctví ustanoven. K zachování pořádku vládl u nich otec v rodině nad dětmi a čeledí, které bylo volno, ze služby vystoupiti a jinde si výživu hledati. Po smrti otcově zůstávaly děti pohromadě, vzdělávaly dědictví své společně a volily ku správě jmění nejzkušenějšího mezi sebou za starostu nebo vládyku. Příbytky všech dohromady tvořily dědinu neb vesnici. Více vesnic bylo spojeno v župu, a starostové volili mezi sebou župana k řízení záležitostí společných. Ten ale nečinil nic sám o své vlastní újmě, nýbrž dle usnešení všech starostů, kteří se v určité dny k poradě scházeli. Každá župa žila dle svého spůsobu, nedbajíc při tom jiných, a jen když válka nastávala, shluklo se více žup dohromady a volili si vojvodu.

Všickni evropští národové byli před narozením K. P., a mnozí z nich i dlouhý čas po tom pohané, nemající jasné známosti o pravém Bohu. Vzdělanější uznávali sice, že jest jeden Bůh nejvyšší, který stvořil nebe i zemi, ctili ale kromě něho ještě mnoho jiných bohů nižších, ano domnívali se, že každý výjev přírodní, každé důležitější lidské jednání stojí v ochraně některého boha.

U Slovanů byl nejvyšším bohem Tříhlav, proto tak zvaný, že vládl nebem, zemí i podzemím. Perun byl bůh blesku a hromu, Radihost bůh řemesel, Živa bohyně života a zemské úrody, Svantovít bůh vítězství, míru a války, Lada bohyně krásy, Vesna bohyně jara, Morana bohyně zimy a smrti, Děvana bohyně hájů a lesů, Třas bůh strachu a zmatků.

Bohům ke cti a na smířenou přinášely dary čili žertvy, a sice zvířata, víno, obilí neb ovoce. Lidí za obět přinášeti, jak to u mnohých národů obyčejem bylo, pokládáno u Slovanů za ohavnost.

Konání obětí a jiných náboženských obřadů svěřeno bylo starostům jistých rodin, které nauku náboženskou co zvláštní tajemství chovaly. Ti slouli kněžími, a sice od kněh čili písma, jehož mezi sebou užívali, jež ale v zapomenutí přišlo. Jakožto znatelé a zvěstovatelé vůle Božské požívali od ostatního lidu veliké vážnosti a při každé důležitější věci byli bráni na radu. Z kněží těch bývali voleni župané, a když se později více žup spojovati počalo, i knížata.

3. Prvé styky Keltů, Germanů a Slovanů.

Kmen Keltický dílem proto, že v původní vlasti své nad míru se rozmnožil, dílem pak, že byl loupeže a kořisti žádostiv, činíval vpády do všech sousedních zemí, do Italie, do Němec i do vlastí slovanských a všude záhubou hrozil. Jeden oddíl tohoto velikého kmene, tak zvaní Bojové, vyšel asi r. 388 před nar. K. P. z Galie, prodral se hustými lesy až do nynější vlasti naší, do Čech a do Moravy, a v těchto zemích se usadiv, skoro čtyry sta roků tu bytoval. Od těchto Bojů nesou až podnes Čechy cizí své jméno, Bojohoemum, Böhmen. Někteří z Bojů usadili se v nynějším Bavorsku, někteří v severní Italii. Jiný národ kmene keltického vrazil do nynějších Uher (asi r. 350 př. K.), kde četní slovanští národové s mnohými jinými v pokoji a míru od pradávna bydleli. Slované, nemohouce odolati prudkému návalu cizích násilníků a nechtíce jhu jejich se podrobiti, ustupovali před nimi za hory karpatské.

V posledních čtyrech stoletích před nar. K. P. byli Keltové postrachem a hrůzou všechněm evropským národům. Ale není bojovnost a válečná mysl nejvyšší vlastností národa; a jako může národ rekovností a neohrožeností mnohé nebezpečí od sebe odvrátiti, tak si i nezřídká bezuzdným válčením klestivá cestu k vlastnímu hrobu. Ustavičnými válkami vysílili se Keltové tak, že konečně sousedům svým odolati nemohli a buď od nich potření byli aneb s nimi v jeden národ splynuli. Z naší vlasti byli vytlačeni od Markomanů, národa germanského r. 12 př. K. P.

Největší část zemí jejich opanovali Římané. V několika stoletích nezbyly po Keltech než toliko nepatrné pozůstatky v původních jejich vlastech.

Do šlépějí Keltů vstoupili na to Germané, ustavičně na loupež vybíhající tu do krajů slovanských, tu do zemí podrobených světovládné říši římské. Římané, chtějí jim v tom překážeti a zemi jejich pro lepší bezpečnost žezlu svému podmaniti, nastavěli tvrzí podél hranic říše své i v samé Germanii, v nichž vojenskou posádku udržovali, jež ale pro neprospěšnost jich za nedlouhý čas zase opustili. Tu Němci, aby s větším důrazem války své jak proti Římanům, tak i proti Slovanům prováděti mohli, vstoupili mezi sebou v několikero spolků, z nichž Slovanům nejnebezpečnějším stali se Gothové, kteří krajinu mezi Tisou a Donem opanovali.

4. Hunové.

Velikou proměnu v Evropě způsobili Hunové, národ divoký, který dříve za Volhou sídliv, r. 374 po K. P. z této své vlasti se vyřítit a s velikou prudkostí dále k západu se hrnul. Čím dále postupovali, tím více se šířily zástupy jejich; neboť národové od nich přemožení museli jim v další válce pomáhati. Moc Hunův vzrostla na vysoký stupeň, zvláště když schytralý, důvtipný a odvážlivý Attila r. 443 vlády nad nimi se zmocnil. Vůdce tento, maje 700.000 vojnův, z rozličných národův sebraných, v kázni, loupežení i boji dobře vycvičených, zvolil své sídlo v Uhrách, blíže nynějšího Tokaje, odkudž nad okolními národy vládu provozoval. Nazýváje se sám metlou Boží, chtěl mocnou říši římskou úplně vyvrátiti, a proto třikráte s velikým vojskem do ní vtrhnul. Při této příležitosti byli i Markomané, kteří po Bojích v našich vlastech obývali, ve válku proti Římanům strženi a více se nevrátili. Ale nebyli Hunové povoláni k tomu, aby říši římskou vyvrátili; měli jen základy jejími otrásti, stroskotání bylo ponecháno Germanům. Attila po svém třetím tažení z římské říše náhle zemřel při svatebním veselí, a nesvorností jeho synů byla říše hunská tak rychle

přivedena k pádu, jak rychle byla povstala. Avšak Římané nemohli při vpádu Hunů hranic proti Germanům dosti obhájeti, a tito, tisknuti jsoouce na východě od Hunů a Slovanů, vnikali na západu a jihu stále hlouběji do klesající říše římské; prudký nával jejich nedal se více zadržeti, Galie, Britanie, Itálie a Hispanie padla jim do rukou, a panství světovládného Říma navždy konec jest učiněn r. 476. Čas tento, kde národové východní a severní Evropy dále k jihu a západu postoupili, nazývá se stěhováním národů, a rozumí se tím doba od 2. až 7. století po Kr. P.

Vydobyté na Římanech země Germané spustošili a města v nich poplenili, při čemž mnohé krásné a drahé památky starého věku zničeny jsou. Vůdcové germánští vzavše původním obyvatelům velikou část pozemků, podrželi je buď pro sebe aneb jimi podělili pomocníky své, z ostatního pak obyvatelstvu poplatky uložili. Kdo od svého vůdce nějakou krajinu doživotně aneb i dědičně obdržel, nazýval se jeho vasalem, manem neb lenníkem, a krajina mu propůjčená lénem. Takový man byl povinen, lennímu pánu svému ve válce věrně pomáhati. Nevěrným bývala léna odejmuta. Bylo ale obyvatelstvo říše římské vycvičenější a vzdělanější než Germané, jejich podmanitelé; proto, utrpěvše porážku mečem, zvítězili duchem nad svými utiskovateli. Tito zajisté v nové dobytých zemích utratili národnost svou, a svůj jazyk za latinský vyměnili. Ježto ale latinou dobře vládnouti neuměli, počali se tu tvořiti řeči nové, italská, francouzská a španělská, a národové, řečmi těmito mluvící, nehlásí se více k Němcům, ačkoli z části od nich pocházejí.

5. Nová sídla Slovanův.

Do zemí, od Germanův opuštěných, vcházel potom Slované, aby je vzdělali a v nich pro budoucnost se usadili. Touž dobou počínalo se tvořiti z četných slovanských větví několikero větších národův, z nichž odtud každý své zvláštní bohaté a slavné děje má, některý však v krutých pohromách od nepřátel mu připravených žití své dokonal, mnohý pak

dosud o zachování svého národního života tu duševně, tu hmotně bojovati musí. Národové slovanští, kteří v oněch dobách na jevo vystoupili, jsou hlavně tito:

1. Lutici, Bodrci a Srbové v krajinách mezi Odrou a Labem a na ostrovech Raně, Volíně a Fembře. Tito již ve 2. století po K. P. zemi tuto si osvojili a v ní potom mnohá města založili, která průmyslem, obchodem i převelikým bohatstvím se proslavila.

2. Čechové s mnohými jinými slovanskými větvemi vešli v naši vlast asi r. 451 po K. P. z velikého Chorvátska, kteréžto severně od karpatských hor se táhlo. Stejnou též dobou i poříčí Moravy, Váhu a Hronu slovanskými národy zalidněno jest.

3. Slované chorvátští a srbští osadili se mezi rokem 634—638 východně od moře jaderského až po řeku Moravu.

4. Antové zvolili svá sídla v krajinách řeckých, které před tím od divokých národů spustošeny byly mezi Moravou, mořem Černým, Dunajem a Balkánem. Slované tito slují nyní Bulhaři, poněvadž bulharský národ nad nimi zvítěziv, jim své jméno dal, sám ale národnost svou mezi nimi utratil.

5. Lechové čili Polané bydleli v rozsáhlých krajinách, prostírajících se mezi Odrou a Vislou, mořem baltickým a Karpaty. Ti, kteří na Odře bydleli, sluli Slezané, u moře baltického — Pomořané.

6. Slované východní, kteří později Rusi přezváni byli, šířili se v rozsáhlých krajinách východní Evropy.

6. Příchod Čechův.

Vždy nám zůstane památnou ona doba, kde první Slované, praotcové naši, na půdu nynější vlasti vstoupili. Ne s hubícím mečem v ruce, ale s posvátnými bohy na plecích stoupili do nové země. Starodávná pověst praví, že vůdce slovanského lidu, který nejprve z pravlasti své do země, od Markomanů opuštěné, vešel, slul *Čech*, po němž i družina jeho jméno dostala. Na vrchu Řípu, s kterého krásná vyhlídka v širý kraj se otvírá, zastavili se Čechové, a

Příchod Čechův.

K. J. LAUBA

po nové vlasti se rozhlédnuvše, bohům oběti vzdali, na-
čež kolem této hory mezi Labem, Vltavou a Ohří sídla svá
zarazili.

Rovinou, kde Řípu strmí téměř,
četná ubírá se družina;
slovanské to statné, zdárné plémě
zrak svůj k vrchu hory upíná.

V čele Čech a za ním vládykové,
žreci, strážné bohy nesoucí,
dále ženy, dítky, zástupové,
národní majetek střežoucí.

A když dostoupili vrchu hory,
žreci, vládykové tvoří kruh,
a již stanou vůkol dálné sbory,
a mlčení kyne druhu druh.

Na temeně stoje, rozhlíží se
po krajině vůdce milý všem,
a když celé množství utiší se,
v zápalu promluví nadšeném:

„Patřte, dítky, na tu krásnou zemi,
v níž nás bozi dobří uvedli!
Nejkrásnější jestiť mezi všemi,
na něž oči naše pohlédly.

Zde vlast naše nová! — zde i nový
věk má našim dítkám vyrůsti!
zda i ten tak krásný bude? — kdo ví,
bohové co na ně dopustí! —

Proto než se rozejdeme po ní,
bychom luhy slibné vzdělali,
ať se prvé každý s úctou skloní
bohům, by nás vlídně přijali.

Palme žertvy, aby stále bděly
 spásy naše strážně nad námi;
 kdyby nás pak cizí zhubit chtěli,
 ať je samé stihnou ranami.“

A již žertev ohně plápolají,
 pokorně se v čela bije lid,
 zvuky prosebné se rozléhají,
 aby nakloněn byl Svantovít.

A věstcové všemu lidu věstí,
 pod mocnou že stojí ochranou,
 a že sláva Čechů má zde zkvéstí,
 jestli věrni sobě ostanou.

7. Ostatní Slované v Čechách. Avari. Samo.

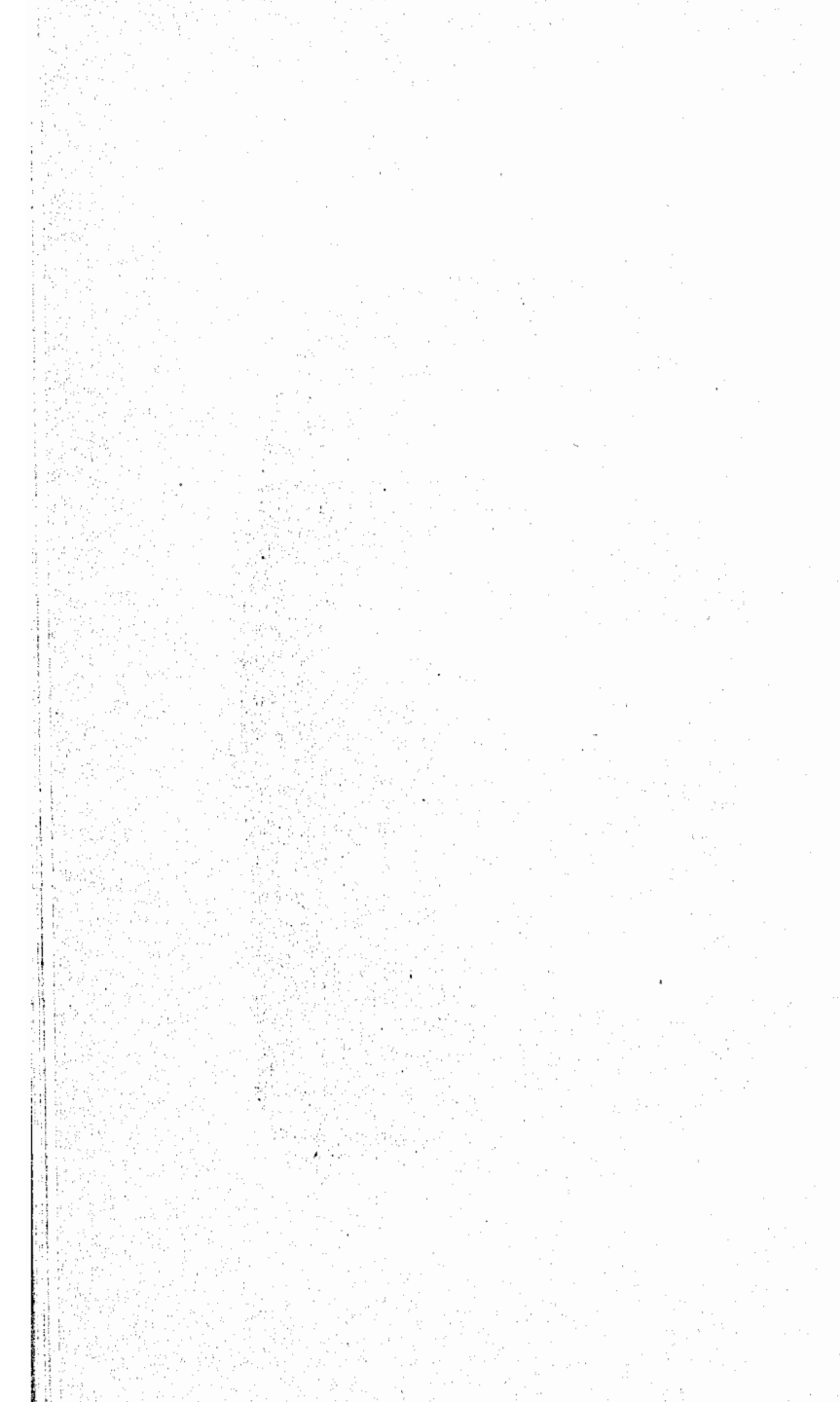
Zároveň s Čechy, aneb v krátkém čase po nich, přišli i jiní blízce spříznění Slovanští národové do vlasti naší a v sousedství jejich se ubytovali. Tak se usadili Chorváté při horách Krkonošských, Pšované při ústí Jízery a Vltavy, Děčané při Ploučnici, Lemuzi při Bílině, Lučané při Ohři, Domažláci při horách šumavských, Netolici a Dúdlebi při horní Vltavě.

Každý z těchto Slovanických národů rozdělil půdu v krajině čili župě své mezi jednotlivé rodiny, a jako v původních vlastech tak i nyní voleni byli starostové a lechové v rodinách a župané v župách. Každá župa tvořila celek pro sebe, řídící své záležitosti dle usnešení svých vlastních příslušníků. Avšak tato neodvislost nemohla dlouho trvati. Již přirozená povaha naší vlasti vedla Slovanické, v ní usedlé národy k tomu, aby poněáblu v jeden celek splynuly. K rychlejšímu spojení jednotlivých žup přispělo nebezpečí, které se na Slovaný v Čechách v druhé polovici 6. století přihrnulo.

Avarové, národ příbuzný Hunům, vyřítili se r. 558 z Asie do Evropy, a jako před tím Hunové v nynějších Uhrách se usadivše, okolní země plněním a loupežením převelice sužo-

S a m o .

vali. Slované v Čechách, nejsouce sjednoceni, nemohli jim klásti dostatečného odporu. Pověst o krutých Avarech rozšířila se však i k Slovanům, severně od Čech bydlícím, kteří již ode dávna výborné válečné zřízení měli, protože ho proti sousedům svým potřebovali. Odtud přišel Slovanům v Čechách vysvoboditel, výtečný vojevůdce Sámó, se zástupem zkušených bojovníků. K jeho slovům spojily se jednotlivé župy a zvolily ho za vůdce. S Avary bylo svedeno mnoho krutých bojů, v nichžto tito, porážku za porážkou utrpěvše, z Čech i sousední Moravy vypuzeni byli. Z vděčnosti byl vůdce Sámó od osvobozených za krále vyvolen r. 627.

8. Boj s Franky.

Po zrušení císařství římského stali se z německých národů nejmocnějšími Frankové, podle nichž Galie Francií přezvána jest. Podrobili si mnohé německé národy, a když Sámó byl potřel Avary, sahala říše jejich až ku hranicím české země. Král jejich Dagobert chtěl i tuto zemi ku své říši připojiti a žádal od Sámá poddanství. Zpupnými slovy přednesl posel jeho Sámovi hrdé vyzvání toto, avšak nepořídil a musel rychle Čechy opustiti; Dagobert pak, uslyšev poselství jeho, rozhněval se náramně a k prudké válce se chystal. Hlavní vojsko jeho vrazilo do Čech průsmykem, který Šumavu od Českého Lesa odděluje. Sámó jich očekával v pevném ležení u hradu Togastisburka, kde stojí teď Domažlice. Zde se strhl první známý boj Čechů s Němci o národní samostatnost, boj to krutý, tři dni trvající, v němž ale Čechové, jako prvé nad Avary, skvělého dosáhli vítězství roku 630. Následkem toho se mnohá slovanská i německá knížata Sámovi dala v ochranu, tak že říše jeho veliké rozsáhlosti nabyla. Sámó panoval slavně 35 roků. Po jeho smrti se sice všechny připojené země od Čech zase oddělily, tyto ale zůstaly již pohromadě pod správou společného kněze, a různé tu slovanské větve počaly znenáhla splývati v jediný celek mohutnější — v národ český.

9. Krok a jeho dcery. Přemysl a první jeho nástupcové.

Prvním knězem nad Čechy po rozdělení Sámovy říše jmenuje se Krok. Ne mocí, ale moudrostí vynikal nad ostatní vládky, a proto byl ode všech ctěn a milován i dobrovolně za soudce zvolen. Jemu se přičítá založení první školy české v Budči. I jeho tři dcery, Kazi, Teta a Libuša, vyznamenávaly se velikou na tehdejší věk učeností; zvláště pak Libuša, kterou Čechové pro její nad míru bystrý vtip, její vlídnost a spravedlnost po smrti otcově za kněžnu vyvolili. Libuša si vzala za manžela Přemysla, zemana ze vsi Stádice, čímž Čechové s Lemuzi v bližší příbuzenství vstoupili. Krokovo i Libušino sídlo byl zlatý Vyšehrad; později však dala Libuša dále k severu nad Vltavou vystavěti hrad Prahu (asi r. 723), z něhož se napotom slavné naše hlavní město vyvinulo.

Přemysl, praotec slavného rodu, který po šestero století v Čechách panoval, byl vládce spravedlivý, a na základě dávných zvyků vydal moudré zákony, dle nichž se až do 13. století soudívalo. Nástupcové jeho byli: Nezamysl, Mnata, Vojen, Vnislav, Křezomysl, Neklan, Hostivít.

Za panovníků těchto stále ještě praotcové naši ponořeni byli ve tmách náboženství pohanského. Mohla tehdy osvěta křesťanská k slovanským národům vniknouti jen cestou dvojí: buď ze zemí řeckých aneb franckých. Řekům se dařilo rozšiřování křesťanského náboženství u slovanských sousedů, protože je při tom vedla pravá křesťanská láska beze vši ziskuchtivosti; Frankové naproti tomu jali se rozšiřováním víry Kristovy národy slovanské spolu svému panství podrobovati. Proti tomu zpěchovali se Slované, nechtíce přijetím křesťanství v poddanství Franků ubíhati.

I do Čech za knížete Křezomyse r. 805 mělo náboženství křesťanské válkou vstřípeno býti; pokusy však takové zůstaly bez výsledků.

Krok a jeho dcery.

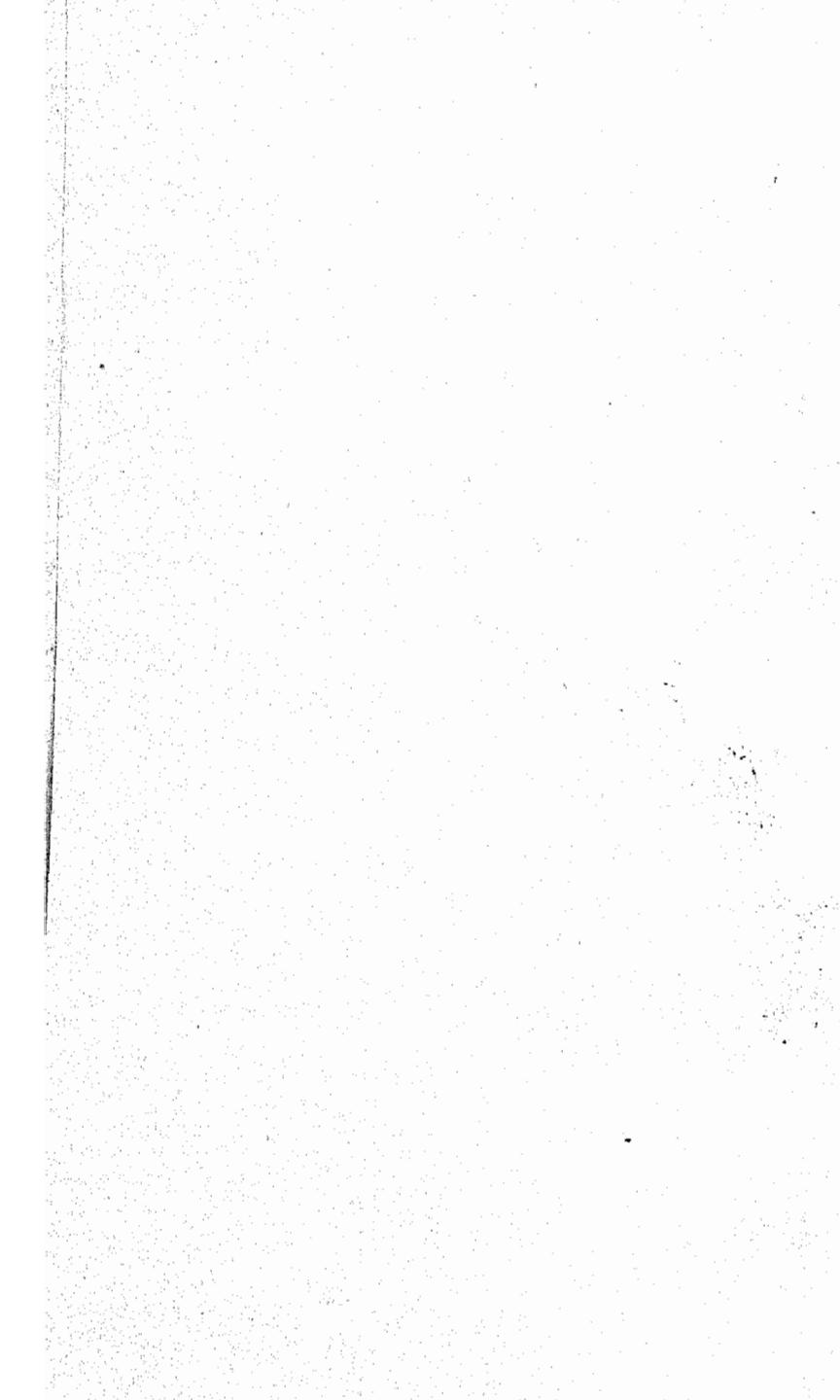
T. W. GABER.

D. Š. REHAČKA

1874

10. Počátkové křesťanství v Čechách a na Moravě. Mojmír. Rastislav. Sv. Cyrill a Metoděj.

První sítě sv. Evangelia počalo se ujímati na Moravě za knížete Mojmíra, v Čechách za Hostivíta. Na Moravě sám kníže, v Čechách jen 14 lechů mimo vůli knížete, přijalo křest svatý od biskupů německých. Pokřestění lechů českých stalo se v Řezně r. 845. V obou zemích potkávalo se ale šíření sv. víry s malým prospěchem, ač Mojmír o jeho zdar ve své zemi se staral. Hlavní závadou při tom byl nedostatek učitelů, kteří by slovanského jazyka mocni byli. Věrozvěstové takoví mohli jen z řeckoslovanských krajin přijíti. Tu Rastislav, nástupce Mojmírův, spráteliv se s Bulhary a Řeky, žádal řeckého císaře Michaela, aby mu ve vážné té záležitosti pomocí svou přispěl.

Byli pak toho času prosluli v Cařihradě dva velmi učené a nábožní kněží, bratři Cyrill a Metoděj, pocházející ze Soluně, města přímořského, Řeky i Slovany obydleného. Na ty připadl císař řecký, když k němu poslové od Rastislava z Moravy byli přišli. Nábožní bratři, kteří již dříve dva veliké národy ku křesťanství přivedli, přijali i nyní vyzvání císařovo, a sestavivše pro slovanský jazyk zvláštní litery, aby písma svatá do něho přeložiti mohli, vydali se na cestu do Moravy.

S velikou poctou přijal je na Moravě Rastislav r. 863, s nesmírnou dychtivostí hrnul se k nim moravský lid; nebo k němu mluvili v jazyku jeho domácím, od srdce k srdci, a živými a jasnými slovy o nicotě pohanských bohů ho přesvědčovali. V krátkém čase byla celá Morava přeměněna a pokřestěna. Aby lid u víře více utvrdili, konali i služby Boží ve slovanském jazyku. To však jim velice za zlé měli biskupové němečtí, kteří se závistí na jejich počínání patřili. I žalovali na ně u papeže, že kacířské učení rozšiřují. Nábožní bratři, aby jim ve svatém díle nebyly překážky činěny, museli se v Římě ospravedlniti. Papež Adrian, přesvědčiv se o jejich pravověrnosti, schválil jejich horlivost a vyslal je znovu na Moravu. Cyrill však ochuravěv mezi tím, nemohl se na tak obtížnou cestu vydati, a vstoupiv v Římě do klá-

štera, v krátkém čase zemřel r. 869. Na smrtelné posteli napomínal ještě bratra svého, aby k dobrému moravskému lidu se vrátil a v započatém díle neochaboval. Metoděj vrátil se na Moravu a byl od papeže za arcibiskupa té země ustanoven.

11. Změny na Moravě. Svatopluk. Bořivoj. Úmrtí Metodějovo.

Prvé, než Metoděj zpět na Moravu dospěl, udály se tam změny přehrozné. Rázné vystupování Rastislavovo, jeho domáhání se samostatnosti národní i církevní protivilo se na nejvyšší německému císaři Ludvíkovi, velikému nepříteli Slovanů. I byly vedeny mnohé války, ve kterých ale Rastislav vítězem zůstal.

Leč Svatopluk, synovec Rastislavův, nechtě poslouchati svého uje, dal se v ochranu císaře německého. Když pak ho za tu zradu Rastislav chtěl potrestati, byl od něho sám obelstěn, jat a Ludvíkovi vydán r. 870. Nyní se Němci bez nesnáze Moravy zmocnili, zajatého pak Rastislava kázal Ludvík ukrutně zraku zbaviti a do kláštera uvězniti.

Svatopluk stal se ovšem knížetem moravským, dán jest však pod dohlídku dvou německých správců, Viléma a Engelšalka, a měl tak malou moc, že ani Metoděje, kterého Němci na dvoře jeho znovu stíhali, ochrániti nemohl, nýbrž jim vydati musel, kteří ho také pětletého roku vězili. Proto přece byl Svatopluk z nevěry obžalován a jako Rastislav do žaláře uvržen.

Libovolné to nakládání s rodnými knížaty roznítilo však Moravany k úsilnému povstání. Pohubivše posádky německé, učinili knížetem kněze Slavomíra a mnohé porážky Němcům způsobili. V nesnázi této byl Svatopluk od císaře za nevinna prohlášen a vůdcem vojska, které Moravy z novu dobyti mělo, učiněn. Stavě se na oko věrným, v srdci však pomstu chovaje, vtrhl v čele svěřeného mu vojska do Moravy až k Veléhradu. Tu smluviv se s Moravany, udeřil s nimi na Němce a úplně je zahladil. Tak se učinil neobmezeným panovníkem říše moravské r. 871.

Špatného prostředku, zrady a lsti užil Svatopluk, aby se trůnu zmocnil. I musil se velmi vynasnažiti, aby přečinení své napravil a u lidu v zapomenutí přivedl. Vyznačil se také konáním přísné spravedlnosti, podporováním křesťanského náboženství a mohutným, obezřelým hájením svého národu proti neustálým útokům nepřátel. Svou moc rozšířil a stal se Němcům strašným. Mnohá okolní knížata dala se v jeho ochranu, jako jmenovitě český kníže Bořivoj. Ten navštívil Svatopluka na Velehradě, a byv tu r. 873 od arcibiskupa Metoděje u víře křesťanské vyučen, přijal i s manželkou svou Ludmilou sv. křest, po čemž i celý dům knížecí i většina českého národu na víru křesťanskou se obrátila. Od Metoděje až na naše časy zachovala se v chrámech našich píseň: „Gospodi, pomiluj ny“, t. j. „Hospodine, smiluj se nad námi.“ A tak Metoděj plným právem apoštolem jak Moravanů tak i Čechů nazván býti může. Dokonal pak svůj svatý a blahočinný život na Moravě 6. dubna 885.

12. Pád říše moravské.

Svatoplukova moc byla Němcům velice nemilá, i pohlíželi na ni s bázní a závistí. Král jejich Arnulf, nevěda si jiné pomoci, jak by ho zkazil, povolal Maďary, divoký národ plemene severského, z nynějších Sedmihrad a neostýchal se, ve spolku s těmito surovými a ukrutnými divochy na křesťanskou říši Svatoplukovu dorážeti. Svatopluk dovedl se však brániti oběma, ba málo scházelo, žeby byl Maďary úplně potřel. Věk jeho ale chýlil se ku konci, a ne bez obavy předvídal nehody a bouře, které po jeho smrti na ubohou Moravu čekají. Rozděliv svou říši mezi tři syny své, nařídil, aby nejstarší Mojmír nad ostatními vládl. Na smrtelné posteli napomínal je ještě k svornosti a užil k tomu významného podobenství. Podav jim tři svázané pruty, kázal, aby je zlomili; když pak toho žádný učiniti nemohl, rozvázal je, načež arci lehko zlomeny byly. Z toho si měli synové vzíti naučení, že jen tenkrát jim nepřítel neuškodí, dokud spojeni zůstanou.

Bohužel, že po smrti Svatoplukově (r. 894) synové jeho

naučení to zapomněli. Mojmir II. byl ovšem statečný panovník, ale bratří, jsouce proti sobě popuzeni od Němců, nechtěli se jemu podrobiti, z čehož domácí války vypukly. K většímu neštěstí pro Mojmíra i pro Slované vůbec odtrhli se i Bořivojovi synové Spytihněv a Vratislav od Moravy, u Arnulfa ochrany hledající. Proto přece hájil Mojmir statečně říše své až do r. 907 proti častým vpádům Maďarů, kteří již i Němcům obtížnými, ba i nebezpečnými se stávali. Nebo již netoliko do slovanských, ale i do německých krajín zajížděli a je pustošili. Proto spojili se nyní Němci se Slováky, aby zhoubu obapolnou předešli. Ale bylo již pozdě. U Prešpurku stala se r. 907 krvavá bitva, v nížto křesťanští národové od divokých Maďarů nesmírnou porážku utrpěli. Říše moravská byla vyvrácena úplně, města pobořena, obyvatelstvo buď vyhlazeno aneb do hor zahrnáno. Hrozná to byla pohroma, která tu Slováky zastihla. Slované západní, národem maďarským od jižních odtrženi, nemohli s nimi splynouti více v jednu mohutnou říši, která by se útokům cizinců dostatečně ubránila. Taktéž jim nebylo více možno, seznamovati se s vysokou vzdělaností osvícených Řeků a bráti od nich a z jihoslovanských krajín kněze, k rozšiřování víry Kristovy spůsobilé. Byli odloučeni od osvěty řecké a tudíž v nepříznivějších poměrech než Němci, jimžto pod vlivem osvěty římské stále volně prospívati přáno jest. Pročež nelze se diviti, že se u nich vzdělání opozdilo, a že mnohé slovanské větve velmi dlouho v pohanství setrvaly.

13. Drahomíra a sv. Ludmila.

Manželka Bořivojova, nábožná Ludmila, přežila syny své Spytihněva a Vratislava, kteří byli oba horliví vyznavači víry Kristovy, a z nichž poslední nedospělé dva syny Václava a Boleslava pozůstavil. Aby o rozšíření svaté víry bylo postaráno, cvičila vnuka svého Václava již z mládí v křesťanských ctnostech a vyučovati ho dala písmu slovanskému a latinskému; neboť v obou těchto jazycích byly tehdejší služby Boží v Čechách konány. Lid jí měl u veliké úctě pro příkladný její život i proto, že nešťastných vyhledávala a jim

Smrt sv. Václava.

ku pomoci přispívala. Lásky té jí ale záviděla hrdá Drahomíra, vdova po Vratislavu, která za nedospělosti synů svých vlády se ujala. Bálať se zajisté, žeby národ tehýni její za vládkyni povýšiti mohl. Aby Ludmila Drahomíru přesvědčila, že na vládu nepomyšlí, odstěhovala se na svůj hrad Tetín, a tam ve skrytosti, v modlení a konání dobrých skutků život trávil. Avšak i tam jí stíhala nenávisť Drahomířina. Najala vrahy, kteří do hradu Ludmilina vrazivše, jí právě na modlitbách dlící vlastním závojem udusili r. 921. Národ, který Ludmilu již za živobyťi za svatou považoval, počal jí ctíti co českou prvomučennici.

I Drahomíra litovala brzo svého činu a dala na místě, kde vražda byla spáchána, vystavěti kostel ke cti sv. Michaela archanděla. Později popudila Drahomíra proti sobě německého císaře Jindřicha Ptáčníka a neuměla odolati vojsku jeho. Tu, aby Čechy z nebezpečí vytrženy byly, ukrotil syn její Václav Jindřicha tím, že mu roční poplatek, 500 hřiven stříbra a 120 volů obnášející, dávatí přislíbil r. 928.

14. Sv. Václav.

Pádem říše moravské zbaveny jsou Čechy přirozeného spojence, který by je byl jak při útocích nepřátelských, tak i při rozšiřování křesťanského náboženství vydatně podporovati mohl. Václav spojence toho hledal nyní v říši německé; neboť jen tato ze všech sousedních byla křesťanskou a on jen z ní mohl dostati kněží k udržení svaté víry potřebných, ježto v Čechách biskupa nebylo, od něhož by svěcení docházeli. Václav byl opravdovým, horlivým křesťanem. Stavěl chrámy a školy, a u svaté roznícenosti celé noci na modlitbách trvával. I víno a hostie k oběti mše svaté vlastníma rukama připravoval. Při tom byl pravým otcem chudých a opuštěných, zvláště pak zanedbaných dítek se ujímal a o dobrých vychování péči měl.

Mnozí lechové však neviděli rádi, že Václav mnoho na kostely vynakládá a německému císaři věrným zůstává. Jim by býval milejší mladší Václavův bratr Boleslav, muž to bouřlivý a odvážný, který bydlel v Staré Boleslavi. I po-

noukali ho, aby Václava odstraniv, sám se vlády zmocnil. Vlady žádostivý Boleslav uposlechl rady jejich, pozval bratra k sobě na slavnost posvěcení chrámu Páně, a když Václav druhého dne na to na jitřní služby Boží šel, vyskočil na něho a zavraždil ho přispěním svých služebníků r. 935.

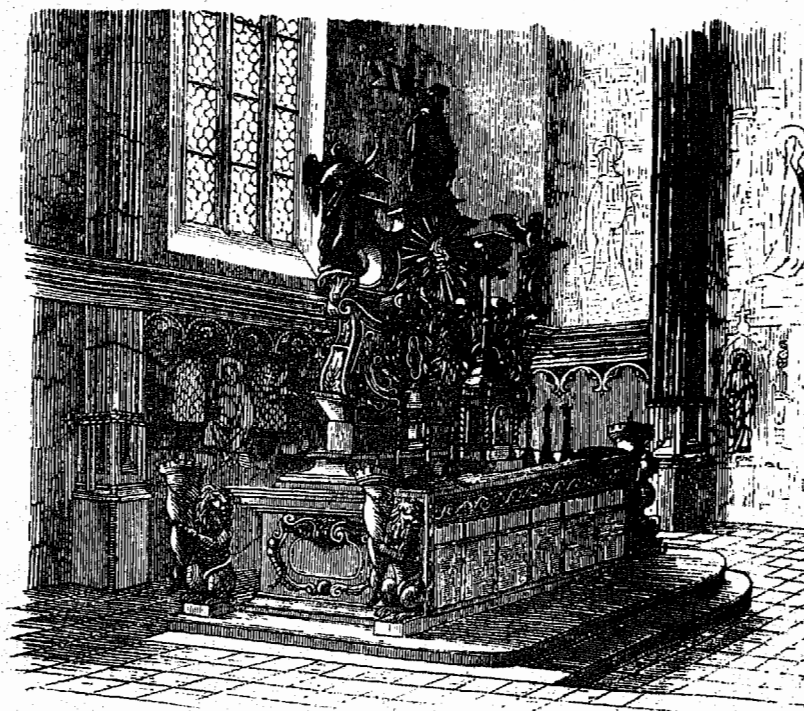
15. Boleslav ukrutný.

Boleslav nastoupiv na trůn, nechtěl více poplatků Němcům dávat, z čehož čtrnáctiletá válka povstala. V prvních letech vítězil Boleslav a teprv ku konci, když císař Otto s celou mocí na něho udeřil, přinucen jest jako sv. Václav, zavázati se k ročnímu poplatku.

V domácím životě Čechův spůsobil Boleslav změnu velikou. Posud se kníže zemský nerozeznával od ostatních županů více, než za časů našich městský starosta od svých spoluměšťanů, jen že hodnost jeho doživotně trvala a v rodu dědičnou byla. Staloť se zajisté nejednou, že lechové, rovnajíce se knížeti bohatstvím, poslouchati ho nechtěli. Boleslav, obmýšleje moc knížecí zvýšiti, učinil to obohacením knížecích důchodů a zmenšením moci županské.

V každé župě, jichžto se za Boleslava přes 50 počítalo, nalezaly se kromě pozemků, jednotlivým rodinám náležejících, tak zvaných dědin, ještě také občiny, pozemky to obecné, patřící celé župě společně. Těchto občin všech zmocnil se Boleslav a stal se pojednou bohatším, než všickni poddaní jeho dohromady. Tím nabyl prostředků, služby sobě prokázané lépe odměňovati a tak lepší poslušnost si zjednati. — Správu statků svěřil zvláštním hospodářským vládařům.

Moc županů zmenšil tím, že je vyhlásil za pouhé úředníky, kteří knížetem dosazováni a sesazováni býti mohou. Tu arcí nemohli více proti knížeti tak bezohledně jako prvé vystupovati. Pro lepší dohlídku podřídil je vrchnímu županu dvorskému. Změna tato nestala se ovšem bez odporu, a Boleslav pro násilí, jakého při tom užíval, neméně než pro spáchanou bratrovraždu ukrutným nazván jest. Ty lechy a zemaný, kteří mu nápomocni byli, odměnil úřady a statky, tak že zbohatše, nad chudší své příbuzné se vypínati a sebe za

Hrob sv. Václava.

něco lepšího považovati počali. Tím se poprvé rušila starodávná rovnost stavů, avšak Boleslav docílil tím aspoň toho, že zemi svou většího odporu proti zevnějšému nepříteli schopnou učinil.

Porušená nerovnost stavů vystupovala i s jiné strany čím dál tím více na jevo. Starostové totiž, berouce si příklad z knížete zemského, považovali úřad svůj za dědičný a jmění celého příbuzenstva za své vlastní, tak že vzdálenější příbuzní jejich, chtěli-li také podíl z obecného jmění dostati, starostům z něho roční platy odváděti aneb jisté práce čili roboty konati museli. To byly první počátky poddanství v Čechách. Nejevilo se arci tak příkře jako v jiných zemích; povinnosti poddaných k pánům nebyly přílišné a také se netýkaly nikterak osoby, nýbrž jen půdy, které kdo užíval. A stávalo se zhusta, že mladíci, statek svůj opustivše, službě vojenské se oddali, kteráž jim k nějakému svobodnému statku aneb i úřadu dopomohla.

Boleslav utvrdiv svou moc doma, počal rozšiřovati panství své i za hranice země české. Nejprvé pomáhal císaři Ottovi bojovati proti Maďarům, a když tito, na řece Lechu porážku utrpěvše, na zpáteční cestě do Čech na pomstu vraziti hodlali, potřel je Boleslav na hranicích českých dočista (r. 955), tak že od té doby nenajížděli více. Pokořeným Maďarům odňal Moravu, a maje v moci tuto hlavu slavné někdy slovanské říše, činil si ovšem i právo k zemím, které s ní spojeny bývaly. A skutečně se mu zdařilo, i Slovensko a velikou část Polska si podrobiti. Může zajisté Boleslav v některém ohledu porovnán býti se Svatoplukem moravským, ješto jako tento hříšným skutkem vlády se zmocniv, napotom o zdar své říše úsilně se staral.

Bratrovraždy želel upřímně a dal tělo sv. Václava s velikou ctí ve chrámu sv. Víta pochovati. I o rozšíření křesťanství měl péči, a dcera jeho Dúbravka, provdána byvši za polského knížete Mečislava, obrátila svým cnostným životem i manžela svého i jeho lid.

Po dva a třicetiletém panování zemřel Boleslav r. 967, zanechav trůnu svého synu svému Boleslavu II.

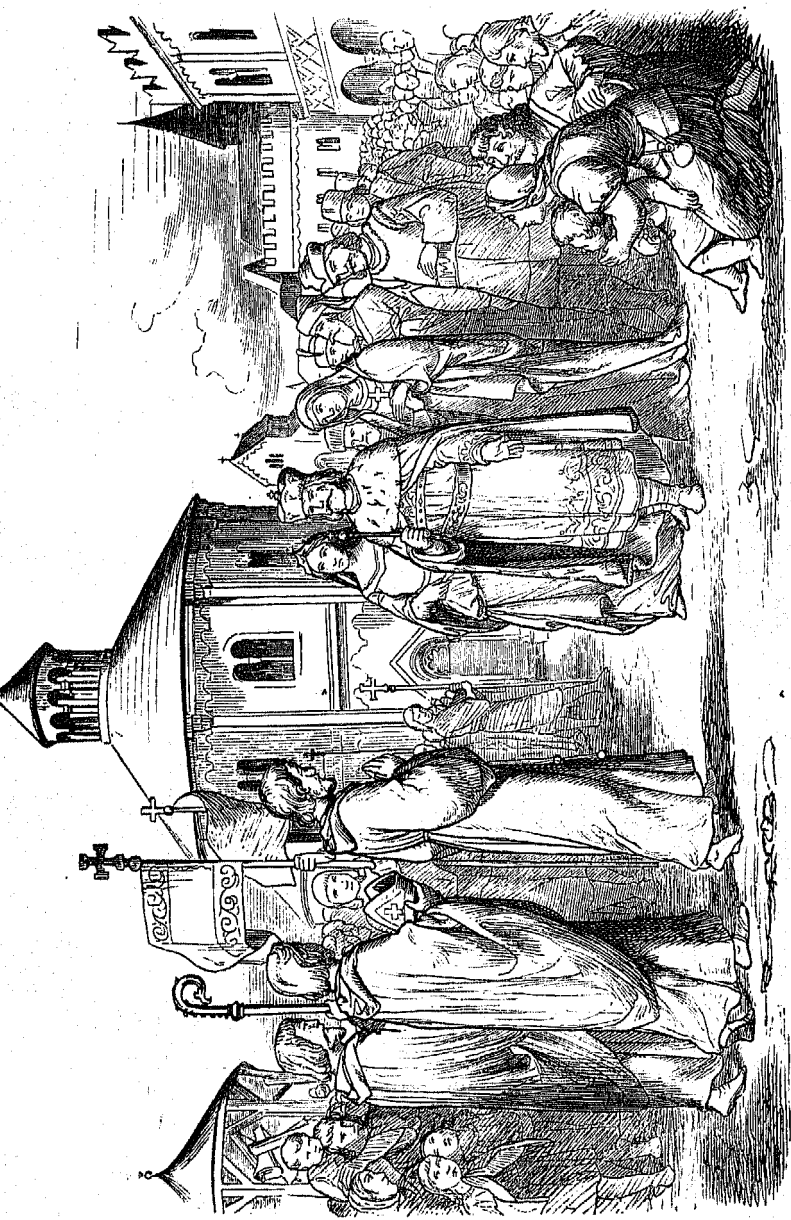
16. Boleslav II. Biskupství v Čechách. Sv. Vojtěch.

Svatoplukova říše předčila Boleslavovu tím, že měla vlastního arcibiskupa s podřízenými mu biskupy, jsouc takto v duchovním i světském ohledu od Němců nezávislá; naproti tomu všechny ty země, jimiž Boleslav ukrutný vládl, náležely k biskupství řezenskému, protože oněch 14 lechů za Hostivíta v Řezně pokřtěno bylo. Z té příčiny Boleslav II., který jak statečností tak i nábožností se skvěl a říši svou ještě dále k východu rozšířil, usiloval o to, aby pro své země vlastní biskupství zřídil. Po mnohém o tom vyjednávání zdařilo se to r. 973, a prvním biskupem pražským byl Dětmar, rodem Sas, v Čechách zdomácnělý. Po smrti tohoto r. 982 zvolen byl Vojtěch, syn znamenitého českého pána, jmenem Slavníka.

Vojtěch narozen byl na hradě Libici, tam kde Cidlina se vlévá do Labe. První vzdělání obdržel doma od matky Střezislavy a pěstouna Radly. Později dán jest na vysoké učení do Magdeburku v Němcích. Zde vynikal pilností, vzdělaností, čistými mravy a jinými cnostmi nade všechny své spoludruhy. Ač u přemnohých z nich znamenal chování rozpustilé a bujné; ač se mu s počátku pro jeho zbožnost a čistotu i vysmívali; působily přece zásady od cnostné matky mu vštípené tak mocně, že dech hříchu ho neovanul a srdce mu neporušil. Proto obrátil na sebe zřetel všech dobrých a stal se zvláště miláčkem arcibiskupa Adalberta, který, posvětiv ho na kněžství, vlastním svým jmenem ho jmenoval.

Jsa pokorný, povýšení nevyhledával, a proti vůli své zvolen jest od českého národa za biskupa. Biskupské příjmy své rozdělil na čtyry díly. Jeden vynakládal na stavění chrámů, druhý na vychování mladého duchovenstva, třetí ku podpoře chudých a teprv čtvrtý pro sebe. K sobě byl přísný, jiné pak láskou a vlídností k dobrému povzbuzoval. Byl pravým následovníkem Krista Pána a jeho sv. apoštolů.

Avšak ač příklad jeho mocně působil na národ český, nezdál se mu přece prospěch býti dostatečným. I obával se, že jako biskup za všechno odpovědným jest, co se zlého

Uvedení sv. Vojtěcha na biskupskou stoliči k sv. Vítu na hradě Pražském.

v biskupství jeho děje, byť to i předejít nemohl. Nejvíce ho rmoutily pusté prostopášnosti některých vysoce postavených osob a pohoršení, které se tudy lidu obecnému dávalo. Horlil též proti trhům, v neděli odbývaným, proti mnohým zvykům, z pohanstva pozůstalým a zvláště proti tomu, aby se lidé ve válkách zajatí židům, v otrocích obchod vedoucím, do Uher v porobu neprodávali, kterážto neřest se tehdaž v Čechách naskytovala. Sv. Vojtěch vykupoval tyto poroby a propouštěl je na svobodu; rmoutilo ho ale, že pro nedostatek jmění nemohl vykoupiti všech.

Ztrativ naději, že se mu podaří, lid český k dokonalému křesťanství přivést, odebral se do Říma k papeži, kterýž mu biskupství opustiti dovolil. V Římě vstoupil do kláštera roku 990; když pak dvě leta na to od Boleslava II. poselství k papeži s tou žádostí přišlo, aby se Vojtěch do Čech navrálil, tu uposlechl papeže, rozloučil se, ač s těžkým srdcem, s klášterem, a pojav z něho 12 mnichů, s nimi na cestu do Čech se vydal, kdež pro ně napotom kníže první mužský klášter v Břevnově založil.

S plesáním sice velikým přijali Čechové svatého svého biskupa, úplné polepšení mu slibující; ale spokojenost jeho nemohla dlouho trvati. Boleslav II. upadl do těžké nemoci a nucen jest postoupiti vládu synu svému Boleslavu III. Ten ale velice přál mocným Vršovicům, úhlavním to nepřátelům rodu Slavníkova. Vršovici vystupovali velmi příkře proti Vojtěchovi. I do samého chrámu vrazili a ve slepé vášni své vraždou jej poskvrnili. Po tomto hrozném pohoršení a násilném veřejném zneuctění domu Božího, nedal se Vojtěch žádnou prosbou více v Čechách udržeti, ale do bývalého kláštera svého v Římě se uchýlil. Na cestě té jako všude jinde provázel ho nejmladší bratr jeho Radim.

V Čechách mezi tím vypuklo záští mezi rodem Vršovců a Slavníkovců v zjevnou otevřenou válku, zvláště když nejstarší Vojtěchův bratr Soběbor u polského krále na příkoří si stěžoval, kterých rodu jeho ve vlasti snášeti bylo. Ač stížnost tato byla zcela nevinná a přirozená, vykládána jest přece Slavníkovcům od nepřátel jejich za zradu. Čtyři na hradě Libici pozůstalí bratři byli obleženi, po hrdinské obraně hrad

jejich ztečen, oni všickní i s rodinami pobiti, a čeled' jejich buď též povražděna neb v porobu uvedena r. 996.

Poznovu bylo Vojtěchovi od císaře, arcibiskupa mohučského i papeže přimlouváno, aby se do Čech vrátil. Papež mu však zároveň dovolil, kdyby ho Čechové ani tenkrát poslouchati nechtěli, že se může do cizích zemí odebrati a pohanské národy na víru obracet. Vojtěch uposlechl. Uslyšev ale na cestě o hrozném ukrutenství, které se bratřím jeho stalo, zalkal hořce i počal uvažovati, jakou váhu asi slovo jeho bude mítí tam, kde tak ukrutné násilí bez trestu zůstává. Nešel tedy rovnou cestou do Čech, ale zašel do Polska ku králi Boleslavu Chrabrému, aby tento dříve vyzvěděl, jakého teď smýšlení Čechové jsou. Posel polský, k tomu cíli do Čech vyslaný, obdržel od Vršovců, kteří dosud při vládě byli, za odpověď, že nikdo po tak přísném mravokárci nebaží. Odpověď ta, jakkoli spurná, nicméně Vojtěcha potěšila; nebo nyní se cítil úplně sprostěna biskupské povinnosti své a mohl se dle dávného přání mezi pohany vydati a jim Kristovu víru hlásati. V průvodu bratra svého Radima a kněze Benedikta odhodlal se na cestu do Prus. Avšak utrpení, kterými ho Bůh tak často zkoušel, neměla ho ani zde minouti. Prušané se na něho často obořovali, mu hrozili a ze země ho vyháněli; i vida takto své naděje zmařeny, mínil k příbuznějším Luticům se odebrati, maje vším právem za to, že by mu spíše porozuměli. Chtěl také svůj klášterní oblek odložití a národní kroj přijmouti, aby zbytečně pozornost na sebe neobracel a lid oděvem nepopuzoval. Lidé zlí zmařili i tento úmysl jeho. Bylo to 23. dubna r. 997, když se svými společníky do posvátného pohanům háje, jmenem Romové, zabloudiv, tu si odpočinul. Pohanský lid spatřiv to, rozdráždil se velice, a vrazil do háje, spoutal a ztýral všechny tři cizince, Vojtěcha pak zavraždil. Ostatním dvěma společníkům podařilo se později k Boleslavovi Chrabrému do Hnězda uprchnouti; ten pak vykoupiv tělo mučnickovo za cenu vysokou, pohřbil je slavně v hlavním chrámu sídelního svého města. Ode všech křesťanských národů byl Vojtěch za svatého uznán, a z daleka putovali nábožní k posvátnému hrobu jeho. Čechové ale, u nichž tak mnoho utrpěl, velikou nevoli u cizích národů proti sobě popudili.

O dva roky později zemřel v Čechách i Boleslav II., jehož smrti právem Čechové želeli, an jim nyní zlé símě od Vršovců zaseté vzrůstati počalo. Po Boleslavovi II. tři synové zůstali: Boleslav III., Jaromír a Oldřich, z nichž nejstarší vládu nastoupiti měl.

17. Boleslav III. Vladivoj. Jaromír. Boleslav Chrabrý.

Boleslav III. zdědil po otci svém rozsáhlou sice říši, ale ani jediné panovnické jeho cnosti. Jsa zhýralý a v boji proti cizímu nepříteli nestatečný, dopouštěl se doma ukrutenství i na svých přátelích. Vlastní jeho bratři museli i s matkou do ciziny před ním utéci. O správu země nedbal, a Vršovci, kteří již za předešlého panovníka ve mnohém ohledu libovolně si počínali, vládli nyní Boleslavem III. tak, že se vše dle vůle a návodu jejich dalo. O kážby byly rady jejich k dobrému vždy směřovaly! Ale oni umějíce vášním knížete výborně hověti, tajně na zkázu jeho pracovali; měli zajisté v úmyslu, svůj vlastní rod za knížecí povýšiti.

Podnikavý tehdejší král polský Boleslav Chrabrý, vida ničemnost českého panovníka, odejmul mu všecky země, které předešlí Boleslavové k Čechám připojili, tak že jen Čechy samotné mu pozůstaly; ale pro ustavičná ukrutenství, jež páchatí nepřestával, byl i zde od národu zapuzen, a Čechové povolali na trůn Vladivoje, bratra krále polského, po jeho pak brzké smrti Jaromíra r. 1002.

Jaromír byl sice kníže dobrosrdečný, neuměl se ale zlému dost rázně opřítí a zbujnělí Vršovci tropili si z něho jen posměch.

Jednou na lovu, vzdáliv se od ostatních lovců, přepaden jest od starosty jejich Kochana a jeho družiny. Ti osamělého knížete v okamžení s koně strhše a na znak položivše, ke kolům, do země zaraženým, ho přivázali a se svými koňmi přes něho skákajíce, jako dravá zvířata z jeho smrtelných úzkostí se radovali. Tu však dověděl se lid na hradě pražském o nehodě Jaromírově, i pospíchal mu kvapně na pomoc, Vršovce dílem zajal, dílem rozplašil a Jaromíra již polo-

mrtvého vysvobodil. Na poděkování za své zachránění dal Jaromír na témž místě vystavěti kostelíček sv. Jana Křestitele.

Mezi tím hledal vypuzený Boleslav III. v cizině spojence, který by mu k českému trůnu znovu dopomohl. Nepořídív v Němečích, utekl se do Polska k úhlavnímu svému nepříteli Boleslavu Chrabrému. Tento by byl zajisté raději sám v Čechách panoval a také by bývalo panování jeho Čechům prospěšnější; poněvadž ale domácí knížata bližší právo k českému trůnu měli, nechtěl ho mocí dobývati. Přál si raději takových okolností, aby Čechové jako před nastoupením Vladivoje sami přinuceni byli, knížete svého zapuditi a k němu se o pomoc uchýliti. Toho by se však při dobrém Jaromírovi a při ohnivém Oldřichovi s těžší byl dočkal, a proto podporoval vojskem svým právo Boleslava III. proti mladším jeho bratrům. Aby se ale neřeklo, že Čechům Boleslava násilně vnucuje, hleděl hlavní jeho protivníky s ním smířiti, a v jeho přítomnosti slibovaly si obě strany úplné odpuštění a zapomenutí křivd sobě učiněných. Král polský předvídal dobře, že mstivý Boleslav III. slibu svého nezdrží, a smíření že dlouhého trvání míti nebude. A co předvídal stalo se. Sotva bylo polské vojsko ze země české vytáhlo, pustil opět Boleslav III. uzdu všem svým vášním a náruživostem. Sezvav u večer masopustní nej přednější muže národa na hrad pražský na hody, kázal ty, jichž nenáviděl, zjímati a pobiti, zetě pak svého, z rodu Vršovců pocházejícího, sám vlastní rukou probodl. Vida národ nové to hanebné počínání svého knížete, nevěděl si jiné rady, než znovu u krále polského pomoci hledati. Tu teprv uviděl Boleslav Chrabrý svou dobu, kdeby mu lze bylo českého trůnu se zmocniti. Povolav Boleslava III. k sobě, kázal ho do vězení dáti a zraku zbaviti, aby se více o trůn ucházeti nemohl; na to vtrhnuv s vojskem do Čech, bez obtíže vlády nad nimi dosáhl.

18. Boleslav Chrabrý zapuzen.

Veliká byla nyní říše Boleslava Chrabrého. Obsahující Čechy, Moravu, Slezsko, severní část Uher, Polsko, Lužici a Pomořany, mohla se statně po boku postaviti říši německé;

a proto císař, za jediného oprávněného panovníka Evropy se považující, patřil jen s obavou a nelibostí na mocný její vzrůst. Nebo jak by si jednu slovanskou zemi po druhé byl mohl podmaňovati, kdyžby všechny v jedinou mocnou říši spojeny bývaly? Chtěl tedy počínání Boleslava Chrabrého přítrž učiniti. Prvé ale zkušel, zdali by ho nezískal dobrotou. I vyslav k němu posly, dal mu po nich vzkázati: Císař Jindřich II., náš pán, co jediný vrchní panovník nad zemí českou, chce ti v ní vládu milostivě propůjčiti, jestli mu, co vrchnímu pánu svému, poddanost, věrnost a poslušnost přislíbíš; neučiníš-li však toho, udělí trůn země této Jaromírovi neb Oldřichovi, kteří pomocí jeho proti tobě se dovolávají. Boleslav nesvoliv k žádosti císařově, chystal se k statné obraně. Kázav pomezí lesy záseky opatřiti a hrady pomezí opevniti, činil sám vítězné vpády do zemí císařských. Počínal si tu skutečně co zkušený vojevůdce; zapomněl jen na to, že nejpevnější hradbou panovníkův jest věrná oddanost národu, a že každý panovník nejprvé tuto oddanost si pojistiti má. Byla pak v zemi česká strana, která Boleslava za pána svého neuznávala, a sám Vyšehrad neotevřel mu doposud bran svých. Strana tato, s počátku nepatrná, zmáhala se, když vojsko polské, vítězstvími v Němcích opojené, i v Čechách se mnohých útisků na lidu dopouštělo. I Vršovici, ač prvé Přemyslovcům nepřítel, přidali se ku straně Polanům odporu, a to zase z bázně před Slavníkovcem Soběborem, jež Boleslav s sebou do Čech byl přivedl. A tak Boleslav, konaje přípravy k válce proti nepříteli zevnímu, neučinil žádných opatření k ukojení nespokojenosti vnitřní, a to mu uškodilo. Obáváje se, aby císař přes Labe nevrhl do zemí polských, poslal Boleslav největší díl vojska svého, aby vpád ten překazilo. Avšak císař, znamenaje to, obrátil se náhle do Čech, a že při vojsku jeho byla česká knížata Jaromír a Oldřich, poddávaly se mu snáze hrady, ku kterým přicházel. Když císařské vojsko až ku Praze přitřhlo, tu Boleslav, přesvědčiv se mezitím, že mu přátel znamenitě ubylo, a nahlížeje, že s hrstkou svých Polanů císařským a Pražanům se neubrání: kázal svým, k tajnému nočnímu odchodu se připraviti. A právě té noci bylo dáno Pražanům s Vyšehradu zvonem znamení, aby na Polany

udeřili. Boleslav s jednou částí svého lidu rychle Prahu opustil; zadní ale část musela podstoupiti s Pražany tubý boj a byla skoro zcela potřena r. 1004.

19. Jaromír a Oldřich.

Po vypuzení Polanův byl Jaromír po druhé dle starodávného způsobu v lýčených střevisích Přemysla Oráče na stolec knížecí posazen a za knížete země vyhlášen. Na to měl německý císař slavný vjezd do Prahy, kdež ve chrámu sv. Jiří Jaromírovi žezlo a korouhev české země do rukou vložil. Jaromír přidržoval se odtud stále císaře, pomáhaje mu ve válkách proti Polanům, a nedbaje slov a slibů Boleslava Chrabrého, kterými ho tento na svou stranu získati chtěl. Že ale pomoc jeho císaři málo prospívala, a Boleslav stále vítězně proti oběma se bránil, rozmrzel se konečně císař na Jaromíra, a nejen že proti tomu nic neměl, když ho po osmiletém panování Oldřich zapudil, ale rozkázal ubohého i zajmouti a uvězniti.

Oldřich, aby se na uchváceném trůnu snáze udržel, ještě horlivěji než před tím Jaromír, ale právě tak bez prospěchu císaři proti Polanům pomáhal, jakkoli Boleslav Chrabrý své přátelství i jemu nabízel. Nemoha domnělé křivdy zapomenouti, raději nehodně cizincům sloužil, nežby byl ve spojení s bratrským národem samostatnosti vyhledával.

Hlavní skvrnou v Oldřichově životě bylo, že nešťastnému Jaromírovi, kteréhož mu císař v moc dal, na radu Vršovců obě oči vyloupati dal, aby ho k panování zcela neschopným učinil. Žádná lítost, kterou později nad tímto přenáhleným ukrutným činem pocítil, nebyla s to, ubohému bratrovi zrak navrátiti. Po smrti Jindřicha II. jest Oldřich pozván, aby s německými knížaty nového císaře volil, kterážto hodnost nápotom vždy s osobou českého knížete spojena zůstávala.

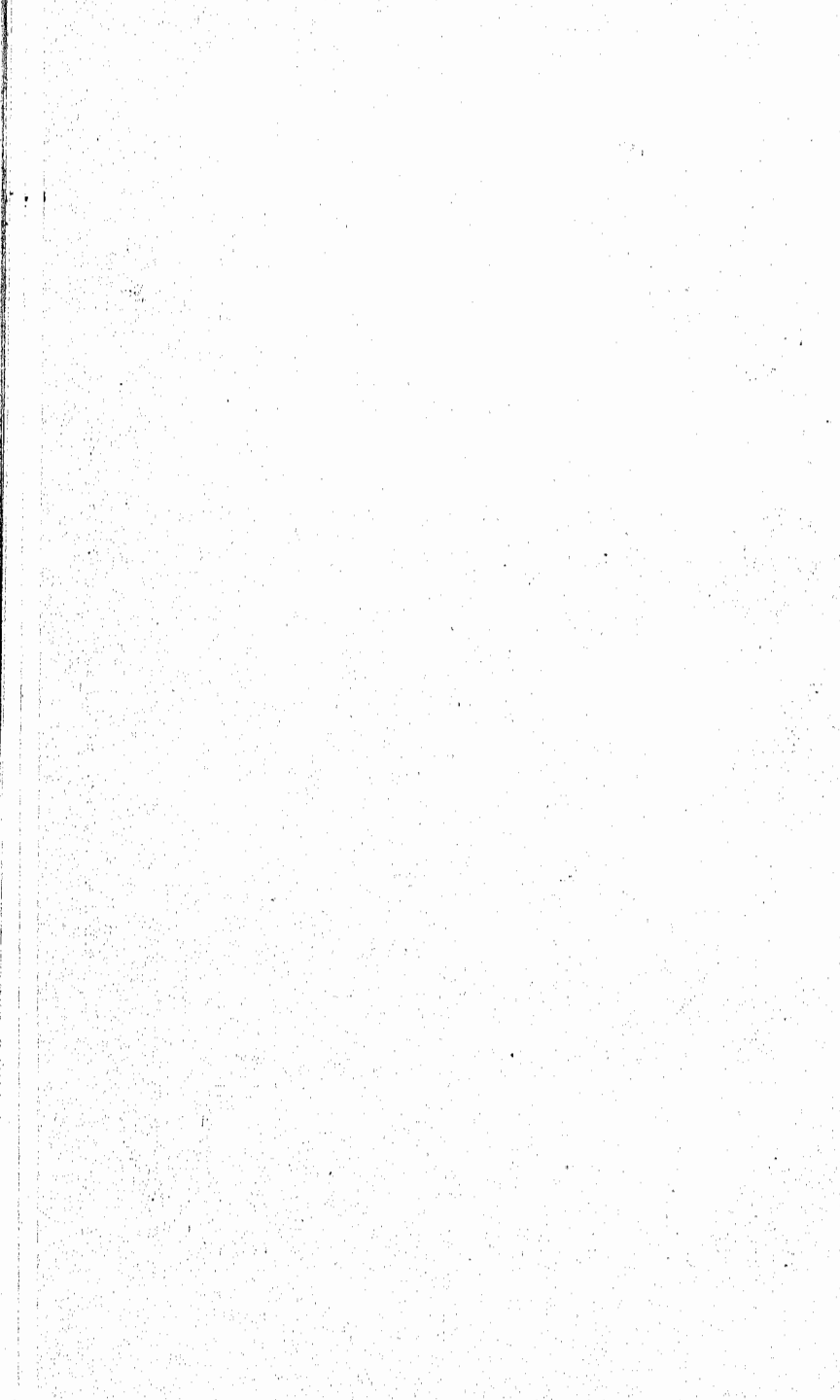
20. Svatý Prokop.

Slovanské služby Boží, svatým Cyrilem a Metodějem na Moravě zavedené, neměly po pádu moravské říše dostatečné

Kniže Oldřich našel sv. Prokopa na Sázevské noubě

211 KAM

podpory, pročež i znenáhla z užívání vycházely, až se jen v některých krajinách zachovaly. A přece byly u lidu v lásce a měly na něj blahodějný účinek, a to tím více, an při tehdejších převelikém nedostatku škol a kněh nemohl obecný, nedávno teprv obrácený lid dostatečně o tom poučen býti, co se při latinských službách Božích děje. Z té jediné příčiny užívali jich sv. bratří Cyrill a Metoděj, že je za nejistější prostředek k obrácení na křesťanskou víru považovali. A v Čechách zajisté úplnému, rychlému, opravdovému ujmoutí se křesťanstva nemálo ta okolnost překážela, že tu závod sv. bratří nikdy takového rozšíření jako na Moravě nedošel. Potěšitelným je tedy úkazem, že v době, kde slovanská bohoslužba u nás již blízka byla úplného svého vyhynutí, od samého knížete Oldřicha vyšel rozkaz, aby k opětovnému jejímu pěstování založen byl zvláštní klášter nad řekou Sázavou. Podnět k tomu dal nábožný poustevník, jmenem Prokop. Ten byl rodem z Chotúně nedaleko Kouřimi, zastával nejprv úřad kněžský na Vyšehradě, potom pak, aby ušel povýšení a nemusel se dívat na zlé řádění Boleslava III., odstěhoval se na Slovensko. Zde setkal se s nábožným, osamotě žijícím mnichem, který dosud slovanským jazykem služby Boží konal, žil s ním několik let, cviče se v přísné mravní kázni dle pravidel sv. Benedikta, do jehožto řehole i přijat jest. Vrátiv se na to do vlasti, vyhledal si v divoké tehdejší a lesnaté krajině nad řekou Sázavou místočko, kde v dosavadním tuhém, poustevnickém životě pokračovati chtěl.

Bylo to asi r. 1031, když kníže Oldřich na lovu v této krajině za plachým jelenem se žena, Prokopa při těžké lesní práci našel. I dal se s ním do řeči a divil se nemálo, že se dobrovolně tak přísnému životu podrobuje. Ale Prokop jal se ho s takým důrazem přesvědčovati, jak malou cenu vezdejší statky mají, i jak hříšně jedná, kdo po nich nesmírně baží a k dosažení jich snad i zlých prostředků užívá, že kníže celý proměněný na spáchané zlé skutky své se rozpomenuv, na kolena padl a u Prokopa kajicnou zpověď vykonal. Když pak na to Prokop po slovansku vroucně a dlouho za knížete se modlil, tu vznikla v knížeti myšlénka, aby na onom místě klášter vystavěl, kdeby i na budoucí časy za slovanský lid

v mateřském jeho jazyku modlitby k Bohu vysílány byly. Prokop potvrdil v dobrém úmyslu dojatého knížete, na jehož srdce pobožnost ta blahodějný měla účinek; nebo sotva že ze sázavské pouště se byl vrátil, smířil se hned s Jaromírem, bratrem svým, a za odpuštění křivdy mu učiněné ho prosil. Brzo na to začal slib Prokopovi daný v skutek uváděti, a Prokop shromážděl pobožné mnichy, aby mu ve zřizování nového kláštera nápomocni byli. V krátkém čase bylo viděti působení tohoto kláštera na celé daleké okolí. Z daleka široka hrnul se lid, aby přítomen byl pobožnostem od nábožných řeholníků konaným a slyšel horlivá slova, kterými Prokop k srdci jeho mluvití uměl.

K žádosti knížete Oldřicha jakož i pražského biskupa musel Prokop, ač se jeho pokorná mysl toho zdráhala, přijmouti hodnost opata. V hodnosti té setrval 21 let až do smrti své r. 1053, a byl pro své vznešené cnosti již za svého života od veškerého lidu za svatého muže ctěn a považován. V klášteře jeho udrželi se řeholníci slovanští s malou přestávkou až do roku 1096, kdež byli rozpuštěni. V celém tom čase vyznamenával se klášter tento jak pěstováním pobožnosti tak i vzděláváním rozličných tehdejších vzácných umění, jako malířství, řezbářství a stavitelství, zvláště za opata Božetěcha. I množství kněh slovanských se tam psalo, ty ale po rozpuštění slovanských bratří zrušeny jsou až na 16 listů sv. evangelií, od sv. Prokopa sepsaných. Rukopis tento, v drahých, zlatem a vzácnými kameny zdobených deskách, dostal se později darem králům francouzským, kteří při svém korunování před celým národem přísahu svou na něj skládali. Nyní je uložen v knihovně ruského císaře. Věrný jeho otisk chová se též v českém museu v Praze, od ruského císaře Mikuláše tam darovaný.

21. Snahy Břetislava I.

Oldřich zemřel r. 1037, a za krátký čas po smrti jeho zavražděn jest od Vršovců i nešťastný bratr jeho Jaromír. Na stolec knížecí uveden jest po Oldřichovi ohnivý a hrdinský syn jeho Břetislav I. Již za života otcova vyznamenal se

válečnými činy. Polsko bylo po smrti Boleslava Chrabrého pro nesvornost synů jeho v žalostném zmatku a trháno od cizinců. Maďaři, urvavše Moravu a Slovensko, zle v těch zemích řádili. Tu Břetislav se silným českým vojskem do Moravy vtrhnuv, napořád houfy Maďarů před sebou hnal, tak že v krátkém čase Morava od nich osvobozena byla a Břetislava za svého pána uznala r. 1082. Oldřich potvrdil zvolení to, ponechal Moravu synu svému co údělné knížectví. Po smrti Oldřichově spojil Břetislav Moravu se zemí českou, ve kterémžto spojení země tyto od té doby napořád zůstaly. Mezitím časem zemřel v Polsku i syn Boleslava Chrabrého, Mečislav II., zanechav nedospělé dítě, v jehož jměnu matka jeho Rejčka vládla. Ješto vlada její byla špatná, vyhnali ji Poláci i s dítětem jejím, a nyní nastaly v zemi té poznovu hrozné rozbroje a úplné bezvládní. Obávaje se Břetislav ne bez příčiny, žeby ve stavu tomto Němci a Maďaři o Polsko se rozděliti mohli, umínil si, předejiti je, a nejen ty země, ježto prvé k Čechám náležely, nýbrž i celé Polsko se zeměmi svými spojití, a tak na novo velikou slovanskou říši založiti. I vtrhnuv do Polska, dobyl v krátkém čase mnoha měst a hradů, a přitáhl vítězně až ku městu Hnězdnu, v jehož hlavním chrámu ostatky sv. Vojtěcha uloženy byly. I zmocnilo se vroucí přání celého vojska, aby drahé tyto ostatky do mateřské země přenešeny byly. Prudkým útokem města dobytve, hrnuli se rozohnění bojovníci již již do chrámu, aby tělo sv. biskupa z něho vyzdvihli. Přítomný však biskup Pražský, jmenem Šebíř, nedopustil, aby se to stalo dříve, nežby Čechové náležitou pobožnou přípravou a kajicností vzácného tohoto pokladu hodnými se učinili. I muselo se veškeré vojsko po tři dni postiti a pak ve chrámu Páně nad hrobem sv. Vojtěcha slavný slib Bohu učiniti, že se všech těžkých hříchů varovati bude. Tu teprv bylo tělo sv. Vojtěcha s vroucí pobožností vyzdviženo, a když se Čechové z vojenského tažení vraceli, s velikou slávou do Prahy zavezeno.

22. První válka Břetislava s císařem.

Prvé než Břetislav boje své v Polsku ukončil, stahovala se hrozivá bouře nad vlastní jeho zemí. Rejčka, vypuzená

královna polská, stěžovala si do Břetislava u císaře pro opakování polské země. Na německý trůn dostoupil právě tehdy Jindřich III., který sám jsa žádostiv jak nad Čechy tak i nad Polskem panovati, těžce to nesl, že Břetislav svou moc šíří, a proto královně polské ochotně svou pomoc nabídnul a českému knížeti bez prodlení válku vypověděl. Břetislav, nemoha v tak krátké době s vojskem z Polska domů dospíšiti, dal žádati císaře za mír, sliboval, že o další slušné výmínky se s ním smluví, k lepšímu pak jeho ujištění rozkázal, aby i syn jeho Spytihněv do zástavy jemu byl dán. Výmínky ale, jež císař Břetislavovi po návratu jeho z Polska předložil, byly pro něho tak veliké, že k nim přistoupiti nemohl, pročež i hned k válce se chystal. Císař totiž, neohlížeje se na to, že část polských zemí k Čechám někdy náležela, žádal, aby Břetislav všecky v Polsku dobyté země vydal, i všecku bohatou kořist, již tam odtud přivezl. Břetislav nesvolil, a císař začal válku. Vypraviv dvě veliká vojska, jedno vedl sám z Bavor k Šumavě, anto druhé Krušnými Horami do Čech vtrhnouti mělo. Podobně i Břetislav svá vojska na dvě rozdělil, jedno k obhájení Hor Krušných vyslal a s druhým k Domažlicům proti císaři táhl. Tu nechav nadělati zásek, očekával Němce. Tito u velikém návalu k zásekům přišedše, museli k veliké mrzutosti své s nemalým namáháním dílem po neschůdných stezkách lézti, dílem pralesem cestu si prosekávati. Když pak byli nejumědlenější, vyrazili na ně Čechové a velikou porážku jim způsobili, při které i sám císař nesnadně jen životom vyvázl (r. 1040). I druhé vojsko císařovo, které mezi tím přes Krušné Hory vpád do Čech učinilo, muselo nazpět ustoupiti.

Císař německý nemohl však sněsti porážky této, která se mu hned s počátku panování jeho stala, i obával se, žeby mu na újmu jeho vážnosti býti mohla; z té příčiny ned ke druhému, mnohem prudšímu útoku na Čechy se rojil, se všech stran sve říše vojsko mocné k němu sbíraje. Je ale v předešlé válce mnoho znamenitých pánů německých do zajetí českého se dostalo, musel je císař dříve vyměniti, při kteréžto příležitosti Břetislavovi syn jeho Spytihněv jest navrácen.

23. Druhá válka Břetislava s císařem a další jeho panování.

Druhá válka s císařem, která r. 1041 nastala, vypadla pro Čechy nepříznivě. Župan bilinský Prkoš, maje s Moravany a Uhry v Krušných Horách vojsku německému se opíratí, dal se uplatiti k ohavné zradě vlasti; Břetislav pak, který zase jako předešlého roku císaře u Domažlic očekával, překvapen jest nemilou zprávou, že tento jiný chodník v šumavských lesích vypátral a bez překážky do Čech vešel. I nezbývalo mu tedy nic jiného, než co nejrychleji ku Praze pospíšiti, aby se nepřítelům do rukou nedostala. Dospěl tam ještě v čas, a mínil se tak dlouho brániti, až by zimní počasí císaře k vyjití ze země přinutilo. Manželka jeho Judita a biskup pražský Šebřř však spůsobili narovnění mezi ním a císařem, obávajíce se, žeby válka nešťastný konec míti mohla. Císař sleviv něco z předešlých požadavků, nežádal více kořisti polské a připustil, aby si Břetislav z vydobytých zemí krajinu Vratislavskou ponechal. Od svých přemluven, podrobil se Břetislav, ač s těžkým srdcem, výmínkám těmto; aby ale pro budoucí časy země své před vpádem cizinců lépe pojistil, usadil po uzavřeném míru všude po hranicích zbrojný lid, který bera výživu z polí knížecích a prost jsa všech daní i jiných břemen, toliko pomezních krajin proti nepřítelům bedlivě chrániti měl. Vratislavskou krajinu postoupil Břetislav po nějakém čase opět králi polskému, vymínil si za ni 50 hřiven zlata a 500 hřiven stříbra, což se i odvádělo. Maje pět synů a obávaje se, aby po smrti jeho zhoubné války o trůn mezi nimi nevznikly, vydal se sněmem zemským zákon, aby vždy nejstarší z rodu Přemyslova za knížete zvolen byl. Dle zákona tohoto měl nástupcem jeho býti nejstarší syn Sptyihněv; ostatní synové: Vratislav, Konrád, Jaromír, Otto měli dostati podíly na Moravě. Bylo však též přáním otcovým, aby Jaromír se oddal stavu kněžskému. Po osmnáctiletém panování zemřel hrdinský Břetislav v Chrudími, kdež se byl na své cestě do Moravy pro nemoc zastaviti musel r. 1055. Tělo jeho bylo s ve-

likým pláčem českého lidu do Prahy převezeno a v chrámu Páně sv. Víta pochováno.

24. Spytihněv II.

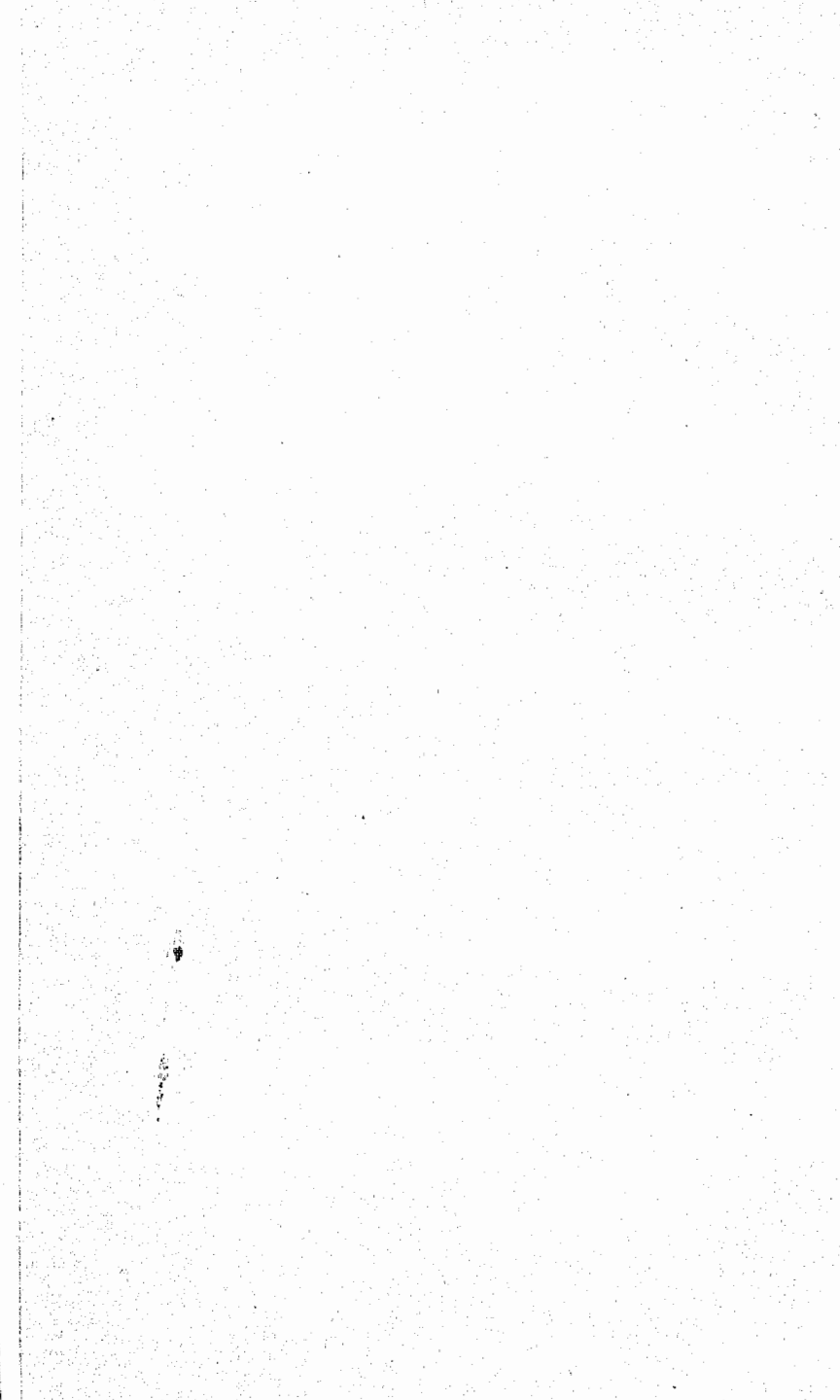
Spytihněv II. se popisuje co muž krásné postavy a velmi nábožného i dobrotivého srdce, co pravý ochránce lidu chudého a štědrý dobrodinec chrámů a klášterů. Staral se o to, aby i nejnižším spravedlnosti se dostalo. Jednoho dne, právě když s ozbrojeným zástupem do boje vyjížděl, prodrala se k němu jakási žena a prosila ho s pláčem, aby se jí proti utiskovateli jejímu zastal, který ji o všecken statek její připravil. Kníže, ač měl na spěch, zastavil se, její při na místě rozsoudil a ku právu jí dopomohl. Kláštery se všechny těšily z jeho přízně a štědrosti, vyjma toliko sázavský, jehož mnichové, ač vzorně se chovali a ve všem s katolickou církví se srovnávali, předce neustále z kacířského učení podezříváni byli. Spytihněv, neuměje toho rozsouditi a nechtě podporováním domnělého kacířství svědomí své obtížiti, odňal jim klášter a usadil v něm mnichy latinské. Ale ani tito nezůstali zde na dlouho, a klášter opuštěn zcela, až zase nástupce Spytihněvův slovanské řeholnky na novo v něj uvedl. Spytihněv II. dal také chrám sv. Víta ve větším rozměru přestavěti, nedočkal se ale konce stavby té, umřev náhle r. 1061 ve 30. roce věku svého.

Ochránce vdov a sirotků.

Chvátá vdova v žalném zjevu
ku knížeti Spytihněvu,
an se právě kvapně k boji
se zástupem zbrojným strojí.
„Zastav kníže!“ volá vdova,
„vyslyšet rač moje slova,
zabraň, zabraň zlému dráči,
ať mne bídnou neutlačí“;
„jmění chce mým dítkám vzítí,
z dědictví je vypuditi;
zastaň se jich, milý pane,
v moc ať svou je nedostane!“

„Nemám času,“ praví kníže,
„povinnost mne k vlasti víže;
kvapím v boj, by sláva Čechů
neupadla do posměchu;
„ale až se vrátím z boje,
rád vyslyším přání tvoje.“
„Prosím, pane, zastav přece,“
úpěnlivě žena vece;
„hájit opuštěných práva, —
z toho větší vzejde sláva;
neodkládej soudu k době,
která nenáleží tobě.“

Vdova lkajíc, snažně prosí,
 nohy jeho slzou rosí. —
 Kníže stane — k boji váhá,
 vojsko státi však se zdráhá,
 reptá: „K boji sluší píle,
 váhavost překáží síle.
 K soudcům, dotěrná jdi ženo,
 nebude ti ukřivděno!“
 Rozpačitě kníže stojí,
 má-li k soudu, má-li k boji.
 „Pro Bůh!“ prosí žena znovu,
 „neopouštěj chudou vdovu,
 „kníže-li mne odstrkuje,
 kdo se nade mnou smiluje?
 On-li nebe málo váží,
 kdo se o ně vynasnaží?“

Vojsko hlučí, reptá zase:
 „Přijdi ženo v jiném čase!“
 Ale kníže s koně sседá,
 na reptání více nedá.
 „Povinnost mě váže dvoji:
 práva šetřit — vésti k boji;
 kdyby první svět si hleděl,
 o boji by méně věděl;
 a kdo první vyplňuje,
 Bůh ho k druhé posilňuje.“
 A hned vedle obyčeje
 k soudu zasednouti spěje.
 Právo ženy soud uznává,
 na vinníka trest vydává;
 žehnán pak se dále strojí
 kníže k vítěznému boji.

25. Vratislav II.

Hned po smrti bratra svého přišel Vratislav II. do Prahy, kdež byl jakožto nejstarší Přemyslovec od sněmu na stolec knížecí dosazen. Moravu rozdělil mezi své dva bratry, Konrada a Ottu; Jaromírovi dáno po smrti biskupa Šebíře Pražské biskupství. Prvé však než se to stalo, založil Vratislav k veliké žádosti moravského lidu zvláštní biskupství v Olomouci, kteréž r. 1063 potvrzení papežova dosáhlo.

Nejsa k Němcům tak nepřítel jako Svytichněv, dovolil jim Vratislav blíž Prahy u Vltavy vlastní osadu si založiti, kdež svým vlastním rychtářem řídit se směli. A to byla první německá osada v Čechách.

Za Vratislava II. nastaly žalostné spory mezi dvěma předními mocnostmi v křesťanském světě, mezi papežem Řehořem VII. a císařem Jindřichem IV. Papež Řehoř VII. těžce nesl, že vláda církevní v mnohém ohledu podrobena byla moci světské, a proto usiloval hlavně o to, aby biskupové nebyli dosazováni dle vůle císařův neb králův, nýbrž toliko dle vůle papežův. Jindřich IV. nechtě připustiti zkrácení moci císařské, šel ve svém odporu tak daleko, že proti Řehoři jiného papeže voliti dal. Za opovážlivost tuto byl stížen klatbou církevní, zbaven důstojenství císařského a poddaní

jeho všech povinností k němu sprostěni. I vypuklo proti němu veliké zbourění, nastaly mu kruté války v Němcích i v Itálii, a trůn jeho byl v nemalém nebezpečí. V těchto těžkých okolnostech, když většina říšských knížat ho byla opustila, připojil se k němu Vratislav II., a jeho pomocí hlavně udržel se Jindřich na trůnu císařském. Až u samého Říma proslavili se tehdejší Čechové svou udatností r. 1083. Na důkaz vděčnosti potčil císař Vratislava titulem královským a dal ho královskou korunou korunovati; zrušil i starodávný poplatek, vyměnil si toliko, aby tři sta oděných českých jezdců každého císaře ku korunování do Říma provázelo.

Tak užil Vratislav okolností svého času k tomu, aby si většího zevnějšího lesku a říši své větší neodvislosti vydobyl. I vnitřní záležitosti rozšafně vedl a přísný pořádek zachovával. Toliko toho [při něm želeť jest, že proti svým bratrům častěji příkře vystupoval a křivd utrpených nerad odpouštěl. Zemřel náhle r. 1092, spadnuv s koně na lovu.

26. Konrad a Břetislav II.

Konrad, bratr a nástupce Vratislavův, panoval jen sedm měsíců. Ostatní bratři Vratislava nepřežili. Po Vratislavovi však zůstali synové: Břetislav, Bořivoj, Vladislav a Soběslav; po Konradovi Oldřich a Litpold; po Ottovi Svatopluk a Otto Černý. Z těchto nyní Břetislav, toho jména druhý, jakožto nejstarší, dostal se na stolec Přemyslův.

Panování své započal vykořeňováním pozůstatků pohanského náboženství. Slované lutičtí, při moři baltickém žijící, zůstávali totiž až do této doby v pohanství. Provozující plavbu po moři, vystavěli mnoho krásných měst, bohatstvím a krásou slynoucích. Mezi těmi byla Arkona na ostrově Ráně, Volin na ostrově stejného jména, Stětin na Odře, a Ratar, všecka se slavnými, nádhernými chrámy bohův pohanských. V Arkoně stál slavný chrám Svantovítův, při němž sídlil nejvyšší pohanský hněz, v Stětině chrám se zlatou sochou boha Triglava. K těmto chrámům putovali až po tu dobu každoročně mnozí Čechové, aby tam své pobož-

nosti konali. Kromě toho zdržovalo se i v zemi samé dosti ještě pohanských kněží, žreců a hadačů, kteří s lidem sobě oddaným v posvátných hájích pohanským bůžkům žertvy přinášeli. Břetislav, sněmem byv o to požádán, zakázal přísně všecky tyto pohanské zvyky, žrece dal ze země vyhnati a háje posvátné vypáliti.

Roku 1096 zmocnila se křesťanských národů šlechetná touha, aby Jerusalem a jiná svatá místa z rukou Muhamedánů vyprostili. Muhamedáni slouli vyznávači onoho náboženství, které v Arabii okolo roku 622 hlásal Mahomed. Muž tento, procestovav za mladosti své mnoho zemí, seznámil se v nich s náboženstvím židovským a křesťanským. Obě uznával za lepší než bylo pohanství, v němžto byl vychován, ale pravého poznání nedošel. Nadán jsa pak myslí snivou a obrazotvornou, přemítal často o věcech nadsmyslných, až přišel na myšlenku, aby se vydával za proroka Božího, kterému je uloženo, aby křesťanství i židovství opravil a původní víru obnovil. S počátku měl málo jen stoupců; když ale mečem učení své rozšiřovati se jal, přivedl brzo celou Arabii na svou stranu a v poslušenství své. Již první nástupcové Mahomedovi vydobyli nauce jeho novou půdu v Egyptě a v Persii. — Tak se i země svatá s Jerusalemem dostala v ruce jejich (r. 638), a oni pronásledovali krutě jak křesťany domácí, kteří víry své odříci se nechtěli, tak i cizí, kteří na ona svatá místa pobožnost svou konati přicházeli. Nábožný poustevník Petr Amienský byl také jeden z těch, kteří do Palestiny putovali a útisků Mohamedánů zakusili. Navrátiv se, hlásal ohnivě lidu i jeho knížatům duchovním i světským, aby země svaté v rukou nevěřících nenechávali.

K ohnivým pak slovům tohoto poustevníka sebraly se veliké davy z francouzských a německých zemí a táhly do svaté země. Nazývali se křížáci, protože pro oslavu kříže svatého chtěli bojovati. V prvním ale návalu přidalo se k nim také mnoho lidí zcela nevzdělaných, a tito v přílišné horlivosti své jali se židy, kdekoli se jim v cestě naskytli, násilně křtíti, myslíce, že tím bohumilý skutek konají. V Praze, kamž r. 1096 v nepřítomnosti knížete přišli, a proti vůli

biskupa Kosmasa také tak činili, povstaly z toho mnohé pohoršlivé výstupky obecného lidu proti židům — a Břetislav neostýchal se z nich kořistiti a jmění židův si přivlastniti. Břetislav vůbec nebyl muž ten, kterýby v každé době přísně uvažoval, zdali to, co činiti chce, spravedливо jest či nic. I klášteru sázavskému, ježž výtečný Božetěch krátce před tím byl přestavěl a překrásně vyzdobil, učinil velikou křivdu, zrušiv jej na liché žaloby jeho protivníků. Největšího bezpráví dopustil se však na národu samém, zadav samostatnost jeho lehkovážným způsobem. Dle zákona poslušnosti měl po Břetislavovi nárok na trůn český Konradův syn Oldřich. Břetislav, jsa s ním v nepřízni, chtěl míti svého bratra Bořivoje za nástupce. Cítě ale, že nemá sám moci, aby zákon od knížete s vůlí českého národu vydaný zrušil, uchýlil se k císaři se žádostí, aby národ český přinutil, by Bořivoje za nástupce Břetislavova i proti právu uznal, začež Bořivoj císaři opět poddanost sliboval. A tak maje svého národu hájiti, zadal Břetislav II. krvavě dobytá práva jeho, a položil tím zároveň základ k dlouholetým domácím bojům a třenicím, v nichž k vůli údům knížecí rodiny, právně i bezprávně trůnu se domáhajícím, velmi často dítky proti rodičům, bratři proti bratřím bojovali, a které národ český bezmála na kraj propasti přivedly.

Břetislav II. nezemřel přirozenou smrtí, ale byl úkladně zabit roku 1100, když se jednou večer z lovu domů vracel. Vrah jeho nalezen jest nedaleko vlastním mečem proklán.

27. Bořivoj II. Svatopluk.

Bořivoj II. dosednuv nepravým způsobem na trůn český, neměl na něm chvíle klidné, ale ustavičně musel o něj válčiti. Nejprvé Oldřich, syn Konradův, hlásil se o svá práva; když pak Bořivoje přemoci nemoha, s podflem na Moravě se spokojil, vystoupil zase Svatopluk, syn Ottův, a všemi prostředky se o to zasazoval, aby Bořivoje zapudil. Vyslal posly po Čechách, aby lid k jeho straně přemlouvali a od Bořivoje odvraceli, a když to ještě dosti neprospělo, vymyslel si hanebnou leš. Uplacený od něho ošemetník při-

šel k Bořivoji, udáváje, že od Svatopluka je pronásledován a prosil za ochranu. Zároveň se stavěl, jakoby věděl o nějakém hrozném spiknutí proti životu knížete, a pravil: I tobě, veleslavný kníže, hrozí veliké nebezpečí, jestliže v čas očí neotevřeš a nepřítel nepoznáš, kteří za tvé přátele se vydávající, tajně se Svatoplukem se radí, jak by se tebe nejsnáze zmocniti mohli. I uleknuv se Bořivoj, tázal se lícoměrného padoucha na jmena těch, kteří by mu byli tak nebezpeční. Úskočník se prvé ujistil, že vyzrazením ničeho báti nemusí, a pak udal právě ty za zrádce Bořivojovy, kteří mu nejvěrněji oddáni byli. Bořivoj, jsa lehkověrný, dal se omámiti slovy lstivého lháře, a nevěda teď, koho má kolem sebe za přítele a koho za nepřítel považovati, sesadil několik vysokých úředníků, a chtěl ty, jež měl za nejvinnější, přísně potrestati. To byli Vršovici Mutina a Božej. Tito dozvědévše se, co je za věrné služby jejich čeká, utekli tajně a se Svatoplukem proti Bořivoji se spojili. Totéž učinil i Bořivojův bratr Vladislav a mnozí jiní, tak že Svatopluk, maje bez toho již dříve znamenitou stranu v Čechách, snadno teď českého trůnu se zmocnil a Bořivoje zapudil r. 1107.

Bořivoj, těžce pykaje lehkověrnosti své, utekl se o pomoc k císaři Jindřichovi, jemuž velikou sumu peněz byl přislíbil. Císař hrozil Svatoplukovi válkou, jestli by se před ním z činu svého nezodpovídal. Svatopluk, nejsa ještě na trůnu utvrzen, musel se k němu dostaviti, byl ale jat a do žaláře uvržen. Vzdor tomu nezdařilo se Bořivoji, aby trůnu českého znovu se zmocnil, poněvadž Svatoplukovo vojsko mu v tom odporovalo. Svatopluk pak, znamenaje lakotu Jindřichovu, slíbil mu 10.000 hřiven stříbra, jestli by ho propustil. A hle, císař tak učinil, poslal s ním ale zároveň služebníky své, kterým neprodleně umluvené peníze vyplatiti měl. Aby tu sumu sehnal, oloupil Svatopluk chrámy a nemilosrdně na poddaných příspěvky vymáhal; a když přece všeho sehnati nemohl, poslal bratra svého Ottu císaři do zástavy, dokud by nezaplatil.

28. Svatopluk, záhubce Vršoviců.

Po nějakém čase odpustil císař Svatoplukovi ostatek dluhu, žádaje při tom, aby mu proti uherskému a polskému králi bojovati pomohl. Chtěl totiž i nad těmito zeměmi jako nad Čechy vrchní moc provozovati. Svatopluk bez rozpaků zrušiv přátelství s králem uherským, vtrhl s císařem do jeho země. K ochraně své vlastní říše ponechal u polských hranic hraběte Vacka a Vršovice Mutinu. Na tyto ale udeřili Polané a zahnali je daleko do země. Vinu toho sváděl Vacek na Mutinu, udávaje, že snad s Polany srozuměn jsa, jen na oko se bránil. Tu se rozlítil Svatopluk na Mutinu i na všechny Vršovice a vymyslel si pomstu neslýchanou. Vrátiv se naspěch s vojskem do Čech, přenocoval na hradu Vratislavi u Vysokého Mýta. Na druhý den povolal před sebe všechny přítomné župany a vládky, mezi nimiž byl i Mutina, který knížeti z Uher se vracejícímu naproti šel, s dvěma malými syny a dva jiní Vršovici. Když byli všickni shromážděni, všel mezi ně Svatopluk, i počal Mutinu ze zrady vinit a rodu vršovického všecko vyčítati, čeho se od prvo-počátku až na ten den proti Přemyslovcům byl dopustil. Skončiv prudkou řeč svou, dal rozkaz, aby všickni Vršovici bez výmínky zavražděni, a statky jejich vrahům rozdány byly. I zabit jest hnedle Mutina a ostatní dva přítomní Vršovici, dítky pak Mutinovy svázaný jsou a uvězněny. Na to se rozjeli někteří pomsty a jmění žádostiví po všech statcích a hradech, kde Vršovici, kteří velmi četní byli, bydleli, aby tam slovo knížete ve skutek uvedli. Starosta Vršovcův Božej, sídlil na Libici, kde někdy Slavníkovci ukrutně usmrceni byli. Zde jest přepaden, se synem svým zavražděn, a hrad jeho dočista vyloupen. Podobně dalo se i jiným Vršovcům. Ani dítek, ani žen a starcův nebylo ušetřeno. Dva synkové Mutinovi státi jsou na veřejném tržišti, a žalostné jich volání po matce nehnulo srdcem katanů. Jen málokterým Vršovcům podařilo se, utéci do Polska. Lid s hrůzou, ošklivostí a strachem patřil na ty hrozné popravy osob nevinných a bezbranných. Svatopluk ale, který nejprvé hanebným úsko-

kem a potom penězi trůnu českého se zmocnil, a tímto ukrutným skutkem jej poskvrnil, také pomsty neušel. Brzo se probudilo jeho svědomí, přivádělo mu na mysl obrazy těch, jež kázal povraždit, a ničím se ukojiti nedalo. I neštěstí ho stíhalo. Chtě jednou v noci na Uhry útok učiniti, vrazil si větev do oka, tak že mu s velikými bolestmi vytrženo býti muselo. Pozdraviv se, pomáhal zase císaři proti Polanům, a tu, vraceje se jednoho večera ze stanu císařova do svého ležení, jest na cestě přepaden a zabit. Pravilo se, že vrah byl najat od některého uprchlého Vršovice.

Poslední večer knížete Svatopluka.

Černé kryjí zemi stíny,
 honěn hlasem hrozné viny
 cválá kníže Svatopluk. —
 „Stiš se srdce — co tě pálí
 prudké muky oheň stálý?
 umírní svůj bouřný tluk! —
 Zas ta hlava na mne zírá,
 vzhledem výdech v prsou svírá,
 cválej, koni, rychle dál! —
 Nejsém kníže? — nemám práva
 k smrti dát, jak se mi zdává? —
 Směšno, bych se chmury bál. —
 Jaký pláč to? — ha to ženy
 jejich, katem vyvlečeny —
 křik to dětí nevinných;
 nevinných? — ne — otcův viny
 po sta letech stihnou syny,
 umýti se chtějí v nich.
 Vina otcův děti stíhá?
 tak i na mé děti číhá
 trest za čin můj spáchaný? —
 ach ty děti Mutinovy,
 jak ty dojemnými slovy
 prosili své katany! —
 Hle, tam hrady jejich hoří —

ruka lupičů je boří —
 jmění jejich bere v plen! —
 vždyť to ohně polských stráží,
 proč můj duch ze všeho váží
 samý obraz příšer jen? —
 Černé kryjí zemi stíny,
 honěn hlasem hrozné viny
 uhání Vršovců vrah;
 každý mrak a svit a znění
 znova budí srdce chvění,
 nový zvětšuje mu strach.
 „Kde to jsem? — hle zas ta skála
 co tak hroživě tam stála —
 — což i kůň jest bludem jat?
 Obrať, koni, neseš pána,
 kdeby nenadále z rána
 vítán byl Vršovců kat.
 Aj, tu zas se něco míhá —
 snad že někdo krok můj stíhá! —
 kdyby jen již minul les! —
 Hu — co za stvůru jsem klamnou
 měl, je pomsta! — pomsta za mnou —
 rychleji mne koni nes!
 Nemůžeš? — nu, již jsme z lesa! —“
 Však tu také pod ním klesá,
 již se blíží děsný hluk. —
 „Milost, Bože! — odpusť viny!“ —
 Černé kryjí zemi stíny,
 pomstěn kníže Svatopluk.

29. Bořivoj II. a Vladislav.

Po Svatoplukovu zahynutí rozmnožily se ještě vnitřní bouře v zemi české. Bojoval tu o trůn Vladislav, od většiny českých pánův zvolený, s bratrem Bořivojem a bratrancem Ottou. Císař, kterého všickni za potvrzení žádali, jmenoval jednoho po druhém, až konečně při Vladislavovi, který mu 500 hřiven stříbra poslal, setrval. Otto ustoupil a smířil se

s Vladislavem; Bořivoj ale nepřestal brojiti, a tu nastal čas hrozného bezvládí, kde nikdo nevěděl, koho se má přidržeti, kde k vůli knížecím bratrům rodiny se rozdvajily, bratří proti bratřím v boji stáli, a kde loupežím i vraždám široká brána jest otevřena.

Konečně upevnil se Vladislav na trůnu, když Bořivoj v Němcích od císaře byl uvězněn. V dalším svém panování projevil se Vladislav co panovník statečný a přísný, ale zároveň i mírumilovný a smířlivý. Svě příbuzné, kteří i potom ještě častěji proti němu povstávali, musel sice držeti na uzdě, byl ale přece vždy nakloněn jim odpustiti, když se mu podrobili a piklů zanechali. Zvláštní důkaz smířlivosti dal bratru svému Bořivoji, po šesti letech z vězení od císaře propuštěnému, tím, že se o svůj trůn s ním rozdělil. Skutkem tímto snažil se Vladislav, aby napravil pohoršení, které s počátku jeho panování rozbrojem knížecích bratří národu dáno bylo, a nahradil Bořivoji přestálá jeho utrpení. Bořivoj však měl nešťastnou nedůvěřivou a vrtkavou povahu, a proto i toto smíření s Vladislavem déle tří let netrvalo, načež Bořivoj, z Čech se odstraniv, v Uhrách svůj trudný život dokončil r. 1124.

Matku svou Svatavu ctil a miloval Vladislav velice, a její přimluvou stalo se, že i nejmladšímu bratru svému Soběslavovi po dvakrátě těžké provinění odpustil a i toho na smrtelné posteli u stavů českých vyžádal, aby ho za nástupce jeho uznali. Zanechav tři syny, Vladislava, Děpolda a Jindřicha, zemřel tento šlechtyný kníže r. 1125.

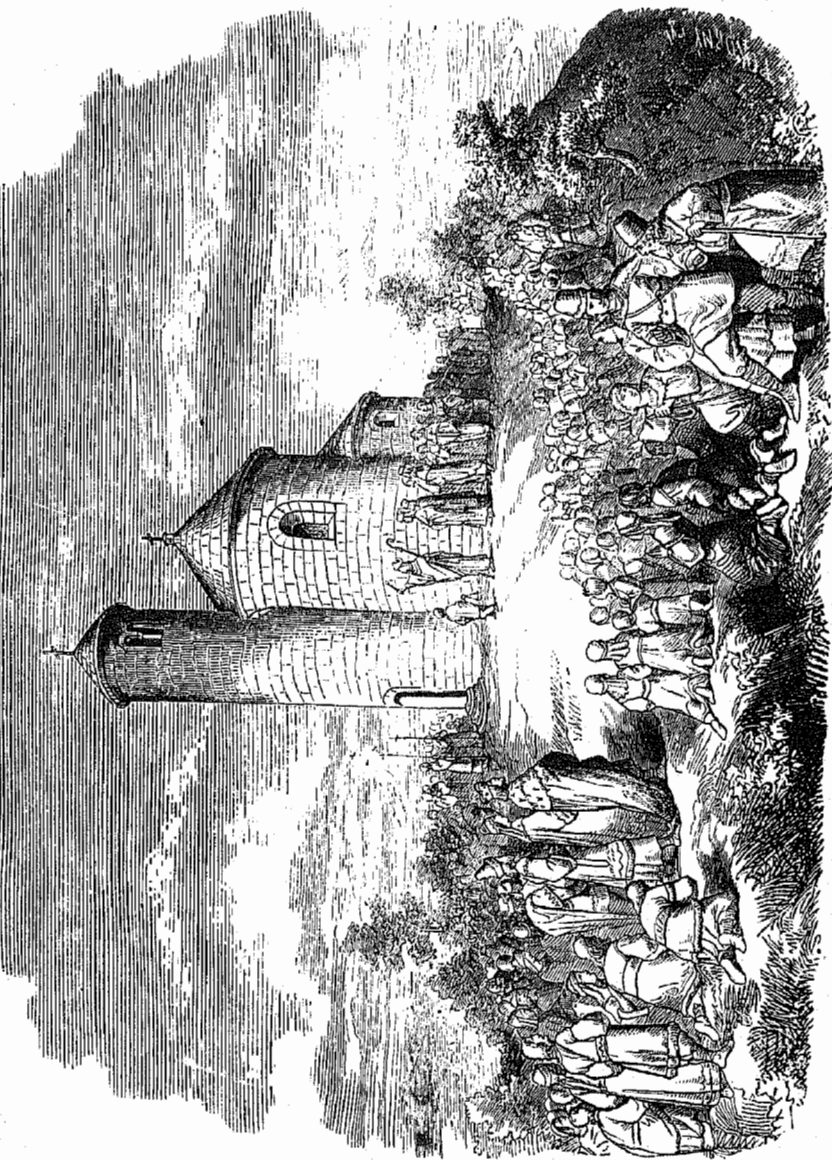
30. Soběslav I.

Soběslav I., vůli národu na trůn povýšený, nekráčel dle příkladu předešlých tří knížat k císaři, aby si od něho český trůn vyprosil aneb koupil. Hlavní jeho starostí bylo, národ šťastným učiniti, a proto nelitovali Čechové, že si ho za knížete zvolili. Ale Otto Černý, jakožto starší, domníval se, že má větší právo k panování, nepováživ, že zákon staršinství předešlá knížata kolikrátě již byli zrušili. Nepožívaje u českého národu veliké přízně, chtěl císařskou mocí dosáhnouti,

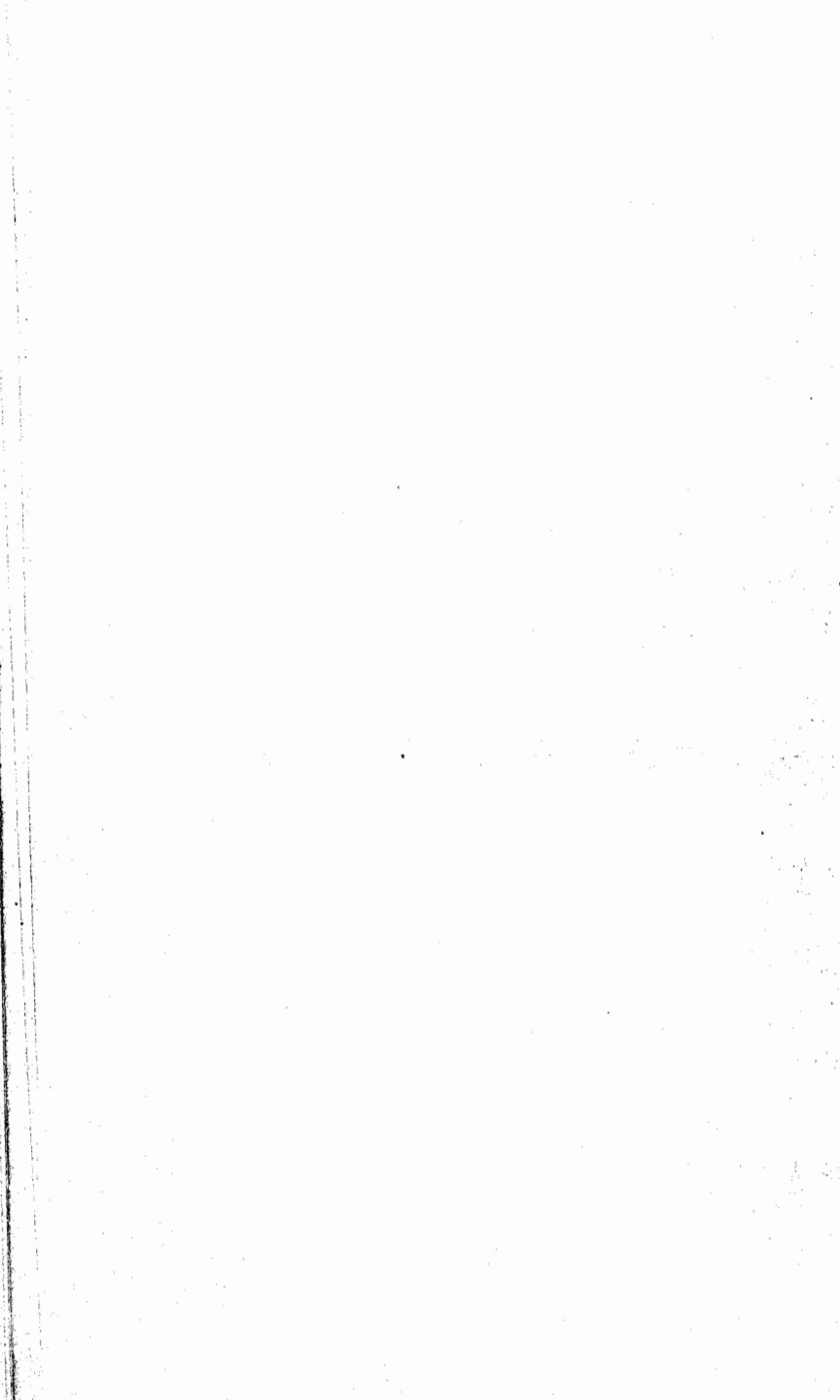
čeho mu lid odepřel. Císař Lothar ochotně mu slíbil pomoc, maje Čechům velmi za zlé, že se opovážili, bez svolení jeho knížete si zvoliti. Dal tedy Soběslavovi vzkázati, aby se v určitý den u něho dostavil, válkou mu hroze, kdyby neposlechl. Ale Soběslav, vyslechnuv rozkaz císařův, odpověděl mírně: „Mám naději v Boha, že země naše nebude dána v moc cizincův.“ Na to jezdil po Čechách, v kostelích veřejně se modlil a lid k nastávajícímu boji povzbuzoval.

Mezitím císař, sebrav veliké vojsko, táhl s ním ke Krušným Horám. Soběslav vyzvědév, kterým průsmykem císař do Čech vtrhnouti míní, obsadil místa ona velmi příhodně branným lidem, a když vojsko císařské přišlo, jest úplně poraženo, Otto Černý s celým svým sborem potřen, mnoho znamenitých hrabat a pánů zajato, a císař sám ve svém ležení se všech stran tak obklíčen, že nikdy utéci nemohl. Soběslav s ním nyní mohl naložiti dle libosti; avšak on se prokázal velikomyslným a šlechetným. Byv od stísněného Lothara dožádán, všel k němu s několika průvodci a pravil: „Boje, ve kterém tvé vojsko porážku utrpělo, nepodstoupili jsme z hrdosti neb lehkomyšlnosti, nýbrž jen pro obhájení starých práv svých. Nyní, když Bůh našim zbraním požehnal, doufáme, že i ty, císaři, tato práva naše uznáš a potvrdíš. Jiného od tebe nežádáme a budeme potom rádi vždy v míru a přátelství s tebou žítí.“ Císař byl překvapen řečí touto, omlouval své počínání, slíbil, že bude práv Čechů šetřiti a se Soběslavem mír a přátelství že zachová, načež bez překážky propuštěn jest.

Ač byl Soběslav statný bojovník, staral se přece o to, aby země jeho válkami hubena nebyla, a hleděl se všemi sousedy býti dobré vůle. Toto se mu i u všech podařilo, a Lothar, uznav neodvislost českého národu od říše německé i oprávněnost jeho k volení svého knížete, vážil si potom Soběslava co přítele i co spojence proti odbojné straně v říši. Aby mu přízeň svou tím více dokázal, nabídl mu jedno z nejvyšších důstojenství při svém dvoře a to titul nejvyššího číšníka. Soběslav přijal důstojnost tuto, aby čeští panovníci v záležitostech mocné sousední říše hlas míti mohli, kterýž býval později nejednou rozhodným.

Vysvěcení kaple sv. Jiří na Říon

31. Vladislav II.

Vítězstvím Soběslava nad Lotharem obnoveno jest staré a přirozené právo, jež národ při volení knížete měl. Při tom však dvořané a šlechtici, kteří na volbě knížete největšího podílu měli, často větší brali ohled na všeliké sliby a závazky, které jim kníže činil, než na opravdivé přednosti jeho, což ovšem zemi velmi škodlivé býti mohlo.

Důkaz toho podali hned po smrti Soběslavově r. 1140, zvolivše Vladislava II., syna po Vladislavu I., a to hlavně z té příčiny, že se od něho přisnosteni nenadáli, ješto mladý kníže až posud jen vyrazení a zábav si hleděl. Avšak zmýlili se v něm; nebo Vladislav II., sotva že zvolen byl, ujal se vlády vši silou mladého, bujarého věku, málo se staraje o mínění těch, kteří ho zvolili. Uměl zajisté mladý panovník nejen bezpečnost a pořádek zemi zjednati, nýbrž i meze klásti libovolnému počínání mnohých šlechticů. To přimělo šlechtu ke vzpouře, již ale Vladislav potlačil.

Vladislav byl kníže žádostivý slávy vojenské. Zúčastnil se tedy ve druhém velikém tažení do svaté země, z něhož se ale s nepořízenou vrátiti musel. Tím dychtivěji přijal pozvání císaře Friedricha I., aby mu pomohl ve válce milánské, zvláště když ho císař za tuto pomoc korunou královskou vyznamenal. Leč panovník český neměl práva, bez svolení sněmu vojsko k zahraničné válce nutiti; sněm pak vytýkal Vladislavovi, že přijal od císaře lichý titul, který ani jemu ani zemi větší moci nepřidá, a že se za něj zavázal k zbytečné válce s cizím vzdáleným národem. Ale Vladislav, když mu sněm vojsko nepovolil, na svůj vrub dobrovolníky sebral a s nimi k císařovu vojsku přirazil r. 1158. I dobyli si Čechové ve válce té slavné pověsti po celé Evropě, a jejich jen přičiněním stalo se, že byli milánští pokořeni. Císař Friedrich I. vyznamenal slavně Vladislava před celým vojskem, ale bylo to kromě kořisti také vše, co Vladislav z této války odnesl. Roku 1164 vypravil se Vladislav opět proti vůli sněmu do Uher, aby tam mladého krále Štěpána III. proti upci jeho a proti řeckému císaři Emanuelovi podporoval.

I šla již taková pověst o udatenství Čechův, že Řekové nedůvěřovali si, s nimi boj podstoupiti, ale noční dobou před nimi utekli a bohatou kořist v táboře svém jim zanechali. V dalším panování chladlo přátelství Friedrichovo ku králi českému tím více, čím méně služeb jeho potřeboval, až se posléz i v nepřátelství proměnilo. Ukázalo se zajisté brzo, že se mu právě tak jedná o podrobení Čech, jako prvé o pokoření milánských.

32. Bedřich a Soběslav II.

Vladislav II. chtěl pojistiti svůj trůn nejstaršímu synu svému Bedřichu; aby pak toho spíše dosáhl, odstoupiv ve starém věku svém, dal mu od stavů slib poslušnosti skládati r. 1173. Ale slib ten byl vynucený. Bedřich pro svou hrdost nebyl v zemi oblíben nemohl v čas nebezpečí na velikou podporu se strany lidu ani pomýšleti. Císaři Friedrichovi, který po celý čas Vladislavova panování nespokojené údy rodiny přemyslovské u sebe přechovával, bylo to dobře povědomo, a proto chtěl opět domácí nespokojenosti užiti, aby vrchní vlády nad Čechy se zmocnil.

Sesadiv nejprvé Bedřicha r. 1173, dal trůn český Soběslavu II., synu po Soběslavu I.

Za pět let ale, pohněvav se se Soběslavem, udělil Čechy zase Bedřichovi r. 1178.

Když pak Bedřich pro své útisky od národu samého zahánán, a na jeho místo Konrad Otto zvolen byl, dal tomuto Moravu, odděliv ji od Čech, tak aby kníže její ne panovníku českému, než samému císaři poddán byl. Rozdělení to, směřující k oslabení obou zemí, neprovedlo se sice, stálo však nového krveprolití.

Konečně použil rozdvojení mezi biskupem a knížetem, aby uznáním biskupa za říšského knížete moc českého knížete zeslabil.

Ovšem že Čechové sami také vinni byli nehodami těmito, nemajíce dosti vlasteneckého smyslu, aby se neslušným žádostem onde svého krále, tu zas císařovým rázně opřeli, a že žádného panovníka upřímně a s celým srdcem se nedržíce,

práv jeho statečně hájiti se neodhodlali. Při opravdovém nadšení pro kteréhokoli panovníka bylby se císař jistě neodvážil, aby český národ tak příliš urážel. Celý a nadšený národ cizincům vždy odolal; nesjednocený byl jim hříčkou a k potupě.

Roku 1189 zemřel kníže Bedřich a krátce potom i císař.

33. Šlechtnost Vladislava III.

I za nového císaře německého Jindřicha VI. nebylo bouřím v Čechách ještě konce. Nejprvé po smrti knížete Bedřicha zvolen jest Konrad Otto, muž snaživý a rázný, který ale brzo umřel.

Po něm bojoval o trůn Přemysl, syn Vladislavův, s Václavem II., synem Soběslava I. Přemysl dosáhl trůnu tím, že císaři 6000 hřiven stříbra přislíbil r. 1192.

Biskup pražský, Jindřich Břetislav, zaručil se císaři za něho; že ale Přemysl v čas té sumy sehnati nemohl, ujal se onen sám českého trůnu. V boji, který při tom vypukl, jest Přemysl od pánů českých zrádně opuštěn a k odstoupení přinucen.

Po smrti knížete biskupa r. 1197 nechtěli míti pánové nad sebou Přemysla, bojce se, aby se na nich pro jejich zradu nemstil; podali tedy trůn Vladislavovi III., Přemyslovi bratru.

Panovník tento byl jako někdy děd jeho mysli velmi ušlechtilé. Přijal vládu, byv k ní zvolen, a rázně se jal v zemi opravy potřebné činiti.

Vida ale, že Přemysl nechce ustoupiti, nýbrž že k novému krveprolití se strojí, učinil pro zemi více ještě než jeho děd. Nesdělil trůnu s bratrem svým, ale postoupil mu ho; učinil to ne na čas, ale na vždy; ne aby pohoršení napravil, ale aby je předešel a zemi zhoubných válek ušetřil. Je to zajisté příklad šlechtnosti, jakých jen málo dějepis lidstva poskytnouti může.

Dvě se zdvihná děsných mraků
nad ubohou Čechyí,
z nich se toky, až se srazí,
drahé krve vylíjí.

Dva to voje — oba české,
v onom otec — tady syn,
v onom bratr — tady bratr,
ach, smiluj se, Hospodin!

Ještě kryje obě vojska
tmavým rouchem klidná noc,
ale z rána vyjeví se
vražedného boje moc.

V jednom ve svém stanu sedí
zádumčivě Přemysl;
nespí — bdí, a v jeho hlavě
hrozný zraje úmysl.

„O trůn budu bojovati
jako rozdrážděný lev;
neustanu, dokud v žilách
vřelá neutuhne krev.

„A byť měly kruté boje
trvat ještě mnoho let,
neustanu — nechci dbáti
ani hrůzy ani běd.

„Přinutím je, aby moje
právo na trůn uznali,
aby bratra Vladislava
ze své země vyhnali.“

Vstane prudce. „Bratra svého
musím trůnu zbaviti —
a byť boj i příčinou měl
stát se jeho zabití.“

V druhém vojště ve svém stanu
sedí bratr Přemyslův;
nespí — bdí, a v jeho duši
mnoho zraje úmyslův.

„Má-li vlast mou neustále
bratrovraždný hubit boj?
nikdy vysušit se nemá
hluboký neřestí zdroj?

„Což tě nikdo neušetří,
milá vlasti, Čechye!
zda rod knížecí tvou všecku
šlechtnou krev prolíje?

„Co je trůn, bych k vůli němu
vlast uváděl v porobu?
národ aby vysílený
v dlouhou klesl chorobu?

„K vůli lesku měl bych snad se
klidu srdce zbaviti?
k vůli trůnu pokusit se
o bratrovo zabití?“

Vstane rychle! — Bratr jeho,
který dosud mysle bdí,
ulekne se, podiví se,
on ho náhle uvidí.

Bratře — Vladislav dí tklivě, —
vím, že statné vojsko máš;
ale vojsko mé je větší,
a že statné, dobře znáš!

Nechtějme zkouseti Boha,
koho zdarem obdaří,
hledme raděj, ať se drahá
síla lidu nezmaří.

Nech si trůn — já ti ho přeji,
jen tu dobrou vůli měj:
Blaho lidu založiti; —
k tomu slib mi slavný dej!

Překonán šlechtným bratrem
objímá ho Přemysl,
a že národ k slávě zvedne,
pevný chová úmysl.

34. Přemysl Otakar I.

Přemysl, jež Němci napotom Otakarem přezvali, staral se skutečně, aby zemi svou z ponížení, do něhož za poslední doby upadla, vytrhl a k bývalé slávě povznesl. Doba k tomu nebyla nepřízniva. V německé říši zemřel císař Jindřich VI., a tu volili někteří kurfirstové Filipa z Hohenstaufu, jiní Ottu, vévodu Brunšvického. Jako při změnách trůnu českého kořistili císařové němečtí, tak chtěl nyní i Přemysl rozbrojů v Němcích užiti ku prospěchu země své. Maje též hlas v záležitosti této a větší državu, než kterýkoli kurfirst německý, zjednal vždy převahu straně té, ku které se přidal.

Pomohl voliti Filipa z Hohenstaufu, a byv od něho za to korunou královskou poctěn, přispíval mu i platně válečnou pomocí proti Ottovi. Ale papež římský Inocenc III., drže s Ottou, napomínal Přemysla, aby i on za císaře ho uznav, od Filipa odpadl. Dlouho váhal Přemysl. Konečně přece uposlechl papeže a přestoupiv k Ottovi, zjednal vítězství zbraním jeho. Za povolnost tu obdařil ho papež přízní velikou. Potvrdiv zemi české nejprvé všecka dosavadní práva, kterých naproti německé říši požívala, aby je císařové rušiti nemohli, přijal ji zároveň do počtu království křesťanských r. 1204. Uznal a vyhlásil tím sám nezávislost její od říše německé a všechny panovníky její za krále, v důstojenství německým králům rovné. I mělo to uznání papežovo vysokou toho času cenu, ješto jeho slovo v katolických zemích nejvíce rozhodovalo, a jemu jedinému vyhrazovalo se právo, aby titulu královského uděloval. Císařové nemohli nyní panovníkům českým titulu toho odejmouti, kdežto jindy papežové, jména královského Vratislavu a Vladislavu pouze od císařů uděleného, neuznávali. První korunování Přemyslovo vyhlášeno jest za neoprávněné, a on podruhé korunován od papežského vyslance kardinála Guidona v Meziboru.

Přemysl žádal ještě, aby biskupství pražské na arcibiskupství povýšeno a olomúcké mu podřízeno bylo. Žádost tuto však papež, ač jí neodpíral, pro jiné okolnosti toho

času splnití nemohl; za to vyhověl jinému přání českého lidu, dav blahoslaveného Prokopa, někdejšího opata sázavského, slavně za svatého vyhlásiti.

Císař Otto IV. neujímal se vždy horlivě svých přívrženců, a proto i Přemyslovo přátelství k němu nemělo stálosti. Přemysl měl příčiny, litovati svého odstoupení od Filipa a znovu se s ním smířil. Když ale tento brzo na to byl zavražděn, musel přece Ottu uznati. Leč i papeži se Otto IV. za podporu jeho špatně odměnil, vystoupiv nepřátelsky proti němu, jak mile se na trůnu svém bezpečným býti domníval. Nedbaje napomínání, byl dán do klatby církevní, a papež navrhl za císaře Bedřicha z Hohenstaufu, jehož se i Přemysl hned ujal a mnoho stoupenců mu zjednal. I tento potvrdil Přemyslovi důstojenství královské na věčné časy, postoupil mu práva, aby potvrzoval pražské biskupy, které až potud císařům náleželo, povinnost pak, vypravovati s císařem 300 zbrojných jezdců, učinil výkupnou za 300 hřiven stříbra.

Přemysl snažil se nyní ještě, aby nabytých práv neztratil. Věda, že noví panovníci, aby trůnu dosáhli, mnohých krutě dobytých práv tu císařům, tu zase šlechticům na zhoubu země zadávali, spůsobil to na sněmu zemském, že nový zákon postoupnosti dán byl, dle něhož prvorozený syn po otci nastoupiti měl.

Aby pak platnost zákona toho více ujistil, přijal v starším svém věku nejstaršího syna svého Václava za spoluvládce, dav ho slavně korunovati; mladšímu synu Přemyslu svěřil ve správu markhrabství moravské.

35. Král Václav I.

Nejhlavnější událostí za krále Václava I., který po smrti otce svého roku 1230 vládu nastoupil, byl vpád Tatarů do Evropy. Tataři čili Mongolové náležejí k plemeni severskému. Bydlí v Asii, v sousedství Číňanů, provozující život kočovnický v širých, travnatých krajinách u bajkalského moře. Pleť mají hnědě žlutou, oči šikmo postavené. Jsou rychlí, smělí a loupeživí jezdci. V 13. století dosáhl nad nimi vlády

Timudžin Džingis-chan, který brzo hrůzou všem okolním zemím se stal. S divokými hordami přepadal je lítě a rázem se jich zmocniv, s nelidskou ukrutností nad nimi panoval.

Vnuk jeho Batu-chan byl vyslán do Evropy, aby i její země Tatarům podrobil. Slované ruští byli mezi prvními evropskými národy, kteří vztek Tatarů zakusili. V krátkém čase byly krajiny jejich obráceny v poušť a města rozbořena. Nejdéle odolal Kyjev. Když ale i toto staroslavné město padlo, a proudy Tatarů dále k západu se valily, tu předcházející je strašlivá zvěst naplnila úzkostí celou Evropu. Přece však nepřiměla panovníky její k tomu, aby sporu mezi sebou zanechavše, rychle a mocně odpor položili Tatarům. Jediný, který časně a rázně k odvrácení obecného nebezpečí přípravy činil, byl český král Václav I.

Kázal česká i moravská města rychle opevniti a mnoho pevných hradů stavěti na horách, odkudby snadno bylo se brániti i pohyb nepřítele z daleka pozorovati. Severovýchodní české hory obsadil vojskem a opatřil zásekami. K jeho slovu dali se konečně i některá německá knížata pohnouti, aby obranné vojsko pohotově měli.

Mezi tím zaplavili již Tataři celou Polsku, která tehdáž rozdělena jsouc na mnoho knížectví, nedovedla dostatečného množství vojska proti Tatarům postaviti. Král český uslyšev, že již do Slezska se hrnou, pospíchal tam se silným vojskem ku pomoci knížeti Jindřichu Pobožnému. Ale kníže tento, nedočkav Čechů, ač jen den cesty vzdálení byli, udeřil neopatrně na mnohem silnější vojsko Tatarů u Lehnice a strašlivou porážku utrpěl. Vojsko jeho bylo zahlazeno, prvé než Čechové mohli dospíšiti; Tataři pak, dozvěděvše se o jich příchodu, rychle na útěk se dali, jinými stranami do Čech a do Moravy vraziti hodlajíce. Ješto přechod přes Krkonoše byl nemožný, objížděli hranice tak dlouho, až snadnější přístup na Moravu nalezše, tudy v ubohou zemi tu vpadli 9. května 1241.

Václav vyslal 8000 dobře ozbrojených mužů za statečného a opatrného vůdce Jaroslava k obhájení Olomúce, nejhlavnější tehdáž pevnosti moravské. Všickni, kteří zbraní vládnouti mohli, spěchali obhájit měst a hradů ostatních.

Bezbranné obyvatelstvo uteklo do míst chráněných aneb nepřístupných. Jako prudký příval rozjely se tlupy Tatar po úrodné Moravě, pustošíce vše, co jim do rukou přišlo. Běda bezbranným, kteří se v čas před nimi neukryli. Měst a hradů bylo ale statečně hájeno, a nadarmo namáhali se Tataři jich dobytí. Nejvíce usilovali o ztečení Olomouce a zahlázení jeho posádky. Sem stáhli svou největší moc. Lstí, úskokem, drážděním a všelikými výmysly hleděli vojsko olomúcké vylákati ze zdí, vědouce dobře, žeby tu množství jejich odolati nemohlo. Leč opatrný Jaroslav čekal příhodné doby a nedal se ani úskoky Tatarů klamati ani bojechtivostí svých uchvátiti. Více než pět neděl — od polovice května až přes polovici června — trvalo již obležení se všemi svými obtížemi. Trpělivost Jaroslavova unavila konečně Tatary; přestali se míti před ním na pozoru, a vysílali, vyplenivše okolí nejbližší, tlupy své na loupež do krajin odlehlejších, až k samým českým hranicím.

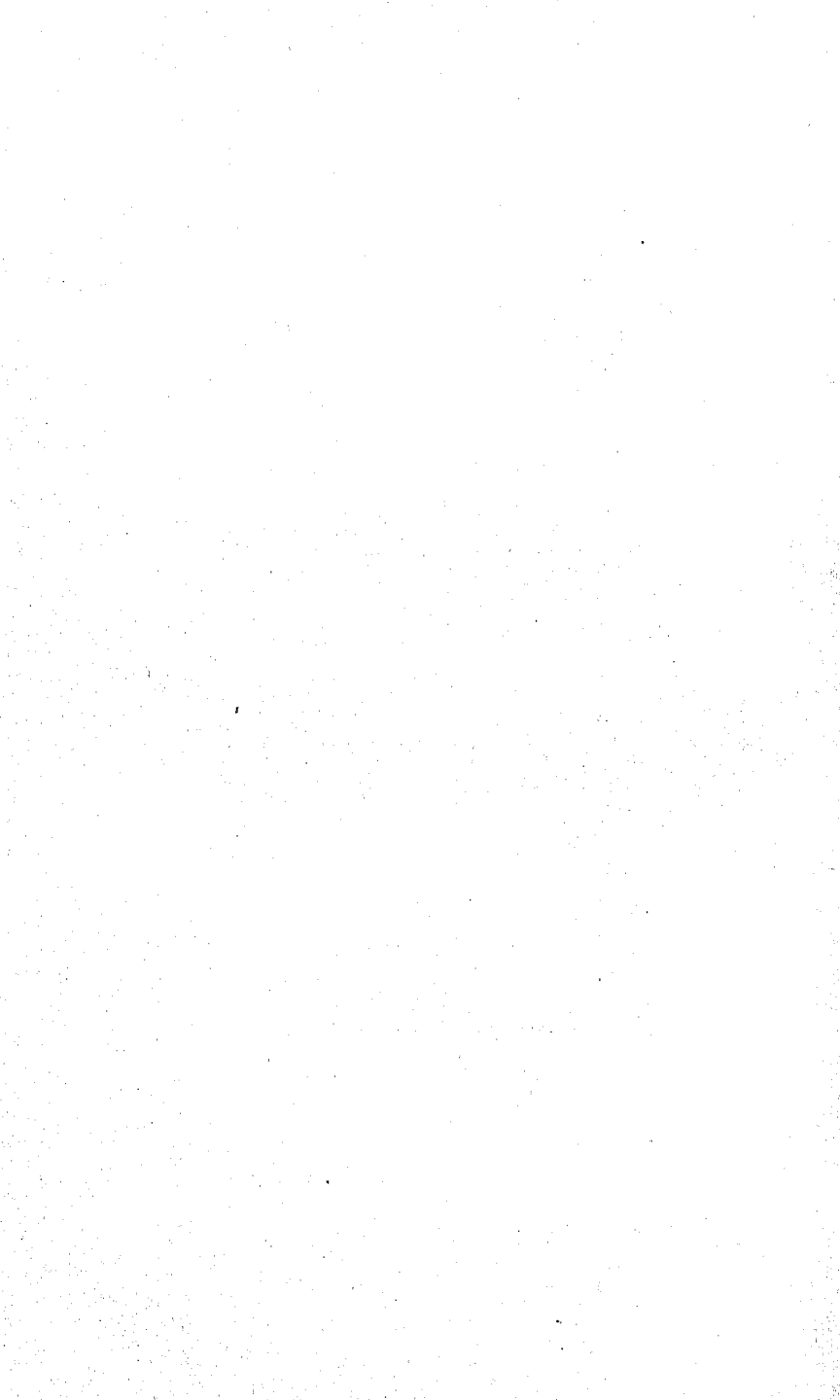
Té doby uživ Jaroslav vyrazil náhle s vojskem svým ze bran olomúckých. Vojínové jeho práhli po pomstě za tolikerá ukruťenství Tatarů, na která každodenně patřili a kterých doposud bez trestu nechávati museli. S obou stran bojovalo se s největší rozhořčeností. Tataři klesají co žitné klasy, a sám vůdce jejich Pajdar zabít jest rukou udatného Jaroslava. Leknutí zmáhá se Tatarů, a s nedostižitelnou rychlostí ujíždějí z Moravy, aby se tam více nevrátili. Stejnou dobou udeřeno i na ostatní hordy tatarské, a brzo byla Morava od nich osvobozena.

Tak s pomocí boží zastavili Čechové s Moravany záhubu, která celé západní Evropě hrozila. O hrdinství Moravanů v boji tomto zachovalo se více pověstí; nejkrásnější podává báseň nedlouho po vpádu Tatarů složená, ale teprv r. 1817 ve věži královského chrámu s jinými od Václava Hanky objevená.

36. Řády rytířské.

Již za Přemysla Otakara I., ještě více ale za Václava krále, začaly veliké obliby v Čechách docházeti řády rytířské. Původně to byly řády duchovní a vzaly počátek v Palestině.

Roku 1048 založen byl v Jerusalemě od vlaských kupců klášter při kostele sv. Jana Křestitele k ošetřování nemocných poutníků. Řeholníci jeho nosili černý plášť s bílým křížem a nazývali se Johanité. Když byl Jerusale m r. 1099 z rukou muhamedánů vytržen, a Bohumír z Bouillonu prvním králem jerusalémským učiněn, dostalo se klášteru tomu hojných statků, a řeholníci jeho rozdělili se na tři třídy: na kněží, na bratři nemocným posluhující, a rytíře, kteří pro obranu sv. náboženství zbraň nositi se zavázali.

Podle tohoto prvního křížovnického řádu utvořily se později mnohé jiné, a sice nejen v zemi zaslíbené, nýbrž i v rozličných zemích evropských. I do Čech byli za Vladislava I. Johanité uvedeni.

Duchovní ti řádové měli veliký vliv na zušlechtění stavu rytířského, jenž se byl zvláště ve Francii již mnohem dříve vyvinul. Byly totiž od té doby za hlavní povinnosti každého rytíře považovány: Sloužiti Bohu, věrnost zachovati pánu svému a hájiti slabších. Do stavu rytířského přijímali se jen ti, kteříž z rodu šlechtického pocházeli. I volili si šlechtici, aby se rod od rodu lišil, zvláštní oděv, barvy i znamení všeliká, jež si na štíty a prapory své malovati dávali. Potom se hledělo k tomu, aby ne kdokoliv rytířem se jmenovati směl, nýbrž jen kdo by se hodným toho jména býti prokázal. K tomu cíli byli šlechtici již v útlém věku v jízdě na koni, v běhání o závod a v užívání všeliké tehdejší zbraně, jako praků, luků, mečů, kopí, oštěpů a štítů co nejbedlivěji cvičeni a zároveň i k tomu vedeni, aby se všelikých sprostých přestupků, jako lži, klamu a věrolomnosti chránili, aby pobožný život vedli a slabším proti silnějším pomáhali. Na to šli obyčejně ku dvorům královským, aby příležitosti nabýli, udatnost svou osvědčiti a uhlazenějším, jemnějším spůsobům se přiučiti. Tam se též sjížděvali rytíři z daleka široka na turnaje a zápasy. Na místě k tomu ohrazeném zkoušeli svou sílu a obratnost v zápasení u přítomnosti velikého počtu diváků. Nejspůsobilejší dostávali odměny. Při takových příležitostech bývali též mladí šlechtici na rytířství pasováni, když byli před tím hrdinnost svou v nějakém boji dokázali.

Podobná, jen že ne tak okázalá cvičení známa byla i u starých Čechů, proto i způsoby, nyní ze západních zemí přivedené, záhy v Čechách zdomácněly, a Čechové v krátké době jak obratností tak i nádherou při turnajích sousedy své předstihli. Král Václav, milovník jsa veliký všeho, co z Němec přišlo, i turnaje rád na svém dvoře viděl a mnoho peněz na ně obětoval.

Barvy a znaky čili erby, jichžto čeští šlechtici při turnajích užívali, byli s počátku libovolné; od Václava krále staly se však právě jako rodinná jmena dědičnými.

Na korouhvi zemské, jakož i na penězích spatřoval se až do Přemysla Otakara I. toliko obraz sv. Václava; za tohoto panovníka zvoleny jsou dvojocasý lev a černá Orlice za znaky zemské, z nichž jen dvojocasý lev se udržel. Morava teprv později (za Václava II.) dostala zvláštní znak pro sebe, totiž orlici kostkovanou.

37. Přemysl Otakar II.

Poslední léta panování krále Václava I. byla zcela neslavná. Oddav se hýřivému, marnotratnému a prostopášnému životu, nedočkal se vysokého stáří. Zemřel v 48. roce věku svého, l. P. 1253. Syn jeho Přemysl Otakar II., který již za života otcova na Moravě panoval a i za vojvodu rakouského zvolen byl, nastoupil nyní vládu v Čechách a v horní Lužici, která tehdáž také k Čechám náležela.

Přemysl Otakar II. měl povahu šlechtěného rytíře. Byl ke všem svým poddaným stejně spravedlivý, při tom pobožný, laskavý a v boji velmi udatný. Zdál se k velikým věcem býti ustanoven, a štěstí se na něho usmívalo více než na kteréhokoliv z jeho předchůdců. Již s počátku vládl mnohými zeměmi, a později se panství jeho šířilo u velikém rozměru.

Nemalé přízně papežovy získal si válečným tažením do Prus, jež v zimě r. 1254 k žádosti jeho podnikl. Tam totiž dosud trvalo náboženství pohanské, a Prušané znepokojovali často sousední křesťanské země, sami ve své močálovité krajině výhodnou záštitu proti nájezdům cizích majíce. Proto Přemysl, táhnouti na ně chtěje, zvolil zimu, aby vojsko jeho

po zamrzlých řekách a bažinách bez překážky přejít mohlo. U háje Romové, kde někdy sv. Vojtěch byl umučen, postavili se Prušané Přemyslovi na odpor, byli ale poraženi a tak sklíčení, že k víře křesťanské přistoupiti slibovali. Otakar, ač nebyl v písmech sv. příliš zběhlý, nahlížel přece, že křest takto vynucený veliké platnosti nemá. Chtěl tedy aspoň poněkud v pohanech těch lásku ku křesťanství vzbuditi. I poručil, aby se s těmi, kteří by se pokřítiti dali, co nejlépe zacházelo, aby se jim křesťané postavili za kmotry a je hojně obdarovali. Na památku svého vítězství založil zde Přemysl město Královec.

Nemenší slávu zjedнала Přemyslovi válka jeho s Uhry. Měl s nimi spor o vévodství štýrské, kterýž od papeže urovnán byl tak, aby se uherský král s českým o Štýrsko rozdělili. Otakar se spokojil; Štýřané však brzo stěžovali si na útisky Uhrů a vyzývali Otakara ku pomoci, jemu se poddati chtějíce. Otakar tedy ujal se jich, a sebrav vojska asi 100.000 mužů, mezi nimiž i 7000 od hlavy do paty v železo oděných jezdců bylo, vypravil se s nimi proti Uhrům. Král uherský ještě s větším vojskem pospíchal mu vstříc. Boj se rozvinul na tak řečeném Moravském Poli a byl krutý nad míru. Ale statečnost česká slavila zde vítězství. Uhři byli zahnáni, a král jejich neváhal nyní postoupiti Štýrska Přemyslovi. To se stalo r. 1260.

V dalším postupu času rozšířil Otakar své panství ještě dále. Zdedil totiž r. 1269 po Oldřichovi sobě přibuzném vévodství korutánské, načež i mnohá vláská města pod ochranu se mu dala.

Nad zeměmi svými panoval Otakar moudře a mírně. Staral se o bezpečnost života a jmění svých poddaných i přispíval ku zvelebení průmyslu a obchodu.

Válečné štěstí Otakarovo, jeho rozsáhlé země, dobře vedené záležitosti vnitřní, konečně i skvělý dvůr a štědrost jeho vzbudily mu obdiv a pověst slavnou po celé Evropě. Tataři, v uher-ské válce moci jeho zakusivše, nazývali ho králem železným, kdežto zase v západních zemích králem zlatým jest jmenován. Nápadně se lišila říše jeho od sousední německé; tam

nemohlo se dojíti žádoucího pořádku. Císařové vládli dva, a tu díž byly ustavičně i dvě strany proti sobě brojící. V ne-
utěšených těch okolnostech nemohl vzkvétati mír a blahobyť;
zmáhalo se tak zvané právo pěstní, kde silnějšímu bylo volno
utiskovati slabších.

Již samým knížatům německým se toho zželelo. Obraceli
svůj zřetel k Otakarovi, doufajíce od něho, žeby moc a po-
vaha jeho stačila, aby vše v dobrý stav uvedl. Proto prvé již
po válce pruské a nyní znovu nabízeli mu korunu císařskou.

Avšak Otakar z nabízené mu hodnosti se poděkoval.

38. Otakarův pád a zahynutí.

Zamítnutím koruny císařské nastal obrat v štěstí Ota-
karově. Uražená německá knížata zvolili si nyní za císaře
Rudolfa Habsburského, chudého to sice hraběte, ale muže
rázného, bystrého a podnikavého, jehož hrad strměl nad ře-
kou Aarou ve Švýcařích.

Otakar nebyv k volbě pozván, neuznával ji za platnou a
nepožádal nového císaře za potvrzení svých německých zemí.
Z toho si Rudolf, jsa k tomu bez toho s mnohých stran po-
noukán, vzal příčinu, země ty Otakarovi odejmouti. Otaka-
rovu slávu počali kaliti mraky hroživé, a všickni, kteří mu
dříve záviděli, kteří se jeho moci báli, které buď pokořil
neb potrestal, radovali se nyní, že jim nastává doba pomsty.
Rudolfovi přibývalo spojenců; i mnoho nespokojených šlechticů
českých slibovalo mu podporu. Jediný, v jehož pomoc Otakar
doufal, byl vévoda bavorský, a ten jest získán v době roz-
hodné pro stranu císařovu. Na sebe tedy toliko odkázán,
vtrhl Otakar do Rakous, hájit měst, císařovým vojskem na-
padených. Než ale ještě boj započal, došla ho zpráva, že
vypuklo v Čechách zbouření, strojené od nespokojených šlech-
ticů. Tu nemoha pomysliť na vedení války, nucen jest žádati
za mír, postoupiti za něj císaři zemí německých a i vlastní
dědičné země přijmouti od něho v léno.

Byloť to snížení veliké; ale Přemysl snášel své neštěstí
s myslí pevnou a statečnou, a plnil věrně všecky závazky,
ku kterým se ve smlouvě byl podvolil. Ne tak Rudolf. Tento

„Docházejí mne zprávy o zradě; protož chová-li kdo z vás proti mně nenávisť, ať mne zavraždí nyní samého, nestane se zejtra příčinou smrti tisíců, kteří by se mnou zahynuli.“

zajisté obával se dosud, že by Otakar po čase opět se zmocil a nebezpečným se státi mohl; proto mu šlo o to, aby ho co možná nejvíce neškodným učinil. Nejen že za výminku míru položil, aby všem zrádným šlechticům bylo odpuštěno; ale ujímaje se i dále všech odbojných poddaných proti Otakarovi, žádal na něm vždy nových věcí, které moc Otakarovu úplně měly podrýti. Tu odhodlal se ještě jednou k hrdinskému boji. I nepozbyl vší naděje v možné vítězství. Od Rudolfa odpadli někteří knížata v Němcích a přistoupili k Otakarovi. I z Polska mu slíbena pomoc. V Čechách při všem neštěstí i při vší nespokojenosti se strany šlechticů byl přece Otakar od lidu obecného velice milován, a s pláčem ho provázeli, když Prahu opouštěl. I v Rakousích si přál lid více vlídného a štědrého Přemysla nežli Rudolfa. Tak se mohlo vše ještě obrátiti Přemyslovi ku prospěchu. I sestředil své vojsko v Brně, čekaje na pomoc slíbenou. Avšak Rudolf získal si zatím nového spojence, jehož jediné slovo více spůsobilo, než veliká vojska mocnářů. Papež přistoupil k císaři, všem jeho odpůrcům hroze klatbou církevní. Toho se ulekli spojenci Otakarovi a odstoupili od něho. Tak mohl Přemysl sotva 26.000 mužů do boje postavit, kdežto jeho nepřátelé několikráte tolik čítali. Vojska setkala se opět v místech, kde někdy Čechové nad Uhry dobyli skvělého vítězství. Vzdor všem novým nehodám netratil přece Otakar myslí a konal obezřelé přípravy k nastávajícímu boji. Ale šlecheta jeho povaha nebyla schopna nedůvěry; nepozoroval, že zrada opět svá tenata po něm rozprostírá; nepovšimnul si, že muž, kterému veliký díl svého vojska svěřil, ošemetný Milota z Dědic, již dávno mstu proti němu v srdci chová. Konečně když i jeden z bývalých jeho protivníků s ním se smířiti a důležité tajemství mu odhaliti chtěl, zamítl naprosto všecku pomoc sobě podávanou. Na všecko připraven, povolal u večer před bitvou vůdců svých do svého stanu, vstoupil mezi ně beze zbraně a s prsou rozhalenýma a řekl jim: Docházejí mne zprávy o zradě; protož chová-li kdo z vás proti mně nenávisť, ať mne zavraždí nyní samého, nestana se zejtra příčinou smrti tisíců, kteří by se mnou zahynuli. Leč všickni přísahali, že věrně při něm setrvají.

Na zejtrí bojovali Čechové jako rozdráždění lvové, a za příkladem svého krále konali divy udatnosti. Když již po mnoho hodin lýtý boj trval, podařilo se jim, rozraziti střed nepřátelského vojska, a vítězství klonilo se ku straně jejich. I obnovili úsilí, a král dal rozkaz, aby i záloha vojska v před postoupila a vítězství dovršila. Ale zrádný Milota z Dědic, zpozorovav příhodnou dobu, vykonal hanebný úmysl a počal volati: Utíkej, kdo můžeš, bitva je ztracena! Tím jsou všechny zadnější oddíly svedeny k útěku. Otakar vida to, vrhl se s těmi, kteří mu věrní zůstali, v nejhustší dav nepřátel, kdež v hrdinském boji zahynul (r. 1278).

Nesmírný žal zmocnil se českého lidu, když o smrti svého milovaného krále se dozvěděl. Sám Rudolf jevil zármutek nad jeho smrtí. Tělo Otakarovo bylo do Vídně zavezeno, v královském oděvu po třicet neděl veřejně vystaveno a na to teprv pohřbeno. Později převezli je do Prahy, kdež v chrámu Páně sv. Víta odpočívá.

39. Města v Čechách a na Moravě.

Staroslovanské zřízení záleželo v tom, že rodina (obec, dědina, vesnice) k vedení svých záležitostí volila starostu či vládyku, a starostové jedné župy za svou hlavu župana.

Župan sbíral branný lid do boje, konal soudy, trestal vinníky a zároveň se starosty vyměřoval práce veřejné, celé župy se týkající, na jednotlivé obce.

Starosta rozděloval práce a požitky ve své obci, rovnal menší spory a zastupoval mínění osady své na sněmu.

K pracím župním náleželo stavění, opravování a hlídání hradů župních, zakládání silnic a mýtění lesů. Zvláštní povinností byla také tak zvaná poruka čili stíhání lupičů a jiných zlých lidí. Za každý veřejný přečin byla celá obec odpovědna, a nemohla-li jej předejítí aneb vinníka soudu odevzdati, platila velikou pokutu.

Kromě župních byly také povinnosti ku knížeti zemskému, tak zvané zemské roboty.

Občané byli mezi jiným zavázáni, opatřiti ho i lid jeho potravou, kdykoli se, v kterékoli příčině krajinou jejich ubíral,

Poměry tyto nabyly během času zcela jiné tvářnosti.

Župany proměnil Boleslav I. za své úředníky.

Ze starostů vyvinul se stav nižších šlechticů, obecné jmění, jež spravovali, stalo se jejich vlastnictvím, a bývalí jejich příbuzní a spoluobčané jejich poddanými.

Poddanství se týkalo s počátku jen půdy. Poddaní museli konati svým pánům služby (roboty) jen potud, pokud jejich polností chtěli užívat. Avšak později od 2. polovice 15. století vztahovalo se vždy více a více i na osobu, tak že poddaní v úplnou moc vrchností svých upadali.

Vedle poddaných udrželi se na dlouhý čas ba i do našich časů i svobodníci, kteří menšími, vrchnostem nepoddanými statky vládli.

Měli pak poddaní nestejná břemena i dle toho, náležely-li statky jejich vrchnosti světské, duchovní aneb samému panovníku. S prvu byly ovšem povinnosti župní a zemské rozděleny mezi všechny obyvatele celé župy bez rozdílu.

Později vyvazovaly vrchnosti nejprvé duchovní, nato i světské sebe i své poddané z povinností a soudů župních, aby tím více samy jim ukládali a libovolně nad nimi panovali mohli. K soudům župním mohli se sice poddaní odvolávat, ale málo kdy to co prospělo.

A tak zůstala břemena župní a zemská jediné na poddанных královských a na svobodnicích a stávala se čím dále tím obtížnější, ježto potřeby panovníků se množily a příjmy jejich tenšily.

Nebo v tak častých rozbrojích o trůn, které vlastní naši zmítaly, museli panovníci, aby trůnu dosáhli neb se na něm udrželi, šlechticům mnohé statky zastavovat aneb i darovat. Propůjčovali jim též rozličná cla a mýta, z nichž jim jindy samým příjmy plynuly. A tak se stav šlechtický zmáhal u veliké míře moci královské na újmu.

Tu počali zvláště poslední panovníci z rodu Přemyslova pomýšlet na to, aby klesající svou moc naproti šlechticům zase vztýčili, důchody své zvelebili a trůnu svému novou podporu zjednali. Stalo se to vystavěním měst a zřízením stavu městského.

Již dříve bývala při hradech župních tak zvaná podhradí čili obce, kde se řemeslníci a obchodníci usazovali, kteří

však ničím jiným než živností od ostatních obyvatelů se nerozeznávali. Do podhradí těchto povolávali nyní panovníci čeští řemeslníky a obchodníky z Němec, a rozšiřivše je a opatřivše hradbami, aby se proti všelikým útokům mohla brániti, obdařili je zvláštními výsadami. Na míli cesty kolem nich nesmělo býti provozováno žádné řemeslo, obyvatelé jejich vyjmuti jsou ode všech povinností župních, a směli se řídit dle práva svobodných měst v Německu.

Tak povstávala města královská v Čechách a na Moravě, která nemajíce jiných povinností než daně odváděti, řemesel a obchodu si hleděti mohla a brzo bohatla, že i statky s poddanými si kupovala.

Když pak znamenali šlechtici, že města králi užitek dávají, začali také města zakládati a jim práva k provozování řemesel a obchodu na panovnických vymáhati. Města pak od nich založená na rozdíl od předešlých nazývala se poddaná.

40. Braniboři v Čechách.

Rudolf byl by rád ze svého vítězství co nejvíce kořistil. Nedůvěřoval si ovšem zmocniti se českých zemí Otakarových a vyhlásiti se v nich za pána; avšak chtěl býti aspoň volen za poručníka malých královských dětí a spravovati jejich dědictví. Morava se bez odporu podala jeho vojsku, které hnedle po rozhodné bitvě na Moravském Poli tam bylo vtrhlo. Stavové čeští ale, nemohouce sněsti spravedlivého Přemysla, obávali se tím více přísného a mocnějšího ještě Rudolfa, ač s ním dříve drželi, dokud jim pánem nebyl. I přidali se raději k Ottovi braniborskému, sestřenci Přemyslovi, který též o správu země a o poručnictví nad královskými sirotky se ucházel. Již opět mělo přijíti k boji, když tu učiněno smlouvou narovnání. Císařovi byla ponechána na pět let správa Moravy a spojené s tím důchody, Ottovi na týž čas vláda nad Čechy a poručnictví nad synem Přemyslovým Václavem, budoucím nástupcem trůnu, který tehdež teprv 7 let stáří měl. Dále byla potvrzena starší smlouva, aby Václav II. s dcerou císařovou Gutou, a sestra jeho Aneška se synem císařovým Rudolfem k budoucímu manželství zaslíbění a zasnoubení byli.

Umíření mezi spornými stranami nepřineslo však zemi české žádoucího míru, ale stalo se počátkem hrozných útisků a nehod, které na to ubohou naši vlast po pět let kruté sužovaly. Ota byl ziskuchtivý sobec, jemuž se nejednalo o blaho země ani o vychování budoucího panovníka, než toliko o to, aby z důchodů českých co možná nejdříve a nejvíce se obohatil. Aby mohl snáze bez překážky po své vůli vládnouti, kázal nejprve Václava II. i matky jeho Kunhuty, v Praze žijící, pilně střežiti a s nimi jako se zajatci nakládati. Později, chtěje si jich ještě více pojistiti, uvěznil je na pevném hradě Bezdězi, a nikoho z oddaných jim osob k nim nepřipouštěl. Královně se sice podařilo v příležitou dobu na Moravu uprchnouti, ale syn její zůstal v moci Otově.

K obohacení svému užíval Ota prostředků násilných. Když nově zvolený biskup Tobiáš z Bechyně v Olomouci meškal, aby tam posvěcení dosáhl, tu dav Ota prohledati celý chrám sv. Víta i všecky hroby v něm i všecky schránky s ostatky svatých, pobral odtud vše, co skvostného tam bylo uschováno neb darováno. Kněží, kteří se tomu násilnictví opírali, týráni jsou a trýzněni. A když na to pražský biskup z Moravy se vrátiv, první mši sv. v chrámu Páně sv. Víta obětovati chtěl a s velikým průvodem nábožného lidu tam se ubíral, odepřel mu potupně přístup hrubými vojáky, tak že biskup s celým tím zástupem na Strahov se obrátiti musel. Zpupnost Otova stávala se den ode dne nesnesitelnější. Proto se biskup postavil v čelo strany té, která se v Čechách ve prospěch králeviče Václava utvořila, za úkol si vytknuvši, svobodu mu zjednati a o královské vychování se mu postarati. Lepší šlechticové přidali se ku straně té a měli v Praze častá rokování. Ota dozvěděl se o sjezdech a úmyslech jejich, předešel je, vzdáviv se s králevičem ze země, aby ho stavové vysvoboditi nemohli. Nastaly tu horší ještě časy jak pro ubohé osiřelé dítě, tak i pro osiřelý národ. Ota chtěl dítě tělesně i duševně zkaziti. Václav byl vychováván v daleké cizině co dítě žebrácké, zbaven jmění i přátel, postrádaje příležitosti ku vzdělání duševnímu a trpě nedostatek i na tom, co k ukojení předních životů potřeb nutno jest.

Za nepřítomnosti Otovy spravovati měl zemi náměstek

jeho, braniborský biskup Eberhard. K jeho rozkazu a s jeho schválením pleněny jsou od braniborského vojska statky osob duchovních i světských, a neušetřeno ani klášterů a chrámů.

Týrání, olupování a zabíjení lidí bezzbranných dalo se všeobecně, tak že tito, jsouce bez vůdců a obhájců, do lesů a hor se skrovným majetkem svým utíkali, aby aspoň životů svých uhájili, ač i to se jim vždy nepodařilo.

Až posud drželi se přemnozí šlechticové k velké záhubě vlasti Oty braniborského; někteří zvláště proto, že jeho pomocí opět těch královských statků dosáhnouti doufali, které jim Přemysl byl odňal. Vidouce však, že cizinci mezi přátely i nepřátely Otovými rozdílu nečiní, zastyděli se za svou odrodilost, počali se spolčovati mezi sebou a s lidem, a silněji se opírali cizincům. Bojovali s nimi udatně a naléhali znovu na Otu, aby je sám ze země vypověděl, dále pak aby za svého náměstka ustanovil Tobiáše z Bechyně a Čechům do určité lhůty králeviče Václava vydal. Ne bez odporu sklonil se k tomu Ota a jen s tou výminkou, když by ho Čechové i dále za poručníka Václava uznávali a za jeho dosavadní vychování mu 15.000 hřiven splatili. Čechové sehnali žádané peníze; Ota však vyplnil jen z části daný slib, vypověděl cizáky a ustanoviv biskupa Tobiáše za svého náměstka. Králeviči bylo i dále ještě v trudném dlíti zajetí. Hrozné pak byly následky řádění braniborského. Pole r. 1280 na podzim zůstala neoseta, ješto se lid český dílem v lesích skrýval, dílem s lupiči bojoval; zásoby také všecky byly pobrány a spustošeny, a proto nastal r. 1281 v Čechách přehrozný a neslýchaný před tím hlad a mor, kterým 600.000 lidí zahynulo, a jemuž teprv požehnané žně r. 1282 konec učinily. Stavové čeští opětně žádali Oty, aby jim králeviče vydal; on však toho učiniti nechtěl, pokud by mu k oněm 15.000 ještě jiných 20.000 hřiven stříbra nepřidali, a když se ta suma sehnati nemohla, dal si ji upsati na předních hradech královských. Teprv v máji r. 1283 jest Václav II. ze zajetí propuštěn a v Praze slavně i s velikým plesáním všeho lidu uvítán; nebo ač byl tenkrát jinoch toliko čtrnáctiletý, ač zlým nakládáním sfla jeho tělesná byla podryta a duch v nezdělanosti zanechán; nemohlo mu předce dobré

srdce býti **vyrváno**, a to vzbuzovalo v lidu radostnou důvěru, že po **přestálých** utrpeních krásnější zoře s ním do vlasti zasvitne.

41. Král Václav II.

Král **Václav II.** pro nedospělost svou nemohl hned panovati **sám**, nýbrž pod dohledem některých zemských pánů, a proto **co** dobrého i vadného se tu zdálo, dlužno jest více rádcům **jeho** než jemu samému připisovati. Čím dále však dospíval, **tím** více se snažil, aby si osvojil vzdělání a vlastnosti, jaké **dobrym** vládčům přísluší. I stal se skutečně králem **dobrym** a **velmi** nábožným. Velice přál klášterům a chrámům a **staral** se i o časný blahobyt svého lidu. Miloval mír, a **jsa** slabé tělesné postavy, neměl ovšem hrdinské udatnosti **svého** otce; nic však méně předčil ho ještě odhodlaností a rázností v důležitých událostech domácích i zahraničných.

Říše **polská**, mohutná někdy sousedka Čechů, byla již před **vpádem** Tatarů rozdrobena na více částí, jichž knížata ovšem **vrchnictví** velkoknížete krakovského uznávaní měli, ale větším dílem neuznávali, a mezi sebou se hašteříce a víc a více se poněmčující, již také k říši německé připojovali se **počali**.

Přemysl učinil s jedním z těchto knížat (s Jindřichem IV., který **ve** Vratislavsku, Krakovsku a Sandomírsku panoval) **smlouvu**, aby země své k Čechám odkázal, kdyby bez dědiců **zemřel**. Po smrti Jindřichově r. 1290 nastaly ovšem mnohé **spory** o jeho země; ale Václav byl hotov, brannou mocí **právu** svému průchod zjednati. A tu, když se s vojskem k **Polsku** blížil, jest od několika tamějších knížat **dobrovolně** za vrchního pána uznán, na to i vojsko jeho do Krakova **vpuštěno**, a on za velkoknížete zvolen. Nejdéle odporoval **Václavovi** Vladislav, příjímím Lokýtek; avšak i tento **jest** r. 1292 přemožen a ku vzdání se přinucen.

Týmž **rokem**, co kníže Jindřich IV., zemřel i císař Rudolf. **Syn** jeho Albrecht činil si velikou naději na trůn, a pomocí **českého** krále mohl ho snadno dosáhnouti; neboť

němečtí kurfirstové vyjádřili se z větší části, že se budou řídit dle Václava. Avšak hrdý Albrecht, místo co by byl přízně českého panovníka hledati měl, urazil ho hrubě, a proto jest k velikému zármutku Albrechtovu jiný císař zvolen. Kromě toho povstali proti hrdému Albrechtovi i sousedé jeho, ba i vlastní poddaní jeho v Rakousích a Štýrsku zbouřili se proti němu.

Tu Albrecht v největší své nouzi, povzbuzen svou sestrou Gutou, českou královnou, přemohl svou pýchu, a k českému králi do Brna přišed, na kolenou odpuštění své viny na něm prosil a se svými zeměmi v manství se mu poddával. A Václav odpustil ze srdce Albrechtovi, smířil ho se sousedy i s poddanými, a několik let později (r. 1298) dopomohl mu i k císařskému trůnu.

Roku 1295 měly nastati Václavovi nové boje s Přemyslem, knížetem velkopolským, který na krále polského korunovati se dav, všecky polské země v jedno spojití a tak i panování Václavovu v Malopolsku konec učiniti zamýšlel. Než vzalo to konec neočekávaný. Přemysl jest za několik měsíců po svém korunování od vlastních sluhů zavražděn, a když zmatky z toho vzniklé nepřestávaly, usnesli se knížata polská na tom, že Václava za krále celého Polska zvolí. Václav přijav volbu tu, táhl roku 1300 s velikým vojskem do Polska, a byl ve Hnězdně od tamějšího arcibiskupa slavně za krále korunován. Již rok na to zemřel i král uherský bez dědiců, a ješto se všecky země, kde Václav II. vládl, dobrému řádu těšily, podávali mu i stavové uherští korunu země své. Václav nechtěl ješto tuto třetí důstojnost na sebe vzíti, ale nabídnul Uhrům dvanáctiletého syna svého Václava III., kteréhož oni také přijali. Leč stala se tam dosti brzo roztržka, tak že Václav II., znamenaje synovo nebezpečí, s vojskem českým tam vpadl, syna osvobodil a i s královskými ozdobami nazpět do Prahy ho přivedl r. 1304.

Nyní se ukázalo, jak umí Albrecht vděčným býti tomu, který ho při panství jeho zachoval a i k císařství mu dopomohl. Nebyl on zajisté na různých v Uhrách bez podílu, a žádal kromě toho na Václava, aby i polské koruny se

vzdal a kutnohorské stříbrné doly, nejhojnější to tehdáž pramen královských důchodů, na šest let mu k užívání postoupil. I rozhněval se ovšem Vácslav, když se o těchto opovážlivých požadavcích byl dozvěděl. Albrecht však spojil se s Vladislavem Lokýtkem i s některými jinými knížaty, míně v Polsku i v Čechách na Vácslava udeřiti. Shromáždil veliká svá vojska u Budějovic, táhl s nimi ukrutně pleně ke Kutné Hoře. I bylo by se Vácslavu jistě lépe nedvedlo, než otci jeho Přemyslovi; avšak stavové zemští stáli věrně ku králi.

Albrechtovo vojsko, jak bylo spozorovalo, že voje české se všech stran se stahují, nemyslelo na nic jiného, než že by mu zpáteční cesta zamezena býti mohla, a to v něm vzbudilo takový strach, že boje nedočkavši, kvapem z Čech utíkalo r. 1304. Tak skončil Albrecht s hanbou, co s přepychem byl započal, a následkem toho mnozí ze spojenců ho opustili a na stranu českého krále přešli, který na druhý rok k větší válce se chystal. Avšak nepřišlo k ní; těžká nemoc uvalila krále na lože, a bylo viděti, že více nepovstane. Nezáleželo mu tedy na ničem více, než aby se k smrti hodně připravil. Spořádav záležitosti své, dav synu svému mnohá dobrá naučení a učiniv veliké odkazy kostelům a klášterům, jež tak velice byl miloval, zemřel tento dobrý král k velikému žalu svých poddanných r. 1305.

42. Mince čili peníze české.

Již za pohanských dob dějí se zmínky v Čechách o dobývání zlata a stříbra z hor a řek. V obchodu se platívalo kovy těmito při velkých koupích dle váhy: při menších užívalo se peněz ražených. Právo peníze raziti náleželo knížatům zemským; ti ho ale užívali velmi často nesvědomitě ku svému obohacení. Byloť totiž zvykem, peníze do oběhu vydané čas po čase vylašovati za neberné. Tu s nimi každý musel jíti k zemským peněžníkům a vyměnití je za nové, při čemž ale vždy mu bylo dáti náhradu, často dosti velikou, Kdo byl postižen, že má staré peníze, upadl s nimi v pokutu. Někdy se vydávaly peníze každým rokem, někdy i

vícekráte do roka, a poddaní, zvláště chudší, byli tím velice obtěžováni. To pak se dalo ve stejné míře i v zemích zahraničných. Nápadnou opravu v mincovnictví českém čili v ražení peněz zavedl Vratislav II. Za času jeho a jeho nástupců byly mince české nejkrásnější po celé Evropě. — Znovu ale počali je knížata rušiti, přidávajíce ke stříbru přílišnou část kovů laciných, čímž pravá cena jejich menší se stala, než jak na nich udáno. Z příčiny té v cizině vždy jen v nižší ceně brány byly, což při obchodu zahraničném škodu přinášelo. I zevnějšek jejich tratil úhlednost. Za králů Přemyslů vydávaly se místo peněz pratenké plíšky, jen dřevěným kolkem na hrubo ražené. Teprv Václav II. chtěl veliké této neřesti učiniti přítrž. Za jeho panování vydávaly doly kutnohorské hojnost stříbra, a tedy mohl dát raziti peníze v ceně stálé, všude berné, kteréžby se za žádná novější vyměňovati nemusely. Že pak umění rytecké v poslední době v Čechách bylo kleslo, povolal z města Florencie ve Vlaších, šest výborných rytců, kteří r. 1300 v Kutné Hoře krásné peníze raziti počali, ježto nejen v Čechách ale i v cizině veliké obliby docházely a po celé Evropě od penězoměnců ochotně přijímány jsou. Nazývaly se pražské groše, rovnaly se u velikosti a ceně rakouským dvacetníkům, a 60 jich šlo na kopy čili hřivnu, která tedy dle našich peněz platila 20 zl. měny konvenční aneb 21 zl. měny rakouské. Groš se dělil na 12 penízů, v stejné ceně 3 našich nov. krejcarů.

43. Václav III.

Děsná a neočekávaná událost měla Čechy již za rok po úmrtí Václava II. potkati. — Václav III. byl jinoch sličný, způsobů uhlazených, nadaný, v rozličných jazycích vycvičený, a zdálo se, že hoden jest, nastoupiti vládu v zemích říše české, polské a uherské. Brzo však vyjevila se povážlivá při něm vada, veliká lehkomyšlnost a náklonnost ke zhýralosti. Bylať okamžení, kde bez rozmyslu ošemetným pochleb- níkům důležitá práva i statky zadával, čehož později arci nadarmo litovával; nicméně však dbal přece ještě rad a výstrah mužů moudrých a dával naději k polepšení.

Tu přišly zprávy z Polska, že Vladislav Lokýtek, za života otcova na uzdě držený, poznovu o dobytí země usiluje, a Čechové že se tam dlouho neudrží, jestli si Vácslav s pomocí nepřispíší. Stavové osvědčili Vácslavovi velikou ochotnost, vyhlásivše na rychlo hotovost zemskou, a tak chvátal Vácslav do Polska, aby ho neztratil. V Olomúci se zastaviv, ubytoval se v domě kapitulního děkana. Byl parný den, a Vácslav jenom jediného komorníka při sobě podržev, chtěl o polednách trochu pospat. Když procitnul, vyšel v lehkém oděvu na chodbu, aby se poochladil. A hle, v bílý den vyskočil na něho zákeřník a třemi ranami ho probodl, tak že Vácslav mrtev na tom místě sklesl (4. srpna 1306). I stal se rychle pokřik veliký, a strážníkům vběhl do cesty rytíř z družiny královny s krvavým mečem v ruce, kterýžto dřív než slova promluvití mohl, od nich jest rozsekán. A tak se svět nikdy nedozvěděl, z jaké příčiny Vácslav III. byl zavražděn, stalo-li se to jen ze msty soukromé, aneb zdali snad některý z četných Vácslavových nepřátel vraha k tomu ohavnému skutku byl nenajal.

S Vácslavem III. vyhynul po meči slavný rod Přemyslovcův, který po šest století v Čechách panoval a Čechům dva a třicet knížat a sedm králů dal. Byť i ne zcela všickni, byli to aspoň z většího dílu panovníci dobří, a mnozí z nich i výteční. Mnozí vynikali velikou nábožností, jako Bořivoj I., oba Spytihněvové, Vratislav I., sv. Vácslav, Boleslav II., Jaromír; jiní udatností a rázností, jako Boleslav I., Břetislav I., Vratislav II., Soběslav I., oba Vladislavové, oba Přemyslové a král Vácslav I. i II. Někteří ovšem byli též slabí, někteří více svého než obecného blaha pamětlivi, někteří více cizímu než svému národu přichylni; ale nesmíme zapomenouti, že mnoho bylo zaviněno více okolnostmi času, chybným vychováním a nedstatečností lidskou vůbec, než zkaženým, zlého milovným srdcem. Zcela zlých panovníků rod Přemyslovcův velmi málo počítá. I to mu slouží ke cti, že o rozšíření křesťanského náboženství pečliv byl, a že za jeho trvání národ český nikdy ve vzdělání svém za sousedními nezůstal, ale ve mnohém ohledu je i předčil. Nalezají se zajisté z těch dob zbytky českého básnictví, malířství, rytec-

tví, řezbářství a stavitelství, které dosud obdiv znalců vzbuzují a uměleckým výplodům nejvzdělanějších národů toho času — Italianů, Řeků a Franků — směle po boku státi mohou.

Po úkladném zavraždění krále Václava III. vystaveny byly Čechy novým zmatkům a bojům o trůn, které mnohé zlo za sebou přivedly.

44. Rudolf I. Jindřich Korutanský.

Císař Albrecht dovedl všelikými prostředky spůsobiti, že na sněmu, kde se o obsazení uprázdněného trůnu českého jednalo, syn jeho Rudolf od stavů za českého krále byl vyhlášen, ačkoliv se zvolení nestalo jednohlasně a veliká část šlechticů tomu odporovala. Proto Rudolf při všech svých dobrých vlastnostech nezískal si lásky celého národa. Bylo mu bojovati proti pánům vzdorným a obléhati hrady jejich, aby je mocí k poslušnosti přivedl. Při obléhání hradu Horažďovic zemřel na úplavici, nepanovav ani 9 měsícův.

Císař bylby nyní rád i druhého syna svého Bedřicha Čechům vnutil, nezdařil se mu však jeho úmysl. Čechové přihlíželi k pozůstalým dcerám po Václavu II., Anně a Alžbětě, chtějíce jim dědictví jejich zachovati. Starší z těch dcer Anna provdána byla za Jindřicha, vévodu korutanského, jemuž teď český trůn podán byl. Císař i jeho syn vrazili sice s válečnými zástupy do Čech, kde dle tehdejšího spůsobu strašně plenili a vraždili, nemohli však žádného města ani hradu vydobyti. Toliko královna Alžběta, vdova po Václavu II. a Rudolfovi, již k výživě vykázány byly důchody měst Králové Hradce, Jaroměře, Bydžova, Chrudími, Mýta a Poličky, vpustila posádky císařské do svých měst, což se tím snáze stalo, poněvadž obyvatelstvo jejich bylo německé. Tam měly posádky čekati přes zimu, až by v příštím jaře císař válku s větším úsilím mohl obnoviti. Od druhé války s císařem vysvobodil Čechy vlastní jeho synovec, z pomsty úkladně ho zavraždil.

I mohl nyní Jindřich, kterému Čechové přáli, dobře a pokojně vládnouti, jen kdyby lepších panovnických vlastností

byl do sebe měl. Avšak on se k vládě nikterak nehodil. Tehdáž vznikly povážlivé rozbroje mezi stavem městským a panským; Jindřich pak neuměje jich porovnat ani jim zabrániti, díval se netečně na řádění jejich. Byl velmi pohodlný ku všemu, co namáhání vyžadovalo, a největší jeho rozkoš byla hojnost jídel a nápojů. Marnotratnost jeho přivedla ho do dluhů a na mizinu, lhostejnost a pohodlnost v posměch a potupu. Pánové bojíce se, aby od německých měšťanů nebyli utištěni, zmocnili se vlády sami; vylákovavše totiž krále i s dvorem z hradu jeho k veliké hostině do města, nevpustili ho více do jeho sídla, ale v městském jednom domě ubytovali, a tam slušně sice a uctivě, ale přece co zajatce ho chovali.

Ze zajetí toho vysvobodilo ho vojsko z Míšně ku pomoci mu poslané, jemuž měšťané bránu jednu otevřeli. I pánové dali se pohnouti a vpustili ho opět do hradu, avšak pod výminkou, aby vojsko z Míšně do něho k sobě nebral. On ale brzy slib tento zrušil, osadil hrad Mišňáky, a tito si opět jako ukrutní lupiči zemští počínali. Vycházeli do okolí, brali rolníkům obilí i dobytek, zabíjeli lid aneb ho mržčili. Král prý častěji na to patřil, když přiváděli do hradu rolníky s probodanými dlaněmi, jimiž žíně provlékali, — a nebránil tomu. Tedy se národ sám domáhal spravedlnosti. Nastal boj s Mišňáky, a všechny stavy rozstoupily se na dvě strany, stojíce jednak ku králi, jednak proti němu. Soused nevěřil sousedovi, a nikdo nevycházel z domu leč ozbrojen. Pánové pobrali králi jeho statky, čímž v takovou bídu upadl, že často ani čeho jísti neměl. I pomýšlelo se již na to, aby byl svržen s trůnu, který chtěli pánové nabídnouti Janovi, synu císaře Jindřicha VII. z Lucemburka, když by se s druhou dcerou po Václavu II. zasnoubiti uvolil. Tu se král přece probral ze své zmalátnělosti, přivolal nová vojska z Bavor a Korutan, aby trůnu jeho uhájili; spůsobil tím ale jen nové neřesti v zemi, sobě nepomoha. Jan z Lucemburka, když k výminkám od Čechů položeným byl přistoupil, zvolen jest od nich za krále, a Jindřich Korutanský, ač nyní vojsko jeho všemožný odpor činilo, zapuzen.

45. Král Jan Lucemburský.

První starostí zemských stavů při zvolení nového krále bylo, aby u něho co cizince stará jejich práva újmy netrpěla; pročež si je před jeho korunováním zvláštní listinou od něho dali potvrditi. Není-li v zemi mocné vlády, která by o to dbala, by každý zákonů a cizího jmění šetřil; dává se lidem sobeckým a nešlechtným příležitost, aby se na úkor svých bližních obohatil. To bylo za posledního času i v Čechách; a proto se chopili mnozí rytíři loupeživého řemesla, s hradů svých okolní osady a pocestné kupce přepadajíce a násilí na nich páchajíce. I stálo to velikého násilí, než Jan takové škůdce zemské v jejich tvrzích přemohl a pokořil.

Nejvyšší správu svých zemí svěřil král za své nedospělosti Němcům; nespokojeností z toho vzniklou byl ale brzo přinucen, ze stavů českých a moravských správce svých zemí voliti. Dle toho stál se správcem Čech znamenitý český pán, Jindřich z Lipé, správcem Moravy pan Jan ze Stráže. Ustanovení to dalo se ovšem, jak toho slušnost a spravedlnost žádala; ale zvolení vládaři nebyli ve všem ku králi spravedliví, pomýšlejíce spíše na vlastní obohacení, než na svědomité plnění svěřeného jim úřadu. Za posledních panovníků bylo mnoho královských statků zadluženo a zastaveno. Jindřich z Lipé, jsa jedním z hlavních věřitelů, zřídil to tak, aby z důchodů nynějšího krále staré dluhy rychle se splácely, a přece se nepříčinil o vybavení královských hradů z rukou šlechticů ziskuchtivých. Král nemoha vésti skvělý dvůr, postrádal toho tím více, čím hrději a nádherněji pan Jindřich z Lipé vystupoval. S větší ještě nevolí snášela královna stále vzrůstající pánovitost Jindřichovu, který se neostýchal, i jinak ji urážeti. Protož král sesadiv ho s úřadu, kázal ho zajmouti a na místo jeho ustanovil pana Viléma Zajíce z Valdeka, muže to v každém ohledu dokonalého. Z toho však povstala domácí válka, ješto měl pan Jindřich mnoho přátel, a všickni, kteří královské hrady drželi, přidali se k němu. Nepokoje neutišily se dříve, pokud p. Jindřich z Lipé svobody nedosáhl.

Při takovémto rozkvašení myslí bylo zajisté na čase, aby se král pevnou rukou vlády chopiv, nespokojence na uzdě držel. On ale neměl asi mnoho chuti k vladaření; jsa více rytířem nežli králem, miloval více turnaje, zápasy a boje než péči o zachování řádu a dobra zemského. Již dříve — po smrti svého otce — celý rok mimo Čechy se zdržovav, vyšel nyní opět ze země, aby novému císaři, Ludvíkovi Bavorskému, ve válce pomáhal; i dopustil se zase té neopatrnosti, že vládu cizincům svěřil, dobře věda, že to Čechům protivno. Vypuklo také nové zbouření, jemuž pan Jindřich z Lipé, jak očekávati se dalo, v čelo se postavil.

Veliká část šlechty české zůstala sice královně oddána a nabízela jí své služby; když ale tato jimi pohrdla a cizí vojsko ku pomoci povolala, spírali se tomu všickni. Přece však, než v boj se pustili, vypravili jak ku královně do Lokte tak i ku králi do Němec poselství, poddanost slibující, jestli by cizí voje ze země odvolali. Král neskloniv se k vyjednávání, volil raději zhoubný boj k potrestání poddaných. Čechové ale, vzavše ku pomoci Bedřicha rakouského, vítězili nad králem, který u císaře přispění hledal. Tomuto se zdařilo, obě strany k smířlivosti nakloniti. Pánové slíbili znovu poslušnost, a král zaručil se, že cizích vojsk více do země nepřivede a navrátil pana Jindřicha z Lipé k předešlé hodnosti.

Tento vyskoumav zatím povahu královu, získal ho na svou stranu. Za to zanevřel tím více na královnu, která slabosti chotě svého nesdílela a jak v zemi tak při dvoře vše tak zavesti usilovala, jak to někdy za jejího otce bývalo. Brzo našel příležitost, aby ji u krále osočil.

Král posledními událostmi v Čechách rozmrzen, a cítě se zde cizím, chtěl s císařem Čechy za některou německou zemi vyměnití. Královna dozvěděvši se o tom, považovala to za veliké potupení národa i za věc velmi nebezpečnou; proto vší silou postavila se tomu na odpor, tak že král od svého úmyslu upustiti nucen jest. Odpor královnin byl zajisté chvalitebný; pan Jindřich z Lipé užil ale té okolnosti, aby krále proti ní popudil.

Namluvil mu, že královna ve jměnu svého tříletého syna

Václava sama panovati a krále trůnu zbavití chce. Lehkověrný a popudlivý král uvěřiv tomu, dal svou manželku ve Mělníku a syna svého v Lokti uvězniti. Nyní pak si zcela zamiloval pana Jindřicha a stranu jeho, která se do jeho povahy výborně vpraviti uměla. Veda život hýřivý, spustil se tak vši slušnosti a mravnosti, že doma i v cizině v nevážnost upadl.

Čím lépe se při tom vedlo přátelům páně Jindřichovým, tím více trpěl celý ostatní národ; nebo král sypaje plnými rukama svým milostníkům a nemaje dostatečných důchodů, an hrady jeho dosud v rukou věřitelův zastaveny zůstávaly: musel tím větší břemena ukládati poddaným druhým. Podařilo se sice ještě některým šlechticům, že královnu vyprostili a krále s ní smířili, než tento byl již velice zvykl svému životu a v Čechách ho netěšilo. Proto od té doby ještě častěji a déle po cizině se toulával a rytířských kratochvílí vyhledával. Pomáhal také svým přátelům ve válkách a válčil tak šťastně a slavně, že všude pomoc jeho rádi viděli, a že v celé Evropě ve přísloví vešlo: Bez Boha a krále českého nemůže žádný boj šťastně býti ukončen. Roku 1319 vydobyl a přivtělil k Čechám část Horní Lužice s městem Budyšínem.

Roku 1322 pomáhal císaři Ludvíkovi proti Bedřichovi, vévodovi rakouskému. Ve válce té vyznamenali se opět Čechové neobyčejnou udatností; přispěním jejich byli Rakušané poraženi, a Ludvík při císařství zachován. Nejslavněji bojoval pan Plichta ze Žerotína. Před obličejem císaře a svého krále dvakráte ku podivu všech samojediny v řad nepřátelský se vrhl a s podivuhodnou silou a obratností jím se prosekav, pokaždé bez pohromy z něho se vrátil. Po třetí, když to ještě opakovati chtěl, padl pod ním kůň, a tu, an k zemi sklesl, rozlícení nepřátelé ho ubodali.

O čtyry léta později vypravil se Jan do Polska, jež mezi tím Vladislav Lokýtek zcela byl opanoval. Ač se mu nezdařilo, aby království to opět s Čechy spojil, spůsobil přece, že některá slezská knížata opětně vrchnictví jeho uznali, ano že jeden z nich, dědiců nemaje, zemi svou Čechám odkázati se zavázal. Podobnou prospěšnou smlouvu uzavřel i s Jin-

dřichem Korutanským. Když na to i r. 1328 ve válce s Litvany a Prušany hranice země české rozšířil, počali již Čechové mu oddanější býti a méně nepřívznivě na drahé jeho potulky pohlíželi.

Konečně i v Itálii některá města dobrovolně Janovi v ochranu se poddala. Nad těmi ustanovil svého syna Václava, jehož někdy v Lokti uvězniti a pak v Paříži vychovávatí dal, kdež jméno Václav za Karla mu změněno.

Jako každý dosavadní český panovník, když mu štěstí přálo, budil závist sousedů, tak i Janovi naskytli se brzo nepřívznivci, a mocný spolek všech okolních panovníků hrozil mu záhubou. Avšak Jan si tak obratně počínal, že všechny proti němu spolčené sousedy rozdvojil a s nimi se smířil; jen s Rakušany musil podstoupiti boj, kterýž sice šťastně nevypadl, ale žádných zhoubných následků pro Čechy neměl.

46. Markrabě Karel vladařem v Čechách.

Panství Čechův v Itálii nemělo dlouhého trvání, ješto města tamější, královskému způsobu vlády nezvyklá, opět k prvnějšímu volnému a bezuzdnému řádu se navrátila. Tu král Jan syna svého do Čech s plnou mocí co vladaře českého a markraběte moravského odeslal, sám opět do světa na dobrodružství se pustiv. Karel byl jinoch ctnostný, statečný, vysoce vzdělaný a pln vroucí touhy po zvelebení blaha svěšeného mu lidu.

Po desíti letech, jež v cizině strávil, opět do vlasti své přišed, našel ji v bídném stavu. Královské statky byly zastaveny, obecný lid sténal pod utiskováním, každý si hleděl práva svého, jak moc jeho stačila, a mnozí šlechtici páchali opět pusté loupežnictví. V Karlu doufali Čechové dostati svého osvoboditele, a naděje jich nesklamala.

Vděčné, zbožné srdce vedlo ho nejprve ku hrobu milované matky, do něhož zármutkem příliš záhy byla sklesla. Na to jal se ráznou vůlí zaváděti v zemi pořádek. Poznav brzo, že hlavní vada spočívá ve skleslosti moci a vážnosti královské, usiloval především o vykoupění zadlužených statků. Sesiliv tak svou moc, stavěl pod zákony libovali těch, kteří

až posud vše si dovolovali, a zjednával, čeho na nejvýš třeba bylo — veřejnou bezpečnost života a jmění. Tím získal Karel mnoho oddaných přívrženců, ano celý národ pohlížel k němu s láskou a důvěrou; avšak i mnoho nepřátel si učinil, jmenovitě v těch, kteří z dosavadního neblahého stavu země kořistili.

Ti osočili ho u krále, jako někdy matku jeho, že proto o důvěru národu tak usiluje, aby otce svého tím spíše trůnu zbaviti a sám panovati mohl. Král tedy odstrčiv syna od vlády, jal se sám starým způsobem hospodařiti a na lidu peníze vydírati, nikoho, ani klášterů a chrámových okras při tom nešetře. Karel byl vyslán do války proti rakouským vévodám, s nimiž král spor měl o Tyroly a Korutansko. Po ukončení toho sporu musel provázeti otce na nové výpravě proti Litvanům, kteráž ale se nezdařila a příčinou byla, že král na pravé oko oslepl. Nedosáhnuv Karel ani potom ještě důvěry otcovy, uchýlil se s věrnými mu Čechy ku bratru svému Janu do Tyrol, an tento pomoci jeho potřeboval.

Avšak bezvládní v Čechách dosáhlo nebezpečného stupně, a proto byl Karel brzo z Tyrol povolán, aby vlasti své k žádoucímu ukojení dopomohl. Měl ovšem práci novou. Hlavně se mu stavěl na odpor Mikuláš z Potštýna, který ve východních Čechách hrady měl a mnohé loupeže v zemi tropil. Roku 1338 zbořil mu Karel hrad jeho Choceň a jiné tvrze, a když to ještě nespomohlo, oblehl ho rok na to silným vojskem na hradě Potštýně, strmícím nad divokou Orlicí. Po devět neděl bylo hradu dobýváno, pak teprv útokem vzat, věž, ve které se Mikuláš zoufale bránil, podkopána, a on v sutinách jejích pohroben.

Krále Jana, který od dosavadního způsobu života nepouštěl, stihla 1339 veliká nehoda, která ducha jeho poněkud zarazila. Dav ve Francouzích oční svůj neduh hojiti, oslepl docela. Brzo potom umřela mu k většímu ještě zármutku i nejmilejší jeho dcera. I nemohl se ubrániti hlasu svého svědomí, které mu to za trest Boží vykládalo. Proto začal býti pobožnějším; cestování ale zanechati nemohl, to se stalo nezbytnou potřebou.

Dávno již zviklané přátelství s císařem Ludvíkem pro-

měnilo se r. 1342 v kruté nepřátelství, když císař syna králova Jana velmi nespravedlivým a pohoršlivým způsobem i proti zjevným hrozbám papežským z Tyrol vytiskl, vlastnímu synu je uděliv. Zjevnou touto nespravedlností i jinak již dokázanou lakotou odvrátil od sebe císař mnohá říšská knížata; českému pak trůnu vzešla veliká posila v nově zvoleném papeži Klimentu IV., který býval někdy vychovatelem Karlovým a posud velikou lásku k němu choval. Náklonnost svou projevil mu nejprve tím, že povolil to, oč i ti nejmocnější předešli králové nadarmo se byli pokoušeli, povýšení biskupství pražského na arcibiskupství, čímž říše česká v duchovních záležitostech od německé byla vybavena r. 1344. Stejným časem založeno je zvláštní biskupství v Litomyšli. Prvním arcibiskupem pražským stal se Arnošt z Pardubic, muž rovněž tak osvíceného ducha jako šlechetného srdce a bezúhonného života; při tom i jeden z nejhorlivějších vlastenců své doby, kterýž stav se napotom ustavičným rádcem Karlovým, šlechetné záměry jeho nejen podporoval, anobř v něm je i povzbuzoval.

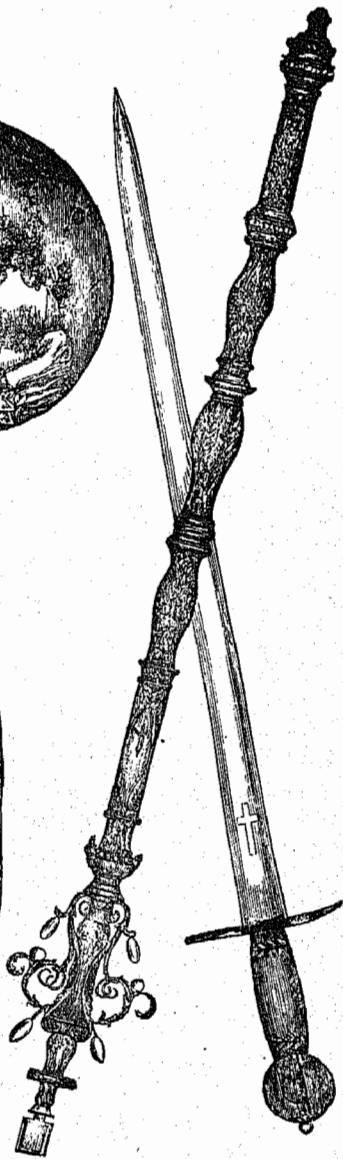
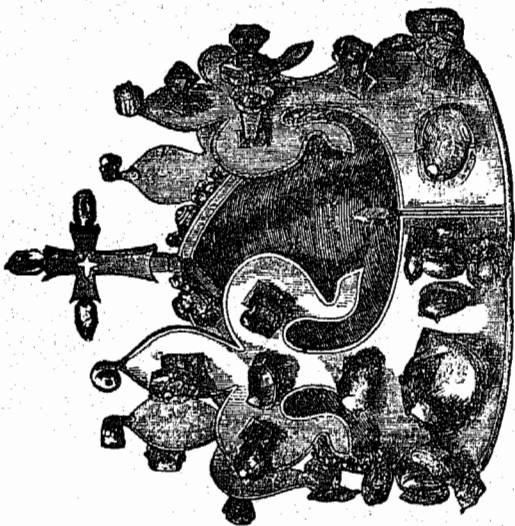
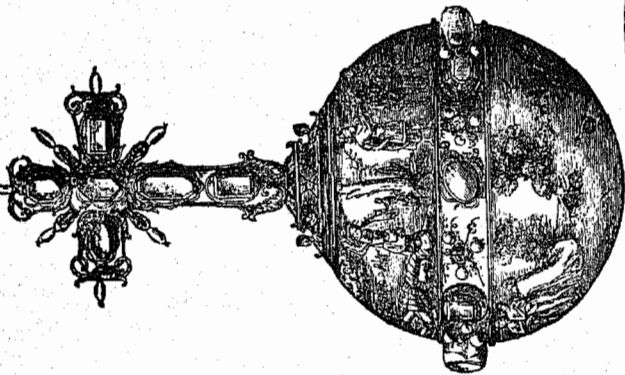
Ještě téhož roku započalo se slavně s přestavováním chrámu sv. Víta, který dle přání Karlova nejkrásnějším chrámům evropským vyrovnati se měl, a jehož stavba svěřena byla proslulému francouzskému staviteli Matyáši z Arasu. Císař vida velikou náklonnost nového papeže ku Karlovi, znamenal v tom nebezpečí pro svou důstojnost, a v tom se neklamal; nebo papež by zajisté raději byl viděl císařem šlechetného Karla než soběckého, úskočného Ludvíka. I usiloval císař o to, aby Karla dříve zkazil, nežby hodnosti císařské dosáhnouti mohl; proto ještě jednou všecky okolní panovníky proti českému králi popudil. Jan chtěl opět mírnou cestou s císařem vyjednávat, když ale tento posly jeho potupně odbyl, pravil hrdinsky: „Inu s Pánem Bohem! čím více nepřátel, tím více kořistí; slibuji tomu, kdo mne první napadne, že ho tak přivítám, aby ostatním chuť zašla.“ První začal válku král polský. Když proti němu za hranice táhnouti chtěl, a Čechové, bojíce se, aby zatím do Čech nepřátelé nevrazili, s ním jíti se zdráhali; pravil k nim taktéž rázně: „Nu půjdu tedy sám, a uvidím, kdo svého krále zba-

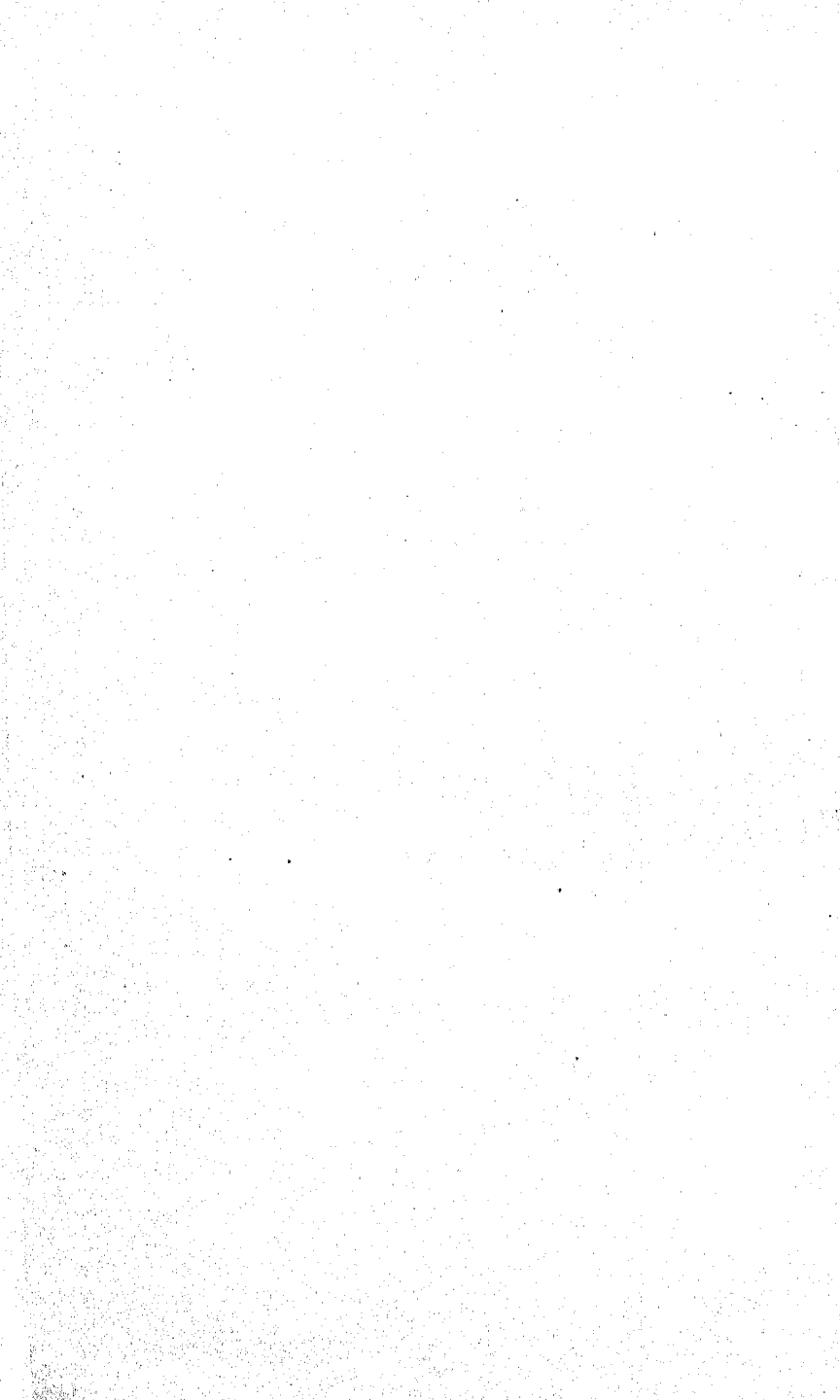
běle opustí.“ To pomohlo, tak že se načnou mocí bylo mu lze útok Polanů odraziti a k míru je přinutiti. Země česká sama byla vojskem tak dobře opatřena, že se císař ani neodvážil, tam vpadnouti; brzo viděl se i opuštěna od svých spojenců, a ještě ani sporů svých s papežem vyrovnati nechtěl, stihl ho tento klatbou církevní a knížatům německým odporučil místo něho markraběte Karla.

Nežli však se zaskvěla císařská koruna na hlavě Karlově, provázal ještě otce svého na poslední, velepamátné válečné jeho výpravě, s kterou tento příteli svému, králi francouzskému Filipu, proti anglickému králi Eduardu ku pomoci šel. U města Cressy setkalo se vojsko francouzské s anglickým, francouzské unavené dlouhou chůzí a denním parnem, anglické odpočaté a v dobré poloze. I radil král Jan a s ním i někteří jiní zkušené vůdcové, aby se s bojem posečkalo až na druhý den. Než ohnivější nedbavše rady té, započali bitvu v tu chvíli. Již začátek její svědčil o nesejdnocenosti francouzského vojska. Král Eduard užíval ve válce té poprvé prachu a děl, i některých jiných prospěšných nálezů válečných. Vítězství se rozhodlo pro něho. Když již mezi Francouzi byl útek všeobecný, raděno i králi Janu, aby na zachování života pamatoval. On však odpověděl: „Toho, Bůh dá, nebude, aby král český z boje utíkal. Zachovejte jen syna mého!“ A ještě slepý byl, dal připnouti koně svého ke koním dvou jiných hrdinských rytířů, a se zástupem svých věrných vrhl se tam, kde lomoz válečný zazníval nejsilnější, a tu v hrdinském boji padl i se svými věrnými, r. 1346. I syn jeho Karel bojoval statečně, a již z mnohých ran krváčeje, proti své vůli byl z boje odnešen a v klášteře jednom ukryt, kde dlel až do vyhojení.

47. Korunování Karla IV.

Po svém pozdravení vrátil se Karel (co král český, téhož jména I., co císař německý IV.) do svých zemí, zastaviv se v Avinioně u sv. otce. Nejprve uvázal se ve správu hrabství Lucemburského. Na to se dal v listopadu r. 1346 v Bonnu korunovati na království německé; skoro o rok po-

zději v září r. 1347 korunoval ho arcibiskup Arnošt u přítomnosti množství knížat a pánů na království české. Korunu k tomu účelu dal císař sám z nejčistšího zlata zhotoviti, ješto starší koruna českých králů bezpochyby od krále Jana odcizena byla. Aby pak i tuto podobný osud nepotkal, přikázal, aby se vždy, lečby se jí při slavnostech králové zdobili, chovala ve hrobě sv. Václava na hlavě tohoto českého patrona; od papeže vyžádal si zvláštní listinu, kde klatbou bylo každému hrozeno, kdoby ji z těch míst odciziti chtěl. Odtud se jmenuje koruna ta svatováclavskou.

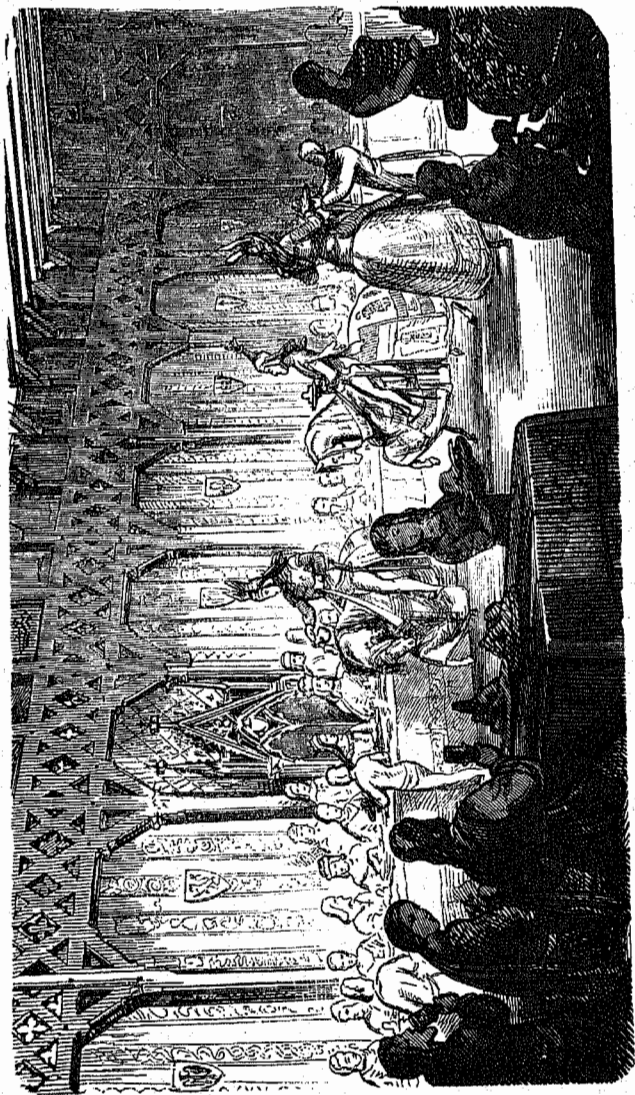
Prvním korunováním stal se Karel pánem knížat německých, druhým vládcem nad zeměmi českými. Aby byl opravdovým císařem, t. j. předním, vrchním panovníkem křesťanským, scházela mu ještě jedna koruna, kterou mu bylo přijíti z rukou papeže římského. Prvé než v příčině té na cestu do Říma se vydal, musel se vynasnažiti o to, aby po celém Německu za císaře uznán byl; nebo posud se někteří přidržovali císaře Ludvíka. Válce s ním nemohl se Karel vyhnouti. Stavové čeští prokázali se mu ochotnými a sbírali četné vojsko, s nimž k Domažlicům táhli. Ale válku tu předešlo náhlé úmrtí císaře Ludvíka. Tím Karlovi nepřátel ubylo; nic méně trvalo to až do r. 1354, než všickni přátelé a přívrženci Ludvíkovi s Karlem se vyrovnali a za pána ho uznali. Ješto ještě jiné příčiny a ze jména snahy o zvelebení země české ho zdržovaly, mohl teprv roku 1354 cestu do hlavního města křesťanstva nastoupiti. Pokojně a s nevelikým vojskem vkročil do Italie; jiné četnější vojsko přivedla za ním císařovna. S velikou slávou vítala ho vlaská města, ovšem jen na oko anebo z příčin soběckých; nebo ač každý německý císař pánem Italie se nazýval, nebyl tam přece žádný oblíben. Do Milána pozván, dal se korunovati tak zvanou korunou železnou na království italské. Koruna ta jest vlastně zlatá, železnou se jmenuje proto, že v ní jest obsažen železný hřeb, jímž Pán a Spasitel náš na kříži byl přibit. Z Milána i z jiných italských měst, kde ho za pána uznali, dán mu čestný průvod, tak že s velikou slávou před zeleným čtvrtkem do Říma přirazil. Vojsko zůstalo před městem, on pak sám přestrojen za poutníka, tajně v ně ve-

šel, svou kající pobožnost vykonal a teprv na neděli velikonoční slavné korunování své odložil. Ještě téhož dne po slavných hodech z Říma vyšel, propustil větší část vojska, za oslavu mu sloužící, a vrátil se nazpět do Písy, kdež se zastavil.

V městě tom, jako vůbec ve všech italských, stály dvě strany proti sobě, o panování se potýkající. Každá chtěla získati císaře pro sebe. Když ale tento svárům se vyhýbaje, se žádnou výhradně spojití se nemínil, srotily se proti němu obě, ukládající o jeho bezživotí. Císař, netuše nic zlého, uhostil se v radnici a Čechové po rozličných částech města. Náhle byla v noci radnice zapálena, císař a císařovna octli se u velikém nebezpečí, a s těží se jim podařilo, vyváznouti a v sousedním domě se uchrániti. Protivníci jeho ale hlásali po ulicích, že zapálení stalo se z rozkazu císařského, aby písaňští zbraní v radnici složených zbaveni a tak snadněji přemoženi byli. To způsobilo v městě veliké pobouření. Lid se sbíhal se všech stran, a všude bylo voláno: Smrt císaři! Rytířové císařští uviděvše to, spěchali ovšem pánu svému na pomoc; ale ulice byly již přeplněny a jen s nesmírným namáháním a nemalou ztrátou prosekali se konečně k místu, kde císař s nejbližším komonstvem pohotově stál, buřičům naň dorážejícím udatně se bráně. Nebezpečí rostlo každým okamžením; nebo písaňští se hlavně osoby císařovy chtěli zmocniti. Avšak dvořané kryli ho svými těly, a zvláště statečný pan Kolovrat mnohokrátě odrazil ránu na něho namířenou. V rozhodné době prodrala se k umdlévajícím posila, postavila se okolo císaře co skálopevná zeď, rozrážela zástupy buřičů, až tito, vidouce marnost svého pokusu, mezi sebou se rozdvojili a proti sobě zbraně obrátili. Jedna strana poddala se císaři, druhá byla pokořena a náčelníci její přísně potrestáni. Svě věrné císař vděčně odměniv, nezdržel se více v žádném italském městě, ale postupoval rychle ku své říši.

48. Zásluhy císaře Karla IV.

Císař Karel IV. staral se svědomitě o všecky jemu svěřené země; nejvíce mu však záleželo na blahu království českého.

Korunovační hody krále Karla na Novém tržišti u sv. Havla ve Věším městě Pražském 2. září 1847.

Maje dceru krále českého za svou matku, cítil se býti více synem národa slovanského a lnul k němu s láskou upřímnou. Byloť ovšem i jeho vychování německé a francouzské, a teprv u věku dospělém musel se přiučovati jazyku mateřskému, který od útlého mládí byl neslyšel; avšak cvičil se v něm horlivě a brzo stal se ho úplně mocným v slově i písmě.

Zásluhy jeho o Čechy jsou veliké a mnohostranné. Nevíme, máme-li mu dříve děkovati za jeho starostlivou horlivost, s kterou se o dobro svého národa zasazoval, anebo diviti se jeho bystrému rozhledu a rozumu, který na všechny i ty nejrůznější potřeby pomýšlel a všude vydatně pomoci věděl. Dávaje si záležeti na ozdobě a zvelebení hlavního svého města, nespouštěl s očí vzdělanost a náboženství, mravnost a církev; přemýšleje o prostředcích ku podporování obchodu a průmyslu, nezapomínal povzbuzovati rolníka a horníka; jsa pak podněcovatelem výtvorů uměleckých, vyšší tužby člověka ukojujících, podával pomocnou ruku i chudíně, s nouzí a hladem zápasící. Se vším všudy spojoval také snahu o povznesení jmena českého, nezanedbávaje nižádné příležitosti, kdeby spravedlivým způsobem území své říše mohl rozšířiti.

Praha honosí se posud mnohými památkami, jež Karel v ní pozůstavil, ač nejednu z nich čas a bouře zničily.

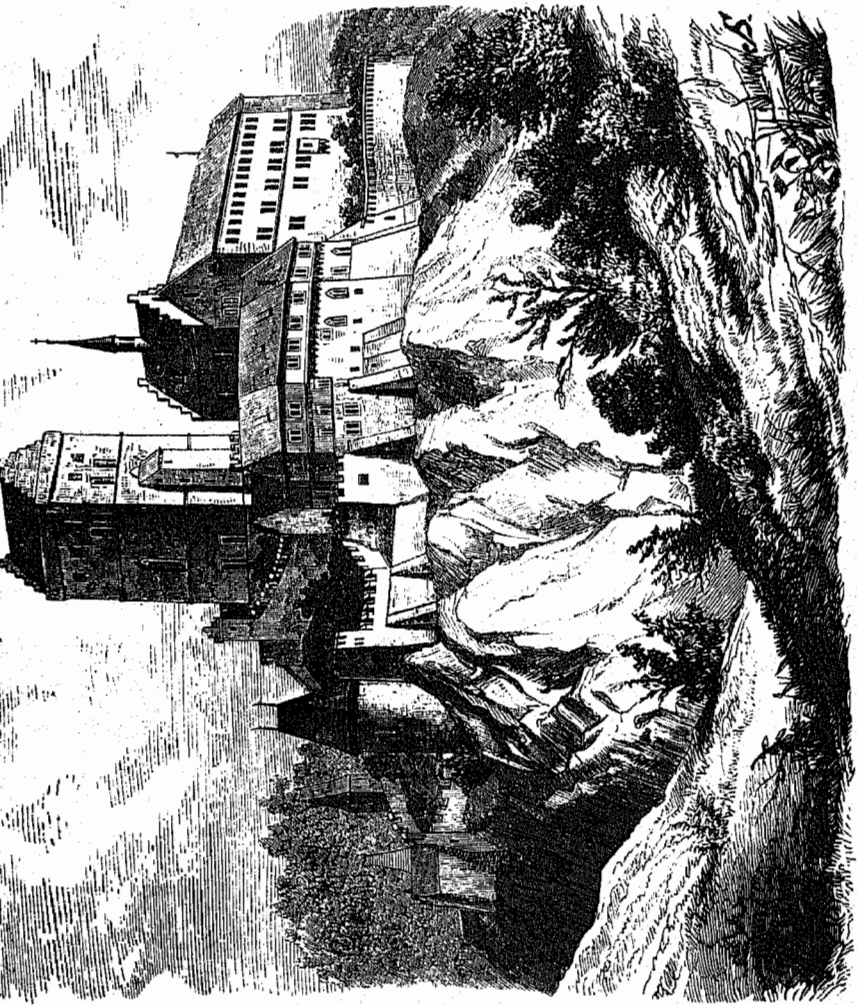
Zde založil Nové Město (r. 1348), rozšířil Malou Stranu (r. 1351), položil základ k velikému kamennému mostu přes Vltavu (r. 1357) a vystavěl mnoho klášterů a chrámů, z nichžto o nejpřednějším arcibiskupském již zmínka byla učiněna.

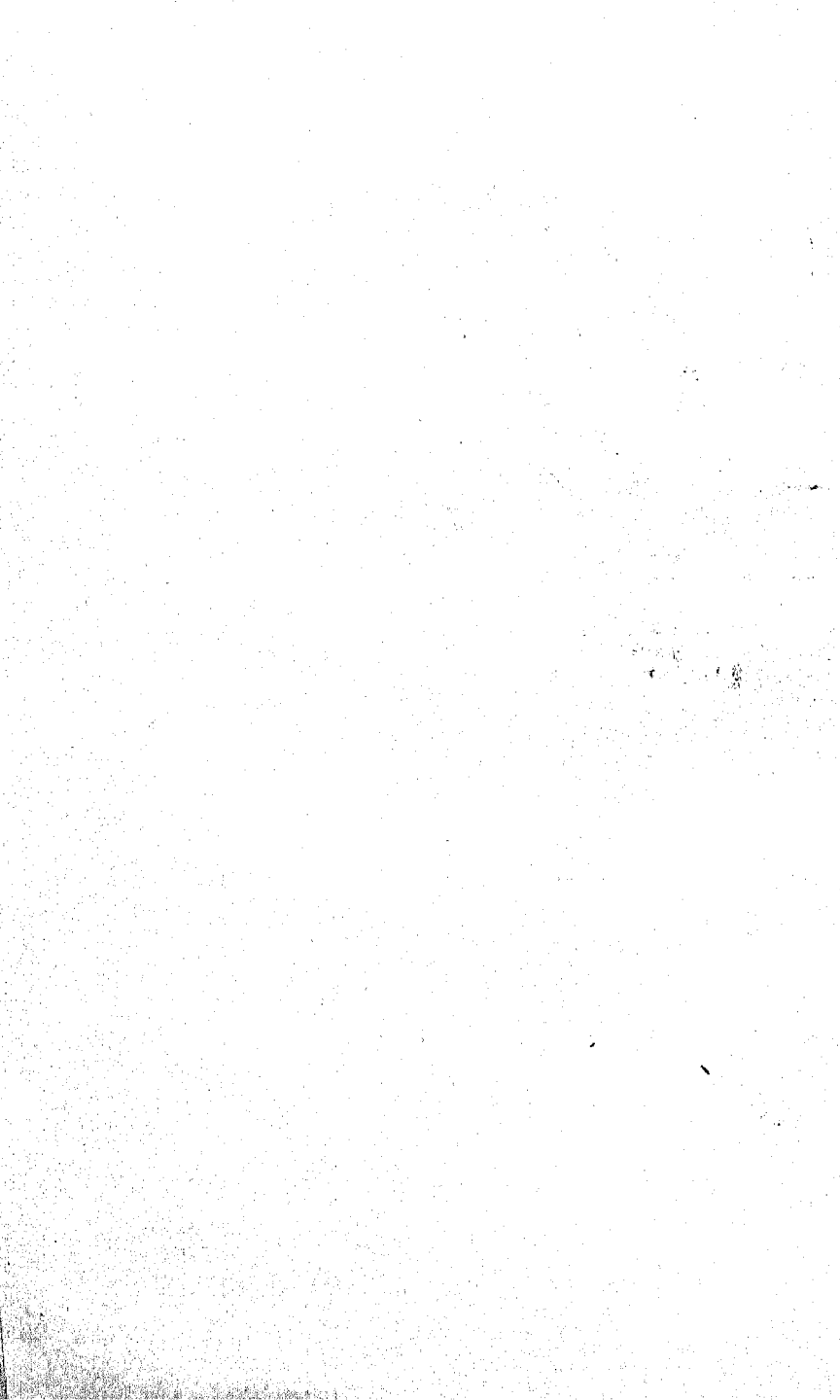
Upravení a rozšíření města Prahy stalo se hlavně proto, aby Karel jinou vznešenější myšlénku snáze mohl provéstí, založení totiž vysokých škol, čili obecného učení, kteréž r. 1348 počátek vzalo. Měli sice Čechové již před Karlem dosti ústavů k pěstování nižších i vyšších vědomostí. Nalezaly se tu při klášterích a farních kostelích; při biskupských pak chrámech v Praze a v Olomúci učivali mistři věhlasní nejen žáky domácí ale často i mnoho cizincův. Než ústavy tyto neměly práva udělovati učených hodností, jakých bylo zapotřebí k dasažení jistých úradů, a mohly práva toho ob-

držeti toliko od papeže. Že pak v celém Německu nebylo ústavu, kterýby právem podobným býval obdařen, bylo Čechům až do Bononie v Itálii aneb do Paříže ve Francouzích k nabytí učených hodností zajížděti, což nemalého nákladu stálo. Prokázal tedy Karel IV. Čechům svým veliké dobrodiní, vymoh jim od papeže povolení k založení vysokých škol domácích; ještě více ale objevil se z toho prospěch pro Prahu, když z celé střední a východní Evropy cizinci sem se hrnouti počali, tak že, ač rozšířená, sotva v sebe pojmuti je stačila. Tím zajisté vzkvěťly nemálo všeliké živnosti, a zámožnost vůčihledě rostla.

Osvícenost, kterou Karel nad svůj věk vynikal, jevila se i v opravách soudních. V soudnictví až dosud velikou váhu měly tak zvané ordalie čili soudy božské. Nebylo-li proti obžalovanému zřejmých důkazů, vzalo se buď žhavé železo aneb horká voda k dokázání jeho viny neb nevinu. Kdo, drže prsty na rozpáleném železe aneb ruku v horké vodě, bez uškození přísahu složil, uznán jest za nevinna. Někdy rozhodovalo se soubojem; kdo v něm zvítězil, vyhrál svou při. Jindy brodíval se žalobník i obžalovaný v nebezpečném místě vodou, a právo se přiřklo tomu, kdo se netopil; místo vody rozhodovalo se též losem. Často odsouzen byl obžalovaný, když dlouhou a spletenou přísahu chybně odříkával, aneb se při ní třásl, ba i když levou nohou před soudce nevykročil. Samé to zvyky z času pohanského, věku křesťanského nedůstojné. Arcibiskup Arnošt vyhlásil je za rouhání, a císař Karel vymohl to u stavů českých, že v soudech byly zrušeny.

Karel IV. byl velice nábožný a dbal s upřímnou horlivosť o zlepšení klesajících tehdejších mravů ve stavu duchovním i světském. S obzvláštní zálibou shromážděl také ostatky Svátých se všech končin Evropy, kteréž zároveň s říšskými klenoty římského císařství v pátek po neděli provodní na prostranném náměstí v Praze všeobecně bývaly ukazovány. Den ten se nazýval dnem Svátostí, a množství lidu nesmírné k němu každoročně do Prahy putovalo. K uschování těch svátostí, jakož i jiných drahocenných věcí vystavěl nad řekou Berouňkou nedobytný na tehdejší věk hrad Karlštejn. Také

pro slovanské služby Boží založil zvláštní klášter v Praze, povolav do něho mnoho kněží z Chorvátska, Bosny, Srbska a Dalmacie. Mezi jinými knihami, které jim opatřil, nacházelo se též evangelium psané rukou sv. Prokopa, opata súzavského. Za jeho času panoval v Srbsku mocný cár Štěpán Dušan; Karel IV. zachovával s ním dobré srozumění, maje na mysli sblížení se národů slovanských jakož i sjednocení církve řecké a římské, již od 9. století rozdvojených.

Při vši své vroucnosti a nadšenosti pro vyšší zájmy lidské nezapomínal Karel IV. nikoli na vezdejší hmotné potřeby svého národa. Aby pozvedl průmysl a usnadnil obchod, chápal se všeho, co se mu na onen věk prospěšným vidělo. Cizím kupcům, kdykoli jim se zbožím skrze Čechy jet bylo, uložil za povinnost, aby v Praze s ním se zastavili, a je tu na prodej vystavěli. Kupcům českým zjednával svobodný obchod v cizině, ujímaje se jich proti jakýmkoli křivdám. Přísně trestal lupiče, obchodníky obtěžující, a brzo stopa jejich v Čechách vymizela. Řeku Vltavu učinil splavnou a cla plavecká snížil. Ne menší péči věnoval i hospodářství polnímu; slovem i příkladem statkáře k moudřejšímu vzdělávání polí pobízej. Rozmnožil chmelnice a vinice; k těmto kázal přinesti lepší druhy vína z Rakous, ba až z Burgundu. Rovněž i hornictví na novo zveleboval, dáváje doly opuštěné od pokročilejších horníků přeskoumati. Kašperské Hory (Karlsberg), kde se za jeho času hojnost zlata dobývalo, dostaly své jméno od něho. Mnoho měst nadál milostmi; u léčivých pramenů při vtoku řeky Teplé do Ohře, kteréž pod jmenem Vary již ode dávna známy byly, kázal vystavěti hrad, okolo něhož napotom nynější Karlovy Vary se vytvořily.

Čím více se kde zmáhá zámožnost; čím méně je lid který nucen toliko na opatření věcí nejnnutnějších veškerou svou činnost obracet: tím více roste jeho smysl pro radosti vyšší; tím více nabývají podpory všeliká umění, k vnitřní potěše a k ušlechtnění ducha směřující. Tak bylo i za Karla. Ode dávna chovaly sice Čechy a Morava znamenité umělce, zvláště v malířství a řezbářství, jak mezi klášterními tak i mezi světskými osobami; pěstovalo se umění to u nás se zvláštní pilností, ješto zbožní naši praotcové pěknými jeho

výplody vždy své chrámy rádi zdobívali: avšak náklonnost tato dostala v Karlu snažného rozněcovatele a podporovatele, i proměnila se v pravý nadšený zápal. Po všech našich vlastech stavěly se velkolepé chrámy, a ozdoby jejich převyšovaly vše, co v tom ohledu země sousední poskytovaly. Eneáš Silvius, rodem Vlach, který brzo po Karlově době v Čechách cestoval a napotom i papežem se stal, dosvědčuje, že v Čechách i v malých městečkách, ano i na vesnicích krásnějších a ozdobnějších chrámů nalezl, než v Němcích v městech velikých. Tak nabyli umělci hojně příležitosti ku zdokonalení se, činnost jejich se zpružila, vynýšlely se nové vzory, a mnohé velmi krásné zvláště malíři vymyslili, tak že i cizinci způsob jejich maleb nápodobovali. Nejslavnější malíři tehdejší byli Zbýšek z Trotina a Dětřich z Prahy. I řezbářství, malba na skle a zlatě slavily za panování Karlova dobu svého rozkvětu. — Učence Karel miloval a rád s nimi obceval. Povzbuzením jeho psali Beneš z Veitmile a Přibík Pulkava díla historická. Příznivé okolnosti a hlavně vysoké školy ponukly mnoho myslitelů k rozjímání o pravdách nadsmyslných; v oboru tom vynikli o něco později Matěj z Janova a Tomáš ze Štítného, jejichžto spisy podnes obdivu zasluhují. Vůbec bylo tehdejší i o nižší školství dobře postaráno, a láska ku čtení mezi obecným lidem rozšířena, tak že nižší třídy obyvatelstva našeho u vzdělanosti mnohem výše stály než ve všech jiných zemích evropských. I národní vědomí, za posledních let valně udušené, křísilo se opět, podněcujíc Čechy k činům šlechtěným.

A jako i chudým podávána jest potrava duševní, tak pečováno též o výživu jejich tělesnou v letech bídy a nedostatku. Za veliké neúrody, z níž povstal hlad v Čechách i zemích okolních, dal Karel, aby lidu výživu opatřil, velikou zeď přes Petřín stavěti, sám k stavení přiblížeje a dělníkům mzdu a pokrm rozdávaje.

Příčiněním Karlovým uvedeni jsou Čechové v řadu prvních národů v Evropě. Uznávali to Čechové a nejinak než otcem vlasti ho nazývali, vždy hotoví jsouce, jmění i život pro něho nasaditi. Jak i Karel vysoce si jich vážil, dával

mezi jiným také tím na jevo, že jim svěřoval nejdůležitější úřady nejen doma, nýbrž i v říši německé.

Prospěšnými smlouvami připojil Karel k zemi české mnohé krajiny okolní, a moc jeho, co krále českého, vztahovala se kromě Čech a Moravy i na Horní a Dolní Lužici, na Horní a Dolní Slezsko, Lucemburk, Braniborsko a mnoho jiných menších panství. Maje tři synů, ustanovil, aby nejstarší Václav vládl Čechy, Slezskem a částí obou Lužic; druhý syn Sigmund měl dostati v léno Braniborsko, nejmladší Jan zbývající díl Lužice. Markrabětem moravským byl za života Karlova bratr jeho Jan, po tomto syn Jošt. Ostatně vymohl Karel IV. synu svému Václavu, že ho knížata říšská za císaře zvolili r. 1376.

V podzim r. 1378 ochuravěl císař a nepozdravil se více. Tichý anděl smrti odňav Čechům otce a dobrodince, odvedl ho do života odměny. Celá česká vlasť kvílela nad jeho ztrátou; každý pak věrný Čech blahorečiti bude věčně památce jeho.

49. Král Václav IV.

K ustálení založeného blahobytu nescházelo Čechům nic jiného, než aby se jim více tak rázných a dobrých panovníků, jako byl Karel, dostalo. Syn Karlův Václav IV. nebyl sice prázen dobrých vlastností a snaživé vůle, neměl však ani otcovy moudrosti, aby si při velikých událostech porady věděl, ani jeho pevné mysli, když se mu mocné překážky na odpor stavěly. Jeho vychování bylo chybné. Otec jeho v přílišné starosti, aby mu nástupnictví na trůn neušlo, aneb aby pro toto spory a války nepovstaly, dopustil se té chyby, že ho již co dvouleté dítě na království české korunovati dal, ač mu to někteří moudří rádčové vymlouvali. Václav tudíž, co korunovaný král, zvykal si již od mladosti míti ve všem svou vůli, nikomu se podříditi nechtě. A svéhlavost v jednání přinesl si i na trůn. Že pak kroky, bez úvahy činěné, nemohly ostati bez zlých následků, stával se v úmyslech svých vrtkavým, neodhodlaným a ochablým. Prehlivý jsa až k ukrutnosti, když se mu kdo rázně a příkře na odpor sta-

věl, jevil zase až příliš mnoho ústupnosti a příliš málo opatrnosti k těm, kteří lstí a pochlebenstvím k němu se uměli přivínouti. K tomu se přidružily dvě nárůživosti, které ho od vladaření často zdržovaly aneb mu v něm i překážely: nesmírné bažení po loveckých zábavách a později též nestřídmé požívání opojných nápojů.

Nicméně začátek jeho panování byl dosti šťastný; poklid si nemohl stýskati na vysoké daně, protože Vácslav dobře hospodařil. K chudému lidu měl Vácslav náklonnost, bohatým ale a zvláště předním pánům zemským dával znáti patrnou nelibost, bezpochyby proto, že choutkám jeho dosti zvolil na jich místa ne zemské pány, jak to vždy v obyčeji bývalo, nýbrž nižší rytíře a zemany, kteří mu za své povýšení více vděční byli. Z toho mu ale povstalo později mnoho mrzutostí; nebo pánové zemští nechtěli se dát tak snadno odstrčiti. I s vysokými duchovními osobami žil v nevoli, a jmenovitě s novým arcibiskupem Janem z Jensteina měl velmi pohoršlivý spor, jehož nevinnou obětí stal se nábožný kanovník Jan z Pomuku, na rozkaz krále strašně mučený a na to ve Vltavě utopený, dne 20. března r. 1393. Král sice litoval skutku svého a činil zaň pokání, již ho ale napravití nemohl. Nespokojení s jeho vládou spojili se zatím s nepřímým bratrem jeho Sigmundem, jemuž byl Vácslav k trůnu uherskému dopomohl a s bratrancem Joštem, který kromě Moravy i Braniborsko a Lucemburk v léno obdržel.

Sigmund stavěl se králi oddaným, a Vácslav tedy neměl pomyslení o úkladech mu strojených. Tu znenadání, když jednou z hradu svého Žebráka s malou družinou do Prahy se vracel a blízko Berouna v tak zvaném Králově Dvoře se zastavil: žádali k němu býti předpuštěni pánové zemští s markrabětem Joštem v čele, majíce s sebou nevelký sice ale srdnatý zástup ozbrojenců. Bez podezření dovolil jim král, aby vstoupili, a nejprřednější ze zemských pánů, p. Jindřich z Rosenberka, přednesl tu jmenem všech stížnost na dosavadní způsob vlády královy, prose za změnu. Král se rozhorlil, hrozil opovázlivost jejich potrestati, ale mezi řečí naplnil se dvůr

novými ozbrojenci, králova družina byla zaplašena, a král, octnův se v moci pánův, nucen jest povoliti jejich žádostem. Pánové chovali se k němu s příslušnou úctou a slavně uvedli ho na hrad pražský; zde ale musel zůstatí a bratrance svého prohlásiti za vladaře zemského (r. 1394).

V nemilé té nesnázi přispěl mu bratr jeho Jan, postaviv se v čelo oddaného králi lidu a požádav i některých zahraničných panovníků ku pomoci. S pány učiněna smlouva, dle níž král sice na svobodu propuštěn býti, ale vládu dle vůle jejich změnití měl. Že pak sám ve smýšlení svém se nezměnil, nemohlo obapolné záští dojíti utišení. Nemaje dostatečné moci doma, mohl tím méně v Německu k ukojení bouří působiti, kterými říše tato byla zmítána; protož i tam veliká strana proti němu povstala a jiného císaře povolala. I ulekli se arci příbuzní Vácslavovi, žeby koruna císařská z rodiny jejich se měla ztratiti, nicméně vyžadovali za pomoc Vácslavovi nabízenou takových závazků, že Vácslav svoliti k nim nemoha, raději od nich se odtrhnul a toliko na oddanou stranu v říši a na věrný svůj lid doma se spoléhal. A při věčné rozdvojenosti v říši německé nedosáhl ani vzdorocísař velikých prospěchů. Nepořídil, když vojsko proti Vácslavovi do Čech vyslal, a rovněž tak málo pořídil, když do Říma táhl, aby se tam dal korunovati.

Zatím i Sigmund vrtkavost štěstí zakusil; stal se mu tatáž nehoda, kterou před sedmi lety bratrovi strojiti pomáhal. I v Uhrách vyskytli se nespokojenci, kteří r. 1401 Sigmunda zajali a uvěznili. Než Vácslav ukázal se tu šlechetnějším svého bratra, vtrhl s vojskem do Uher a z vězení ho vysvobodil. Nyní se zdálo, že Sigmund z vděčnosti za své osvobození bratrovi více oddán bude, a Vácslav umluviv se se všemi svými příbuznými, činil přípravy, aby na cestu do Říma ku svému korunování bez překážky vydati se mohl. Avšak Sigmund spojiv se z nenadání opět s nepokojenými pány českými, zajal svého bratra, dal ho do Vídně vévodům rakouským k opatrování a sám v zemi panovati se jal. Když pak strana Vácslavovi věrná i tu se pozdvihla, přivedl do země vojska Uhrů a Kumánů, dobyl Kutné Hory a strašně okolí její spustošil. V tom v Uhrách vypuklo zbourění,

k jehož udušení Sigmund veškeré své síly napnouti nucen jsa, moc svou v Čechách upevniti nemohl. Václav pak uživ příhodné chvíle, uprchl v přestrojení ze svého zajetí a pomocí několika přátel dostal se šťastně do Čech r. 1403.

50. Jan Hus a Jeroným Pražský.

Ještě krátce před úmrtím Karla IV. r. 1378 stihlo svět křesťanský veliké neštěstí. Působením dvoru francouzského, který chtěl sídlo hlavy církve míti v zemi své, stalo se rozdělení při volbě nového papeže, a jsou voleni dva, z nichž jeden bydlel dle dávného zvyku v Římě, druhý dle vůle krále francouzského v Avinioně. Rozdělení to mělo žalostné následky, ješto jak papežové tak i jejich stoupenci nepřátelsky proti sobě stáli a jedni druhých odsuzovali. Jako v zemi, kde dva panovníci o trůn se potýkají, všechen řád mizí a neřesti vichol berou; tak dále se tehdáž i v království Božím na zemi čili v církvi svaté. Nepovstaly sice ukrutné války, za to ale věci neméně žalostné. Papežové, nechťeli li od svých býti opuštěni, nuceni jsou, jim všelijak hověti a chyby jejich přehlížeti. Opravy se nezaváděly, zlé zvyky a rozličné pohoršlivé spůsoby šířily se víc a více a docházely ochrany i u některých méně horlivých biskupů, což se tím vysvětliti dá, že mnozí biskupové beze vši zásluhy, beze všeho povolání k tak důležitému úřadu a mnohdy i za peníze od knížat a králů na svá důstojenství dosazováni bývali. Vyšší stavové světští nezachovávali ke stavu duchovnímu náležitě úcty a poslušnosti, lid obecný se z toho horšil a učil se vážit si lehce i toho, co každému vždy posvátným býti má. Povstávali sice horliví mužové, kteří proti panujícím neřestem směle a neohroženě slovem i písmem bojovati se jali, a zvláště vlast naše může se mnohými výtečnými duchy ve stránce této vykázati. Avšak ne všickni tito horlivci udrželi se v pravé míře; někteří zajisté nerozeznávali dost přísně křesťanského učení, které, jsouc původu božského, nižádné opravy nepotřebuje a nijak se měniti nesmí, od běžných světských mravů, jež ovšem dle povahy lidské tu dobré, tu zlé býti mohou. Pověstným stal se zvláště anglický učelec Viklef, který žehraje

D. M. ULLMANN'SCHEN.

ve spisech svých na vady v zevnějším zřízení církve se zmáhající a vykořenění vyžadující, zároveň i některé články víry jinak vykládal, než jak se to s duchem katolické církve srovnávalo. Učení jeho dostalo se i do Prahy na universitu a našlo zde odporu i ohlasu. Čechové, žádostiví církevních oprav hájili ho. Po několikaletém, řevnivě vedeném sporu octli se Čechové na stanovisku, které již nikterak od církve za pravé uznáno býti nemohlo. Mínění Čechů zastupoval Jan Hus, mistr čili učitel na vysokých školách pražských a kazatel v kapli belemské, nedávno před tím v Praze vystavěné. Byl to muž života neúhonného, ctností příkladných a pro svou kazatelskou horlivost veliký miláček lidu. I u dvora královského byl oblíben, kdežto zbožná královna Žofie za svého zpovědníka si ho zvolila. Též arcibiskup pražský Zbyněk z Hasenburku vážil si ho a v nejedné věci učinil dle rady jeho; přízeň jeho ale pomínula, když Hus kněh Viklefových chváliti nepřestával.

Na Husa měl veliký vliv ohnivý přítel jeho Jeronym. Uchvacující výmluvností Husa převyšoval, neměl však jeho pevnosti a stálosti. Po mnohých zemích evropských cestovav, všude Viklefovo učení hlásal a všude dílem obdiv, dílem pohoršení vzbuzoval.

Václav IV. chtěl dvojitosti v nejvyšší církevní hlavě konec učiniti, snažil se všemi prostředky o svolání sněmu církevního do Písy a žádal na universitě i na arcibiskupovi, aby, dokud nový papež zvolen nebude, žádného z dosavadních se nepřidržovali. Avšak jak arcibiskup tak i všickni cizinci na universitě vyslovili se proti vůli králově, a jediní Čechové ukázali se mu povolnými. Z té příčiny král svolil k žádosti Husově, aby Čechům na universitě při hlasování větších práv udělil. I přiřknul jim ve zvláštním dekretě hlasy tři, cizincům jeden, kdežto dříve to bylo na opak. Cizinci raptali nesmírně a naléhali na krále, aby dekret ten odvolal; když se jim to ale nepovedlo, všickni se z Prahy vystěhovali r. 1409.

Tím chtěli způsobiti a způsobili také ovšem značnou újmu pražským živnostníkům. Nepomyslili pak, že skutkem tím vlastní své národnosti, která v Čechách velice se šířila,

sami první velikou ránu zasadili, po které, když jich více podobných následovalo, na několik století Němci svou moc v Čechách potratili.

Na písanském sněmu volen byl v skutku nový papež a dva dosavadní sesazeni; že ale ustoupiti nechtěli, nedosáhlo se ani tu ještě žádoucího sjednocení.

Arcibiskup pražský uznal teprv později nově zvoleného papeže, a učiniv to, obžaloval u něho Husa, jemuž i kázati zapověděl, z kacířství. Hus poslal též své odvolání do Říma, a jsa podporován dvorem královským, kázati nepřestával, za kteroužto neposlušnost od arcibiskupa klatba naň vyřknuta. K vůli králi se klatby mnoho nešetřilo; když ale Hus i proti papeži Janu XXIII. vystoupil a v prudkých kázáních mu vyčítal, že svěšené sobě duchovní moci k světským účelům zneužívá, strhlo se v Praze veliké jitření; král sám nucen proti stoupencům Husovým přísně zakročiti, a na Husa obnovena jest klatba způsobu přísnějšího. Všem křesťanům zakázáno přísně, míti s ním spolek, kaple betlemská měla se rozbořiti, a v Praze zastaveny jsou všechny služby Boží, pokud by se Hus tam zdržoval.

Hus odešel na venkov, ale i tam kázal lidu, který ne-
dbaje klatby církevní, k němu se scházel.

Zatím se udály změny v rodině Lucemburské. Václav IV. syt jsa ustavičných rozbrojů v Německu a nemaje naděje, žeby se mu podařilo nějakého urovnání docíliti, postoupil koruny císařské bratru svému Sigmundovi. Sigmundovým přičiněním svolán jest veliký církevní sněm do Kostnice, města ležícího na jezeře Bodamském. Císař pozval k němu i Husa, aby tam své učení k posouzení předložil, ubezpečiv ho svou ochranou. Hus byl k tomu ochoten, maje za to, že se u sboru církevního ospravedlní, a ve průvodu tří českých pánů vydal se na cestu.

V Kostnici nenakládalo se ale s Husem tak, jak byl dle slibu císařova očekával. Byl chován v těžkém vězení, a list císařský, svobodu a bezpečnost života mu zaručující, vyhlášen za neplatný. Četlo se mu mnoho bludných článků, o nichž žalobníci jeho tvrdili, že jim vyučoval, a žádáno na něm, aby je odvolal. On ale z větší části za podvržené je pro-

hlásiv, znal se toliko k některým, jež ale odvolati nechtěl, leč by prvé z písma sv. lépe poučen byl, čímž arci výkladům všeobecné církve neomylnost upíral. Setrvav ve svém odporu, jest za kacíře prohlášen, veřejně v chrámu kněžství zbaven a na hranici ze dříví udělané upálen (dne 6. července 1415). Týž osud potkal přítele jeho Jeronýma, který tajně za ním do Kostnice v tom zámyslu přišel, aby ho, událi se k tomu příležitost, řečí svou obhajoval, na danou výstrahu ale na útěk se dal a na cestě poznán a nazpět přiveden jest.

51. Náboženské sekty v Čechách. Jak se král k nim choval.

Upálením předních mistrů nového učení nebyl národ český od něho odvrácen, ale k většímu odporu ještě popuzen; učení pak samo ubíralo se směrem, čím dále tím pováživějším a nebezpečnějším.

Ještě když Hus v Kostnici u vězení seděl, počal stoupenec jeho, kněz Jakoubek ze Stříbra, hlásati, že se svátost oltářní i obecnému lidu pod obojí způsobou, chleba totiž a vína podávati má. K domnění tomu přistoupila celá universita, a proto nabylo velikého rozšíření. Přívrženci jeho, kališníci nazvaní, shodli se později ještě o třech jiných článcích, a sice: že se má slovo Boží svobodně hlásati; že kněžím po světsku vládnouti a pozemku míti nesluší; konečně pak že zjevní hříchové i zjevně trestání a stavování býti mají. Středem tohoto učení byla Praha. Další a závažnější krok v odštěpení se od katolické víry učinili Táborité, od nichž město Tábor pochází. Ti vykládání sv. písma každému povolující, zamítali vše, co se jim v něm zřejmě obsaženo býti nezdálo, jmenovitě očistec, vzývání Svatých, ctění sv. ostatků a obrazů, zpověď, poslední pomazání, víru v přítomnost Kristovu ve svátosti oltářní a mnohé jiné články, tak že se skoro zcela s nynějšími Kalvíny srovnávali. Při službách Božích neužívali kněží jejich ani ornátů ani jiného roucha mešního, než jen zcela obyčejného.

Kromě náboženství dělily se strany tyto i smýšlením o zřízení společnosti lidské, čili jak se jinak říká, náhledy po-

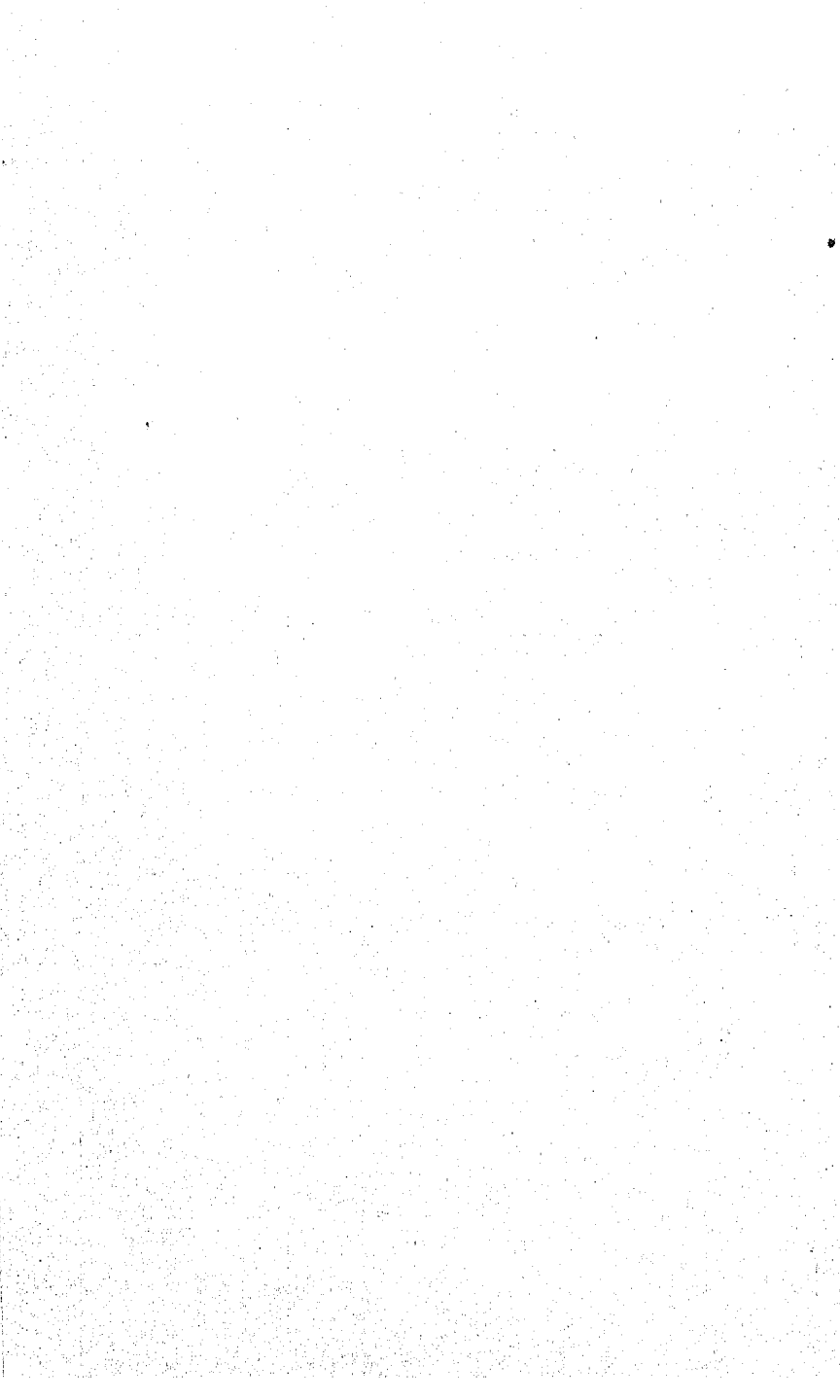
litickými. Kališníci chtěli, aby jednotlivé rozdíly stavů i na děle potrvály, kdežto Táboři zaváděli všeobecnou rovnost nejen ve stavu ale i ve jmění. Byli mezi sebou bratry, nikdo z nich nebyl urozeným, nikdo poddaným, nikdo bohatým, nikdo chudým. Tupili i vše, co vede k nádheře a tudy i k vyvýšování se nad jiné; proto se nedovolovalo ženám jejich, aby nosili šperků, a jinoši jejich nesměli se učití jinému, leč jen svatému písmu a potřebné živnosti.

To byly dvě krajní a hlavní strany Husitů čili stoupců Husových, obě již mnohem dále od katolického učení se odchylující než mistr jejich sám; mezi nimi tvořilo se však ještě více menších sekt, brzo k té, brzo k oné straně se klonících. I za samou krajností bratří tábořských vyskytla se ještě sekta zuřivých Adamtův, kteří víru v Boha úplně zavrhnše, největším mrzkostem a prostopášností se oddávali — avšak Bohu díky — z krátkého jen trvání se těšili. Katolíků, kteří jen pod jednou způsobou sv. oltářní přijímatí si žádali, zůstalo málo mezi obecným lidem českým a moravským; jen Němci a někteří šlechtici zachovali věrnost církvi římsko-katolické.

Král Václav, ještě více ale jeho choť a dvořané chýlili se s počátku k Husitům a nepřekázeli tomu, když faráři, dle nového způsobu sv. oltářní věřícím podávati nechtějící, povolnějším míst svých postupovati nuceni jsou. Když ale sněm církevní jak odbojníkům tak i králi klatbou pohrozil, tu zálekl se Václav, a přední Husitův hlavy z Prahy vypověděv, katolické faráře na předešlá jejich místa povolával. To způsobilo v lidu jitrění, a král nucen jest slíbiti, že aspoň tři kostely Husitům ponechá. Že tři kostely jim nestačily, nepřestávala nespokojenost, a časté rvačky vypukovaly mezi oběma stranama a to bohužel i na místech posvátných. Podobné výjevy daly se i na venkově. Tam lid, husitských kněží zbaven, scházival se v širém poli a na horách, dle svého vyznání služby Boží konaje. Z těch ve východních Čechách prošlula hora Oreb, v jižních Tábor.

Schůzky odbyvaly se s počátku s mírností a beze škody; hledělo se i k tomu, aby majetníkům pošlapaných polí slušné se dostalo náhrady. Ješto ale Husité při nich nejen ve svém

smýšlení byli utužováni, nýbrž co den i k větší proti katolíkům nenávisti popuzování: muselo dříve neb později k nepokojným výstupům přijíti. První nepokoje opravdovějšího způsobu vypukly v Praze r. 1419.

Král Vácslav IV., chtěje Husity snáze vykořeniti, svěřil úřady městské horlivým protihusitům, kteří také protivníky své všemožně utlačovati se jali. Bylo to 30. července r. 1419, když husitský kněz Jan ze Želiva u velikém průvodu s velebnou svátostí oltární kolem novoměstské radnice se ubíral, a zde konšelů žádati dal, aby vězně pro viru zajaté na svobodu propustili. Ale radní páni zdráhali se. Tu kámen hozený z radnice trefil kněze, tělo a krev Páně nesoucího. Nad tím se rozlétli Husité náramně, dobyli radnice, vyházeli radní pány okny, kdež ostatní lid je dobjel. A tak nesnášlivostí jedněch a prudkostí druhých proměnila se pobožnost v děsné krveprolití. Král Vácslav uslyšev to, ulekl i rozhněval se tak, že ho mrtvice ranila, kteráž vrátivši se po několika nedělích opět, učinila konec životu jeho.

52. Jan Žižka z Trocnova.

Dokud Vácslav IV. žil, krotili ještě Husité v Praze nevoli svou proti kněžím katolickým; sotva ale zpráva o jeho smrti se byla roznesla, udeřili rázem na kostely a kláštery, kde nejvíce kalichu bylo odporováno, a vylámavše a zkazivše v nich všecky oltáře, obrazy, varhany i všecky jiné ozdoby způsobem hanebným, nikdy před tím neslýchaným, kněží buď vyhnali neb uvěznili. Bylo předvídati, že k řádění takovému nebude pokojně hleděti ani nástupce Vácslavův Sigmund ani královna Žofie, která za jeho nepřítomnosti po manželu svém dále vládu vedla, jakkoli tato jinak husitství nikoli nebyla na odpor. Utvořila se jednota některých šlechticů a měst, aby výtržníkům bránila a je trestala.

Avšak i Husité pomýšleli již na zvýšení své moci. Přivinuly se k nim výtečné dvě hlavy, Mikuláš z Husí a Jan Žižka z Trocnova, kteří, slouživše někdy králi Vácslavu, když tento smýšlení své k Husitům byl změnil, od dvora jeho vzdálení se přinuceni jsou. Mužové ti upozorňovali Husity, že jim

je třeba k tuhému se připravit odporu, nechtějí-li se dáti vyhladiti. Než jak byl možný odboj u lidu sprostého, v boji necvičeného a zbraní nemajícího proti dobře ozbrojenému a ve válkách otuženému vojsku, jakéž Sigmund proti nim mohl postaviti? Žižkův duch našel zde pomoci. Byltě on zajisté svedl za mladších let mnoho válek v Polsku proti německým křižovníkům, kteří na Polany častěji doráželi, a seznav předběře všelike prospěšné i vadné stránky tehdejšího válčení, vynalezl způsob, snadnými a skrovnými prostředky proti řádně zřízeným vojmům onoho věku bojovati.

Hlavní ochranou mu byly visutými prkny chráněné a pospolu spojené vozy, kterými jako nějakou hradbou bojovníky své otočil, aby na ně nepřítel ani střelnou ani sečnou zbraní tak snadno doraziti nemohl. Vycvičil pak svůj lid tak, že velmi hbitě a pokaždé jinak, podle daného vůdcova pokynutí, jak toho kdy potřeba a poloha země žádala, vozy v jednoduché a složené řady sestavovali, v nich se kryli i výpady z nich činiti uměli. A tato mistrnost v pohybech, spojená s přísnou kázní, ohnivou nadšeností a nevyrovnaným ostrovtípem vůdcovým, nahradila Husitům v hojné míře, čeho se jim na počtu a moci nedostávalo.

S počátku měli Žižkovi rolníci kromě obyčejných, železem pobitých cepů málo jiné zbraně; jak mile se však Žižkovi podařilo několikera vítězství dobytí, nakořistil válečných potřeb všeho druhu, opatřil svým koní i děl, tehdaž ovšem ještě velmi nedostatečných, a zdokonaloval svou obrannou zásobu neustále.

Po dobytí novoměstské radnice uplynulo několik měsíců ustavičného vření mezi všemi stranami, než zase k většímu boji přišlo. V listopadu 1419 ubírali se ku Praze houfové Husitů k odbývání umluvené pobožnosti. Královna, bojíc se nových nepokojů, dala jednotě své rozkaz, aby Husitům do Prahy jít nepřipustili. Protož byly některé jich zástupy na cestě zadrženy, z nich v boji mnoho pobito, 96 zajato, kteří do Kutné Hory zavedeni a později do šachet vmetáni jsou. Zpráva o tom dostala se rychle do Prahy, a Pražané chtěli souvěrců svých pomstíti. Tu je Žižka upozornil, že je dříve nutno Malou Stranu od královské posádky osvoboditi.

Po krvavém boji sehnali měšťané posádku, a královna v leknutí opustila hrad; nicméně vyjednala přece příměří, slíbivši, ušetřiti Husitů, jestliby oni se zavázali, že neuškodí kostelům. Mír ten však málo prospěl. Strany katolická a kališnická stály již nesmířitelně proti sobě. Bohatí Němci kutnohorští kupovali Husity za veliké peníze, kteréž pak, nechtěli-li víry své se odpřisáhnouti, jako ony zajaté poutníky do hlubokých dolů za živa uvrhovali. Výstřední pak strana Husitů, která si zatím nedobytou pevnost Tábor nad řekou Lužnicí byla vystavěla, jala se spláceti katolíkům utrpené křivdy v míře vrchovaté. Z Tábora, od 20. března roku 1420, hlavního to sídla Žižkova, daly se výpravy proti hradům, jichž držitelé posud k Husitům se nepřidali, jakož i proti katolickým kostelům a klášterům, kteréžto drahocenné památky staročeského umění a zbožného ducha skoro veskrze zničeny jsou. Při tom nešetřeno lidských životů, a zvláště na katolických kněžích a řeholnících vylévali Táborité svou zuřivost. A tak se páchali ze samé náboženské horlivosti s obou stran ukrutnosti na ukrutnosti, a šílenost lidská dostoupila již takového stupně, že každý myslil Bohu sloužiti, když jinověrce upálí.

53. První křížácká výprava proti Čechům.

Naděje míru nekynula žádná, když Sigmund k ukojení vnitřních bouří sám vlády se ujav, přísné rozkazy proti Husitům vydal. Jsa věrným katolíkem, nemínil trpěti v Čechách jiné víry, než římsko-katolické, byť i národ český vyhlazen býti měl. Nevyjádřil sice zřejmě svého smýšlení o husitství, a tu domnívali se mírnější kališníci, jmenovitě šlechticové, kteří se sami moci svých tábořských spojenců obávali, že je Sigmund při kalichu ponechá, začež by se mu rádi byli poddali. Brzy však přesvědčili se, že naděje ta jest klamná, když Sigmund na sněmu vratislavském papeže a všech křesťanských knížat k pokoreni kacířů českých vyzýval. I zhrozili se Čechové náramně, dozvěděvše se, že k Sigmundovu slovu celá Evropa vojska na ně vyšle.

Nebezpečí to mělo však jen na okamžení obromující svůj účinek a nespůsobilo nikoli toho, aby, víry své se od-

řekše, u Sigmunda milosti hledali. Zvýšilo spíše horlivost vlažných a sjednotilo strany mezi sebou nesvorné k společné činnosti. Opět pak se k nadšení náboženskému přidal i cit národní, více než kdy jindy probuzený. I šlechticové, kteří až posud věrně k Sigmundovi stáli, po vyhlášení křížácké války od něho odpadli. Pražané a Taborité podali si ruce, a Žižka šel Praze ku pomoci, když tam Sigmund vojsko stahoval. V měsíci červenci 1420 uviděla Praha před svými zděmi tolik nepřátelského vojska, jako nikdy před tím. Na 100.000 mužů se počet jeho udával. A co Čechové předvídali, stalo se. Vojáci chytali Čechy bezbranné, kde se kterého jen dopídití mohli a bez rozdílu náboženského vyznání je upalovali. V jednotlivých pútkách s Pražany však si počínali zbaběle, houfně před nimi na útěk se dávající. Sigmund maje v moci hrad Pražský a Vyšehrad, chtěl Prahu ještě se třetí strany sevřítí a horu Vítkov vzítí, aby tak snáze všecko spojení s ostatní zemí Pražanům překazil. Ale Žižka ho předešel a kázal tu horu na spěch opevniti a obsaditi.

Proto, když na Prahu všeobecný útok učiněn, strhla se o toto důležité místo bitva nejuživější. Vždy noví tisícové nepřátel drali se sem, aby Žižku s posádkou jeho potřeli. Tu však na ně ze bran svých vyrazili Pražané a k divokému útěku je přinutili. Žižka potom kázal na Vítkově vystavěti tvrz, kterou Žižkovem nazvali.

Vojsko cizí, než odtáhlo, mstilo se za hanbu svou opět na lidu bezbranném, což jim Pražané spláceli na zajatých. Taborité pobořivše dle divokého svého způsobu v okolí pražském několik klášterů, vytáhli se Žižkou do jižních Čech, aby pomstili se na městech, která za jejich nepřítomnosti od kalicha odpadla. Strašlivá pomsta jejich stihla tu Vodňany a Prachatice (12. list. 1420).

54. Zboření Vyšehradu. Dobývání měst po Čechách od Pražanů a Taboritů.

Za několik měsíců po odtažení křížáckého vojska zadržilo se Pražanům bez pomoci Žižkovy dobyti na králi Vyše-

hradu, jehož posádka sice dle úmluvy bez ublížení jest propuštěna, hrad ale od obecného lidu zcela pobořen. Vítězstvím tím dosáhli Pražané nad ostatními stranami v Čechách nadvlády: O přijetí krále Sigmunda nebylo teď ani zmínky, ač se po své porážce k jednání náchylnějším stal; spíše bylo umluveno s polským králem Vladislavem a litevským knížetem Vitoldem, zdaliby který z nich korunu českou převzít nechtěl. Vladislavovi to bylo zrazeno; větší snahu po království českém jevil Vitold. Především muselo však Pražanům na tom záležeti, aby celou zemi ve svou poslušnost uvedli a královské posádky odevšad vypudili, k čemuž ale síly jejich samotné nestačily.

Potřebovali Táborův; tito ale kromě Žižky nežádali si krále žádného a byli také v nových rozepřích s Pražany, kteří jim za zlé pokládali, že od učení obecného příliš se odchylují. To na nich i sám Žižka káral; neboť on, ač byl vůdcem jejich, přece ve člancích víry blíže stál k Pražanům nežli ku kněžím tábořským. Nejvíce shodoval se ve smýšlení s knězem Janem ze Želiva, který u Pražanů veliké vážnosti požíval a také skoro samovolně záležitosti jejich vedl. A právě pro tuto příčinu nebylo nesnadno Janovi ze Želiva Pražanům Žižku za spojence získati a doufal, že pomocí jeho znenáhla i celou stranu tábořskou k mírnějším náhledům přivede. Ve spojení se Žižkou jali se nyní Pražané dobývatí vzdorných jim doposud měst, a málo které odolalo moci jejich. Kdekoli pak se jim dobrovolně nepoddali, bylo mužské branné obyvatelstvo bez lítosti povražďeno. Osudu toho zakusil Chomůtov 14. března, a Český Brod 17. dubna 1421. Tu arci mnohá Husitům až posud nepřívznivá města, nevyčkáve ani příchodu jejich, napřed sama se jim pokořovala. Největší strach z Husitů měla Kutná Hora, těžce proti nim se provinivší. Aby je ukrotili, vyšli měšťané Horští proti nim v procesí se svými kněžími, ženami i dětmi, a poklekše před nimi za slitování prosili. I dosáhli odpuštění, a na smířenou zpíváno: „Tebe Boha chválíme.“ Hora dostala pražskou posádku, měšťané pak, kteří k novému učení přistoupiti nechtěli, bez překážky jsou propuštěni.

Ne tak šťastná jako Hora byla Jaroměř, tehdaž rovněž

německá. Obyvatelé jaroměřští pronásledovali Husity, a královský hejtman města jejich vtrhl jednou s vojskem do husitského kostela a povraždil v něm mnoho lidí, koni svému z posvátného kalicha pítí dal. Tím Husité nad pomýšlení se rozlétivše, věřili pomstou strašlivou. S Pražany přitáhli k městu, které silnou pomoc ze Slezska si vyžádalo a hradby své statně bránilo. Leč všecken odpor byl marný. Tábority hnala žádost pomsty, a dne 13. května 1421 zmocnili se městských zdí. Jaroměřští vidouce, že se jim více ubrániti nelze, prosili, aby aspoň s holým životem vyjítí mohli. Hejtmané pražští svolili k tomu; ale Táboři nedali se držeti, pochytili mnoho odcházejících, utopili některé v Labi, jiné upálili.

Toho léta v měsíci červenci potkala Žižku veliká nehoda při druhém oblehání hradu Rabí, kdež ho střela ve tvář tak ranila, že byv již prvé jednooký, nyní i o druhé oko přišel. Zdálo se však, že ztráta zraku tělesného zbystrila ještě zrak duševní; neboť i potom voje vodil a ještě nebezpečnější podniky šťastně dokonával.

V říjnu na to přepadeni jsou od něho Adamité na jednom ostrovu řeky Nežárky mezi Jindřichovým Hradcem a Veselím, jejichžto hrozné zásady kdyby se byly rozšířily, Čechy v Sodomu by byly proměnily. Žižka právem všecky až na jednoho starce zahladiti kázav, vyznání jeho poslal mistrům pražské university.

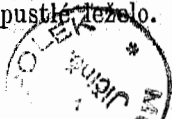
55. Druhá křížácká výprava proti Čechům.

Císař Sigmund nedal se odstrašiti dosavadními nezdařenými pokusy o dobytí české země a o pokoření v ní kacířství. V pozdním podzimu r. 1421 táhl opět s velikými zastupy Uhrů na Čechy. Pomocná jeho německá vojska, která již v září téhož roku v mnohem větším počtu než při první výpravě do Čech byla vrazila a bezbranný lid hrozně vraždila, zaplašil Žižka pouhým se blížáním. Přece ale podobalo se, že tenkrát císaře vítězství nemine. Nebo výtečného maje vůdce, vydobyl již celé Moravy, a šlechtici čeští napořád se k němu přidávali, protože od Pražanů těžce byli uraženi. Žižka spojen s Pražany obsadil Kutnou Horu, kam hlavní

síla Sigmundova směřovala. Zanechav v městě část vojska k obraně, vyšel s ostatkem ven, podstoupiti Uhry bojem. Jak mile se poněkud od města vzdálil, přiblížilo se vojsko královo a sklíčilo Čechy se všech stran, tak že hlouček jejich malému ostrůvku uprostřed velikého moře se podobal. Sotva měli času hradbami se otočiti. Uhři měli k pomoci své tehdaž také hejna volů a krav, jež na vozové hrabdy Čechů hnali, aby je spíše sporáželi. I měli se Čechové co brániti, a ku zhoršení povážlivého jich postavení otevřeli někteří kutnohorští měšťané mezi bojem Uhrům brány svého města, a tito vpadše tam, každého, kdo hesla jejich neznal, s ohavnou ukrutností napořád zabíjeli. Vida město ztracené, nemohl Žižka ve vítězství doufati, a bylo mu mysliti jen na to, jak by lid svůj z davu jej obklíčujícího bez úrazu vyvedl. Uhři se s ním nedávali v marný boj, ale hladem ho chtěli přemoci. On pak v noci dne 22. prosince, spustiv najednou strašnou střelbu ze všech děl, proklestil si takto cestu svými nepřáteli, kteří v uleknutí spěšně ustupující, ani mu v odchodu překážeti ani ho stíhati se neodvážili. Sigmund litoval sice odchodu Husitův, myslil však, když utekli, že se jich více báti nemusí. Hověl si na Hoře, a vojsko jeho páchalo v okolí ukrutnosti bezuzdné.

Žižka zatím sbíral více lidu, a sebrav ho, dne 6. ledna 1422 přepadl z nenadání Uhry při obyčejných jejich ohavnostech a pobil jich v prvním zmatku tolik, že na všechny strach přišel, a že i sám král z Hory kvapně na útěk se dal. Žižka ho lítě pronásledoval, a dohoniv voje jeho u Německého Brodu, porazil je a strachem neslýchaným naplnil.

V divoké tísní drali se zástupové Uhrů do města, jiní pak v zděšeném zmatku utíkali. Pod těmi, kteří se dali přes řeku Sázavu, prolomil se led, tak že i s koňmi zahynuli ve vodách. — Druhého dne nastalo dobývání města. Měšťané v úzkosti své začali rokovati o mír, a Žižka se chtěl smluviti. Ale mezi vyjednáváním vylezli Husité proti všemu právu i proti vůli Žižkově na zdi, vrazili do města a nelidsky tam řádíce a vraždíce, dočista je zkazili, tak že potom sedm let spustlé železo. Sám děsný vůdce strnul nad

osudem města a často svým činil výčitky pro jich ukrutnost a nezdržení vojenského práva.

56. Sigmund Korybut. Žižkova smrt.

Znovu vyjednávali Čechové v Litvě s knížetem Vitoldem, aby korunu jejich přijal, slibující, že s církví katolickou se smíří. Tím povzbuzen, poslal jim Vitold synovce svého Sigmunda Korybuta s valnými zástupy Polanův co svého náměstka. Kníže Korybut miloval Čechy, jako tenkrát vůbec mezi Čechy a Polany veliká náklonnost a národní uvědomělost se jevila. Mírnější strana Pražanů a šlechtici rádi ho přijali, když 16. května 1422 ku Praze přirazil; i sám Žižka ho uznal. Bylaby vláda jeho v Čechách mohla zajisté k dobrému vésti; avšak císař, jemužby takto Čechy na vždy byly ušly, neustal Vitolda přemlouvati a všemi prostředky na něho naléhati, až ho konečně na svou stranu dostal a k tomu přiměl, že Korybuta nazpět povolal. Korybut nerad Čechy opustil a slíbil, že se v příhodný čas opět navrátí. Více než kdy jindy dal si císař nyní záležeti, aby Čechy mírným způsobem pro sebe získal, a nedálo se to bez prospěchu. Ale Žižka, nevěře slovům císařovým, zanevřel na každého, koho měl v podezření, že se míří se stranou Sigmundovou. I tak začal r. 1423 bojovati proti šlechticům i Pražanům. Nad šlechtici zvítězil u Hořic (20. dubna), nad Pražany u Hradce (4. srpna).

Na to táhl do Moravy i do Uher. Uhři před ním ustupovali, chtějíce ho vlákati hodně hluboko do země své, aby ho pak tím snáze zahubili. Žižka došel až na Trnavu. Když ale nazpět se obrátil, tu Uhři stále se všech stran na něho se rojili, dorážejíce na jeho vozové hradby, s nimiž on po neschůdných cestách jen zdlouha pohybovati se mohl. Leč všechny pokusy jejich o ztečení hradeb Žižkových neobyčejně důvtipnou jeho obranou na zmar jsou přivedeny, a on jako obyčejně z nalíčené pasti vyváznu.

Císař Sigmund bylby málem účelu svého v Čechách dosáhl, když pojednou zvráceno jest všecko vyjednávání tím, že Moravu od Čech oddělív, ji zeti svému Albrechtu rakou-

skému udělal. Tu Pražané opět vyžádali si Korybuta, a tento přišel, ač proti vůli Vitoldově, dne 29. června 1423 po druhé do Prahy. Byl tenkrát ovšem jen od Pražanů za pána uznán, an Táborité s nimi žili v nepřátelství. Žižku mrzelo všecko dosavadní počínání Pražanů, jež nazýval neupřímným; zvláště ale rozzuřil se na ně i na šlechtice, když se mu zprávu donesla, že ho úkladně o život připraviti chtějí. Tedy již na počátku r. 1424 obořiv se na statky protivných sobě pánů, vypálil na nich mnoho vesnic a městeček. Nejkrutější porážku utrpěli od něho páni u Malešova 7. června, načež Kutnou Horu a mnohá jiná města Pražanům odňal. V rozkvašenosti své nechtěl ušetřiti ani Prahy a zařekl se, že v ní nenechá kamene na kameni. Korybut, který Žižku ctil, vyslal k němu mimo jiné posly i výmluvného mladého kněze, Jana Rokycanu*), jemuž se skutečně podařilo hněv Žižkův ukrotiti. Stalo se všeobecné smíření, a spojené strany umínily si i s Korybutem táhnouti na Moravu, kde Albrecht rakouský vši mocí proti husitství vystupoval.

To byla poslední Žižkova cesta. U hradu Přibislavi, jehož dobývati chtěli, roznemohl se náhle na úplavici, a napomínaje svých ještě, aby víry své hájiti nepřestávali, zemřel slavný ale i děsný tento vůdce 11. října 1424. Tělo jeho pochováno jest nejprve v Hradci Králové, později v Čáslavi. Kališníci, kteří byli s vůdcem svým stejného náboženského smýšlení, oddělili se po smrti jeho od ostatních Táboritů a nazývali se sirotky.

57. Prokop Veliký. Třetí a čtvrtá výprava proti Čechům.

Místo Žižkovo zastávali u Táborů nejprve muži, kteří již za něho samého náčelnictví se účastnili; brzo ale vynikl nad jiné málo známý až dosud tábořský kněz Prokop, k výstřední jich straně náležející. Za mládí svého byl procestoval mnohé daleké krajiny, a po návratu svém do vlasti

*) Přítel Žižkův, kněz Jan ze Želiva, usmrčen jest na radnici staroměstské ještě před prvním příchodem Korybutovým.

vysvěcen byv na kněžství, stal se horlivým husitou. U Žižky seznav válečné umění a postoupiv nyní na přední místo, nezatemnil nikoli slávu zbraní husitských, ale daleko ji ještě rozšířil. Od svého mistra líšil se tím, že ač krajnějších náhledů, přece o narovnání s církví římskou opravdově se snažil, věda a cítě, že stálým, byť i sebe slavnějším válčením vlast česká by přece po několika letech se vysíliti a v záhubu padnouti musela. Poněvadž ale Čechové posud při všech dosavadních vítězstvích toho nedosáhli, aby husitští učenci jejich s katolickými o člancích víry veřejně a bezpečně se dorozumívati mohli, domníval se, že nejlepším prostředkem k tomu bude, když válku, jichžto svízeli posud jen Čechům zakoušeti bylo, také na jiné země přenese, aneb, jak se jinak říká, z války obranné chtěl učiniti válku útočnou čili výbojnou. Nechtě vlastní rukou nikoho zavraždit, chodil Prokop i do nejkruťších bojů bez zbraně a jen slovem řídil postup bitev.

První své větší strašlivé vítězství slavil u Oustí nad Labem 14. června 1426. To město od císaře knížatům saským v zástavu dané, obléháno jest již na třetí měsíc od Pražanů i Táboritů s velikým úsilím. Ústečtí zoufale se bránili, a na snažnou jich žádost vysláno jim ku pomoci z Němec silné, 70.000 mužů čítající vojsko. Čechův bylo 25.000. Jak Čechové to veliké množství nepřátel viděli, nedůvěřujíce štěstí válečnému, psali jim listy prosebné, žádajíce, aby je Němci, jestli zvítězí, nezabíjeli, než toliko zajímali, a slibovali taktéž chovati se k nim. Ale Němci odpověděli hrdě, že žádného kacíře živiti nebudou. Tu tedy Čechové se umluvili, že ani oni nad nikým se neslitují. Němci v prudkém útoku hrnuli se ku hradbám vozovým a jeden řad jejich skutečně převrátili. Avšak Čechové nechali je unaviti a pak teprv sami na ně se obořivše, bili je takovým klopotem, že tito v rychlém útěku spásy hledali, při němž ale ještě více než v boji samém jich zahynulo, nebo Čechové v skutku nikomu téhož dne milosti nedali.

Pověstí o tomto strašlivém boji ohrozila se mnohá města, německá, že na rychlo své zdi opravovati se jala, vpádu Čechův se obávajíce. U Němců měla vítězství Čechův za

účinek rychlé se sjednocení, u Čechův naopak rozdvojení. Korybut, že s mírnou stranou držel a podtají s papežem vyjednával, obviněn jest ze zrady, jat, na jednom hradu uvězněn, později ale přičiněním svých přátel propuštěn. Roku 1427 vytáhlo v máji vojsko Táboritův a Sirotkův do Lužice a do Slezska, a dobyvše mnohých měst, s velikou kořistí a takovým množstvím dobytka se vrátili, že 15 krav prodávali za dvě kopy grošův.

Zatím se chystala s velikým národa německého nadšením čtvrtá valná výprava proti Čechům. Němci v sile 200.000 lidu branného vtrhli do kraje plzeňského, kde až posud nejvíce stálo katolických hradů a měst, majících spojení s Plzní, úhlavní Husitův protivníci. I měli již také hradbu vozovou a jiné válečné nástroje jako Čechové. Špatným ale pro ně bylo znamením, že dobytí nemohli města Stržbra, jen 200 Husitův bráněného. Jakkoli byli Čechové rozdvojeni, nemeškali přece spojití se zase při novém tom na ně se hrnoucím nebezpečí. Poč počtu jejich neobnášel ani 20.000 bojovníků, a proto se to zdálo velikou odvážlivostí se strany jejich, že chtěli zahrnat nepřítel desetkrát silnějšího. A přece i tento veliký zástup před Husity nejprve k Tachovu a pak dále ku hranicím na útěk se dal, boje s nimi ani se neodváživ (4. srpna 1427).

Roku 1428 vtrhli Táboři a Sirotci dvakráte do Slezska a Lužice; nejprve před jarem a pak v prosinci. První výpravu vedl sám Prokop. U města Nisy sebrali se Němci proti nim, když ale v krvavé bitvě poraženi jsou, neopovážil se nikdo více, aby Čechům odpor činil. Z mnohých měst, když se Husité blížili, uteklo obyvatelstvo strachem, sedláci pak houfně přidávali se k Husitům, rozmnožující řady jejich; sama knížata, aby zemí svých ochránili, zapisovali se v jejich jednotu. Téhož roku i Bavyry od některých houfů českých navštíveny jsou.

Císař Sigmund pokusil se ještě jednou o vyrovnání se s Husity mírným způsobem. I pozval Prokopa Velikého r. 1429 s jinými Čechy k vyjednávání do Prešpurku. Čechové

se sice dostavili; ale jednání nevedlo k cíli, protože Sigmund žádostem Čechův ve příčině víry po vůli býti nemohl.

Proto ještě téhož roku podniknuty jsou od Čechů dvě nové zhoubné jízdy do zemí německých, v září a v prosinci. Zvláště druhá výprava byla tak silná, že Čechové snadno celé krajiny v Němcích podmaniti si mohli; ale jim nejednalo se nikoli o vybojování zemí, než jen o jejich potrestání. Větším dílem táhli bez boje, jen hojnou kořist shromažďující. Postavil-li se kdo proti nim, aneb podráždil-li je, neušel jejich krutosti; naproti tomu dávali se poddajností a pokorou ukrotiti, jak o tom svědčí příběh města Naumburka. Aby záhubu od sebe odvrátilo, vypravilo to město, když k němu Husité přitrhli, zástup bíle oděných dítek (v počtu 569) do ležení jejich, kteréžto nesouce v jedné ruce citrony, v druhé zelené ratolesti, před vůdcem na kolena klekly a za rodiče prosily. A vůdce hnut až k slzám prosbou jejich, nejen města ušetřil, ale i dítky hojně obdaroval.

Vítězství dítek.

„Již jdou, již jdou ty děsné davy,
již vozů rachot nese vzduch,
kdo spasí nás, kdo trýzně zbaví,
ach snad již opustil nás Bůh?“

Ta žalná zvěst se po Naumburce nese,
a každý trne, vše se hrůzou třese.

A na zdi města lid se valí
a matky kvílí, strachem mrou,
své dítky tisknou — patří v dáli
a zase pláčí: „jdou, již jdou!
hle již se lesknou ve slunci ty meče,
jež ruka jejich v prsa naše vteče.“

Zde zvonů zvuk, — tam hrůzné vozy
a valící se k nebi prach,
že zhouba blízko, městu hrozí,
lid volá branný na poplach.

Již slyšet píseň strašnou, větrem hřmící;
„Jen mstěte, kdo jste Boží bojovníci.“

Tu z prostřed vozů jezdec statný
pospíchá města ku hradbám
a hlásá: „Osud neodvratný,
vy Naumburští, teď kyne vám!
nic nevytrhne vás krutosti zbraně,
leč svolíte-li ku kalichu Páně.

Vy k boji nás jste podráždili,
když k nám vrazivše se všech stran,
jste žen i dětí povraždili;
nuž, budiž pych váš potrestán!
Teď přicházíme my sem z valné dálky
a zlou vracíme vám pochodeň války.

Než Prokop náš chce zkusit prvé,
zda v dobrém k nám se přidáte,
a ušetřiti vaší krve,
když víry své se odznáte;
noc jedna vám je dána k rozmyšlení,
buď smrt neb kalich, jiné cesty není.“

Odkvapí jezdec; — město trne,
svůj osud s hrůzou rozjímá,
lid k poradě se v tlupy hrne,
co z dvěho zlého volit má.
Jak těžko, víry odřící se pravé,
jak bolno, milých vydat pomstě dravé.

Noc nad bědnými klidná, tichá
své rozestírá perutě;
zde každý sevřen, k Bohu vzdychá,
tam Tábor stojí nehnutě;
však nedá Bůh svým bytí bez útěchy,
a smysl vlévá moudrý, mírní vzdechy.

Proč otvírá se z jitra brána?

slyš, nářek matek nese vzduch,
a s věží smutná zavzní hrana:

„Buď s vámi, dítky, dobrý Bůh!“
V tom vystoupí nad obzor slunce jasné
a v udivení Tábor patří, žasne.

Dav dlouhý s bolem zjevně vrytým
se volným krokem ubírá,
prv muži s čelem nepokrytým,
stesek na rtech bledých umírá,
a dále slyšet hlasné matek lkání
i úpěnlivé prosby: „Smilování!“

Nač nevinných těch dítek řada,
v šat smutný, bílý oděna,
teď v před vystoupí? čeho žádá?
chce k vůdci býti vedena?
což nebojí se, že krutostí děsnou,
ty sličné hlavy pod meč břitký klesnou?

Již klekají a hlasem smutným —
ty oči slzou zkaleny —
zde šepcí, aby před ukrutným
neštěstím byly chráněny;
a podávajíc ratolesti míru,
žalostně prosí za rodiče, víru.

I mužům zvyklým krvi boje
se tichá slza vynutí;
kdož nepomní na dítky svoje,
kdo ubrání se pohnutí?
sám Prokop k dítkám klečícím se shýbá,
a na lokty je běře, hladí, líbá.

„Buď pokoj Vám,“ — tak vůdce praví,
„Vy dítky, buďte veselí!“

a povzbuzuje smysl hravý
dušený dosud od žele. —

A podnes Naumburk každoročně slaví,
že Čech i v boji cit uchová pravý.

Že Němci podobnými jízdami Čechův velmi trpěli, vykupovali pokoj velikými penězi, a proto Čechové pokaždé obohaceni a s hojně naloženými vozy se domů vraceli. Celá Evropa byla nyní na Čechy upozorněna. Všude se tázali: Jaký je to národ, jenž nižádným úsilím přemožen býti nemůže? Ale kořist sebe větší a sláva sebe skvělejší nemohla nahraditi Čechům škod mravních, které z tak dlouhého válčení plynuly. Kolik tu vypáleno měst, kolik hradů zbořeno, kolik slavných, starověkých památek zničeno a zkaženo! A jak hynula pokojná umění, tak zmáhala se pustota mravů, o jichžto napravení Husité s počátku především se zasazovali. Lid byl již syt svízelné války, a přece jeho hlavy nechtěly ustáti od boje, pokud by učení jejich — o něž se bohužel ale ani samy srovnati nemohly — za pravé uznáno nebylo.

58. Pátá křižácká výprava. Veliký den u Domažlic.

Ještě jednou pokusil se křesťanský svět o to, aby Čechy k odřeknutí se bludů svých válkou přinutil. Čechův poblížcí sousedé vyjádřili se, že budou nuceni s Husity v spolek vstoupiti, nebude-li jim brzo spomoženo. Tehdáž napomínal a povzbuzoval Evropu k tažení na Čechy nejvíce horlivý kardinál Julian Cesarini, muž velmi rázný, učený a výtečný, a jeho slovem způsoben také po Německu všeobecný mír, by každý tím snáze proti českým kacířům bojovati mohl. I ujednány jsou skutečně tak mohutné prostředky k válce s Čechy, že vítězství nad nimi takměř již bylo jisté. Prvé stalo se ještě vyzvání k Čechům, zdaliby se soudu sněmu basilejského, který r. 1431 započal, podrobiti nechtěli. Čechové kladli výminky, jichž ale sbor nepřijal, a tak vše opět zmařeno. Ještě před započatím války zaslal kardinál Julian velmi krásně psaný list k Čechům, k navrácení se do lůna

církvě je pobízejí. Čechové ale místo odpovědi chystali se odhodlaně a svorně k nastávajícímu boji, tak že se jich již v červenci 1431 do 50.000 pěších a 5000 jezdců s velikým počtem vozů a děl sešlo vedením Prokopa Velikého u hranic bavorských. Když ale nepřítel dlouho meškal, a Čechové nedostatek potravy pocítovali, rozešli se opět.

Toto rozejití se Čechův pokládáno u Němců za znamení nesvornosti a povzbudilo jejich naději. Hned 1. srpna překročilo vojsko jejich přes 40.000 jízdných a 90.000 pěších mající hranice u Tachova. Zde asi týden dleli, a zuření jejich v té krajině převyšovalo dle svědectví samých Němců všecka ukrutenství Husitů českých. Konečně sešikovavše vozy na způsob Čechův, táhli až k Domažlicům, hlouběji do země vniknouti si netroufajíce.

Mezi tím vojsko české, ač i na jiných stranách útok nepřátelský se očekával, bylo se již opět sebralo a u válečném šiku proti Němcům táhlo. Uslyšev kardinál, že Čechové se blíží, vystoupil s vévodou saským na blízkou horu, aby lépe vojsko i bojiště přehlédl a čeho potřebí seznal. Jak ale ustrnul, spozorovav pojednou mezi Němci hrůzný křik a zmatení. Na místo přípravy k boji metá vojsko všecken náklad s vozů, aby lehčeji ujížděti mohlo, a znamenitá část jeho uhání již nazpět ku hranicím bavorským. Všechno namáhání vůdců, aby zdrželi své vojsko, neprospělo nic, a jim samým nezbývalo, než na útek se dáti, nechtěli-li vpadnouti vítězům do rukou. Teprv u vchodu do lesův postavil se jeden zástup na domlouvání kardinálovo k boji, aby aspoň druhým útek usnadnil. Ale Čechové dostihše jich, zbili neb zjímali všecky, kteří neutekli.

Nesmírných pak kořistí, kterých tu nabyli, vážili si tím více, protože všem národům obchod s nimi zakázán byl, a oni tedy jinak by si jich opatřiti nemohli.

Tak skončil veliký den u Domažlic a s ním v běhu 12 let pátá a poslední výprava křižácká proti Čechům 15. srpna 1431.

59. Církevní sněm basilejský. Bitva u Lipan.

Nešťastná pro Němce bitva u Domažlic přesvědčila kardinála Juliana, že všechno dosavadní nakládání s Čechy jest neprospěšné, i že musí jiným způsobem pro církev získání býti. A ještě právě věhlasný tento muž od papeže za předsedu sněmu basilejského byl jmenován, dával si všemožnou práci, aby otcové basilejští, t. j. biskupové a preláti tam shromáždění, Čechy na sněm pozvali a s nimi pod těmi výminkami jednati sľsbili, které by si Čechové vyhradili.

Po mnohém o to jak s otci basilejskými tak i s rozličnými stranami Husitů radění a jednání sešli se konečně vyslancové sboru i čeští v Chebu, kdež nikoli bez nesnází o způsobu se umlouvali, jak sněm Čechům slyšení dáti může. Když konečně vše umluveno bylo, stalo se z naděje konečného smíření Čechů s církví veliké plesání jak v Čechách tak i v Basileji, ano v celém katolickém světě, a sněm neváhal poslati Čechům s dopisem velmi laskavým stvrzení všech v Chebu učiněných závazků.

Čechové, než vlastní veliké poselství do Basileje vypravili, odeslali tam ještě dva muže, aby příchod jejich oznámili a potřebné věci opatřili, a že tito i na cestě velmi pečlivé ochránění i na sněmu velmi vlídně přijati byli, zmizely okolností tou poslední rozpaky, které posud mnohé nepokojily.

Vlastní poselství z Čech čítalo 7 osob stavu světského a 8 duchovních, mezi nimiž nalezal se i Prokop Veliký a Jan Rokycana, tentýž, který Žižku na Prahu rozhněvaného byl ukrotil. Ti všickni s hojným služebnictvem přijati jsou čestně na hranicích od Němců dne 6. prosince 1432. Všude, kudy vyslanci čeští se ubírali, potkávali se s velikým lidu všeho účastenstvím, a na mnoze snažili se prokazovati obyvatelé poslům českým obzvláštní čest. Jak mile do Basileje vstoupili, rozlétla se zpráva o příchodu jejich po městě co blesk, a každý spěl, aby uviděl ty, o nichž tak mnoho hrozného byl slyšel. Největší obdiv vzbuzovala postava Prokopa Velikého, tohoto reka nepřemoženého, jehožto pouhé jméno vojska strachem naplňovalo.

Otcové basilejští jakož i rada města toho zasypávala posly české zdvořilostí všeho druhu, kterouž tito také srdečně opětovali. I zdálo se, že vše dobrý konec vezme, zvláště když hlava sboru, kardinál Julian, a hlava Čechů, Prokop Veliký, často velmi důvěrně pospolu rozmlouvali. Mezi českými posly vynikal zvláště kněz Jan Rokycana, jak ohnivou výmluvností svou tak i vtipnými poznámkami. Nicméně článkové víry, jež Čechové zastávali, známi to 4 artikulové pražští, nedošli zde ještě svého stvrzení. Střídal se zajisté několikrát vyslanství od sboru k Čechům a od těchto ke sboru, než záležitost ta se vyřídila. A ještě ukojilo konečně její vyřízení toliko stranu mírnou, Pražany a šlechtice; — Sirotci a Táborité k němu nepřistoupili. Ale moc těchto vůčihledě se rozpadávala, co zatím strana druhá se zvedala. Div táboritské síly, přísná vojenská kázeň, klesla již tak, že samého vůdce svého, který je doposud jen k vítězství vodil, když jednou jim domlouval, uvězniti se odvážili. Ovšem že ho opět propustili, ale Prokop od té doby trpkým jsa svíráncitem, o vojsku více slyšeti nechtěl. Teprv když viděl, jak šlechta s Pražany k úsilnému potlačení Táboritů přípravy činí, navrátil se opět k nim.

Mělo se konečně bojem rozhodnouti, máli v zemi panovati strana Pražanů a šlechticů, čili ta, ku které ostatní česká města náležela. Boj rozhodný stal se 30. května 1434 u vesnice Lipan mezi Českým Brodem a Kouřímí. Zde stála síla česká proti síle české, umění válečné na obou stranách stejně vycvičené, ale větší počet bojovníků na straně panské. Střelba trvala již hodnou chvíli, když pojednou vojsko šlechtické utíkati počalo. Leč útěk ten byl jen válečná lest, které Tábority z hradeb jejich vylákati měla. Táborité, davše se tím úskokem oklamati, vyrazili z ohrady vozové, avšak jsou zaskočeni tak, že se do ní více vrátiti nemohli. To je zhubilo; nebo ač se zoufale bránili, ačkoli se přeukrutná celý den a celou noc trvala, byli přece od většího množství poraženi. Zde padl Prokop Veliký i jiní vůdcové strany tábořské a sirotčí a ke 13 tisícům bojovníků, kteří někdy bývali hrůzou celé Evropy. Čechové poraženi jsou od Čechů!

60. Kompaktata. Sigmund. Albrecht.

Povolení čtyř článků pražského vyznání nazývalo se kompaktata a bylo prohlášeno slavně od poslu sboru basilejského na sněmu jihlavském 5. července 1436. Tím byla klatba s Čechů sňata, a oni znovu za pravé údy církve uznáni. Stavové čeští přijali tu Sigmunda za svého krále, když jim byl slíbil, že kompaktat věrně hájiti, a žádost jejich, aby kněz Rokycana za arcibiskupa potvrzen byl, u papeže podporovati bude. Než s vyplněním tohoto Čechů přání odkládalo se neustále, a z toho povstávalo nové vření v národu až i zpourou vypuknutí hrozc. Proto Sigmunda, který 23. srpna 1436 vjezd svůj do Prahy byl slavil, žádné štěstí mezi Čechy neoblažilo. Nejvíce ho rmoutilo, že sama císařovna pletich proti němu snovaných se účastnila. Zhoubný neduh, kterým byl stížen, a který žádné naděje na uzdravení neposkytoval, množil jeho nepokoj. Vyšed tedy z Prahy, do Znojma ku dceři své se odebral, tam na smrt připraviti se chtěje. Zde žádal též svých věrných, aby zetě jeho Albrechta rakouského za nástupce jeho uznali. Když blízký konec svého života již cítil, slyšel nejprvé v ozdobách císařských mši svatou, a na to v roucho umrlčí převleci se dav, zemřel na trůnu sedě císařském roku 1437.

Albrecht nepožíval u Čechů lásky. Báli se jeho nenávisť k Husitům a vytýkali mu jeho nelásku k slovanskému jazyku; nebo té doby dbali Čechové o zachování svého jazyka s nemenší horlivostí nežli o své náboženské vyznání. Pomohlo mu nemálo, že oblíbeného u Čechů Korybuta již nebylo na živu. Nicméně Táboři a horliví Husité, jichžto hlavou byl tehdaž Ptáček z Pirksteina, nepřestali doposud zraků svých k Polsku obracet. Od těch vysláno jest poselství k novému polskému králi s tou žádostí, aby jim bratra svého mladistvého Kazimíra za krále dal. Král polský učinil jim k žádosti, nevšímaje si výstrah Albrechtových, jehož zatím i Němci za krále byli zvolili, a brzo stálo dosti znamenité vojsko jeho na nivách českých. Spojivši se s Tábority a hojnou z obecného lidu berouc posilu

postavilo se u Tábora proti královským. Pět neděl čelily tu obě strany proti sobě, než žádná z nich nezvítězila. Když bojem nic rozhodnuto býti nemohlo, snažil se papež o srovnání obou králů, avšak i to bylo bez výsledku.

K nesnázím těmto přidala se i jiná mnohem větší, vpád totiž sultána tureckého do Uher. Turci bývali prvé kočujícím národem v Malé Asii. Tam již od počátku 14. století doráželi na říši byzantinskou čili řeckou. V polovici téhož století usadili se již v Evropě. Řekové jsou nuceni, postupovati jim jedné země po druhé, až jim zbyl toliko Cařihrad s malým okolím. Roku 1389 byli od nich poraženi Srbové na poli Kosově, kdež cár jejich Lazar zabit. Když tato zeď mocná padla, šířilo se hrůzné nebezpečí vždy hlouběji do Evropy. Na krátký jen čas zastaveny jsou zhoubné Turků pokroky od Tatarů, kteří vítězně po Asii táhnouce, i tento národ přemohli a sobě podrobili. Ale již od r. 1422 zmáhali se Turci opět, osvobodili se od Tatarů a jali se znovu najížděti na křesťanské národy.

Albrecht pospíchal, aby Turky zapudil, nebyl však od Uhrů dostatečně podporován, ba když nebezpečí vzrůstalo, i docela opuštěn. Tu ovšem nemohl na bojišti zůstat. Vraťce se zachvácen jest nemocí a zemřel r. 1439 na cestě do Vídně, kamž donesen býti žádal.

61. Bezvládí v Čechách. Ladislav.

Nepatřil král Albrecht mezi nejvýtečnější panovníky, a předce byla smrt jeho velikým neštěstím pro jeho národy, zvláště proto, že nezůstavil dospělého nástupce, kterýby po něm vládl. Syn jeho Ladislav přišel na svět teprv po smrti otcově, pročež bylo Čechům a Uhrům dlouho ještě čekati, nežby vlády schopným se stal. Oběma však těmto národům bylo právě té doby rázného panovníka zapotřebí. Čechové, vysílení mnoholetými zhoubnými válkami, toužili po míru, toho se ale nadíti nemohli, pokud strany doposud neukojené doposud řevníci nikoho nad sebou neměly, kdoby je v mezích mírnosti držeti uměl. Na Uhry zase dotírali sveřepí Turci, a tudy nelze se diviti, že jak tuto tak i v Čechách

po novém králi se ohlíželi. V Uhrách podávali korunu polskému králi Vladislavovi; v Čechách ovšem také dosud láska k Polsku neutuchla, leč pánové katoličtí byliby volbě takové vždy se protivili, a proto se obě strany konečně usjednotily v tom, že knížete bavorského Albrechta k trůnu povolají. Že ale kníže tento k výminkám mu kladeným přistoupiti nechtěl a vůbec po vládě nad tak nepokojným národem, jakým tehdáž Čechové byli, ani netoužil, zůstali stavové při dítku Ladislavu, do jeho dospělosti sami zemi spravovati míníce. I v Uhrách samých hájili Čechové práva Ladislava, a byli to hlavně zbytkové nenáviděných někdy Táborů, s vůdcem svým Janem Jiskrou z Brandýsa, o němž se pravilo, že důvtipem a udatností Žižkovi se rovnal, kteří mu korunu uherskou uchovali.

V Čechách panovala veliká rozervanost; každý kraj řídil se sám pro sebe, mnohé pak vstoupily ve spolky obranné; nebo spory stran katolické a pod obojí nebyly nikoli utišeny, a pod záštitou různých náboženských troufali si opět loupežníci zjevně na silnicích vystupovati, i osobní nepřátelé zřejmě pomstou stíhati. Tak nebylo oddechu, a blaženosti, která bezpečný mír poskytuje, neměli ještě dlouho Čechové okusiti. Největší rušitel zemského míru byl tehdáž šlechtic Kolda ze Žampachu, který dobyv Náchoda a mnohých jiných hradů v okolí, všechny sousední krajiny hubil a plnil. Proti němu zdvihli se čtyři krajové najednou i některá knížata slezská. Mnozí hradové byli mu zbořeni, když pak již i na Náchodě sklíčen byl, přispěli mu ku pomoci Táboři, jichž on nejsilnější byl podporou. Jejich působením zachován mu Náchod až do budoucího krále.

Stavové čeští, zvláště ti, co přijímali pod obojí, usilovali o to, aby jim král Ladislav vydán a v Praze vychován byl, doufajíce, že to k dosažení míru i k upevnění vlivu jejich nad mladistvým králem přispěje. Že pokusy jejich od druhé strany vždy byly mařeny, zvolili statečného a šlechtetného Jiřího z Poděbrad za správce zemského, který r. 1448 Prahy dobyv, i odpornou mu stranu k pokoji přivedl a moudře ve jménu krále Ladislava vládnouti se jal.

Teprv r. 1452 byl císař Friedrich přinucen, třináctiletého synovce svého Ladislava, jemuž byl poručníkem, stavům uher-ským propustiti. Na to uveden Ladislav i do Čech, kdež na hranicích zemských přísahu složil, že kompaktat a jiných práv české země šetřiti a v Praze sídleti bude. Korunování jeho slavilo se r. 1454. Panovník tento jevil již v mladém svém věku mnohé výtečné vlastnosti, nebylo mu však přáno dlouhého žití. Zemřel nenadále na mor r. 1457 v osmnáctém roce věku svého.

62. Král Jiří.

O trůn český ucházelo se nyní mnoho nápadníků, z nichž někteří i znamenité věci Čechům slibovali. Ale dosavadní zeměsprávce, statečný Jiří, měl v zemi tolik přívrženců, že na sněmu, v Praze r. 1458 odbývaném, jednosvorně sám za krále vyvolen jest. Radošť, která z toho mezi lidem povstala, byla nevyslovitelná. Jen některá města na Moravě, ve Slezsku a v Lužici, kde měšťanstvo většinou bylo německé, protivila se s počátku tomu zvolení, brzy ale přivedena jsou k poslušnosti. Nejdéle vzdorovala Vratislav, jíž vymohl papež římský lhůtu tří let, po kterých se teprv měla králi poddati.

Jiří také dokázal, že umí panovati nad zbouřenými živly zemí českou hýbajícími. Jsa stejně spravedliv jak ku katolíkům, přijímajícím pod jednou, tak i k těm, kteří přijímali pod obojí, nedopouštěl, aby strana stranu utlačovala, nebo jedna proti druhé brojila. I tak žijíce pokojněji podle sebe, nabyly času, zanedbaného rolnictví a průmyslu i kleslého obchodu více si hleděti, a brzo vznesl se blahobyť jejich zevnější mnohem výše, než v zemích německých, kde také ne sice náboženské, ale rovněž zhoubné občanské bouře se opakovaly.

Všude v zemích evropských vedly se nyní války způsobem Žižkovým, a Čechy doposud považovány za vrchol válečného umění; odtud najímání jsou vůdcové i houfové bojovní ve všech zemích zahraničných. Kdyby byl tehdáž na stolci českém seděl král po výboji dychtící, byl by si snadno mohl

velikou část Evropy podmaniti. Ale Jiří, jakkoli statečný a v podnicích vojenských i šťastný, miloval přece více mír než válku a snažil se pokoj netoliko v zemích vlastních zachovati, ale i u sousedů vše mírnou cestou ujednati. Tudíž nejen nebránil, ale i rád viděl, když ti poddaní jeho, kteří bez války býti nemohli, v bojích proti Turkům aneb v jiných cizozemských válkách se zaměstnávali. Pro tuto svou vlastnost jakož i pro spravedlnost, nezištnost a moudrost, ctěn byl ode všech sousedních knížat i od císaře, a brán nezřídka od nich za rozsudího ve věcech sporných a spletených. Ano pomýšleno i na to, aby byl přidán císaři za spoluvládce, a Jiří sám rád by byl povýšení toto pro utvrzení domácí své moci přijal; že ale při rozbrojích v Němcích jednosvorného svolení docíliti se nedalo, upustil záhy od tohoto úmyslu. Císaři prokázal velikou službu, vysvobodiv ho s vojskem svým z rukou jeho bratra a měšťanů vídenských, kteří ho na hradě jeho císařském r. 1462 úsilně obléhali. Za to odpustil císař zemi české polovici platu, jež císařům při jejich korunování spláceti měla, aby na místo 300 hřiven stříbra odvádělo se odtud jen 150, a povýšil hrdinské syny královy za říšská knížata. Jediná okolnost zkalila štěstí Jiřího, a to bylo postavení jeho mezi českým národem a římským dvorem. Český národ povznesl zajisté Jiřího k důstojnosti královské nejvíce jen z té příčiny, že v něm mocného obhajce náboženského vyznání svého nalezi doufal, a jakož ode všech tří jeho předchůdců hájení kompaktat požadoval, tak jemu za přední povinnost uložil, aby jim stvrzení papežského vyjednal. Bylo zajisté Čechům předstíráno, že sněm basilejský sám o sobě moci neměl, jakýchkoli zvláštních výsad udělovati, a tudy chtěli míti i potvrzení jich od nejvyšší hlavy církve, aby je nikdo kaceřovati nemohl. Ale papežové římská jimž přede vším na zachování úplné církevní jednoty záleželo, nejevili k tomu žádné ochotnosti, Čechy ve zvláštnostech jejich podporovati. Přáli si spíše, aby všickni Čechové od přijímání kalicha upustili a vůbec k tomu stavu se vrátili, jaký byl před husitskými válkami. Přáli si toho tím více, ješto čelní pánové strany katolické křivě je byli zpravili, že

se stav ten bez velikého násilí provésti dá, a že jen na králově upřímné vůli to záleží.

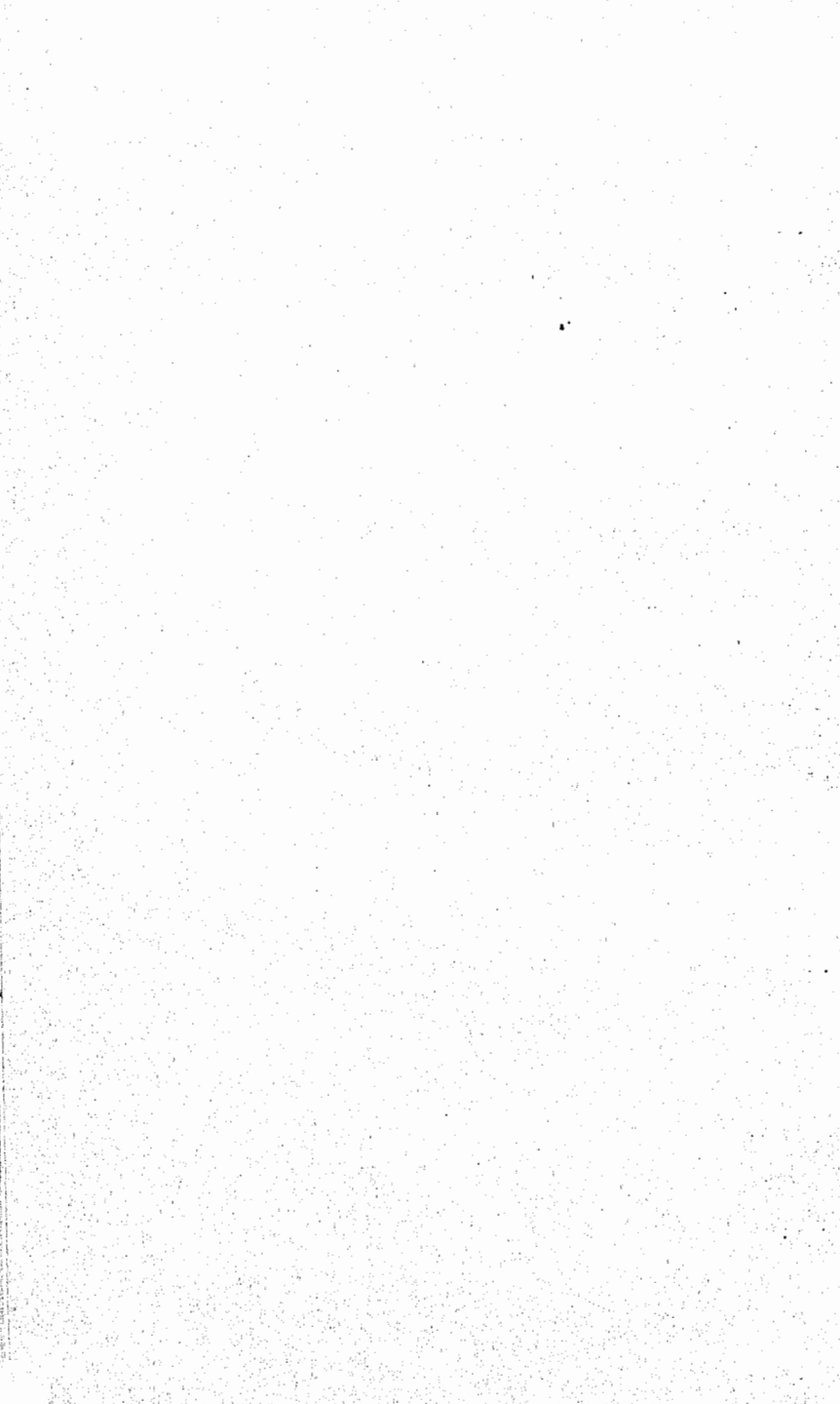
Jiří znal předobře jak stav svého národu tak i smýšlení papežův, a proto váhal krok rozhodný učiniti, příznivé doby čekaje. Ale okolnosti ho pudily; vyznavači kalicha neměli žádného arcibiskupa i žádali o konečné potvrzení kněze Rokycany. I stalo se, co Jiří předvídal. Žádosti jeho vzbudily v Římě odpor, a na Jiřím žádáno naopak velmi přísně, aby o zavedení úplné církevní jednoty v Čechách se postaral. Jiří, nemoha příkazu tomuto vyhověti, popudil na sebe veliký hněv papežův, byl vyhlášen za kacíře, a poddaní jeho sprostěni slibu poslušnosti. Všecky pokusy, které Jiří k usmíření papeže činil, kaženy jsou jeho nepřátely, mezi nimiž vynikl brzo pan Zdeněk ze Šternberka, někdy králův veliký ctitel a nyní nesmířitelný protivník. Ani to králi nespomohlo, že říšská knížata za něho se přimlouvali, ani to, že veliké vojsko k zastavení moci turecké vypraviti se hotovil a panovníky křesťanské k společnému tažení rozněcoval.

Strana, která již dříve s nechutí ho byla uznala a nyní slovem papežským posily nabývala, povstala proti němu a korunu jeho podávali nejprve králi polskému Kazimírovi — kterého přece někdy velice byli nenáviděli; — když pak tento svazek přátelský s Jiřím zrušiti se zdráhal, uherskému králi Matiašovi.

Matiaš býval zetěm Jiřího, přijal od něho mnohá dobrodiní a posud ho Jiří jako vlastního syna miloval. Toho všeho nedbala však jeho ctižádost, a sahal po koruně české dříve ještě, než mu ji byl papež podával. Pod lichou zámínkou, že Jiří katolíky utlačuje, ač to pravda nebylo, vypověděl mu válku, a pánové Jiřímu odporní hned ho za krále uznali. Válka vypukla zároveň ve všech zemích koruny české, v Čechách, na Moravě, v Slezsku i Lužici. Jiřímu nebylo nesnadno, ve vojsku svém vzbuditi starého ducha husitského se všemi jeho hrůzami, a tak svým zbraním pojistiti vítězství. Avšak ač ve vojsku jeho neplál více ten oheň jako při bojovnících Žižkových, i ač v řadách nepřátelských stáli také výteční vůdcové čeští, nedokázali přece nikde znamenitých pro-

Matiáš Iberský sevířen n Vilémova od Čechův, schází se s králem Jirím v Úhrově ve spálené chulupě.

spěchů proti Jiřímu a odvážlivým jeho synům Jindřichovi a Viktorinovi.

Roku 1469 vtrhl Matiáš s rychlým uherským vojskem do Čech, aby se zmocnil dolů kutnohorských. Na cestě z Moravy k městu Chrudími poplenil strašně všecky vesnice a městečka. Při obléhání Chrudími upadl však sám v zajetí; poněvadž byl ale sprostě přistrojen a dobře česky mluvil, nepoznali ho chrudímští a propustili na svobodu. Tu táhl přes Heřmanův Městec, jež vypálil dočista, dále ke hradu Lichnici a k Vilémovu. Zde však než se nadál, obtočen jest náhle vojskem královským a neschůdnými skalinami. Jiří byl kázal na rychlo všude zásek nadělati, a maje Matiáše úplně v své moci, mohl s ním jakkoli naložiti. Že ale tento prosil a smířiti ho s papežem mu svatosvatě přislíboval, dal se Jiří pohnouti a uzavřel s ním mír proti zjevné radě přátel svých, kteří se již na pomstu těšili. A tak Matiáš z oboujího nebezpečí svého obratnou lstí vyvázl; nebo i slib Jiřímu daný nebyl nic jiného než ošemetná lest, a Matiášovi nikoli nenapadlo, aby jej splnil, anobrž v krátké době po této události neostýchal se veřejně za českého krále se prohlásiti a nejvyšší zemské úřady hlavním Jiřího protivníkem již napřed uděliti.

Jiří vida se takto sklamána, vstoupil v užší svazek s králem polským, syna jeho Vladislava na sněmu zemském za svého nástupce odporučiv. Měl ovšem vlastní syny, nahlížel však, žeby jich na trůně českém méně trpkostí nečekalo, než jakých jemu při vši dobré snaze zakoušeti bylo. O králi pak polském doufal, že ku spřízněným Čechům přilne, i že jako katolíkoví, smířiti je s církví, spíše se mu povede.

Na to jal se proti straně Matiášově s větším důrazem než až posud bojovati, a brzo byli pokořeni odbojní pánové v Čechách i houfové Němců, kteří z Lužice a Slezska do Čech byli vrazili, ba i sám Matiáš zahrán z Moravy do Uher. Ale již r. 1470 obnovil Matiáš válku. Jiří mu vytáhl vstříc do Moravy, a že mu bylo líto ustavičného prolévání krve, nabízel se mu k souboji, aby tím právo jejich ke koruně české se rozhodlo. Než Matiáš souboje nepřijal, a vyhnuv se vojsku českému, jež bojem podstoupiti smělosti ne-

měl, učinil se svou jízdou rychlý a zhoubný vpád do Čech, kdež za nepřítomnosti královny lehčejšího doufal dosáhnouti vítězství. Již jako předešlého roku strašně pleně a vraždě blížil se k Horám Kutným, když sama královna v rychlosti sebrané vojsko proti němu vypravila, an zatím Jiří také z druhé strany za ním pospíchal. Matiaš viděl, že postavení jeho mezi dvojím vojskem a rozdrážděným obyvatelstvem nebylo by bezpečné a proto co nejrychleji na útěk se obrátil; jediné jeho štěstí záleželo v tom, že válečné vozy české s takovým kvapem pohybovati se nemohly, jako lehká jeho jízda, sice by ztráta jeho bývala ještě citelnější. Od té doby se Matiaš do Čech proti Jiřímu neodvážil, papež pak seznal, že od nepřátel Jiřího špatně zpraven byl, a že válka proti Čechům vedená žádného nenese požehnání. I byl již náchylnějším k novým úmluvám, které okolní knížata navrhovali. Zdálo se, že Jiří konečně odpuštění papežova dosáhne a Čechům potvrzení kompaktat za jistými výmínkami vymůže. Ale když se již těšil na brzké uskutečnění největší touhy své, zasáhla ho smrt roku 1471.

63. Vladislav II.

Boje, v jichž ukojení Jiří byl doufal, vzhály se znovu po smrti jeho, ješto strana kališnická Vladislava polského, katolická pak Matiaše uherského se přidržela. Sedm let ještě trval nerozhodný ten stav, v kterémžto čase málo jen od válek ustáváno, až konečně r. 1478 učiněna smlouva taková, aby Matiaš až do smrti své si ponechal Moravu, Lužici a Slezsko; Vladislav pak aby panoval nad Čechy. Matiaš žil potom ještě 12 let, načež dostalo se Vladislavu té náhrady, že ho i Uhři za krále zvolili.

Král Vladislav byl pán mírný a laskavý, ale ne dosti pevný v úmyslech. Chtěje všem stranám po vůli býti, nedovedl žádné mocně se opřítí, když něco nespravedlivého žádala. Brzo poznali Čechové tuto jeho slabost, a rozličné strany povstávaly zase proti sobě tak, jakoby žádného krále nebylo. Náboženské různice ustoupily poněkud do pozadí, za to však nastaly tím úkornější spory mezi městy a pány.

Pánové počali nejen na vlastní poddané mnohem větší břemena uvalovati, než chtěli i městům práva jejich rušiti. A je to úkaz žalostný, že ani při těchto třenicích nemohlo se obejítí bez loupeží a vražd na cestách, toliko s tím rozdflem, že se tentokráte páchaly nelidské ukrutnosti jen na osobách stavu městského, začož pachatelé u pánů ochrany docházeli.

Strana pod obojí za panování Vladislavova očíhledě ochabovala; nemohouce stoupenci její dosáhnouti uznání papežova, neměli také žádného vlastního biskupa, který by jim kněze světil. Podkoupili si sice v té přfčině dva biskupy cizozemské; avšak po smrti jejich stávalo se nejednou, že kněží strany pod obojí všelikými úskoky v cizině o vysvěcení své ucházeti se museli, čímž arci kázeň i vzdělanost mezi nimi hynula. Za to zmáhalo se opět potlačené skoro již učení starých Táboritů, kteří válek zanechavše, tichému a zbožnému životu se oddali a vědy i umění pěstovali. Nazývali se teč českými a moravskými bratřimi, a nestojíce o spojení s církví, volili si biskupy a kněze dle vlastního uznání sami, i šířili se tak, že již ku konci 15. století 2000 sborů v Čechách a na Moravě se počítalo. Vladislav, který po svém zvolení od Uhrů do Budína se přestěhoval a málo do Prahy přicházel, vydal sice zákon proti nim, ten však jako mnohá jiná jeho ustanovení zůstal bez povšimnutí.

Roku 1509 přijel Vladislav do Prahy, žádaje, aby stavové tříletého syna jeho Ludvíka za nástupce jeho vyhlásili. To se i stalo, a Ludvík korunován na království, kteréž mu po smrti otce jeho r. 1516 také připadlo.

Za panování Vladislava objevena jest r. 1492 Amerika od Křištofa Kolumba, pocházejícího z vlaského města Janova.

64. Král Ludvík.

Panování Ludvíkovo, které ovšem při nedospělosti panovníkově rázným býti nemohlo, znamenáno jest dvěma důležitými událostmi: novou roztržkou církevní a velikým vítězstvím Turkův v samých již Uhrách.

Roztržka církevní způsobena mnichem řádu augustinského, Martinem Luterem, který v německém městě Wittenberce

r. 1518 proti církvi katolické vystoupil a brzy mnoho stoupenců si získal. Od Husova lišilo se učení jeho podstatně, zvláště pak tím, že v něm nestál jako onen o přísnou mravní kázeň, alebrž spíše rozličným žádostem lidským uzdu popouštěl; dále i rozdílným smýšlením o svátosti oltářní, o svátostech vůbec, o mši svaté, o úctě Svátých, očištění a modlitbě za zemřelé, ve kterýchžto člancích Hus od katolického učení se neuchyloval.

Učení Lutrovo směřovalo k úplnému se odtržení od církve katolické a blížilo se více učení táboorskému. V Čechách našlo půdu přeuřodnou, jmenovitě u horlivějších kališníků, kteří rozmrzení nad svým neurčitým postavením, brzo k němu přilnuli a tak od církve úplně odpadli. I Němci v českých zemích, kteří až doposud největší byli odpůrcové husitství, chápali se luteránství, protože přicházelo z Němec. Ovšem že to v Praze bez rozbrojů nebylo, a sami mírnější kališníci spojili se s katolíky k udušení nových přechmatů; narovnání však nemohlo státi se žádné, poněvadž Ludvík v Uhrách zaměstnán byl otázkou tureckou. Veliké někdy boje mezi Matiašem a Jiřím Poděbradským přispěly nemálo k tomu, že moc Turků na velmi nebezpečný stupeň vzrostla. Dva mocní tito panovníci byliby, spolčivše se, zajisté mohli Turky na vítězné jejich dráze nejen zastaviti, ale i zcela z Evropy vytlačiti. Avšak takto museli národové křesťanští předlouhou trpěti dobu za nesvornost svých knížat, a slovanští bratří naši na jihu, jichžto knížata nejprvé byli zavinili, snášejí útisk Turků až doposud.

Za Ludvíka dobyli již Turci Bělehradu srbského r. 1521 a stáli tudy na samých hranicích uherské říše. Byloť snadno předvídati, že nyní i o Uhry se pokusí, a přece nebylo v zemi té žádného řádného opatření proti vpádu jejich učiněno, a šlechtici uherští žili bezstarostně, jakoby vlast byla v úplné jistotě. Sultán Soliman přerušil brzo jejich klam, vtrhnuv do země s vojskem do 300.000 mužů silným. Pozdě svolával Ludvík výdatnou pomoc z Čech, která ovšem se dostavila, ale ne ze všech měst najednou. Nedočkaví Uhři, neznajíce žádné kázně, nutili krále, aby nesečkaje všeho pomocného vojska, Solimana podstoupil bojem. Ludvík jich uposlechl,

Král Ferdinand I.

ač mnozí přítomní vůdcové čeští ho z toho zráželi. Strhl se boj v bahnité krajině u Moháče, a Uhři brzo v nepořádek uvedeni, dali se první na útěk. Přes 20.000 křesťanů bylo tu od lých Turků pobito, a Ludvík sám, v hlubokém bahnísku uváznuv, zahynul bídně r. 1526.

65. Ferdinand I.

Bitva u Moháče měla pro Uhry i pro Čechy veliké následky. Stavové koruny české, na nichž jediných tehdyž záleželo, kdo králem českým býti má, zvolili za pána svého Ferdinanda, arcikníže rakouské, kterýž i od veliké strany v Uhrách za krále byl prohlášen. Tím stal se počátek stálého potom spojení zemí českých, uherských i rakouských pod jednou vládou, počátek mocnářství rakouského. Ferdinand měl mnohé výtečné panovnické vlastnosti, i byl jmenovitě mnohem ráznější obou svých předchůdcův, čehož ovšem velice bylo potřebí. Slíbiv šetření kompaktat, ujímal se nejprve potlačených luteránův, kteří se kryli pod jménem podobojích, ač se od nich převelice lišili. Když ale strana ta nad očekávání vzrostla, změnil chování své k ní, obávaje se, aby katolíkům nestala se nebezpečnou. K učení Luterovu přistoupilo i mnoho knížat německých, kteří mezi sebou spolek utvořivše, válku s katolickým císařem Karlem V. začali. Hlavou spolku byl Friedrich, kníže saský. Král Ferdinand pomáhal císaři, bratru svému, jehož nástupcem byl jmenován, a žádal, aby i stavové čeští vojsko na německé luterány vypravili. Tito sebrali sice vojsko, ale přes hranice s ním jíti nechtěli, aby proti svým spoluvěrcům bojovati nemuseli. Při tom odvolávali se na svá stará práva, že král český bez svolení sněmu nikdy moci neměl, k zahraničné válce vojska vyžadovati; a ješto král nepovolnost jejich nemile nesl, sestoupili se s městy v obrannou jednotu proti němu, kdyby jim snad jejich práva chtěl rušiti.

Ferdinand tedy jen s dobrovolníky a s vojskem, z Uher a Rakous sebraným, mohl císaři přispěti; nicméně zvítězili přece nad luterány, a Friedrich saský, hlava spolku, přišel v zajetí. Zpráva o tom omráčila všechny ty, kteří v jednotu

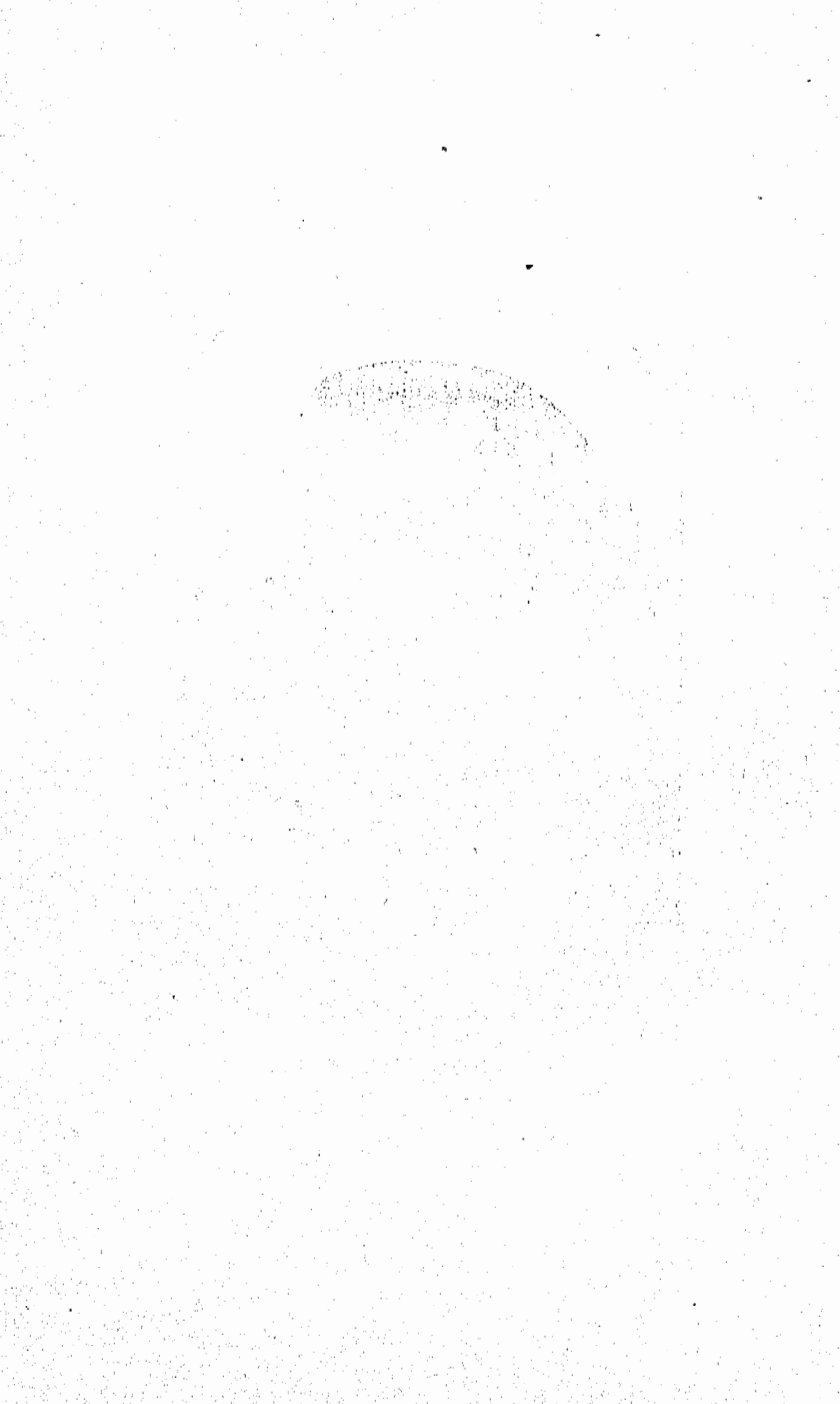
proti králi se byli zapsali; nikdo se neodvážil jemu více odporovati, a přemnozí pokorně ho odprošovali. Král potrestal hlavně Pražany a města, která s nimi držela, ujmuv jim statků a práv, i ustanoviv nad nimi královské úředníky, bez jejichžto svolení nic veřejného v městech jednáno býti nesmělo r. 1547. Čelnější údové spiknutí byli trestáni i na hrdlech, žalářem, ranami aneb vypovězením ze země. — Bratři českých, jejichžto vyznání v kompaktatech obsaženo nebylo, nechtěl Ferdinand trpěti v zemi; pročež byli nuceni vlast opustiti. Pro utvrzení pak náboženství katolického povolal do země řád Jesuitský, jemuž i vysoké školy pražské svěřil r. 1556.

V Uhrách naléhali na Ferdinanda po celých dvacet let těžké války s Turky, z veliké části zaviněné nesvorností Uhrů samých, z nichž mnozí volili za krále Jana Zapolju, kníže sedmihravské; aby pak snáze volbu provedli, Turkům v ochranu se dali. Hned po bitvě u Moháče přitáhl Soliman až do Pešti, kdež Uhrům žádost jejich povolil. Když ale po vzdálení se Turků Ferdinand Zapolju zapudil, přišel Seliman s neschůpným vojskem po druhé r. 1529, a postup jeho usnadňovalo to, že již 24 hrazených měst v Uhrách v moci své měl. Tenkráté přitrhnuv až k Vidni, po 20 dní ji krutě obléhal a hrozně v okolí zuřil. Než císařský vůdce Mikuláš Salm udržel se tu s posádkou svou, a Soliman musel se konečně vrátiti, při čemž ale více 80.000 křesťanů do otroctví tureckého zavlčeno jest.

K žádnému míru skloniti se nechtěje, přitáhl Soliman r. 1532 po třetí do země uherské s vojskem 200.000 mužů silným a s 300 děly k dobývání měst. Nižádné město, ku kterému koli se přiblížil, neodvážilo se, vzdorovati veliké moci jeho. Ale u malé pevnosti Kyseku vrazil na odpor neočekávaný. Tam velel chrabrý Chorvát Mikuláš Jurišič, který ač jen 900 dost bídně ozbrojených bojovníků a 2000 kyseckých měšťanů k ruce své měl, pevnost Turkům nikoli vydati nechtěl. Psalť arci do Vídně o rychlou pomoc; ta mu ale přijíti nemohla, poněvadž ani Vídeň sama opatřena nebyla. Nicméně neztratil Jurišič srdce, a s podivu hodnou hrdiností odrazil dvanáct lýtých útoků Turků, při čemž i neustále

Cisar Maximilian.

Císař Rudolf II.

o to dbáti musil, aby nepřátelé chatrných městských zdí prachem do povětří nevyhodili. Vida tolikeré úsilí zmařené, vzkázal mu po třikráte vůdce tureckého vojska, aby pevnosti Turkům dobrovolně popustil, že mu za odměnu velitelství v ní bude ponecháno. Ale Jurišič odpověděl hrdě, pevnost že je císařova, a on že císaře nezradí. I byl obnoven útok na polozbořené zdi, a dobyvatelům slíbena od vůdce hojná odměna ku povzbuzení jejich udatnosti. Na dvou místech zavlály již prapory turecké. Byl to hrozný okamžik. Při spatření rozkacených Turků dalo se obyvatelstvo kysecké do nesmírného pronikavého křiku a úpěnlivého volání. A hle uleklý nepřítel utíká ode zdí do svého ležení, a když vůdce hněvivý vojákům domlouvá, ospravedlňuje svůj útek tím, že nebeský jezdec nějaký ode zdí je odháněl. I křesťané vyprávěli si, že v rozhodné době sv. Martin (který v těch krajinách se narodil) ku pomoci jim přispěl. A tak jako zázrakem a zajisté řízením Božím město bylo zachováno. Ferdinand nabyv zatím času, shromáždil vojsko k Vídni, a sultán jsa toho povědom, smluvil se s Jurišičem, že se o Kysek více nepokusí, jestliže praporů tureckých na zděch ponechá. Jurišič nemaje ani střeliva ani jiných zásob, přivolil k tomu, načež sultán na zpátečný pochod se dal.

S Janem Zapoljou učinil Ferdinand konečně tu smlouvu, aby každý nad jednou částí Uher panovali; však po smrti jeho vypravil Soliman ještě dvě válečná tažení do Uher, r. 1541 a 1543, zmocnil se vlády nad nimi sám a Ferdinandovi ponechal jen nevelikého okresu za roční poplatek 30.000 dukátů.

Po odstoupení bratra svého, císaře Karla V., korunován jest Ferdinand na císařství římské r. 1558. Jemu se podařilo konečně to, oč Jiří Poděbradský marně byl usiloval, povolení papežského, aby Čechové svátost oltářní pod obojí způsobou přijímati směli. Povolení to s velikou slávou r. 1564 v Praze prohlášeno jest. Staloť pak se to z té příčiny, aby se strana podobojích nemísila více s Luterány, což se dříve na újmu katolíkům velmi zhusta stávalo.

Ještě téhož roku zemřel císař Ferdinand po krátké nemoci ve Vídni.

66. Maximilian.

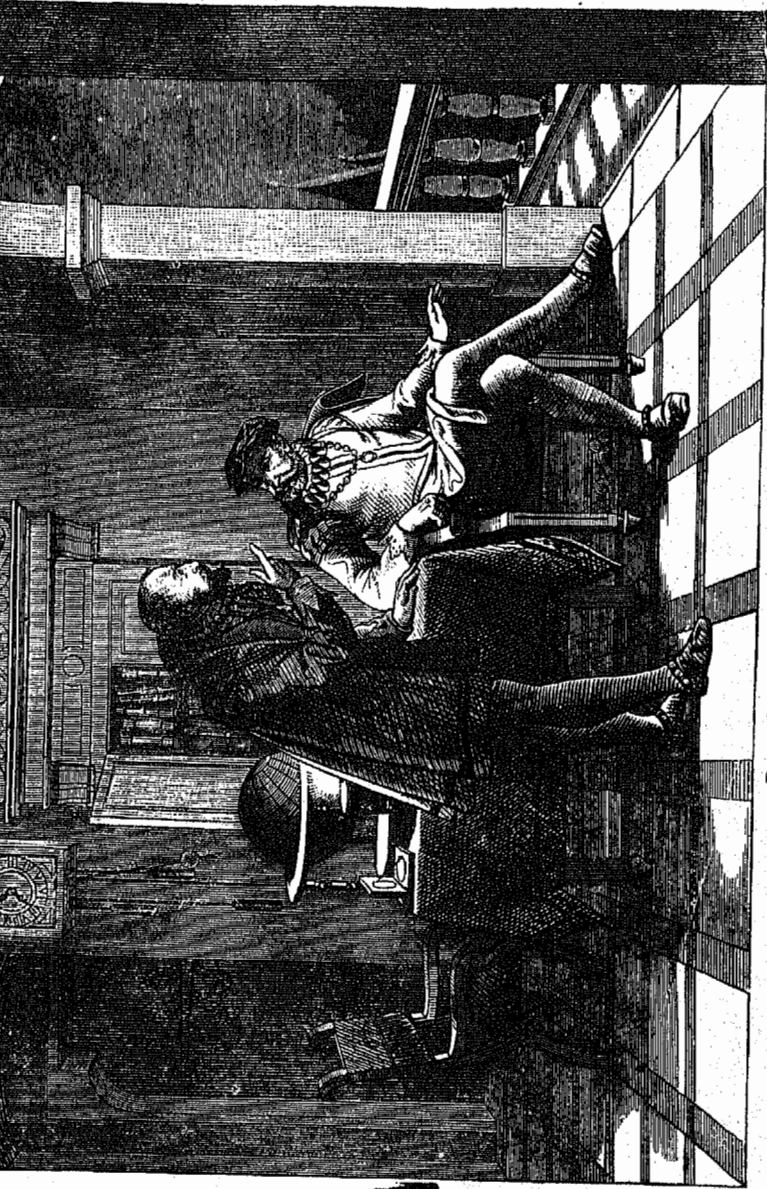
Maximilian, syn a nástupce císaře a krále Ferdinanda, kterýž jako otec jeho za císaře zvolen byl, patřil k nejosvěcenějším a nejmoudřejším králům, kteří kdy nad Čechy panovali. Ač sám upřímným byl katolíkem nedal přece utiskovati jinověrců, maje zkušenost z předešlých věků, že utlačováním jen větší odboj se vzbuzuje. Proto všem tehdejším náboženských vyznáním ve svých zemích úplnou volnost dav, u všech svých poddaných lásku a oddanost si pojistil.

Oddanost mu dokazovali hlavně v tureckých válkách, které ani za jeho času zuřiti nepřestávaly. Mír býval uzavírán vždy jen na několik let, načež boje vypukly zase. V sešlém již věku, nicméně vždy ještě panování žádostiv, podnikl sultán Soliman r. 1566 ještě jednu velikou vojenskou výpravu do Uher. I Maximilian postavil se proti němu osobně s 80.000 muži u města Rábu nad Dunajem. Než ale Soliman k vojsku císařovu dorazil, obrátil svou moc k pevnosti Siget, kteréž hájil statečný chorvátský bán, Mikuláš Zrinský, s malou sice ale přeudatnou a odvážlivou posádkou slovan-ských bojovníků, kteří uviděvše nesmírné množství Turků, nikoli se neulekli, ale do posledního muže vzdorovati jim se zapřísáhli.

S velikou zuřivostí udeřili Turci na Siget; nebo se chtěli Zrinskému i za to pomstiti, že již dříve několik porážek jim byl učinil. Ale Zrinský rozohnil své bojovníky tak, že jako lvové bojující, všecko úsilí Turků ničili. Dvacetkrátě hnání jsou Turci prudce na hradby Siget a dvacetkrátě s převelikou ztrátou odrazeni. Avšak i počet hrdinských obranců ztenčil se velmi, tak že již nestačili, hradeb městských dostatečně obsaditi. Tu Zrinský nucen byv ponechati města Turkům, ustoupil se svými ve vnitřní pevný hrad, tam ve své obraně setrvatí zamýšleje. Darma ho sváděl Soliman k nevěře, darma mu nabízel celé chorvátské království, kdyžby mu hrad vzdal. Zrinský zůstal věren císaři, a spása vlasti milejší mu byla nade všechem osobní zisk. Soliman zatím, již dříve neduhem sklíčen, zemřel u Siget, hradu nedobýv; než smrt jeho zatajena jest vojsku, aby v dobývání neocha-

Astronom Tycho de Brahe.

Pozorování hvězd císaře Rudolfa II.

bovalo. Sebravše celou sílu pokusili se Turci ještě jednou o ztečení hradu. Zrinský neměl žádných potravních zásob, a Turkům se zdařilo hrad zapáliti. Tu vida již záhubu jistou, hleděl jen k tomu, aby nepřítel životy tak chrabřých obhájců draze zaplatil; i vyřtil se z hradu mezi zástupy tu recké, kdež on i druzi jeho, věrní své přísaze, do posledního muže bojovali. Tak dobyli Turci Sigetu, ale se ztrátou velikou; nebo více 20.000 zabitých Turků pokrývalo krajinu okolo města.

Nástupce Solimanův Selim, neodvážil se k tažení dalšímu, ale vrátil se nazpět, a brzo na to uzavřen jest mír. A tak byla další léta Maximilianova panování pokojnější; škoda jen, že výtečný panovník tento krátce panoval; zemřel již roku 1576.

67. Rudolf II.

Nyní již zůstávalo důstojenství císařské obyčejně v rodu habsburském. A tak i Rudolf II., který otce svého r. 1576 na trůnu následoval, byl spolu císařem německým.

Panovník tento po celý čas svého panování sídlil v Praze. Zde s učenci tehdejšího věku oddával se takorůzka výhradně zamilovanému svému bádání ve hvězdářství a jiných naukách přírodních. Tyto však nebyly v oné době na takovém stupni jako nyní. Zpytatelé přírody věřili všickni, že jest jistá pevná hmota červené barvy, tak nazvaný kámen mudrců, která, je-li jí v mírných dávkách užíváno, život lidský v stálé síle a mladosti zachovává a jej i na kolik set let prodlužuje; tentýž kámen mudrců, přidán k roztopenému olovu, železu aneb jiným laciným kovům, měl dle mínění jejich tu podivuhodnou vlastnost, že je přetvořil ve zlato ryzí. Vypátrati, v čem záleží kamene moudrosti podstata, vytknulo si za cíl umění alchymické, jemuž se mnoho lidí ze všech stavů oddávalo, a kteréž zvláště u mocnářů a šlechticů podpory docházelo; neboť kdy pak nebylo lidí, aby si nepřáli bohatství a stálého zdraví a dlouhého života? Avšak ač po mnoho set let přemnozí moudří i pošetilí mužové se vší horlivostí a všelikými prostředky převzácné hmoty té vyhledávali, ne-

podářilo se přece nižádnému z nich, svět tak důležitým vynálezem obšťastniti. Konec všeho bádání bylo přesvědčení, že kámen mudrců povstal jen v ohnivé obrazotvornosti některých učenců, a ve skutečnosti že ho nikde naleztí ani vytvořiti nelze. Nicméně nebyly přece snahy alchymistův zcela bez užítku pro nynější věk; dalo se jim zajisté, jak se lidem vůbec nejednou stává, že hledající věci jedněch, naleznou jiné. I oni při sváření a pálení všelikých látek objevili věci důležité, jako na př. porcelán (v Míšni r. 1703 od Böttchera), kterýž mnohé krajině již mnohem více prospěl, než zlato samo. Z alchymie pak vyvinula se nynější chemie, která učí, z jakých prvků každá věc se skládá, dle jakých zákonů se prvky pospolu slučují, i jak se toho všeho v průmyslu dá užiti. Rovněž jako alchymie bylo i hvězdářství plné pověr a nesmyslů. Učilo se všeobecně, že země stojí, a slunce se všemi hvězdami že jednou ve 24 hodinách okolo ní se otočí. Nescházeloť i pošetilců, kteří se domnívali, že z toho, jak rozličné hvězdy k sobě stojí, možno jest předpovídati osudy národů i jednotlivých osob. Avšak i v této nauce nastal ve století Rudolfově obrat znamenitý, ješto počal se ujímati náhled, který první byl vyslovil slavný Polák, hvězdář Mikuláš Koprník, kanovník ve Frauenburku, městě pruském. Rodiště jeho bylo město Toruň, kdež r. 1473 poprvé světlo boží spatřil. Předkové jeho pocházeli z Čech, odkudž se děd jeho do Polska vystěhoval. Mikuláš Koprník, již za mládí s vroucí láskou hvězdářství se oddav, pozoroval, že přemnohé výjevy v pohybování nebeských těl by musely docela jinak se stávatí, kdyby nauka hvězdářů starých byla pravá. Po mnohém přemýšlení a bádání postavil se jí na odpor, a počal tvrditi i dokázal, že slunce stojí, okolo něho pak že se otáčí země s měsícem a některé jiné planety, z nichž té doby známy byly Merkur (Dobropán), Venuše (Krasopán), Mars (Smrtonoš) Jupiter (Králomoc), Saturn (Hladolet).

Soustava Koprníkova, nyní všeobecně za pravou uznaná, způsobila po svém uveřejnění velký hluk mezi učenci; někteří zajisté s radostí ji přijali, jiní po mnohá léta kruté jí odporovali. Šířila se jen znenáhla; nebo ještě výtečný hvězdář Tycho de Brahe, jemuž císař Rudolf v Praze hvězdárnu

Císař Rudolf II. podpisuje majestát o svobodě náloženské r. 1609.

k pozorování byl zřídil, nadržel se jí, ač jinak výtečnosti Koprníkovi upříti nemohl. Přece však neostala Praha bez účastenství při pěstování veliké myšlenky slovanského hvězdáře. Nástupcem Tychonovým při dvoře Rudolfově byl důmyslný Keppler; ten nejen že pravdivost soustavy Koprníkovy jasně byl poznal, ale za dalšího té věci skoumání svými výpočty i zákony objevil, dle nichž pohybování nebeských těl se děje.

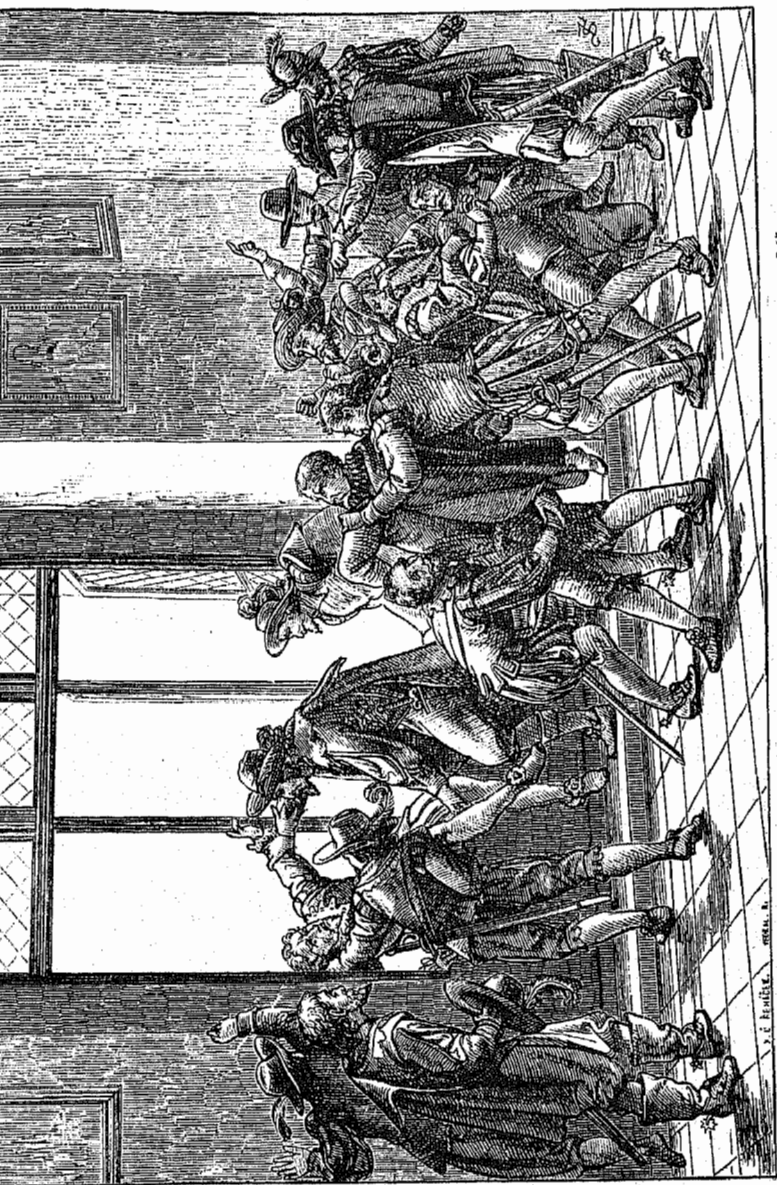
Rudolf málo dbal těchto nových výskumů v oboru hvězdářství; jemu více záleželo na tom, aby mu ze hvězd budoucí příhody byly zvěstovány; taktéž i s alchymisty pilně pátral po kameni mudrců, nešetře při tom žádného nákladu a zanedbávaje i povinnosti vladařské. Nešetření práv a přání národův způsobilo mu mnoho mrzutostí. Uhrům již samo jeho turecké zdálo se býti snesitelnějším než libovolné utiskování služebníků Rudolfových. To vida bratr jeho Matiáš, a obává se, aby Uhry docela domu habsburskému ztraceny nebyly, s přivolením stavů uherských a rakouských sám vlády nad těmi zeměmi se ujal, aniž mu v tom Rudolf mohl zabrániti. Toliko v Čechách udržel se Rudolf, slíbiv stavům úplné pojištění naboženské svobody, kterouž jim i později ač ne bez odporu zvláštním listem, tak zvaným majestátem, zaručil. Když ale i tento list zrušiti chtěl a k tomu konci vojsko pasovské do země povolal, vypuklo zbouření na všech stranách, vojsko pasovské zapuzeno, a Rudolf přinucen ustoupiti bratru svému Matiáši r. 1612, tak že jen důstojenství císařské mu zůstalo. Rudolf tím dojat nad míru, v krátkém čase umřel.

68. Matiáš. Ferdinand II. Friedrich.

Za krále Matiáše dostoupily spory mezi katolíky a protestanty opět takového stupně, že nebylo možno, ukojiti je bez boje. Protestanti byli si vymohli na Rudolfu znamenitých práv, a Matiáš musil jim šetření jich potvrditi přísahou. Totéž bylo učiniti i synovci jeho, Ferdinandu Štýrskému, jemuž Matiáš nástupnictví v Čechách pojistiti chtěl. Ale brzo počal

se Matiaš obávati protestantů, jichžto počet ve všech zemích znamenitě dosáhl velikosti, a kteří nejednou i královské moci na odpor se stavěli; Ferdinand pak nebyl jim přízniv nikdy a hledal spásy svých národů jediné v náboženství katolickém. Protestanti pocítili brzo, že žádosti jejich u dvora, který Matiaš přeložil do Vídně, potkávají se s nelibostí. Stěžovali si, že katolická vrchnost na některých panstvích úplného provozování protestantského vyznání podaným svým nedopouští; když pak stížnost ta nedošla příznivého vyslyšení a nespokojencům ještě trestem pohroženo: tu pobouření stavové protestantští vrazivše do hradu pražského, činili trpké výčitky královským místodržícím, zvláště pak Martinicovi a Slavatovi, že oni sami nesou vinu nemilostivého výroku královského, a v prudkém návalu přenáhlelosti své svrhli tyto dva muže i s tajemníkem jejich oknem dolů r. 1618.

Avšak vyhození přece životem vyvázli; stavové pak vším právem hněvu císařova za tento výstupek se obávajíce sbírali vojsko ku své obraně; zároveň ale poslali císaři prosební list, v němž svou vinu omlouvali. Císař neslibiv odpuštění kázal jen, aby zbraň složili, a když neuposlechli, vypravil proti nim dosti silná vojska, kteráž ale proti stavovskému ničeňož poříditi nemohla. Okolní panovníci hrozili Čechům válkou, jestli by v odporu svém proti císaři setrvali. Nastalo tedy vyjednávání, než tu z nenadání zemřel císař Matiaš r. 1619, a smrtí jeho zhoršily se věci v Čechách znamenitě. Nástupce jeho Ferdinand, ač již dříve za krále českého korunován byl a nyní zase stavům sliboval, že je při starodávných právech jejich zachová, nebyl nicméně od nich přijat, protože se ho báli, co horlivého katolíka. I zvolili za krále českého Friedricha, kurfirsta falckého, kterýž i volby té přijmouti se neostýchal a s velikou slávou do Prahy přijel. Ale byl to člověk netečný, a Čechové volbou svou potrestání jsou co nejkrutěji. Toužíce po svobodě náboženské, shledali nyní, že Friedrich s nikým v náboženství snéstí se nemůže, že nejen katolíky ale i luterány utlačuje a toliko bratřím českým přeje, jichžto způsob s jeho vlastním nejvíce se shodoval. Ze chrámu sv. Víta na hradě pražském dal odstra-

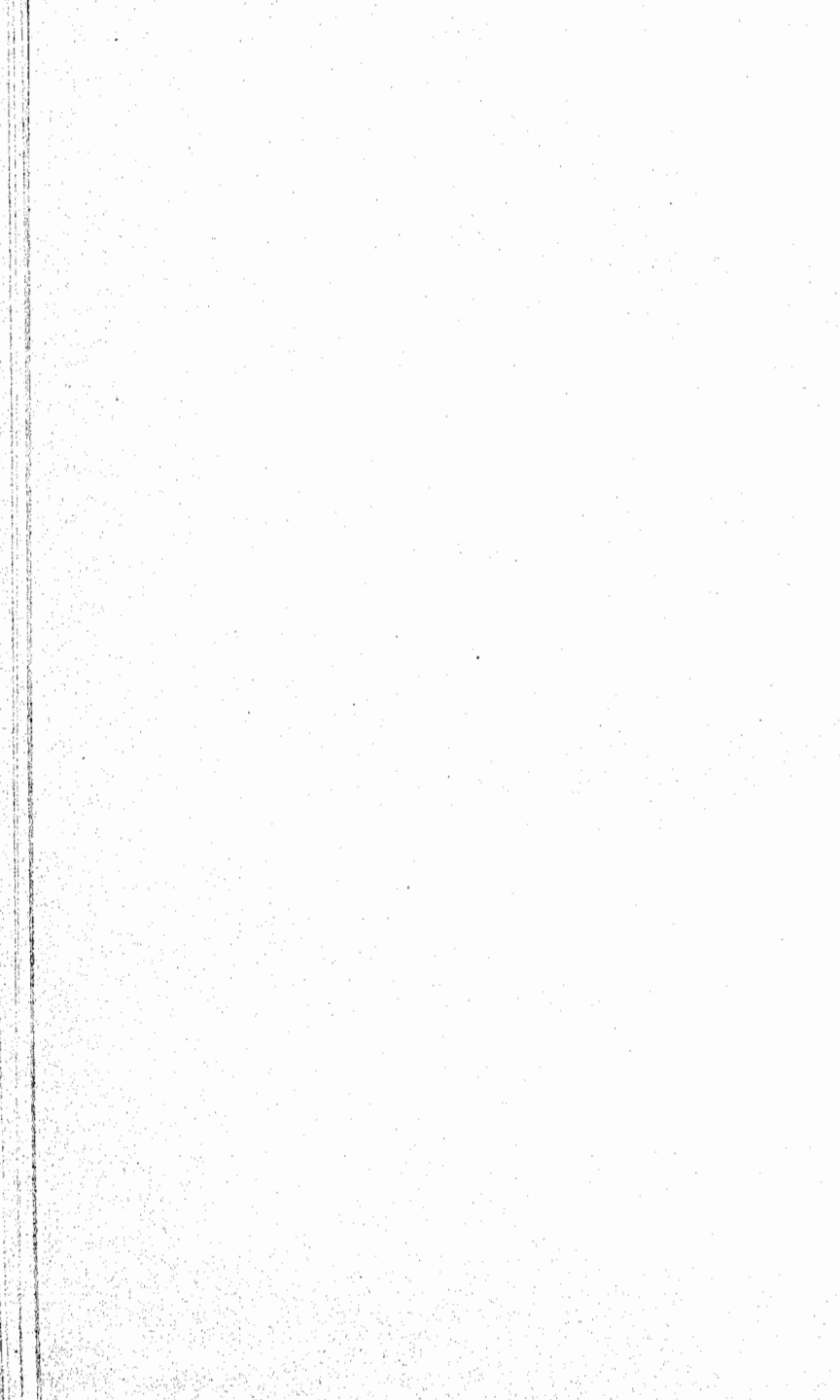
Martinic a Slavata s tajemníkem jejich shozeni s oken české kanceláře.

J. E. Hradský.

Císař Ferdinand II.

niti všechny obrazy a pobral všechny posvátné zlaté a stříbrné nádoby.

Ferdinand zatím, který i důstojnost císařskou zjednati si dovedl, směřoval k tomu, aby Čechy v odporu jejich osamotnil, což se mu i v znamenité míře podařilo. Císař veda nyní boj s Čechy, měl vojsko dosti četné, a vůdcové jeho počínali si jednomyslně a obezřele; na české straně bylo však patrně viděti malátnost, nescornost až i lhostejnost. Lehkovážnou lhostejnost projevil zvláště král Friedrich, když dne 8. listopadu 1620 hlavní boj před Prahou na Bílé Hoře se strhl. V důležité oné době seděl Friedrich při skvostné tabuli, veselil se a hodoval se svými hostmi; byv pak požádán, aby k vojsku přikvapil a přítomností svou zmužilost jeho zvýšil, odpověděl, že k tomu dosti času až po hodech. Není divu, že za příčinami takovými Čechové na Bílé Hoře byli poraženi hanebně; porážka pak tato byla spolu i smutným hrobem tisícileté jich slávy, kterou se jméno jejich skvělo od vypuzení Avarů až na onen den pokoření nejhlubšího. Měli sice ještě Čechové dosti vojska k obraně, ale Friedrich, uslyšev o porážce, jak netečným byl před tím, tak zbabělým ukázal se potom, a boje se, aby snad císařským neupadl do rukou, kvapem dal se na útěk a tak opustil ty, kteří ho proti právu na trůn byli povýšili.

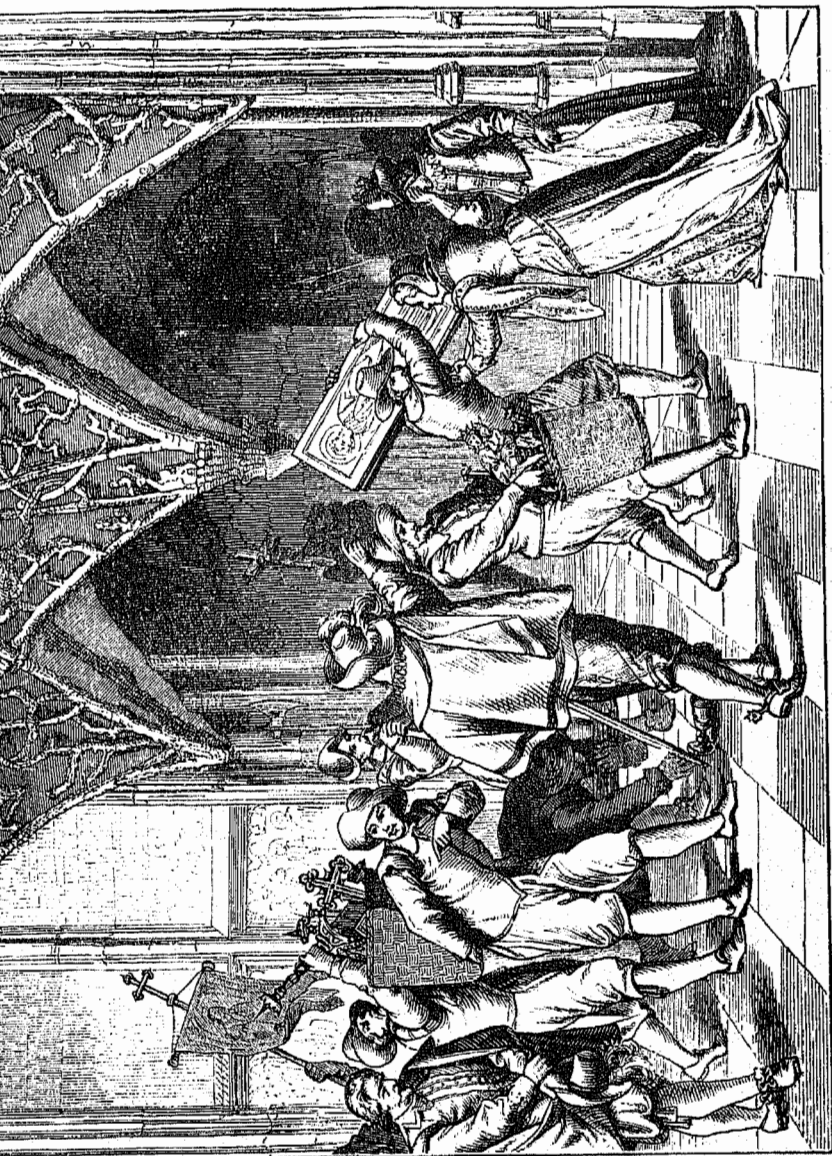
Císař Ferdinand zmocniv se Prahy, bez milosti trestati dal všechny, kteří ve zpouře proti němu se byli zúčastnili. Nepřestával pak pouze na tom, nýbrž chtěl i pro budoucnost na vždy bouře náboženské v zemi předejiti a přikázal tedy, aby odtud bylo v Čechách náboženství jen jedno a sice katolické, vyznavačům pak věr jiných zůstavil na vůli, buď ku katolické víře se obrátiti aneb ze země se vystěhovati. A tu teprv zasáhla Čechy rána nejtěžší; nebo přes 36.000 rodin, a to těch nejzámožnějších a spolu i nejvzdělanějších, nechtějících spustiti se víry své, přinuceno jest vyjíti ze země.

69. Jan Amos Komenský.

Mezi těmi, kteří z rozkazu císaře Ferdinanda II. vlast svou opustili, nalezali se i mnozí tak vysoko v osvícenosti

ducha neb uměních stojící mužové, že v příčině této daleko nad ostatní věk svůj vynikali. Byly to hvězdy, které nad ubohou, bouří spustošenou, otčinou naší zapadše dlouho ještě jiným národům na dráze pokroku zářily. K výtečným takovým duchům náleží přede vším Jan Amos Komenský. Jeho snaha směřovala k opravení škol a k zavedení v nich rozumného vychovávání a vyučování. Byl on vychovatelem vychovatelů ve století svém a jest vůdcem jejich až doposud.

Narodil se na Moravě v městečku Nivnicích nedaleko Uherského Brodu r. 1592. V mládí již osiřel a poručník jeho nedbal vyššího jeho vzdělání, ač jmění Komenskému zůstažené bylo k tomu dostatečné. Teprv co jinoch šestnáctiletý vstoupil do latinských škol; ale právě proto, že již jeho rozum byl dospělý, mohl snadněji poznati chyby a nedostatky tehdejšího vyučování. Na vysoké školy šel do ciziny, a odbyv je, koňal i některé další cesty v cizích zemích. Moravu tehdáž spravoval zemský hejtman, slavný pán Karel ze Žerotína, muž vysoce osvícený a vědám a uměním velmi přející. Od toho jest do vlasti své navrátilší se Komenský ustanoven nejprvé za správce školy v Přerově. Když pak ve svém 24. roce obdržel svěcení na kněžství, stal se kazatelem a dozorcem školy ve Fulneku na Moravě, který byl tehdáž hlavním sídlem jednoty bratrské. S velikou horlivostí oddal se Komenský svému povolání a cítil se spokojena. Leč spokojenost jeho neměla dlouho trvati. Po bitvě bělohorské navštívilo španělské, ku pokoření nespokojenců českých vyslané vojsko i Moravu, vypálilo Fulnek, a Komenský ztratil při tom všecky své knihy a rukopisy. Nesměl již dlouho zůstatí ve Fulneku a hledal útulky na statcích p. ze Žerotína, který nezúčastniv se povstání, pro ten čas při svém vyznání ponechán byl a i souvrce své přechovával. Po delší dobu zdržoval se v Čechách u Brandýsa nad Orlicí. Zde sepsal velmi půvabný spis, tak nazvaný „Labyrint světa a ráj srdce,“ ve kterém velmi krásně líčí marnost věcí pozemských, a že jen v Bohu útěchy nalazti lze. Ale na p. Karla ze Žerotína naléháno jest neustále, aby českým bratřím útočiště nedával; tu bylo Komenskému utíkati a v horách a lesích skrývati se před svými stihatelí. Na to dlel v Polsku

Reformace kostela Svatovítského.

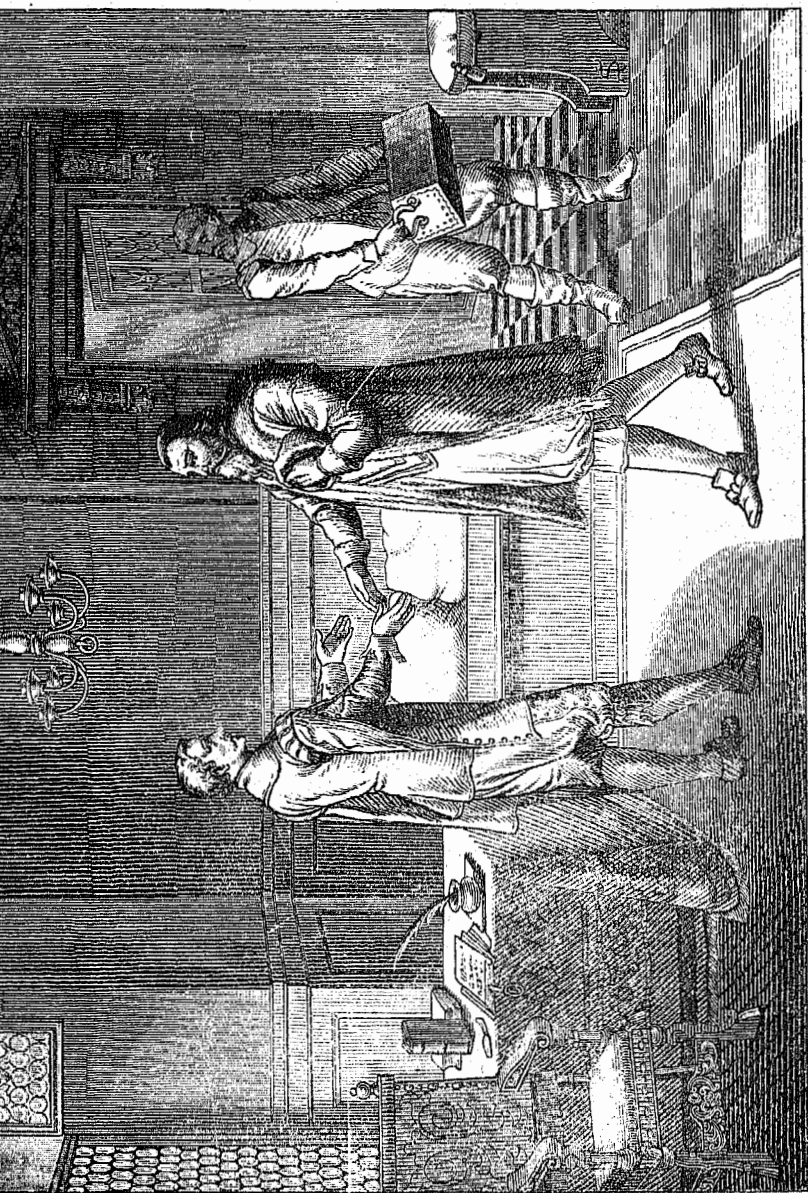
a zase v Čechách u Krkonoší na statečích jiného českého šlechtice, který rovněž jako pán ze Žerotína vypovězencům přístřeší dopřival. Zde počal psáti výtečné spisy své o zřízení škol a vychování mládeže, které brzo po celé západní Evropě velikého uznání došly. Když ale oba ochráncové jeho ze země vypovězeni jsou, nezbyvalo i jemu nic jiného, než Čechy opustiti. Odstěhoval se do polského města Lešna, kdež řídil gymnasium a o vychovatelských svých spisech dále pracoval. Tam vydal také spis „Brána jazyků“ nazvaný, v němž podává návod k učení se řečem cizím a zvláště latinské.

Dílo to zjednalo Komenskému velikého jmena po světě a překládáno jest do všech jazyků evropských i některých asiatských; nemenší slávy dobyl si úvahami svými mudrckými, o vyšších vědách jednajícími. Do Švédska i do Anglicka zván jest Komenský, aby tam školy dle náhledů svých opravil a zřídil. Tehdy usadiv se blíže Švédska, chtěje tam i do Polska docházeti, měl veliký vliv na učebné ústavy obou těch zemí. R. 1648 zvolen byv v Lešně za biskupa jednoty bratrské, odebral se tam a oddal se horlivě novým povinnostem svým, nikterak při tom nezapomínaje na duševní potřeby mládeže. I v Uhrách zřizoval školské ústavy. Pobyt tam některý čas vydal tam pro mládež „Svět v obrazích“ knihu psanou v řeči latinské, české, polské, francouzské, německé a maďarské, ve které se předvádějí dítkám obrazy a jmena nejdůležitějších předmětů. Po návratu svém do Lešna utkán jest novou pohromou. Lešno stalo se jevištěm války švédskopolské a při tom zcela vypáleno r. 1656. Komenský přišel tu nejen o celé své jmění, ale i, čehož více litoval, o mnoho netištěných spisů svých vysoké ceny a důležitosti. Utekl se do Slezska, odkudž do Amsterodámu pozván jest. I zde nepřestal se zaměstnávatí spisováním výtečných náboženských a vychovatelských kněh, až u vysokém stáří r. 1671 skončil život svůj, skvějící se krásnými cnostmi, zmítaný utrpením a proslavený snahou o vzdělání pokolení lidského.

70. Třicetiletá válka. Valdštejn. Ferdinand III.

Zbouření Čechův proti Ferdinandovi II. bylo počátkem kruté války mezi knížaty protestantskými a katolickými, která až na 30 roků se protáhla, ve mnohých krajinách vzteky své chrlila. Co vůdcové strany protestantské vystoupili po sobě nejprve Kristian, král dánský, potom Gustav Adolf, král švédský; přední generálové vojska císařského byli naproti tomu Tilly a Albrecht z Valdštejna. Zvláště tento poslední stal se znamenitým a pověstným. Již před bitvou bělohorskou obrátil na sebe pozornost císařovu, mnohé velmi prospěšné služby mu prokázav, začež do stavu hraběcího jest povýšen. Měv již dříve bohatství, nakoupil snadno po vystěhovalcích českých mnohých statků za laciný peníz a rozmnožil tudy jmění své tak, že na vlastní útraty 40.000 vojáků do pole vypraviti mohl. Pomocí touto nabídl se císaři, který se nacházel v nemalých peněžitých nesnázích, žádaje toliko, aby nad svým vojskem neobmezeně a beze vší odpovědnosti vládnouti mohl. Návrh jeho přijal císař s radostí dal mu za náhradu panství Kumburské a povýšil ho za vévodu Friedlandského. Valdštejn bojoval slavně, a brzo byli od něho a od Tillyho protestanti pokořeni a král dánský k míru donucen. Avšak sláva jeho vojenská a neobmezené jeho panování vzbudilo mu mnoho nepřátel při dvoře císařském, a jich návodem jest Valdštejnovi po uzavřeném míru velitelství odňato. Valdštejn odstoupiv z bojiště usídlil se v Praze a vedl tam dvůr královský. Po pokoření krále dánského postavil se protestantům v čelo král švédský Gustav Adolf, válečník výtečný a ze všech dosavadních odpůrců císařových nejnebezpečnější. Při něm se zbraním císařským zle vedlo bez Valdštejna.

Vůdcům císařským stále bylo před ním ustupovati, a Tilly sám poražen. Kurfirst saský, přidav se ke Gustavovi, vtrhl do Čech a přišel skoro bez odporu až ku Praze, která se mu vzdala. Valdštejn, nechtěje míti podflu ve válce, raději opustil Prahu a na Moravu se odstranil. Pod ochranou Sasů počali se opět vraceti vystěhovalci čeští do své vlasti,

Karel ze Žerotína vítá Jana Amose Komenského.

a nescházelo mnoho, žeby císař Ferdinand Čechy přece byl ztratil. Tu nezbylo mu nic jiného, než Valdšteina opět požádati, aby velitelství nad vojskem přijal. Valdštejn to učinil pod podmínkami dosti těžkými, jmenovitě vymínil si za odměnu válečných svých služeb postoupení některé z dědičných zemí. Zpráva o jeho povýšení vytvořila jako kouzlem veliké, oddané mu vojsko; neboť každého lákalo dobré živobytí, které Valdštejn vojákům opatřiti uměl i sláva vojenská i naděje na na hojnou kořist. Bez velikého namáhání vypudil Valdštejn Sasy ze země, a nyní netoužil po ničem jiném, než měřiti se s králem švédským, největším vojenským vůdcem svého věku. V znamenité bitvě u města Lützena setkala se obě veliká vojska, a vítězství připadlo Švédům; zkaleno jim ale ztrátou pro ně nenahraditelnou, smrtí krále Gustava Adolfa, který v bitvě té padl. A tak Švédové, kromě cti jiného prospěchu nedobyli.

Valdštejn však odtud se Švédy a jejich spojenci více vyjednával než válčil a tím i u dvora císařského v podezření upadl, že zradu kuje. Nepřátelé jeho rozhlásili o něm pověst, že králem českým býti chce. Když Valdštejn znamenal, že podezření císařovo roste, málo činil ku svému očištění, ano ukázal se ve světle ještě horším, dav si od důstojníků svých oddanost a věrnost proti kterémukoli nepříteli i proti císaři přísahati. Císař uslyšev o tomto spiknutí, rozkázal Valdšteina zatknouti. Valdštejn chtěl se svými ujíti ze země, v Chebu však, kde se pozdržel, byl zrazen a zavražděn.

Císař svěřil nyní velitelství nad vojskem synu svému Ferdinandu III. Ten porazil protestanty u Nördlinku, načež některá jejich knížata přestoupili k císaři. Mezi nimi byl opět kurfirst saský, jemuž za to císař v dědičné léno udělil Lužici, odejmuv ji koruně české r. 1635.

O dvě léta později zemřel císař Ferdinand II., a vládu nastoupil Ferdinand III. Brzo po jeho nastoupení zmohla se znovu zuřivost války, a tenkrát to byly Čechy, které nejvíce utrpěly. Roku 1638 vtrhli sem Švédové pod vůdcem Banérem a více než rok řádili tu způsobem neslýchaným. Nejkrásnější památky české odváženy jsou po Labi ze země, několik tisíc vesnic a městeček bylo vypáleno, kněží katoličtí

zabíjeni, kostely bořeny, obrazy hanobeny. Lid všemi těmi dlouholetými svízeli již tak byl sklíčen a otupen, že nikde ani se nebránil, ale do lesů a hor zabíhaje, hladem a zimou potírán jest. Jen o dobytí Prahy se Švédové nadarmo pokoušeli. Konečně císař sebrav vojsko v Uhrách, vypudil je ze země r. 1640. Ale i potom ještě kolikráte vpadli Švédové do Čech, a pálení a vraždy značily vždy stopu jejich. Míra neštěstí byla dovršena r. 1648, když švédskému generálu Königsmarku skrytý vchod na Hradčany jest vyzrazen. Tu zmocnili se Švédové nočního času Hradčan a Malé Strany bez překážky; přes Vltavu se již ale dostat nemohli, protože Staroměstští, v čas ještě nepřítelů spozorovavše, k obraně se postavili. Tři měsíce trvalo obležení. Kde kdo byl, každý pomáhal při hájení města, které vedle velitele Colloreda řídil statečný Jesuita Jiří Plachý. Štěstí bylo pro Prahu, že té doby již se vyjednávalo o mír ve Vestfalích, kamž všechny mocnosti evropské plnomocníky své byly vyslaly. Mír jest umluven, a Praha i Čechy od Švédů osvobozeny r. 1648.

Smutný pohled poskytovala země česká po ukončení války třicetileté. Mnoho krajin spustlo na dlouhé časy, a přemnoho vesnic od Švédů vypálených nebylo vystavěno nikdy více. Počet obyvatelstva před bitvou bělohorskou přes tři miliony obnášející, sklesl během této války na méně než 800.000.

Ferdinand III. žil po ukončení hrůzyplné té války ještě 9 let a těžce nesl bídu svého národu, nemohl však bohužel zpomoci. Nástupcem jeho měl býti syn jeho Ferdinand IV.; že ale ještě před otcem zemřel, stal se jím druhý syn jeho Leopold I.

71. Leopold I. Josef I. Karel VI.

Nikdy ještě nedostoupilo otroctví lidu sedlského takového stupně jako po válce třicetileté, kde cizí vrchnosti v Čechách se usadily. Sedlák nejen že nebyl pánem ani svého statku ani své rodiny ani své vlastní osoby, ale doháněn jest k robotám všelikým tak, že postačiti nemohl, a že mu chvilé k oddechu nezbyvalo; k tomu nepopráno jemu z výtěžku polního ani tolik, čím by dostatečně hlad zahnal, o oděvu

ani nemluvě. Byly útisky zajisté již až nesnesitelné asi, když tak zmalátnělý lid, jako byli tehdáž čeští rolníci, ku vzpouře jimi jest přiveden.

V čáslavském kraji ozbrojilo se jich (r. 1680) k devíti stům, a vypravili posly k místodržitelstvu do Prahy, žalující na pány své a žádající úlevy. Ale poslové ti uvrženi jsou do vězení, sročení sedláci od vojska rozehnáni a náčelníci jejich rozvěšeni. Nicméně málo to pomohlo, nebo hned na to vypuklo povstání na jiných místech v Čechách, a sedláci nepouštějíce se s vojskem v boj, ustupovali do míst nepřístupných a na statky své vrátiti se nechtěli. Konečně i tito dílem mocí dílem dobrotou přivedeni jsou k poslušnosti. Císař nařídil sice, aby břemena rolníků se zmírnila, avšak vrchnosti málo dbaly toho rozkazu, a lid poddaný ponechán svému smutnému osudu.

Brzo na to (r. 1681) stihla Čechy nová zhoubná rána, strašný totiž mor, kterým opět na 100.000 lidí pomřelo.

I paliči, od krále francouzského do rakouských zemí vysláni, množili bídu našeho národu. Vypálili mnohá města, a v samé Praze působením jejich přes 400 domů lehlo popelem. K dovršení všeho zlého začali i Turci znovu mocně dorážeti na Rakousko, jak nespokojenci uherskými tak i Francouzi v tom jsouce podporováni. I přitáhli s velikým vojskem až k Vídni (14. července 1683) a mocně jí dobývali.

V té bídě objevil se polský král Jan Sobieski co hlavní Vídně osvoboditel, přikvapiv s udatným vojskem svým jí ku pomoci, když již se zdálo vše ztraceno. Turci jsou zapuzeni a v dalších na to bojích moc jejich zlomena.

Připomenouti sluší, že Leopold biskupství Litomyšlské r. 1664 do Králové Hradce přeložil. *)

Po 47. panování Leopoldovu nastoupil vládu syn jeho Josef I. r. 1705, zemřel ale již r. 1711.

Nástupcem jeho byl bratr jeho Karel VI. Nemaje žádných mužských dědiců předložil stavům svých zemí zákon, aby země rakouské byly nedílné a dědičné v mužských i ženských potomcích rodu habsburského; zákon ten pragmatickou

*) Biskupství litoměřické založeno jest r. 1655.

sankcí nazvaný, přijat jest skutečně od stavů všech zemí (v Čechách r. 1720), a jím připadl trůn rakouský po smrti Karla VI. r. 1740 nejstarší dceři jeho Marii Terezii.

72. Maria Terezia.

Marii Terezii bylo hned na počátku panování zápasiti s překážkami převelikými; nebo sousední mocnáři, ač otci jejímu hájení pragmatické sankce byli přislíbili, neostýchali se ji rušiti a k zemím Marie Terezie právo si osobovati. Vystoupili Bavoři, Sasové, Rusové, Sardinští, Francouzové a Španělé, někteří celého mocnářství, někteří jednotlivých zemí jeho míti žádajíce.

První útok na země Marie Terezie učinil Friedrich II., král pruský, a vyhlídnul si Slezsko, od koruny české odtrhnouti je zamýšleje. Na to umluvili se všickni společně, aby o mocnářství rakouské se rozdělili. K Bavorsku měly dle smlouvy té připadnouti Čechy a Rakousy, k Sasku Morava a Horní Slezsko, k Prusku Dolní Slezsko s Kladskem. Rychle také vydobyli Bavoři s Francouzi spojení Rakous a vtrhli na to do Čech až ku Praze, kamž jim i Sasové se druhé strany ku pomoci přispěli. I vzdala se Praha přemoci nepřátelské r. 1741, a tu Karel, kurfirst Bavorský, Čechům za krále vnucen jest. Rok na to dal se korunovati i za císaře římského. V nouzi své utekla se Maria Terezia k Uhrům. Vzavši dítě své, nápotomního císaře Josefa II. na lokty, vstoupila do velikého shromáždění ve Prešpurku a dojemnými slovy magnatům uherským nesnáze své líčíc, za pomoc je prosila. I byli všickni tak dojeti, že jednohlasně zvolali: Životy i jmění dáme za královnu svou Marii Terezii. A v skutku sebrané tu vojsko vyhnalo Bavoře z Rakous, ano dobylo samého hlavního města bavorského Mnichova. Ale Friedrich vyslav jedno vojsko do Moravy, sám s druhým dobyl Kladska a přinutil tak Marii Terezii, že voje své z Bavor i z Čech do Moravy k hájení této země povolala. I byli od nich Prusové zatlačeni; ale Friedrich vrazil mezi tím do Čech, s Bavoři a Francouzi v jedno spojití se chtěje. Vojsko, které proti němu do Čech vysláno bylo, poraženo jest od Fried-

richa u Chotusic blíže Čáslavi. Že ale sám také mnoho lidí ztratil, dal se pohnouti k míru, kterýž umluven jest r. 1742 ve Vratislavi, a v němž Friedrichovi Horní i Dolní Slezsko s Kladskem od koruny české postoupeno. Marie Terezie vymínila si tři malá knížectví: Opavské, Těšínské a Krňovské, kteráž odtud rakouským Slezskem slovou. Na to mohla Maria Terezia obrátiti veškeru moc proti Bavorům a Francouzům, kteří také z Prahy a z Čech utéci museli a na cestě znamenitou ztrátu vzali. I Bavorské země a Mnichova dobytá jest na novo, a císař Karel VII. touživ po cizím, přišel o své; přinucen jest Bavorska Rakušanům ponechat v zástavě až do uzavření všeobecného míru. Ješto i Angličané a někteří jiní Marii Terezii pomáhali, mohlo vojsko její i do Francouzsko vtrhnouti a vítězilo tam.

Tu Friedrich II. znamenaje toto válečné štěstí Rakušanů, obával se, žeby o zemi neprávě dobytou zase mohl přijíti, a protož na novo s Karlem VII. i s Francouzi tajně se spojil, a Marii Terezii ani války nevyprovoděv, do Čech vtrhl a Prahy bez nesnáze dobyl, protože nikdo s té strany na útok nepomyšlel. Dlouho však se v Čechách neudržel; vojsko z Uher přivedené donutilo ho k zpátečnému tažení. A poněvadž Karel VII., císař, který ani jediné své země více neměl, brzo na to zemřel a na císařství manžel Marie Terezie František, vévoda lotrinský, zvolen byl: rozpadl se spolek proti císařovně uzavřený, a Friedrich sklonil se k míru, když mu držení Slezska a Kladska znovu bylo potvrzeno.

Mír trval až do r. 1756. V čase tom nastaly spory mezi Francouzi a Angličany o země americké. Obě strany ohlížely se po spojencích, a divným způsobem spojili se tenkrát Angličané s králem pruským, a Francouzové s císařovnou Marií Terezií; k císařovně proti Friedrichovi připojili se i Rusové a král polský. Tudíž neměl Friedrich takových výhod jako v první válce, a Maria Terezia doufala, že Slezska, jehož ztráty oželeť nemohla, přece nazpět vydobude. Válka tato vedena jest v dalekých zemích a trvala plných sedm let, odkudž i sedmiletou nazvána. Na rakouské straně vynikali zvláště generálové Daun a Laudon. Z jara roku 1757 vtrhl Friedrich do Čech se tří stran na jednu, porazil ač s vlastní

velikou ztrátou císařské u Prahy, kterouž pak silně obléhati se jal. Daun spěchal obleženým ku pomoci; ale Friedrich vytáhl proti němu a u Kolína podstoupil ho bojem. Daun řídil boj tak důvtipně, že Friedrich poprvé za svého života poražen, a Prušané z Čech vytáhnouti museli. V dalších letech bojováno jest mezi Friedrichem a císařovnou se štěstím rozličným, ješto obě strany výtečnými vůdci se honosily. Friedrichovy síly konečně umdlévaly, a on byl by nemohl vydržeti boje na delší čas, kdyby Rusové v rozhodné pro něho době mír s ním byli neuzavřeli. To přivedlo i Marii Terezii k uzavření míru, v němž každá strana podržela to, co měla před válkou 7letou. Do dob Marie Terezie připadá též nešťastné skončení veliké sousední a svazkem příbuzenství s Čechy spojené říše; která najednou společně s nimi panovníky měla, — pád nešťastného království polského. Království to bylo v časech těch obrazem veliké svévole, jižto přemnozí jeho šlechtici provozovali. Král býval sice volen, ale více jen pro jméno; nebo moci neměl skoro žádné. Šlechtici, kteří vládu si osobovali, neuměli také svornost zachovati, a na sněmích, ku kterým se sjížděli, nedalo se nikdy docílití jeduomyslného usnešení. To neslo zlé ovoce. Každé království samo v sobě rozdělené zhyne, a dům na dům padne. Kateřina II., ruská císařovna, pohlížela s radostí na nesvornost Polanů, chtějíc z ní kořistiti. Po smrti krále polského Augusta III. vnutila Polanům sama krále, šlechtice Stanislava Poniatowského. Vlastně ale vládla sama, nebo bez vůle vyslanca jejího, který ve Varšavě síděl, nesměla se státi v zemi žádná proměna. Polané sevření byvše z nenadání protivným jhem ruské císařovny, spatřili pozdě, kam je vedlo bezuzdné jejich počínání, a moudřejší nahlíželi, že konečnou zhoubu jen tenkrátě předejítí lze, když se libovůle šlechticů v meze uzavře a sesílená královská moc v zemi obnoví. Na neštěstí však neměl nový polský král, ač jinak byl dosti vzdělaný a mravů ušlechtilých, potřebné k tomu odvahy a ráznosti, a Kateřina, střežíc každého kroku Polanů, mařila svým vojskem všecku jejich vůli, směřující k vybavení země.

Jak malé váhy hlas svědomí u ní měl, vysvítá z toho, že s Friedrichem II. tajný plán umluvila, dle něhož by větší

díl království polského mezi Rusko, Prusko a Rakousko rozdělen byl. Rakousku přiřkli také díl, aby Polanům nepomáhalo. Ale Maria Terezia hrozila se takového bezpráví, vědouce z vlastní zkušenosti, jak bolí křivda utrpěná. Dlouho činila námítky, chtěje Prusy a Rusy odzlého smyslu odvrátiti. Avšak ani Friedrich II., který již dříve bezprávně Slezsko si byl připojil, ani Kateřina II., která rovněž bez rozpaků i jinde zemí dobývala, nedali se přesvědčiti, že by bylo nespravedlivé, slabostí sousedovy ku svému prospěchu užiti. Maria Terezia po dlouholetých válkách neměla moci, Polsko proti dvěma velikým nepřátelům vydatně a bez vlastního nebezpečí podporovati. Protož mohla voliti jen jedno z dvého: buď se dívati, jak Prusové a Rusové celou kořist polskou mezi sebe rozdělí a tak ještě mocnějšími proti ní se stanou, anebo sama také po přiznaném jí dílu sáhnouti. Útlé svědomí bylo by rádo učinilo první, ale opatrnost vladařská kázala zvoliti druhé. Od Polska byly odtrženy veliké země r. 1782, a ješto Poláci, s tím nespokojeni, stále a stále práva svého se domáhali, bylo později dvakráte ještě Polsko rozděleno r. 1793 a r. 1795, a tak mu konec učiněn. Maria Terezia byla panovnice velmi osvícená, nábožná a pravou matkou svých národů. Ač mnoho válek vedla, činila to vždy jen, donucena jsouc k tomu okolnostmi, a uzavírala mír, kdykoli se to jen bez ublížení cti a práva státí mohlo. Času pokoje užívala svědomitě ku zvýšení blaha svých poddaných. Moudrost a dobrotu srdce projevila zvláště v zlepšení zákonů soudních. Až do její doby bylo zvykem provinilce aneb toho, kdo přečinem byl podezřelý, mučením a trápením k vyznání své viny donutiti. A tu se v bolestech mnohdy zcela nevinní lidé k věcem přiznali, kterých nikdy nespáchali, aby jen muky jejich byly ukončeny. Mučení to dobrá císařovna zastavila. Velikou péči věnovala zanedbaným tehdaž školám i jiným blahodějným ústavům; s nemenší laskavostí snažila se o ulehčení břemen ztýraného lidu sedlského. Mnoho krásných přiběhů, o veliké šlechtnosti její svědčících, vypravuje se o ní; protož ji s plným právem chovají národové její u věčné, vděčné památce. Zemřela pak tato veliká císařovna r. 1780.

73. Císař Josef II.

Brzo po skončení války sedmileté jmenovala císařovna Maria Terezia syna svého Josefa II. svým spoluvládce. Mladý panovník tento vzdělal se vysoce a konal mnohé cesty po Evropě i po svých zemích, aby na vlastní oči o stavu svých národů se přesvědčil. Velmi často cestoval na záprenu a pozoroval, neznán jsa, lidi všeho druhu a všeho zaměstnání. Vypytává se každého na všecky jeho okolnosti, dopátral se přemnohých věcí, které jinak jen nesnadno pronikají k uším osob vznešených. Zvláště přál lidu sedlskému. Aby opovržen, v jakém lid tento u stavů vyšších stál, s něho sňal, sám jednou na svých cestách po Moravě rolníku orajícím brázdu vyorati pomohl. Zákon za Marie Terezie r. 1775 vydaný, jímž otroctví sedláků vyzdviženo a roboty jejich znamenitě jsou zmírněny, vyšel za jeho spolupůsobení. Také pečoval o vzdělání svého lidu. Roku 1781 vydal patent toleranční, jímž nekatolíkům s katolíky stejných práv v zemi udělil. Při vysokých svých záměrech přišel však Josef II. i na nejednu obtíž a dotekl se mnohdy citlivě zvyků a práv svých národů. Hlavní vada v panování jeho jevila se ve snaze, slíti všecky národy rakouské v jediný stejnorodý celek, v národ německý. Doba k tomu zdála se býti příhodná; nebo v Čechách národní jazyk vymíral, v Uhrách pak národní uvědomění nebylo ještě probuzeno. A přece měla snaha ta účinek zcela opáčný. V Čechách povzbudil k poslednímu pokusu o vzkříšení hynoucí národnosti, v Uhrách pak vyvolal hrdý odpor, rozničil touhu po vzdělání vlastního, posud málo pěstovaného jazyka, a ta zachvátila brzy všecky, zvláště vyšší třídy obyvatelstva tak, že jazyk svůj nejen zachovati, ale i mezi slovanské národy v Uhrách všemožně jej rozšiřovati se snažily.

V Nizozemí, které tehdáž také k Rakousku náleželo, vypuklo z toho až zbourání, a císař nahlédl, že se nové věci bez ohledu na staré málokdy prospěšně provésti dají. I bylby jistě mnohé závody změnil a lépe zřídil, kdyby časná smrt r. 1790 životu jeho konec byla nečinila. Dlouho ještě panovala mezi sprostým lidem o něm pověst, že neumřel,

nýbrž že se jen skrývá a v určitou dobu zase objeví, aby lidu nových dobrodiní prokazoval.

74. Leopold II. Počátek válek francouzských.

Nástupcem císaře Josefa II. byl bratr jeho Leopold II. I jemu záleželo na blahu lidu, a národové kladli v něho veliké naděje. Panování jeho však bylo rovněž příliš krátké — zemřel již roku 1792 — a nebylo mu tedy přáno, důležitých záměrů vykonati. Veliké věci dály se však onoho času ve Francii, kteréž i na Rakousko bez vlivu neostaly.

Francie měla v 17. a 18. století několik panovníků po sobě, kteří, chtějí si mnoho zemí cizích podrobiti, ustavičné války vedli a tím na obecný lid nesmírné daně uvrhovati nuceni jsou. Státní dluhy rostly, lid chudnul a nesl břemena svá tím tížeji, čím více vyšší stavové bohatstvím a nadherou oplývali. Nespokojenost vypukovala několikrát, vždy ale jest udušena. Když tam roku 1774 nastoupil šlechtyný a dobrý král Ludvík XVI., jemuž byla zasnoubena Marie Antonie, dcera císařovny Marie Terezie, dostoupily všeobecné nesnáze již takové výše, že nebylo snadno zpomoci jim.

Po mnohých nezdařených pokusech o jich napravení svolal král roku 1789 sněm tří zemských stavů: šlechticů, kněží a lidu obecného. Poslancové z lidu domáhali se hned stejných práv s druhými vyššími stavy, žádajíce spolu, aby král bez svolení sněmu ničeho činiti nesměl, břemena pak aby na všechny tři stavy přiměřeně rozdělena byla. To se jim podařilo, a král slíbil, dle přání jejich jednati.

Zatím se však zmocnilo nebezpečné chvění veškerého lidu, popuzováno jsouc dílem bouřlivými časopisy, dílem zřejmým odporem šlechticů, z nichž někteří do ciziny se stěhovali, tam pomoci k podmanění lidu hledati míníce.

Hořkost proti nim jevila se co den více, a žádosti lidu vzrůstaly; když pak král ve všem povolným býti nechtěl, hroženo i jemu. Tehdy necítě se více mezi svým národem životem jista, chtěl tajně s rodinou ze země utéci.

Avšak když již přes polovici cesty měl za sebou, poznán jest a jat a s velikou potupou nazpět přiveden. Mockrálovská

odňata mu nejprvé na čas, později jest sesazen na vždy, a království prohlášeno za republiku, totiž za takový stát, kde zákony dává a nejvyšší moc vykonává jedině národ, volenými k tomu úředníky. Král s rodinou byl uvězněn. Pařížská luza, podněcována zuřivými ukrutníky, mezi nimiž zvláště vynikal strašlivý Marat, žádala krve. Ve všech domech slídili krvežíznivci, a kdekoli se dopátrali někoho, jenž by buď s králem soucit projevil, aneb řádění lidu neschvaloval, aneb obžalovaným pomoc prokazoval, neb zámožností svou závisť chudiny povzbudil: odveden jest do vězení k vyšetřování, a počet vězňů vzrostl brzy jen v Paříži na 12.000.

Nelidský Marat nechtě se dlouhým vyšetřováním zabývat, pobouřil lid, aby vězně pobil bez výslechu.

Lid mnoho nepotřeboval, a tu přepadeny jsou žaláře v Paříži i v jiných francouzských městech, a ubohé oběti vražděny na pořád s ukrutností neslýchanou. V sněmu brzo utvořily se dvě strany, které čím dále tím příkřeji proti sobě stály. Jedna z nich, zvaná Hora, schvalovala všecko řádění rozdrážděného lidu a žádala úsilně o popravení krále i jeho choti; druhá mírnější chtěla zavést zákonitý pořádek a snažila se, krále aspoň při životě zachovati. Ale snažení její bylo bez prospěchu, král popraven 21. ledna 1793, a Hora s luzou pařížskou obrátila se nyní proti straně mírné, která v ostatních městech podpory hledala. Hora zvítězila, povstání v městech udušeno, potoky krve barvily půdu Francie, a tu k smrti odsouzena jest i královna Maria Antonie a 22 čelnějších mužů strany mírné. Všecko se třáslo před ukrutenstvím zuřivého lidu, který vedl Danton, Robespierre a několik jiných ztřeštěnců.

Křesťanské náboženství uvedeno jest v posměch, víra v Boha potupena, všecky společenské zvyky jsou zrušeny i letopočet a kalendář jiný zaveden, kde neděle vypuštěna a teprv 10. den k odpočínutí ustanoven. Avšak i vůdcové lidu měli dojíti cíle zaslouženého. Marat byl zabit ve vlastním bytu rukou odvážlivé dívky Karoliny Corday-ové, která si to za povinnost kladla, vlast od takového netvora osvoboditi, což ráda i životem zaplatila. Danton, když syt ukrutností, se projádril, že již čas, aby zuření ustoupilo smířli-

vosti, nařknut jest od Robespiera z mírnosti, která tehdáž hříchem byla, a odsouzen k smrti i se svými přátely, s nimiž až do nedávna od lidu jest zbožňován. Konečně i Robespierre, když bezohlednou krvežíznivostí svou i přívržencům svým se stal již nesnesitelným, obžalován jest, že touží po samovládě, a popraven 27. července roku 1794, čímž hrůzovláda konec vzala, a mírnější strana znovu na vrch se dostala.

75. Války francouzské. Císař František I. Arcikníže Karel.

Na počínání Francouzů nemohli pohlížeti lhostejně mocnářové zemí sousedních, zvláště ne panující dům rakouský, z něhož pocházela královna francouzská Maria Antonie.

Sotva že byl nastoupil po Leopoldovi II. na trůn nejstarší syn jeho František, již mu nastala válka s Francouzi, ku které se spojil nejprve s Pruskem. Spojené mocnosti vtrhly až do Francouz a vyhrožovaly Paříži stroskotáním, jestliby králi ublíženo bylo. Avšak vyhrůžka lid spíše ještě podráždila, a vojska spojenců musela se obrátiti nazpět, trpíce nedostatkem a nemocemi. Francouzi táhli za nimi, zvítězili a zmocnili se rakouského Nizozemí. Na to se střídavým prospěchem válka vedena jest, Prusko uzavřelo mír, a Rakousko nechťe upustiti od boje, vešlo ve spolek s Anglickem a Rusy.

Roku 1796 obnovili Francouzi válku s větším úsilím se dvou stran, v Němcích a v Itálii, na obojí straně až k Vídni, prodrati se míníce. V Němcích svěřeno velitelství nad rakouským vojskem arciknížeti Karlu, bratru císaře Františka, jehož výborným vedením Francouzi několikráte poraženi byvše, k zpátečnému tažení přinuceni jsou. Co však v těchto krajinách rakouské zbraně vítězily, přálo na jiných stranách štěstí Francouzům. V jejich vojsku nacházel se mladý, neobyčejně nadaný muž, jmenem Napoleon Bonaparte, rodem z ostrova Korsiky, kde jeho otec býval šlechticem. Ten dobytí několika skvělých vítězství upoutal na sebe zraky celé Francie. I zvolili ho za vůdce vojska v Itálii stojícího, jemuž

se tam v boji s Rakušany dosti bídně dařilo. Jak mile Napoleon vůdcovství nad ním se ujal, nastal veliký obrat. Rakouské vojsko stíhala porážka za porážkou, tak že, aby postup Napoleonův zastavil, arcikníže Karel na kvap od Rýna do Itálie jest povolán.

Ale arcikníže nemohl již napravit chyb, jichž předchůdcové jeho se dopustili. Napoleon vtrhnuv vítězně do Korutan a do Štýrska, přemohl statečný jeho odpor a přinutil císaře k míru. V míru tom (r. 1797) postoupilo Rakousko Francouzům Nizozemí a Lombardie, začež výměnou dostalo Benátsko. Tak skončena jest první válka francouzská.

Francouzům zbýval nyní jediný nepřítel, mocné Anglicko. To by byli nejlépe mohli pokořiti odnětím východní Indie, nad níž Angličané panovali. K tomu cíli přepravil se Napoleon do Egypta, a země té dobyv odtud Indií ke vzpouře proti Angličanům rozbiti a ji v tom podporovati zamýšlel. Ale Turci, jimž Egypt náležel, spojili se s Angličany, a též i Rusové a Rakušané, a těmto nastala 2. válka francouzská. I tu arcikníže vítězně bojoval, poráží Francouze v krajinách porýnských a v Tyrolsku. Rovněž dobyl ruský vůdce Suvarov mnohého vítězství v Itálii nad vojsky francouzskými. Když ale se mu ve Švýcařích háře dařiti počalo, povolán jest od císaře ruského nazpět, a Rakousko opět v boji osamotnělo. — V té době (r. 1799) navrátil se Napoleon z Egypta zvolen jest za prvního konsula, t. j. za nejvyššího úředníka republiky francouzské na 10 let, a hned na to do Itálie se strojil, by ji Rakousku zase vyrval. Z nenadání přešel Alpy dobyl Milána a porazil císařské u Marenga (r. 1800), a tak Itálii znovu si podmanil. Mezi tím i jiný francouzský generál vítězil v Němcích, zapudil vojsko rakouské až za řeku Enži a již se strojil táhnouti k Vídni. V nebezpečí tom bylo císaři Františkovi opět za mír žádati, a musel v něm ponechat Francouzům toho, čeho v první válce byli dobyli.

Po skončení druhé války přál si císař František míru, aby umdlení jeho národové se mohli zotaviti. Napoleon na-proti tomu, vida, že mu z venčí nebezpečenství nehrozí, snažil se upevniti moc svou uvnitř. Byltě muž nejen bystrého

rozumu, ale i veliké ctižádosti, který, dostav se jednou v čelo vlády, ne tak snadno z rukou ji pustiti mnil. Neobyčejné jeho štěstí válečné získalo mu všeobecnou důvěru, a nebylo mu těžko vymoci si prodloužení konsulství nejprve na jiných deset let a potom na čas života. S tím vším ještě nespokojen, prohlásil r. 1804 republiku francouzskou za skončenou, sebe pak za císaře francouzského.

Tak skvělé duševní vlohy, šťastnými okolnostmi podporované, povýšily sprostého vojína na trůn velikého a mocného národu, který nedávno před tím žádné královské ani císařské moci nad sebou trpěti nechtěl.

Panovníci zemí k Rakousku připojených nenazývali se až potud císaři, leč jen když byli spolu voleni na císařství římské (německé), což se arci obyčejně stávalo. Pokud který z nich nebyl císařem římským, jmenoval se jen králem uherským a českým, arcivévodou rakouským atd., bera titul od země té, nad kterou panoval.

Tu císař František poprvé za příkladem Napoleonovým nazval se r. 1804 císařem rakouským, zároveň však zřejmě ubezpečení dav, že tím historických práv a nároků jednotlivých zemí nikoli rušiti nemíní.

Napoleon nepřestával země své rozšiřovati, a proto se Anglie s Ruskem znovu proti němu spojili. I císař František přistoupil k nim, znamenaje, že ve všeobecné bouři nebude mu lze pokoje udržeti. Anglicko mu slibovalo velikou podporu na penězích. Nastala třetí francouzská válka (r. 1805), a v ní arcikníže Karel vyslán jest do Itálie, a jiné vojsko vypraveno do Němec. V Itálii arcikníže činil Francouzům úkory veliké; ale v Němcích spojili se knížata proti vlastnímu císaři s Napoleonem, kterýž tudy snadno vítěziv, veliké vojsko rakouské zajal u města Ulmu, ostatní do Čech a Tyrol zapudil, Lince dobyl, Vídeň obsadil a odtud do Moravy pospíchal, kde spojené ruské a rakouské vojsko k rozhodné bitvě se chystalo. Arcikníže Karel uprostřed svých vítězství povolán jest opět v místa, kde největší nebezpečí hrozilo. Napoleon udeřil na vojska spojených císařů u Slavkova na Moravě dříve, než arcikníže s pomocí svou mohl dospěšiti, a porazil je úplně. Císař František, aby další prolévání krve

předešel, sklonil se k míru, ale s velikou ztrátou vlastní. Napoleon uložil na obsazené země 100 milionů franků (1 frank platí 40¹/₂ nkr.) daní, a císař mu musel postoupiti Benátska s Dalmácií, Bavorům pak, spojencům Napoleonovým, Tyrol. Brzo po uzavření této třetí války, která jen čtvrt roku trvala, složil císař František korunu císařství německého, (r. 1806), vida, že v říši žádné moci více nemá.

Téhož roku udeřil Napoleon na Prusko, jež v předešlé válce Rakousku přispěti nechťelo, pokoření jeho se radujíc. I byl s ním dříve ještě hotov než s Rakouskem, roztrástil jeho vojska, a král pruský musel býti rád, že mu Napoleon aspoň polovici zemí jeho ponechal. Pak na Rusy útok učinil, brzo ale s nimi se smluvil tak, že si jedni druhým v dobývání zemí překážeti nebudou, ale pokudž možno, o ně se rozdělí.

Především opět jen Anglii měl na zřeteli. Aby jí nejbolestnější ránu zasadil, chtěl zničiti veliký její obchod. Z té příčiny nedovoloval nikde lodím jejím přistáti k břehům pevniny evropské. Všecky pokořené od něho země, i císař rakouský, musely ho v tom podporovati. Tím arci vzniklo veliké nebezpečí pro Anglicko; spolu však zdražily se náramně na pevnině všecky věci, které se přes moře dovážely, jako káva, cukr*), bavlna a jiné. I nebylo snadno přání Napoleonovu vyhověti, a císař František ještě jednou zkusiti chtěl, možno-li jest nenáviděného jha se zbaviti. Tehdy roku 1809 čtvrtá válka Francouzům vypovězena jest, a tenkrát nucen jest císař František, vypraviti i vojsko proti Rusům, kteří Napoleonovi pomoc slíbili.

S hlavním vojskem vtrhl arcikníže Karel do Bavor. Tyrolané, sotva o nové válce uslyševše, vzbouřili se proti Francouzům, a vedením Ondřeje Hofera, statečného sedláka z údolí pasejrského, ven ze země je vyhnali. V té válce Napoleon sám utrpěl první velikou porážku, a arcikníže dokázal světu, že dosavadní vítěz není nepřemožitelným.

*) Nedostatek cukru zámořského přivedl myslitele k tomu, vyráběti jej z domácích plodin, k čemuž se ukázala nejspůsobilejší býti řepa cukrová čili burák.

Byl sice arcikníže s počátku od Napoleona k ustoupení do Čech přinucen, a tento vtrhl vítězně až do Vídně. Ale za Vídní, u vsi Aspernu, očekával ho již arcikníže znova s vojskem čerstvým, z Čech přivedeným; a tu největší válečník svého věku nemohl nic svéstí proti obezřelosti Karlově a proti statečnosti Čechův, od něho vedených. Mnohokrát udeřili Francouzi na ves, po každé ale odražení jsou. Posléz za noční doby odtáhli, 7000 zabitých, 5000 zajatých a veliký počet raněných vítězům zanechavše. Žel, že z toho skvělého vítězství malý prospěch vzešel. Arcikníže vojskem svým zamezoval Napoleonovi cestu, aby dále postupovati nemohl. Oba vůdcové čekali na posilu, aby znovu v boj se pustili. Čekáno tak šest neděl. Napoleon obdržev posilu dříve — protože v jiných stranách rakouské zbraně neštěstí měly — udeřil po druhé na arciknížete s přemocí velikou u Vágramu. Tento nemoha odolati, ustupoval ke Znojmu. Zde umluveno příměří, a brzo na to i mír vídeňský, ve kterém Rakousko opět Tyroly ztratilo a kromě toho i Halič a všecky země ležící při moři jaderském. Tyrolané neuvěřili zprávě, že země jejich na novo Bavorům připadla; Ondřej Hofer a Petr Sigmaier povzbuzovali lid, aby pro milovaného císaře zbraně se chopil. Ale poražení jsou, a Hofer na útěku v jeskyni, kde se skrýval, vypátrán a zastřelen. Sigmaier dostavil se sám k svému odsouzení, když francouzský generál vyhrožoval, že na místo něho otec jeho bude usmrčen.

76. Napoleonovo válečné tažení do Rus

Po míru vídeňském uvrženo jest mocnářství rakouské v nesmírnou bídu; nebo Napoleon opět veliké daně uloživ, všecky skoro hotové peníze s sebou odvezl. Tak se stalo, že papírové peníze, nemohouce vyměněny býti za stříbro, až na pětinu hodnoty své klesly r. 1811, čímž každý, chudý i bohatý, velikou škodu vzal. Napoleon pak, na nejvyšší stupeň slávy své se vypnuv, zanevřel i na ruského císaře Alexandra, když mu tento ve všech žádostech jeho nechtěl hověti. I chystal se k válce, ze všech dosavadních nejkrutější, ve které největší a jediná již jen samostatná říše slovanská

pokořena býti měla. Tehdy r. 1812 vypravil se tam Napoleon, sebrav asi 700.000 mužů a 1300 děl, k čemuž i rakouský císař a pruský král pomoc dáti museli, a překročil ruské hranice. Ač se Rusové statečně bránili, nemohli přece zastaviti postup vojsk Napoleonových. Co ale Napoleona překvapilo, bylo, že když hlouběji do Rus vniknul, na místo měst a vesnic samá spáleniště nalezal, z nichžto obyvatelstvo před ním do lesů se bylo uteklo. To se stalo proto, aby vojsko Napoleonovo potravních zásob a přístřeší nenacházelo. Menší sbory, k vypátrání potravy rozesílané, potírány jsou od udatných kozáků. Vida takto ztenčování vojska svého neslavným způsobem, dychtil Napoleon po bitvě rozhodné, které se generálové ruští z dobrých příčin dopsud vyhýbali. Konečně u vesnice Borodina nad řekou Moskvou sestavila se obě hlavní vojska k boji. Byl to boj úžasný, jeden z největších a nejkrvavějších v dějinách světa, ve kterém s obou stran se stejným skoro důmyslem a zuřivostí o potření nepřítelů usilováno bylo. Rusové ztratili 50.000 mužů a Napoleon ještě více, pole ale připadlo jemu, ješto Rusové, počtem slabší, na druhý den boj obnoviti si nedůvěřovali a k městu Moskvě ustoupili. Proti všemu očekávání Francouzů i obyvatelstva moskevského nechystal se ruský vůdce Kutuzov k obraně Moskvy, soudě, že lépe jest, vydati nepříteli město a zachovati vojsko, než obětovati oboje. Odtáhl tedy s vojskem od města, a přestrašení obyvatelé, vidouce to, dávali se ve hrozném zmatku na útěk, jmění své skoro všecko nepříteli zůstavující. Jen ti, kteří utéci nemohli, ukryli se v městě v místnostech nejtajnějších. Podivný slavil Napoleon vjezd do Moskvy. Zvyklý jsa všude pokornému uvítání obyvatelstva, nepotkal na cestě k hlavě měst ruských ani živé duše. Domy byly uzamykány, a vojákům bylo v ně se vlámati, aby se ubytovali a potřebnou potravou opatřili. Sotva však umdlení vojínové v dobytém městě hověti si počali, vypukl v něm oheň na rozličných stranách a byl skrytými Rusy stále rozšiřován. Napoleon kázal hasiti; ale stříkačky byly odvezeny. Bouře spojila se s ohněm a roznítla jej tak, že pět dní trval a devět desetin města v popel obrátil. Bylo to v září, kde v Rusku již zima začíná, a vojsko Napoleonovo,

po tolikerých svízelných odpočinouti si doufající, octlo se náhle na daleké cizí půdě bez potravy a bez přístřeší. Napoleon byl tak zaslepen, že úmysl ruského císaře posud nepochopil, a se domníval, že ho za mír žádati bude. Tři neděle nadarmo čekav, poslal sám svého generála k vyjednávání míru; ale odpovědi dostal neurčité, nebo cár patrně žádal získati času, ažby se dostavil hlavní jeho spojenec — krutá ruská zima. Ještě dvě neděle čekal Napoleon, na to pak teprv pochopiv pravý svůj nebezpečný stav, měl se k odchodu z Rus. Ale jako dříve všechno obyvatelstvo před ním utíkalo, tak nyní celý národ na něho se obořil, a vojsku jeho krok za krokem bojovati bylo, tu s vojskem řádným, tu s rozdrážděnými rolníky. I ženy ruské účastnily se boje. Ale nejžalostnější ztrátu vzal Napoleon, když s vojskem svým v listopadu přes řeku Berezinu, na níž k neštěstí jeho právě led byl roztál, přebrodití se chtěl. Veliký počet zajatých a mrtvých a všechny zásobné vozy, které ještě z Moskvy s sebou vezl, padly do rukou Rusům.

Na to nastaly tak tuhé mrazy, že i Rusům zimě uvyklým krutými se zdály. Vysílení, unavení, ruským vojskem neustále štvání Francouzové padali v celých houfích zimě a hladu za obět, a Napoleonu, když přešel nazpět ruské hranice, zbýval sotva desátý díl velikého a slavného jeho vojska. Nejlépe se ještě uchovaly pomocné pluky rakouské a pruské, které z nucení jen pomáhajíce, více na svou ochranu než na boj s Ruskem myslely.

77. Ukončení válek francouzských.

Zničení veliké armády Napoleonovy v Rusích dodalo národům stíněným smělosti a důvěry ku povstání proti nátlaku francouzskému. Císař František a král pruský spojili se s Alexandrem, cárem ruským, který svolání vydal, že chce Evropu od Napoleona osvoboditi. Zatím však nelenil také Napoleon, a moc jeho vzrostla opět brzo znamenitě, že všem spojencům nebezpečnou býti mohla. Utrpěla zajisté i tu vojska jejich mnohou porážku od Napoleona, jemuž u vedení války nikdo se nevyrovnal. Méně šťastní byli jeho

generálové. Generál Vandamme poražen a zajat jest dne 30. srpna 1813 u Chlumce v Čechách, kamž přes Krušné Hory vniknouti chtěl; jiní v těch dobách na jiných místech nešťastně bojovali.

Pozůstalé své sbory sestředil Napoleon u Lipska; tam za ním i spojenci stahovali vojska svá, a tam se strhla a trvala od 16. až do 19. října 1813 přeužasná bitva, v níž o osudu Evropy rozhodnouti se mělo. Napoleon čítal 170.000 mužů; spojenci měli počet o 90.000 mužů větší. Tu nespomohla Napoleonovi jeho obratnost ani zoufalá obrana; plukové jeho podlehše na všech místech veliké přesile, dali se na útek. Spojenci stáhli je až do Francouz, dobyli Paříže, zajali Napoleona, dali ho odvésti na ostrov Elbu a trůn královský navrátili vypuzenému královskému dvoru bourbonskému. Na to sjeli se všickni i mnoho jiných knížat do Vídně, kde nynější rozdělení Evropy umluveno jest r. 1815.

Než se vše ještě ujednalo, navrátil se nenadále Napoleon z Elby, vydal provolání k národu francouzskému a v krátkém čase získal takové vojsko, že král francouzský ve strachu před ním z Paříže utekl, a Napoleon bez obtíže tam vešel. Uleknutí mocnářové sebravše v rychlosti znovu svou moc proti Napoleonovi, přemohli ho v bitvě u Waterloo. Napoleon chtěl se přeplaviti do Anglicka, byl ale zajat a odvezen na ostrov sv. Heleny daleko od západního pobřeží Afriky, v moři atlantickém ležící, odkudž se více nenavrátil.

Po ukončení válek francouzských požívala vlast naše stálého pokoje a pod otcovskou vládou císaře Františka nabyla času, aby se od přestálých svízeli zotavila.

78. Jeho Veličenství císař Ferdinand V. a František Josef I.

Roku 1835 vstoupil po smrti otce svého na rakouský císařský trůn nejstarší syn jeho Ferdinand V., kteréhož pro velikou jeho blahosklonnost národové jeho císařem Ferdinandem Dobrotivým jmenovati uvykli. Neblahé povstání, jež r. 1848 v Uhrách a v Itálii vypuklo, přimělo panovníka tohoto k tomu, že trůnu svého postoupil synovci svému, kte-

kterýžto jest Jeho Veličenství nynější císař pán František Josef I.

Velikou péči věnuje Jeho Veličenství svým národům, přihlížejíc i k rozmnožení jich blahobytu i k rozvoji duševních jejich sil a k rozkvětu jejich národnosti. Pod jeho moudrou otcovskou vládou učí se četní národové rakouští poznávati a ctíti se co spojenci k společné veliké úloze, k pokroku na dráze vzdělanosti. Kéž by žádným nemilým zjevem svornost mezi nimi se nerušila; kéžby každý z nich druhu svému přál duševní i hmotný vývoj jeho, a nižádný netoužil, zveličiti se na úkor jiných. Každý národ ať váží si vysoce jazyka slavných otců svých a neustává ho vzdělávati, všickni pak ať věrně oddáni jsou vznešenému svému panovníku.

79. Národní buditelé.

Od války třicetileté klesal národ náš očíhledě tak, že konečná jeho záhuba zdála se býti nevyhnutelnou. Jazyk český obmezoval se v dobách těch skoro na nejchudší jen třídu lidu, na lid, který, sotva tělesné své potřeby obstarati si moha, málo času nazbyt měl, na vzdělání ducha pomýšleti. A nejen chudoba se svými svízeli svírala a dusila tehdaž národ náš, nýbrž bylo i od některých zúmyslně k tomu pracováno, aby se zpružení nemohl, poněvadž vzdělanost obecného lidu, ano i každá touha po ní za věc se pokládala nebezpečnou. Protož i ten jediný ještě prostředek, kterým by se národnost česká byla mohla oživiti, staré, z krásnější doby pozůstalé knihy, byly lidu z rukou vydírány — a páleny. Čím více kněh českých kdo spálil, tím větší zásluhu domníval se z toho míti. Velmi málo zbývalo již Čechů, kteří by k národu svému věrnou láskou lnuli, a ti patřili s tichým žalem na to, kterak krásný ten jazyk, pro nějž otcové tolik krvavých bojů byli postoupili, a na jehož vytríbení tolik pšle byli vynaložili, v ústech hynoucích jejich potomků i ve spisech víc a více vymírá.

Zákonem císaře Josefa II. o zavedení řeči německé do všeho veřejného života zničena jest i naděje, žeby národnost

naše opět se zotaviti mohla; bylť zákon ten jako hlas umíráčku, volající, že jazyk český uložen má býti v hrob zapomenutí. Ale jako dobré děti, slyší-li, že matka jejich skonává, úzkostně se sbíhají, pláčí a hořekují: tak i těch několik pozůstalých věrných synů naší vlasti zhrozilo se, že mateřská řeč jejich vyvržena má býti z řečí živých a padnouti smrti za oběť. I počali ji buditi ze sna mráкотného a prositi, aby nebyla jí zasazena rána poslední, a když již nikde jinde u veřejnosti místa k jejímu uzdravení přáno jí nebylo, uchovali ji alespoň ve svatyni Páně, a v koutečku svého vřelého srdce upravili jí útulek bezpečný. Dlouho ještě trvaly mdloby její, a kruté časy, zhoubné války nedaly jí oddechu. Ale Pán, v jehož rukou osudy světa spočívají, kynul, nastalo utišení — nastala i doba uzdravení, den vzkříšení. Bylť lidé, kteří prohlásili českou řeč již za mrtvou. Není českého národu, pravili — jedni s útrpností, jiní s netajenou škodylibostí — který by ji oživil a sám jí oživen býti mohl. S trudnou myslí přistoupil k ní výtečný znatel všech slovanských nářečí, slavný Jos. Dobrovský, co nějaký lékař, aby proskoumal tu mrtvou řeč a světu aspoň výtečné stránky její na památku zůstavil, když už jí život vlíti nelze. A hle, zdánlivá mrtvola přicházela k životu, a věrní synové její radující se, neustali jí ošetřovati, až se tak sesílila, že ji mohli představití lidu.

Plni nadšení volali tu věrní synové: Hle národe, matka tvá, kterouž jsi již za mrtvolu měl, vstala a hlásí se k tobě, touží tě přivinouti k srdci svému mateřskému. Avšak národ byl jí zatím odcizen, jiná matka byla ho vychovala, a s udivením patřil na matku vlastní, co na osobu cizí neznámou. I vedli jí do domů vznešených, kde někdy co domácí panovnice vládla, kde však zatím bývalá podruhně její vládu zaujala. Ale tu skoro všude vystrkována jest co vřetelá žebračka, nemající skvostného oděvu. Ne lépe se jí vedlo v síních osvěty; i tu jí vytýkali chudobu její, že jí nelze vyživiti dětí svých. Synové věrní pracovali neunavně, shledávali její šperky a ozdoby, a mnohý drahokam, mnohý vzácný démant nalezl se v sesutinách bývalé její slávy, tak že závist, kormoutíc se z toho, vyhlásiti chtěla, že jsou to kameny

falešné. Zlobilo ji to tím více, čím více jmění věrnými Čechy syny nashromážděné rostlo, čím méně protivníci své nuzotu směla předstírati.

Tehdy vodili dále synové věrní milou matku svou od města k městu, od vesnice k vesnici, od chýše k chýši, všude na dvěře tlukouce a volající: Přijměte vzkríšenou matku svou, otevřete jí své náruči. I nedbali toho, když mnozí potupně po nich volali, jiní blátem a kalem metali a ještě jiní všelikých překážek v cestu jim klásti se neostýchali. A volání jejich nebylo všude nadarmo. Nebyl ještě celý národ zhrdnul, zhlúpěl a se odrodil, a když matka promluvila, když promluvila tím dojemným hlasem, který jen matce vlastní jest, tu žádné dítě nemohlo odolati touze srdce svého, tu každé spělo v objetí mateřské. Mocným slovem jejím celý národ povzbuzen jest k nové činnosti duševní a chválu vydává těm, kteří mu spanilou, krásnou, bohatou jeho mateřskou řeč od zkázy uchovávali.

Toť jest, milá mládeži, obraz, v němž arcit' jen poněkud nastíněna jest doba, kde národ náš po dvěstěletém takměř zmrtvělém snu k novému životu se probudil. Nelze zde udati snahy a skutky všech věrných synů, kteří jazyk a tím i národ náš z hlubiny záhuby vytrhnouti usilovali; avšak nebylo by tě hodno, kdyby jsi zcela ničeho o nich nevěděla. A čeho nyní ještě rozum tvůj nechápe, toho vynasnaž se, vypátrati u věku dospělejším.

Mužové, kteří si předních zásluh o národ náš v době jeho znovuzrození vydobyli, jsou tito:

1. *Josef Dobrovský*, kněz, výtečný znatel řečí východních (hebrejské, chaldejské a p.) i slovanských. Narodil se 17. srpna 1758 v Děrmetu v Uhrách, kde jeho otec, tehdejší desátník u dragonů, právě se zdržoval. Vychován jest pak v Horšovu Týně, študoval v Něm. Brodě a v Klatovech, na to na universitě v Praze. On byl první, který bystrým zrakem vniknul v bohaté ústrojí slovanského jazyka; na výskumech jeho zakládali pak ostatní učenci pozorování svá. My Čechové jsme mu povinováni za důkladnou opravu naší mluvnice a za ustanovení jejích pravidel. Když císař Leopold II. po svém korunování r. 1791 poctil vznešenou svou

návštěvou královskou učenou společností v Praze, měl před ním Dobrovský řeč o příchynosti a oddanosti slovanských národů k nejvyššímu domu panovnickému a projevil v ní prosbu jmenem stotisíců, aby Jeho král. Milost chrániti ráčila národ český při mateřském jeho jazyku proti násilí. Císař daroval společnosti té značnou summu peněz, a část jich vynaložena byla na cesty, které Dobrovský konal do Švédska k proskoumání knéh a listin, ve 30leté válce z Čech tam vyvezených. — Dobrovský pracoval a psal nejvíce o záležitostech, slovanských národů se týkajících; jim věnoval celou padesátiletou činnost života svého. — Psal ovšem nejvíce jen německy a latinsky, protože nevěřil, že by český jazyk kdy zase do vyšších kruhů vniknouti mohl. Ve spisech jeho dýchala vřelá láska k národu, ale scházela mu víra v jeho budoucnost. Zemřel v r. 1829 a pochován slavně na hřbitově starobrněnském.

2. *Josef Jungmann*, doktor filosofie, profesor gymnasialní v Litoměřicích a v Praze. Narodil se r. 1773 ve vsi Hudlicích, ležící asi 3 hodiny západně od Berouna. Zahořev již v mladých letech láskou ku svému národu, stal se hlavním zakladatelem novočeské literatury. Spisy české, za jeho mládí od národovců vydávané, učeny byly toliko k zábavě obecného lidu. Jungmann s několika mladými přáteli pojal první myšlenku, vydávati jazykem českým také spisy obsahu vznešenějšího a vědecké. K tomu cíli musel jazyk český ve své bohatosti a tvořitebnosti teprvé býti proskoumán, hodí-li se k tomu čili nic. Protož po třicet let zanášel se velmi pilně sbíráním a pořádáním veškerých slov českých a způsobů mluvení, čehož výsledek byl veliký a rozsáhlý slovník, kterýmžto dokázal, že jazyk náš bohatostí a krásou i nejvzdělanějším se vyrovná. Kromě toho překládal z anglického a francouzského jazyka taková díla, která obsahem a půvabností vynikala, aby se jimi v mladších spisovatelích vzdělával krasocit. Vydal též vedle jiných knéh i slovenost čili nauku o tom, jaké vlastnosti sloh a spisy míti mají, aby krásnými a prospěšnými nazývati se mohly; taktéž i historii literatury české nebo-li přehled, jaké knihy v řeči české od nejstarších dob až na naše časy vydány jsou. Všecky jeho spisy vyznamená-

Josef Jungmann.

vají se slohem nanejvýš ušlechtilým a byly, měla-li se láska k pěstování mateřského jazyka vzbuditi a dobrým směrem vésti, také velmi potřebné. Jungmann získal si velikou úctu v probuzeném národě, a když dne 16. list. 1847 z tohoto světa byl povolán, konaly se po celých širých českoslovan-ských vlastech za něho smutečné služby Boží.

3. *Pavel Josef Šafařík*, narozen roku 1795 v Uhrách a tamtéž z většího dílu vychován a vzdělán. — Slovanův dávná minulost kryta byla hustou tmou; učenci nového věku buď schválně si jí nevšímali aneb i křivé, utrhačné domysly o ní rozšiřovali. Stálo to velikého úsilí a bylo k tomu potřebí ducha velebystrého, bludnými těmito náhledy propraviti se k pravému jádru, a ze všelikých cizích i domácích pramenů a starých, často nejasných zpráv utvořiti pravý obraz o dávnověkosti našich slovanských praotců. Vysoce učený Šafařík oddal se tomuto nesnadnému úkolu a provedl ho v takové zdařilosti, že jím nejen pověst Slovanů od všelikých smyšlenek a škvár očistil, ale i k zdokonalení vědy nemálo přispěl. Z příčiny té se jeho spisy, jako „Slovanské starožitnosti“ a „Slovanský národopis“ do všech evropských jazyků překládaly.

4. *Jan Svatopluk Presl*, doktor lékařství, profesor přírodopisu na pražské universitě, narozen v Praze r. 1791. — V 18. a 19. století rozmnožily se velice známosti lidské o přírodě. Ve všech jazycích musely se tvořiti nové významy, aby se mohlo jednati o věcech prvé neznámých. Totéž bylo činiti v české řeči, když Presl psáti se jal o naukách přírodních tak, jak toho pokročilejší věk vyžadoval. Tvoření nových slov nemělo se však díti libovolně, nýbrž s dobrou rozvahou, s přihlédnutím k tomu, co v jiných slovanských nářečích se nalezá a pak s dorozuměním se s ostatními učenici. Presl tedy uradiv se hlavně s Jungmannem, utvořil názvy pro lučbu i rozličná odvětví řemesel, o kterýchžto všech předmětech pozůstavil spisy důkladné. Výskumy svými v oboru rostlinstva obohatil nemálo vědu tuto, byv jedním z nejprůběžnějších jejích pěstitelů.

5. *Václav Hanka*, šťastný nálezce rukopisu královského. Narozen jest r. 1791 v Hoříněvsi v Královhradecku.

Teprv u věku dospělejším dali ho rodičové jeho na studie do Králové Hradce; avšak přinesl si tam dosti znamenitou zásobu slov polských, chorvatských i slovinských, které od rakouských vojínů těch zemí, s nimiž v domácnosti často se potkával, pochytil. Snaha jeho byla, zdokonaliti se v řeči mateřské, k čemuž tehdáž ovšem pramálo bylo příležitosti. Snahu tu rozněcoval i v mladých soudruzích svých v Praze, když za příčinou vyššího vzdělání tam přišel, a ne bez prospěchu. Jazyková jeho známost získala mu přízeň Dobrovského, který dále ve slovanských jazycích cvičiti ho počal. Brzo pokusil se ve spisování. Vydal také tiskem některé staré rukopisy. O těchto mluvil při návštěvě v Králové Dvoře r. 1817 s několika měšťany, a řeč jejich přivedla ho na domněnku, žeby snad i v královodvorské kostelní věži nějaké staré listiny nalezti se daly. Pátraje našel skutečně svazek listů pergamenových, popsaných písmem starým, z nichž některé byly potrhány. Na první pohled ani nemohl udati, v jaké řeči ty rukopisy psány jsou, a teprv po bedlivějším prohlédnutí seznal, že jsou to staré české básně, a sice obsahu překrásného. Daroval je českému museu, kdež podobné staré a vzácné věci se chovají, a v r. 1818 vydal je poprvé tiskem jménem rukopisu královodvorského. Nesmírnou pozornost vzdělaného světa obrátily na sebe básně ty, svědčící patrně, na jak vysokém stupni básnictví někdy v Čechách stálo; překládaly se do všech jazyků, a šťastnému nálezci od mnohých vysoce postavených osob přicházely skvostné dary za odměnu. Avšak nescházelo i lidí, kteří pravost rukopisu královodvorského uznati nechtěli, a mezi nimi nalezali se i učenci slovanští*). Od těch musel Hanka mnoho nepravdivých výčitek snášeti, a trvalo to skoro až na naše dny, než se skvěle a nevyvratně dokázalo, že rukopis v Králové Dvoře nalezený skutečně jest starý, před kolika sty lety psaný, a ne snad teprv v novějším věku podvržený. Hanka

*) S rukopisem královodvorským tištěn bývá zároveň i zelenohorský. Rukopis ten našel náhodou Josef Kovář, toho času důchodní na zelenohorském zámku blízce Nepomuku, když v papírech v starém archivu, zároveň i za hospodářské sklepení sloužícím se probíral r. 1817. Na radu pana Frantiska Boubela, děkana v Nepomuku, dodal ho jej českého musea.

Frant. Lad. Čelakovský.

přispíval hlavně k udržení vzájemné lásky mezi bratrskými slovanskými národy a dopisoval si často s učenci jinოსlovan-skými. Vyučoval též na universitě pražské řeči polské a ruské, šíře tak potřebnou známost jejich mezi studující slo-vanskou mládeží. Zemřel r. 1861.

6. *Jan Kollár*, rodem Slovák, narozen r. 1793. Výtečný básník tento hluboce dojímal svými zpěvy srdce mladých i starých, vlévaje v ně stejnou lásku ke všem národům slo-vanským. Tu líčil velikost a mohutnost slovanského kmene, předpovídaje mu skvělou úlohu v dějinách lidstva; tam zase rozkvíliv se nad nešťastným úpadkem mnohých slovanských národů, potřených nespravedlivými ukrutníky, vedl mládež ke hrobu říše Svatoplukovy, vyvrácené divokými Maďary, ke zříceninám měst polabských Slovanů, násilným způsobem poněmčených, na pole Kosovo, kde zdrceno cárství srbské zradou domácí a sveřepestí Turků, i na jiná truchlivá místa, kde květ slovanské slávy zahuben. Aby však nezoufalo srdce a netratiło mužnosti, předvedl hnedle obrazy nevyrovnané Slovanů chrabrosti, statečnosti a takových skutků, které kaž-dého Slovana naplniti mohou hrdým pocitem. Neušetřil lí-tých slovanského kmene nepřátel a opěval slavné činy těch, kteří národu se obětovali. Snášel také pro své vlastenecké smýšlení mnoho útisků, zvláště od některých přepiatých Ma-ďarů, kteří chtěli, aby slovanský jazyk v Uhrách vyhynul. — Jinak ale docházela snaha jeho uznání nejen od vděčných slovanských národů, nýbrž i od samé vysoké vlády, a r. 1850 poctěn jest od Jeho Veličenství, nynějšího císaře pána, řádem Leopoldovým. — Kollár zemřel r. 1852, a na pomník dána jsou mu krásná tato slova: „Živ jsa, nosil v srdci národ celý, zemřev žije v srdci národu celého.“

7. *František Ladislav Čelakovský*, narozený ve Strako-nicích r. 1799. Působil nejvíce v Praze, z části také ve Vratislavi. Mimo Kollára neuměl žádný z českých básníků tak k srdci národu mluvit, jako Čelakovský. Uměť se po-nořiti v jeho ducha. Duch národu, jeho moudrost, vtip, pra-vidla opatrnosti, způsob jeho cítění jeví se v pořekadlech, příslovích a prostých národních písních, ovšem potud, pokud neprošly ústy zkaženými. Čelakovský sebral všechna známá

česká přísloví, porovnal je s příslovími jiných Slovanů a vydal pod jmenem „Mudrosloví“. Taktéž pojal a přešťastně nápodobil ducha, který se jeví v ušlechtilých národních písniích Čechů a Rusů. V básních jeho, z nichž mnohé i dítky znají, spojeny jsou všechny vlastnosti pravé krásy. Při svých pracích, které vzdělání národu věnoval, bylo mu však zápasiti nejednou s krutými starostmi o zachování života. I svědčí to o veliké síle jeho ducha, že při tak těžkých okolnostech nepodleh, jakož i o jeho lásce k národu, že moha jinde za svou píli dojíti odměny skvělé, přece raději pro chudou vlast svou nezištně pracoval, než by se cizině zaprodal.

Trpkým osudem stíhaný svůj život skončil dne 5. srpna roku 1852.

Z těch mužů, kteří již od prvopočátku národ náš křísiti pomáhali a které nám i na dále milý Bůh k podpoře a oslavě jména českého zachoval, zaujímají místa přední František Palacký a Dr. Jan Purkyně.

Dr. Jan Purkyně, nyní působící na pražské universitě, jest pravou hvězdou první velikosti na obzoru věd lékařských, jichžto temné stránky osvětlil, a požívá všeobecné úcty doma a slavného jména po celé Evropě. K pěstování a rozšíření přírodních věd vydával též výtečný český časopis *Živu*, který naší literatuře k nemalé cti sloužil.

František Palacký, od vděčného národu také „otec Falacký“ nazvaný, dobyl si nesmrtelných zásluh skoumáním a věrným vypsáním slavných dějů našich. Bývalo sice již od starodávna až na naše doby dosti psáno o minulosti našeho národu od dějepisců domácích i cizích. Přece však shledalo se, že mnohé předůležité děje naše málo jsou objasněny, mnohé od cizinců zúmýslně překrouceny a zohaveny, mnohé od lehkovážných buď vynechány, buď zase z čista jasna vymyšleny. Bylo potřebí, vše to proskoumati, mezi sebou porovnat a nestranně posouditi, bylo potřebí, nejpůvodnějších a nejpravdivějších pramenů vyhledati, z nichž by se pravý obraz českého národu ve všech dobách jeho bouřemi zmítaného žití nakresliti dal. Prameny ty jsou ale hlavné staré listiny a rukopisy, památné knihy rozličných měst, psané v čase, kde děje se vyvínovaly, a chované ve zvláštních

František Palacký.

městských neb panských archivech čili listárnách. V Čechách přemnoho takových starých listin dílem válkami, v době po třicetileté válce ale hlavně otupělostí a nevědomostí zničeno jest; nebo mnohé město prodalo tehdež své drahocenné listiny, majíc je za obtížné haraburdí, kupcům a prodavačům k zabalování zboží. I bylo Palackému jezdit po městech cizozemských a prohlížeti v archivech tamějších spisy, dějin českých se týkající.

Práce to zajisté namáhavá a vysoké i důkladné učení vyžadující. Posud neustává šlechtetný kmet tento s jistou silou a svěžestí pracovati o rozsáhlých svých dějinách, jimiž nejen národu svému, nýbrž i sobě samému staví pomník nehybnoucí.

Palacký má na zřeteli však i přítomnost a budoucnost našeho národu a vždy se staví šlechtetně v čelo snažení národního, dávaje mu co vůdce moudrý a opatrný směr jistý a bezpečný.

V době, kde vědecké knihy české jen s velikými oběťmi vydávány býti mohly, protože se nedostávalo odběratelů, zarazil hlavně s Jungmannem a Preslem ústav k vydávání kněh takových, tak zvanou „Českou maticí“ r. 1831. Ústav ten povstal snůškami šlechtetných národovců, kteří peněžitě příspěvky na jistinu (z části) ukládali, a úroky na vydávání kněh obraceli. Kdo složil 50 zl. stří. buď najednou, buď po částkách v pěti letech, stal se zakladatelem české matice a dostával po celý život všechny knihy, nákladem jejím vydané. Mnozí šlechtici dali části značnější; kníže Rudolf Kinský, který i své úředníky k zúčastnění se při matici vybízel, složil sám 1000 zl. stří., hrabě Kašpar ze Sternberka každý rok 100 zl. stří., taktéž i hrabě Jan Kolovrat-Krakovský a jiní.

Ústav ten trvá doposud, vydal mnohá díla znamenitá, čítá mezi údy i mnoho školních a městských knihoven, kterým se každoročně dodávají knihy ceny trvalé.

Byl čas, kde budoucnost naší národnosti závisela takořka jen od uvedených tuto šlechtetných mužů, ku kterým se jen malý houfek jiných jako k svým vůdcům družil. Nyní, Bohu díky, jest jinak. Podporovatelé a zastavatelé národních snah našich nalezají se již ve všech stavech: mezi průmyslníky i

obchodníky, mezi rolníky i měšťany, mezi lékaři i právníky, mezi učiteli i duchovními. I na stolicích biskupských i ve stavu šlechtickém i ve vysokých duchovních i světských úřadech má již národ náš své příznivce. Tohoť ovšem jest potřeba a nepraveno tu proto, jakoby toho u jiných národů nebylo; majíť i jiní národové, a to mnohem vydatnějších podpor svého duševního bytí: nicméně u nás jest to úkazem potěšujícím, protože toho až do nedávna nebylo, protože o tom až do našich dob přemnozí pochybovali, a že to dává svědectví o našem vzrůstu i pevnou naději v naše trvání.

Přehled českých panovníků a důležitějších událostí.

Prvotní.

Praotec Čech r. 451.
Sámo od r. 627—662.

Krok asi r. 700.
Libuše.

Příchod Slovanů do naší vlasti.

Válka s Avary r. 627 aneb již 628.
Válka s Franky r. 630.
První škola v Budči.

Rod Přemyslův: a) knížata.

Přemysl a Libuše asi r. 732.
Nazamysl
Mnata
Vojen
Vnislav
Křesomysl r. 800.
Neklan r. 805.
Hostivit od r. 840—870.

Založení Prahy.

} po r. 700.

Bořivoj od r. 870—894. *

Spytihněv I. od r. 894—905.
Vratislav I. od r. 905—921.
Drahomíra od r. 921—923.
Sv. Václav od r. 923—935.
Boleslav I. od r. 935—967.

Boleslav II. od r. 967—999.

Boleslav III. od r. 999—1003.
Vladioj (z Polska) od r. 1002—1003.
Boleslav Chrabrý (z Polska) od r.
1003—1004.

Války s Karlem Velikým r. 805.
Mojmír a Rastislav šíří na Moravě
křesťanství.
Pokřestění 14 lechů v Řezně r. 845.
Sv. Cyrill a Method na Moravě r. 863.
Svatopluk od r. 870—894.
Bořivoj pokřtěn r. 873.
Mojmír II. od r. 894—907.
Pád říše moravské r. 907.
Zavražd. sv. Ludmily r. 921 neb 927.
Válka s císařem Jindřichem I. r. 928
Ota I. oblehl Prahu r. 950.
Boleslav porazil Maďary r. 955.
Polané přijali křesťanství sv. r. 966.
Biskupství pražské r. 973.
Sv. Vojtěch biskupem od r. 982—997.
Válka proti Slavníkovcům r. 995.
Úpadek moci české r. 999.
Poddání se něm. císaři Jindřichu II.
Válka s císařem Jindřichem II. r. 1004.

* Dle jiných: Bořivoj od r. 870—890, Spytihněv I. od r. 890—912, Vratislav I. od r. 912—925, Václav svatý od r. 925—935.

Jaromír od r. 1004—1012.
Oldřich od r. 1012—1037,

Břetislav I. od r. 1038—1055.

Spytihněv II od r. 1055—1061.
Vratislav II. od r. 1061—1092.

Konrad r. 1092.
Břetislav II. od r. 1092—1100.

Bořivoj II. od r. 1100—1107.
Svatopluk od r. 1107—1109.

Vladislav I. od r. 1109—1117.
Bořivoj II s Vladislavem od roku
1117—1120.

Vladislav I. opět sám od r. 1120
až 1125.

Soběslav I. od r. 1125—1140.

Vladislav II. od r. 1140—1173.

Soběslav II. od r. 1173—1178.
Bedřich II. od r. 1178—1189.
Konrad Ota od r. 1189—1191.
Václav II. od r. 1191—1192.
Přemysl Otakar I. od r. 1192
až 1193.
Jindřich Břetislav od r. 1193 až
1197.
Vladislav III. r. 1197.

Válčeniproti Bol. Chr. r. 1004—1005
Břetislav dobyl na Uhřích Moravy
r. 1028.

Klášteř sázavský r. 1032.
Vítězné tažení do Polska r. 1039.

Války s císařem Jindřichem III.
r. 1040—1041.
Zákon staršinství r. 1055.

Biskupství v Olomouci r. 1063.
Výkup poplatnosti r. 1081.
Dobytí Říma pomocí Čechů r. 1083
Vratislav korunován v Praze r. 1086.
Zrušení zákona staršinství r. 1099.
(Dobytí Jerusalema skrze křižáky
15. června 1099).

Domáci rozbroje o trůn.
Válka proti Uhrům a Polanům r.
1108.

Záhuba Vršoviců r. 1108.
Rozbroje a smír mezi Přemyslovci.

Vítězství nad cis. Lotharem u
Chlumce r. 1125.

Druhé tažení do Palestiny r. 1148.
Vladislav vyhlášen za krále roku
1158.

Čechové u Milána r. 1158.
Řecký císař Emanuel utekl před
Čechy r. 1164.

Domáci zhoubné boje o trůn.

b) Králové z rodu Přemyslova.

Přemysl Otakar I. (podruhé) od r.
1198—1230.

Václav I. od r. 1230—1253.
Přemysl Otakar II. od r. 1253 až
1278.

Čechy přijaty od papeže Inocence
III. do počtu království křest.
19. dub. r. 1204.

Právo prvorozenství r. 1216.

Mongolové na Moravě r. 1241.

Tažení do Prus r. 1254.

Vítězství nad Uhry r. 1260.

První válka s Rudolfem Habsbur-
ským r. 1276.

(Poručnictví Oty Braniborského) od
r. 1278—1288.

Vácslav II. od r. 1284—1305.

Vácslav III. od r. 1305—1306.

Druhá válka s císařem r. 1278.

Koruna polská s českou spojena
r. 1300.

Uhři chtějí mítí Vácslava za krále
r. 1301.

Válka s císařem Albrechtem roku
1304.

Tažení do Polska. Konec rodu
Přemyslova 4. srpna r. 1306.

Rod Habsburský.

Rudolf I. r. 1306—1307.

Z Korutan.

Jindřich 1307—1310.

Rod Lucemburský.

Jan od r. 1310—1346

Bouře v zemi mezi králem a pány
českými r. 1315—1319.

Část Horní Lužice k Čechám při-
vtělena r. 1319.

Vítězství nad Friedrichem rakou-
ským. Chebsko v léno dáno r. 1322.

Slezská knížata uznala vrchnictví
českého krále r. 1327.

Arnošt z Pardubic, první arcibiskup
pražský r. 1344. Biskupství v
Litomyšli.

Karel I. (IV.) od r. 1346—1378.

Karel zvolen za císaře r. 1346.

Universita, Nové město pražské
r. 1348.

Dolní Lužice připojena k Čechám
r. 1348.

Brandenburk spojen s Čechy roku
1373.

Vácslav IV. od r. 1378—1419.

Sv. Jan Nepomucký mučen a uto-
pen r. 1393.

Vácslav jat r. 1394.

Vácslav jat po druhé r. 1402.

Upálení Jana Husa r. 1415.

Husitské války od r. 1419—1436.

Dobyti radnice novoměstské skrze
Husity r. 1419.

Bitva na Žižkově a před Vyše-
hradem r. 1420.

Chomútov, Český Brod, Kutná
Hora, Jaroměř r. 1421.

Sigmund poražen u Ném. Brodu
r. 1422.

Smrt Žižkova r. 1424.

Vítězství Husitů u Oustí nad La-
bem r. 1426.

Vítězství u Tachova r. 1427.

Vítězství u Domažlic r. 1431.

Sigmund od r. 1436—1437.

Bitva u Lipan r. 1434.

Rod Habsburský.

Albrecht od r. 1437—1439.
(Bezvládi od r. 1439—1453.)
Ladislav od r. 1453—1457.

Z Podóbrad.

Jiří od r. 1458—1471.

Války s uherským králem Matiašem od r. 1468 až do smrti Jiřího.

Rod Jagajlův.

Vladislav II. od r. 1471—1526.

Úmluva míru mezi Uhry a Čechy r. 1478.

Vladislav králem uherským r. 1490.
(Amerika Kolumbem objevena) r. 1492.

Ludvík od r. 1516—1516.

Martin Luther ve Wittemberce r. 1518.

Válka s Turky r. 1526.

Rod Habsburský.

Ferdinand I. od r. 1526—1564.

Turci u Vídně r. 1529.

Krvavý sněm v Praze r. 1547.

Povolení o přijímání sv. oltářní pod obojí způsobou r. 1564.

Maximilian II. od r. 1564—1576.

Turci u Sígetu. Zrinský r. 1566.

Rudolf II. od r. 1576—1611.

Zbouření stavů nekatolických roku 1618.

Matiaš od r. 1611—1619.

Nešťastná bitva na Bílé Hoře roku 1620.

(Friedrich falcký od r. 1619—1620.)

Válka třicetiletá.

Ferdinand II. od r. 1620—1637.

Skončení války třicetileté r. 1648.

Ferdinand III. od r. 1637—1657.

Přeložení biskupství z Litomyšle do Hradce Králové r. 1664.

Leopold I. od r. 1657—1705.

Zbouření sedlské r. 1680.

Josef I. od r. 1705—1711.

Turci po druhé u Vídně r. 1683.

Karel II. (VI.) r. 1711—1740.

Přijmutí pragmatické sankce v Čechách r. 1720.

Maria Teresia od r. 1740—1780.

Karel bavorský prohlášen za českého krále r. 1741.

Bitva u Chotusic r. 1741.

Friedrich, král pruský, oblehl Prahu r. 1744;

po druhé r. 1757.

Friedrich poražen u Kolína roku 1757.

Robotní patent r. 1775.

Rod Habsbursko-Lotrinský.

Josef II. od r. 1780—1790.

Toleranční patent r. 1781.

Leopold II. od r. 1790—1792.

František I. od r. 1792—1835.

Války francouzské. Ukončení r. 1815.

Ferdinand V. od r. 1835—1848.

Poddanství selské zrušeno 7. října 1848.

František Josef I. od r. 1848.

O B S A H.

Úvodní pojmy.

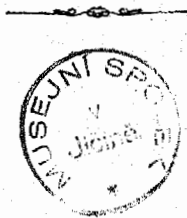
	Stránka.
1. Společnost lidská -- rodina -- národ -- obec -- vlast -- církev	1
2. Kmen -- plémě -- kolébka lidského pokolení	4
3. Vzdělanost -- živnost	5
4. Jmění -- vláda -- řád	6
5. O čem jedná dějepis	7

Dějepisné články.

1. Staří evropští národové před narozením Krista Pána	8
2. Staří Slované	9
3. První styky Keltů, Germanů a Slovanů	11
4. Hunové	12
5. Nová sídla Slovanův	13
6. Příchod Čechův	14
7. Ostatní Slované v Čechách. Avari. Sámó	16
8. Boj s Franky	17
9. Krok a jeho dcery. Přemysl a první jeho nástupcové	18
10. Počátkové křesťanství v Čechách a na Moravě. Mojmír. Rastislav. Sv. Cyrill a Metoděj	19
11. Změny na Moravě. Svatopluk. Bořivoj. Úmrtí Metodějovo	20
12. Pád říše moravské	21
13. Drahomíra a sv. Ludmila	22
14. Sv. Václav	23
15. Boleslav Ukrutný	24
16. Boleslav II. Biskupství v Čechách. Sv. Vojtěch	26
17. Boleslav III. Vladivoj. Jaromír. Boleslav Chrabrý	29
18. Boleslav Chrabrý zapuzen	30
19. Jaromír a Oldřich	32
20. Sv. Prokop	32
21. Snahy Břetislava I.	34

22. První válka Břetislava s císařem	35
23. Druhá válka Břetislava s císařem a další jeho panování	37
24. Spytihněv II.	38
25. Vratislav II.	39
26. Konrad a Břetislav II.	40
27. Bořivoj II. Svatopluk	42
28. Svatopluk záhubce Vršovců	44
29. Bořivoj II. a Vladislav	46
30. Soběslav I.	47
31. Vladislav II.	49
32. Bedřich a Soběslav II.	50
33. Šlechtnost Vladislava III.	51
34. Přemysl Otakar I.	53
35. Král Václav I.	54
36. Řády rytířské	56
37. Přemysl Otakar II.	58
38. Otakarův pád a zahynutí	60
39. Města v Čechách a na Moravě	63
40. Braniboři v Čechách	64
41. Král Václav II.	67
42. Mince čili peníze české	69
43. Václav III.	70
44. Rudolf I. Jindřich Korutanský	72
45. Král Jan Lucemburský	74
46. Markrabě Karel vladařem v Čechách	77
47. Korunování Karla IV.	80
48. Zasluby císaře Karla IV.	82
49. Král Václav IV.	87
50. Jan Hus a Jeroným Pražský	90
51. Náboženské sekty v Čechách. Jak se král k nim choval	93
52. Jan Žižka z Trocnova	95
53. První křižácká výprava proti Čechům	97
54. Zboření Vyšehradu. Dobývání měst po Čechách od Pražanů a Táboritů	98
55. Druhá křižácká výprava proti Čechům	100
56. Sigmund Korybut. Žižkova smrt	102
57. Prokop Veliký. Třetí a čtvrtá výprava proti Čechům	103
58. Pátá křižácká výprava. Veliký den u Domažlic	109
59. Církevní sněm basilejský. Bitva u Lipan	111
60. Kompaktata. Sigmund. Albrecht	113
61. Bezvláďí v Čechách. Ladislav	114
62. Král Jiří	116
63. Vladislav II.	120
64. Král Ludvík	121
65. Ferdinand I.	123
66. Maximilian	126

	Stránka.
67. Rudolf II.	127
68. Matáš. Ferdinand II. Friedrich	129
69. Jan Amos Komenský	131
70. Třicetiletá válka. Valdštejn. Ferdinand III.	134
71. Leopold I. Josef I. Karel VI.	136
72. Maria Terezia	138
73. Císař Josef II.	142
74. Leopold II. Počátek válek francouzských	143
75. Války francouzské. Císař František I. Arcikníže Karel	145
76. Napoleonovo válečné tažení do Rus	149
77. Ukončení válek francouzských	151
78. Jeho Veličenství císař Ferdinand V. a František Josef I.	152
79. Národní buditelé	153

Knihy školské,

nákladem kněhkupectví: I. L. Kober v Praze, v čísle
1369-II. blíže král. českého divadla, vydané.

Pro gymnasia, realná gymnasia a školy realné.

Otibor, Josef, Katolické učení o víře a zákonech mravů pro gymnasia a školy realné. Seš. I.: *Učení o víře* (v šrouka). v. 8. (120 str.) 48 kr.

— — Sešit II.: *Mravouka*. (103 str.) 48 kr.

— — Liturgika pro gymnasia a školy realné. 8. (152 str.) seš. 70 kr.,
váz. 80 kr.

Čítanka česko-německá pro nejnižší třídy středních škol. Sestavil
V. Křížek, ředitel na realném gymnasiu v Táboře. Druhé, opravené a
rozmnožené vydání. (S česko-německým a německo-českým slovníčkem.)
8. (255 str.) seš. 1 zl., váz. 1 zl. 12 kr.

**Čítanka, Latinská, pro druhou třídu gymnasiální. S německými a če-
skými úlohami ku cvičení. Zvláště pro gymnasia obojřečná** sestavil
Alois Kobliska. *Lateinischer Lesebuch für die zweite Gymnasialklasse.*
Mit deutschen und böhmischen Übungsaufgaben. Zusatz für die tra-
quistischen Gymnasien zusammengestellt von M. Kobliska. 8. (X a 158
str.) 1 zl. 8 kr.

Dějiny zjevení Božího v Novém Zákoně. Pro mládež gymnasiální
v císařství Rakouském. Zčeštil Matěj Procházka, c. k. učitel gy-
mnasiální v Brně. S dvěma přílohami. v. 8. (XII a 280 str.)
1 zl. 40 kr., nebo ve 2 seš.: I. 80 kr., II. 60 kr.

Dějiny zjevení Božího v Starém Zákoně. Pro mládež gymnasiální
v císařství Rakouském. Zčeštil Matěj Procházka, c. k. učitel gymna-
siální v Brně. v. 8. (VI a 276 str.) 1 zl. 36 kr., nebo ve 2 seš.: I.
80 kr., II. 56 kr.

Dřízhal, Jan, Počátky měřictví pro nižší gymnasia. I. oddíl. Druhé
vydání. Se 129 vyobr. v. 8. (82 str.) 80 kr. — II. oddíl. S 98 vyobr.
v. 8. (104 str.) 90 kr.

Fesler, Dr. Jos., Dějiny církve Christovy pro vyšší gymn. Přel.
Mat. Procházka. Díl I. v. 8. (194 str.) 1 zl. 12 kr. — Díl II.
v. 8. (280 str.) 1 zl. 60 kr.

**Jahn, Jiljí Vr., ředitel vyšší realné školy v Pardubicích, Chemie pro
vyšší realné a gymn. školy.** Bude dotištěna I. část do konce září 1867.
**Jarolímek, Čeněk, Počítání pro první a druhou třídu škol real-
ných.** Druhé, opravené a rozmnožené vydání. v. 8. (188 str.) 84 kr.

Jehlička, Pavel, Nauka o nerostech. Návod k snadnějšímu učení
se počátkům nerostopisu a geologie. Se 60 vyobrazeními. 8. (176 str.)
seš. 90 kr., váz. 1 zl.

Joendlovo, J. P. Poučení o stavitelství pozemním. Druhé vydání
dle potřeby času a pokroku vědy uspořádali a rozmnožili Josef Ni-
klas a Frant. Šanda. S německo-českým slovníkem stavitelského
názvosloví. S 279 dřevoryty a 6 tabulkami v barvotisku. v. 8. (488
str.) Celé dílo seš. 5 zl. 4 kr., váz v plátně 5 zl. 72 kr., nebo 7 se-
šitů po 72 kr.

**Klika, Josef, realný učitel v Pardubicích, Botanika pro vyšší realky
a gymnasia dle Billa zpracována.** Bude dotištěna do konce srpna 1867.

**Klumpar, Jan Květoslav, Skladba (syntaxis) jazyka latinského s při-
pojenými příklady českými ku překládání na jazyk latinský a s úlohami
k stylistickým cvičením.** Část I. 8. (196 str.) seš. 80 kr., váz. 90 kr.

**Kobliska, Alois, Lehrer am Prager akademischen Kaiser. Königl. Gymnasium,
Elementarbuch der lateinischen Sprache mit deutscher und böhmischer
Übungsaufgaben für die I. Gymnasialklasse.** Dritte Auflage. 8. (VIII und
224 S.) geh. 80 kr., gebd. 90 kr.

— **Wörterverzeichnis zu Kobliska's lateinischem Lesebuche für die II.**

- Gymnasialkaffe. **Slovníček** ku Kobliskově Latinské čítance pro II. třídu gymnasiální. 8. (VI u. 166 S.) 84 fr.
- Kr e g e z, Emanuel, **Elementární mluvnice** jazyka francouzského. v. 8. (288 str.) seš. 1 zl. 8 kr., ztuhá váz. 1 zl. 20 kr.
- Kr e j č í, Jan, **Přehled soustavy živočišné**. Dle nejnovějších pramenů sestaven pro vyšší školy české. Druhé vydání. S atlasem o 33 mědorytinách. v. 8. (256 str.) seš. 1 zl. 68 kr., váz. 1 zl. 82 kr. Atlas s obrazy černými 1 zl. 36 kr., s malovanými 3 zl. 12 kr.
- K ř í ž e k, Václav, **Latinsko-česko-německý slovník** pro nižší gymnasia. **Latinitisch-böhmisch-deutsches Wörterbuch** für Unterghymnasien. v. 8. (II a 400 str.) 2 zl. 40 kr., váz. v plátně 3 zl.
- K v ě t, F. B., **Staročeská mluvnice**. Druhé, prohlednuté vydání v. 8. (VIII a 120 str.) seš. 1 zl. 12 kr., váz. 1 zl. kr. 24.
- L á n y i, Dr. K., **Dějiny starověkého lidstva**. Nové laciné vydání v. 8. (730 str.) sešit 1 zl. (V komisi.)
- L e p a ř, Frant., **Rozdělení řeckých verb na ω dle kmenů**. Vydání řecké této tabulky jest trojí: 1. obyčejné za 30 kr., 2. nalepené na lepence za 70 kr. a 3. pak na plátně nalep. (složené) v deskách za 1 zl.
- L e p a ř, Jan, **Všeobecný dějepis** k potřebě žáků na vyšších gymnasiích českoslovanských. Díl I. *Starý věk*. v. 8. (X a 295 str.) 1 zl. 60 kr., nebo ve 2 sešitech po 80 kr.
- K tomu vydán atlas: **Příručný atlas nazorný** k Lepařovu Všeobecnému dějepisu. Sestavil F. A. Urbánek. Se seznamem a vysvětlením předmětův na 18 ocelorytinách. Cena seš. 1 zl. 80 kr., váz. v plátně 2 zl. 50 kr.
- L e f e b u c h, **Deutsches**, für die erste Klasse an Gymnasien und Realschulen, zusammengestellt von M. K. Madiera, f. f. Gymnasialprofessor. Zweite, vermehrte Auflage. 8. (II. u. 224 S.) geh. 88 fr. gebd. 98 fr.
- Dasselbe für die zweite Klasse an Gymnasien und Realschulen. 8. (274 S.) geh. 1 fl., gebd. 1 fl. 12 fr.
- Dasselbe, III. Band, für die dritte Klasse an Gymnasien und Realschulen befindet sich unter der Presse u. erscheint Ultimo Aug. 1867.
- M a d i e r a, K. A., c. k. gymn. professor v Písku, **Konversační knížka** řeči české i německé. Druhé, opravené a rozmnožené vydání. Madiera, K. A., f. f. Gymnasial-Professor in Pisek, **Konversationsbuch** der böhmischen und deutschen Sprache. Zweite, verbesserte und vermehrte Auflage. 8. (260 str.) seš. 90 kr., váz. 1 zl.
- M a l ý, Jakub, **Ukázka fraseologie česko-německé a německo-české**. S dodatkem vzorů českého slohu staršího i novějšího. Ku potřebě zvláště škol středních. **Proben böhmischer deutscher und deutsch-böhmischer Phraseologie**. Mit einem Anhang von Beispielen und älteren und neueren böhmischen Styles. Zunächst zum Gebrauche für Mittelschulen verfasst. v. 8. Celkem 5 sešitů. Sešit 1—3 po 60 kr., 4. za 40 kr. a 5. za 20 kr.
- M a r t i n, Dr. Konrad, **Katolická mravověda** pro vyšší učební ústavy Rakouské. Přeložil Matěj Procházka. v. 8. (194 str.) 1 zl. 12 kr.
- **Katolická věrouka** pro vyšší učební ústavy Rakouské. Přel. Bohumil F. Hakl. v. 8. (194 str.) 1 zl. 12 kr.
- **Učební kniha katolického náboženství** pro vyšší ústavy, zvláště vyšší gymnasia a realky. Obsahuje stručný dějepis zjevení božího na základě písem svatých starého i nového zákona, čili tak zvanou introdukci a nauku o církvi. Přeložil a pro školu upravil Bohumil Fr. Hakl. *Díl první čili všeobecný*. Pro 5. třídu gymn. neb 4. reální. v. 8. (VIII a 160 str.) 96 kr.
- N i n g e r, Karel, **Děje všeobecné**. v. 8. Díl I.: *Starý věk*. (188 str.) 60 kr. — Díl II.: *Střední věk*. (112 str.) 60 kr. — Díl III.: *Nový věk*. (136 str.) 68 kr.
- P a t o č k a, F., prof. na reálném gymnasiu v Táboře, **Stručná mluvnice jazyka latinského**. Učební a cvičební kniha pro začátečnicky. (S latinsko-česko-německým a česko-německo-latinským slovníčkem.) 8. (VIII a 207 str.) seš. 80 kr., váz. 88 kr.

- Riss, Josef, c. k. prof. při gymn. Jičinském, **Latinská cvičebná, kniha** pro I. gymnasiální třídu. 8. (II a 146 str.) seš. 58 kr., váz. 66 kr.
- pro II. třídu gymnasiální. 8. 280 str. seš. 1 zl. 12 kr., váz. 1 zl. 24 kr.
- Ryšavý, Dom., **Měřičtvi a rejsování** pro II. třídu nižších reálních škol. Oddělení I: *Plochoměrství*. Se 106 vyobr. v. 8. (102 str.) 60 kr.
- Oddělení II.: *Tělesměřství*. Se 86 vyobr. v. 8. (100 str.) 72 kr. (Druhé vydání nachází se v tisku a vyjde koncem srpna 1867.)
- **Základové měřičtvi a kreslení** pro I. třídu nižších reálních škol. S 162 vyobraz. v. 8. (IV a 146 str.) 1 zl. 20 kr.
- **Zobrazující měřičtvi** (Geometrie descriptive) pro vyšší reální školy. Oddělení I. s 92 vyobr. v. 8. (116 str.) 84 kr. — Oddělení II. pro V. a VI. třídu. Se 140 vyobr. v. 8. (184 str.) 1 zl. 56 kr.
- Schoedler, **Botanika čili Rostlinoslovi a Rostlinopis**. Dle 12. značně rozmnoženého a opraveného vydání Schoedlerovy „Knihy přírody“ pro čtenářstvo česko-slovanské vzdělal Karel Starý. S 231 dřevorytinami z ústavu Viewega a Syna v Brunšvíku. v. 8. (186 str.) 1 zl. 40 kr.
- Schoedler, **Fysika čili Silozpyt**. Dle 12. značně rozmnoženého a opraveného vydání Schoedlerovy „Knihy přírody“ pro čtenářstvo česko-slovanské vzdělal Jiljí V. Jah n. S 215 vyobr. z ústavu Viewega a Syna v Brunšvíku. v. 8. (188 str.) 1 zl. 40 kr.
- **Chemie čili Lučba**. Dle 12. značně rozmnoženého a opraveného vydání Schoedlerovy „Knihy přírody“ pro čtenářstvo česko-slovanské vzdělal Jiljí V. Jah n. S 76 vyobr. z ústavu Viewega a Syna v Brunšvíku. v. 8. (184 str.) 1 zl. 40 kr.
- **Nerostops, Geognose a Geologie**. Dle 12. značně rozmnoženého a opraveného vydání Schoedlerovy „Knihy přírody“ vzdělal Karel Starý. S 194 dřevorytinami z ústavu Viewega a Syna v Brunšvíku. v. 8. (166 str.) 1 zl. 20 kr.
- **Zoologie čili Živočíchoslovi a Živočíchopis**. Dle 12. značně rozmnoženého a opraveného vydání Schoedlerovy „Knihy přírody“ pro čtenářstvo česko-slovanské vzdělal Karel Starý. S 184 vyobrazeními z ústavu Viewega a Syna v Brunšvíku. v. 8. (XX a 236 str.) 1 zl. 86 kr.
- Slovník, Recko-německo-český**. Zvláště zpracován dle auktorův na nižších a vyšších gymnasiích čítaných. Nové, velmi laciné vydání. — **Griechisch-deutsch-böhmisches Taschenwörterbuch**. Nach dem au Inter- und Obergymnasien gelehrten Autoren eigenes bearb. Neue, sehr wohlfeile Ausg. 12. (770 str.) 1 zl. 40 kr., váz. 1 zl. 80 kr.
- Smolík, Josef, **Početni kniha** pro nižší gymnasium. Díl I. Pro 1. a 2. třídu. Druhé, oprav. vydání. v. 8. (177 str.) 80 kr.
- II. díl. Pro 3. a 4. třídu. v. 8. (150 str.) 80 kr.
- Šanda, Fr., **Měřické a perspektivní rejsování od ruky**. Pro I. třídu reálních škol a reálních gymnasií sepsal. Třetí, úplně opravené vydání. S četnými vyob. v. 8. (124 str.) seš. 88 kr., váz. 1 zl.
- Tonner, František, prof. lučby na vyšší reální škole v Písku, **Chemie organická**. Se 6 vyobr. v. 8. (160 str.) seš. 1 zl. váz. 1 zl. 12 kr.
- Vichterle, František, **Stručná mluvnice česká** se zvláštním ohledem na pravopis český ku potřebě Čechův i Němcův. 8. (156 str.) sešit 70 kr., váz. 80 kr.
- Vojáček, Vác., prof. na gymnasium v Králové Hradci, **Velký slovník latinsko-česko-německý**. Dosud vyšlo 12 sešitův po 48 kr. Celkem bude asi 18 sešitů.
- Zikmund, Václav, **Mluvnice jazyka českého**. I. oddělení: *Zvukoslovi a tvaroslovi*. v. 8. (216 str.) 1 zl. 18 kr.
- II. oddělení: *Větoslovi, vidy a rozměry řeči vázané*. v. 8. (216 str.) 1 zl. 18.
- **Skladba jazyka českého**. v. 8. (714 str.) seš. 4 zl. 50 kr., váz. v plátně 5 zl. 10 kr.